

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

910.4(98)

2-93

1. 2. 3. 4.

Հ Բ Ի Յ Պ Ե Ր Կ Ի

Ն Ա Ր Ա Կ Ո Ն Ե Ա Ղ Ն Ե Բ Բ

REVISED EDITION
1911

Չ Բ Ի Ց Պ Ե Դ Կ Ի

ՆԱԻԱԿՈՒԵԱԼՆԵՐԸ

910.4(98)

Կ Ա Մ

7-93

ԼՍՏՈՒԹՈՑ ՎՍՏԱՀԵԼՈՒՆ

ՈՒ ԳՈՐԺՈՐՆԵԱՑ ԿԵՆԱՑ ՕԳՈՒՑԸ

1002
5541

8

ՊԱՇՏՊԱՆ Ս. ԼՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ՎԱՆՔԸ

1854. ՌՅԳ.

~~13361~~

939-242

1724
R

Stahlhütte Carl Mayer's Eisat-Anstalt in Nürnberg

Զ Բ Բ 3 Գ Ե Բ Կ Բ

Ն Ա Ի Ա Կ Ո Ծ Ե Ա Լ Ն Ե Ի Ը

Գ Լ Ո Ի Խ Ա .

Գիտութիւնը Օչարուելի էր Աւելտի տարիներէն սակայն ի վերջոյն
 էր խօսուողը :

ՄԱՐԳ և ռուսական Եւրոպայի տախ-
 տակն առ ջեւր բացած ատեն, դէպ ի հիւ-
 սիսային արեւելեան կողմը կը գտնէ Ար-
 խանկէլ գաւառը, որն որ ճերմակ ու
 Հիւսիսային ծովով սահմանաւորած է : Աս
 գաւառին դիրքն իսկ կը ցուցնէ որ Եւրո-
 պայի ամենացուրտ երկիրներէն մէկն է եւ
 գետինը քիչ բերրի : Հոն ձմեռն երկայն ու
 խիստ է, ամենէն կարծ օրերը միայն երեք
 ժամ են, որոնց կը յաջորդեն մութ դի-
 շերներ, եւ հազիւ Մայիս ամսոյն մէջ
 գետերը կ'աղատին՝ զիրենք Սեպտեմբեր ամ-
 սէն վեր ծածկող սառոյցներէն :

Առանց ան պատուական արագոտն եղ-
 ջերուին օգնականութեան, զորն որ Նա-
 խախնամութիւնը նոյն կողմերուն պար-
 դեւած է, բնակիչներն այնպիսի երկայն
 ձմերուան ատեն հազիւ քիչ մ'ուտելու-
 բան կը գտնէին : Իսկ իրենց վայելած կարծ
 ամարուան ատեն բռնած ձկերնին ու վայ-
 րենի կենդանիներուն մուշտակին վաճա-

ուականութիւնը՝ երկրին ամենամեծ օգնութիւններն են: Արդ այնպիսի անյաջող պարագաներով զարմանալի բան չէ որ աս շուրջ 16,226 քառակուսի մղոն երկրին բնակիչները՝ 260,000 հոգիէն աւելի չեն, որոնց մէջ 3000 ընտանեաց չափ Լաբոնացի ու Սամոյէտ կը գտնուին:

Գաւառին գլխաւոր տեղը՝ որն որ նոյնպէս Արխանկէլ կամ Սուրբ Միքայէլ կ'անուանուի, Տիվնայի գետին վրայ՝ ցած ու ճախնային տեղ մը շինուած է, եւ բնակիչները 15,000 հոգի կը սեպուին. բոլոր քաղաքը փայտէ շինուած է: Աս քաղաքը Սիպերիայի հետ եղած մեծ վաճառականութեան միջերանոց մըն է. իր նաւահանգիստը, որն որ Ռուսիայի ծովական զօրութեան երկրորդ կայարանն է, շատ հոլանտացի, անգղիացի ու գերմանացի նաւեր կու գան, մուշտակի, մետաղաց ու նաւափայտի առուտուր ընելու համար. Շքիցպէրկ ու Նոր-Չէմլա կիտորութեան գացող նաւերը հոս խարիսխ կը նետեն: Հոս նաեւ պատերազմի ու վաճառականութեան նաւերու շինութեան ու հանգերձանաց ատաղձարան մըն է: Աս պարագաները մէկտեղ գալով՝ պատճառ եղած են ան աստիճանի անբեր երկրի մէջ ասանկ քաղաք մը շինուելուն, որուն բնակիչները, մինչեւ իրենց կերակրոյն ծառայած ցորենն օտար երկրէ բերել տալով ալ, մեծ հարբատութիւն ստացած են:

Քառասուն տարիէ վեր, բարի ու աստուածապաշտ վաճառական մը կ'ապրէր նոյն քաղքին մէջ, որն որ ամենուն առջեւ մեծ համարում ստացած եւ ընդարձակ վաճառականութեան մէջ իր խոհեմութեամբն ու արդարասիրութեամբը մեծ ստացուածոց տէր եղած էր: Ասիկա Գեորգ Օղարով կ'անուանուէր, եւ Ալեքսի անունով միակ որդի մ'ունէր, որն որ իր բոլոր միսիթարութիւնն ու յոյսն էր: Նոյն երիտասարդը՝ բարձրահասակ ու վայելուչ կերպարանօք էր, զորաւոր ալ կազմած մ'ունէր, որն որ նաեւ ծնողացն իրեն տուած այրական եւ իր ծննդեան տեղւոյն օդաբաժնին խասութեան համաձայն կրթութեամբն աւելի զօրացած էր:

Հորն իրեն սորվեցուցած ուսմանց մէջ նաեւ վաճառականի մը հարկաւոր գիտութիւնք ալ կային. վասն զի թէպէտ ինք հարուստ ըլլալով, կրնար իր սրդին՝ եթէ աւելի պատուաւոր չէ նէ, գէթ ռամկաց առջեւ աւելի բարձր վիճակի մէջ դնել, բայց իմաստութեամբ ուղեց որ իր սրդին՝ վաճառականութեան մէջ իրեն յաջորդէ, նոյնն յառաջ տանի ու աւելի ընդարձակէ, ինչպէս ինքն ալ իր հօրմէն առած վաճառականութեան տունը մեծցուցած ու յառաջ տարած էր: Աս բարի հայրը տղան Աստուծոյ երկիւղին, մերձաւորաց սիրոյն եւ երկրին օրինաց յարգութեան մէջ աղէկ կրթելու մեծ փոյթ տարած էր:

Ալեքսի շուտով իր հայրենի տան մէջ
ընկեր մ'ունեցաւ : Օգարով միակ եղբայր
մ'ուներ, որն որ Իվան անունով անչափա-
հաս որդի մը թողլով՝ վախճանեցաւ : Ասոր
մահն՝ անով աւելի ցաւալի եղաւ, որ խեղճ
տղան քիչ մը յառաջ մայրն ալ կորսըն-
ցուցած էր :

Օգարով եղբորը վրայ ունեցած սէրն
անոր տղուն անցուց : Անոր բարերարն ըլ-
լալ ուզելով՝ իր տունն առաւ, որպէս զի
Ալեքսիին հետ մէկտեղ մեծցընէ : Աս բա-
րերարութիւնը չէ թէ եղբորորդիէն երախ-
տագիտութիւն մ'ընդունելու համար էր,
այլ պարզապէս բարեպաշտութեան գործք
մ'ընելու եւ Աստուծոյ մեզի մասնաւորա-
բար այրեաց ու որբոց հոգ տանելու տուած
հրամանին համար :

Իվան բարի ու մշտազուարթ պատանի
մըն էր, եռանդեամբ ինք զինքն աշխա-
տութեան տուող եւ նոյնը փութով կատա-
րող ու լմընցընող. իր ամէն գործոցը մէջ
ալ այնպիսի ճարտարութիւն կը ցուցը-
նէր, որ իր հասակին նայելով՝ չէր յուսա-
ցուեր : Բայց մէյ մ'որ գործքը լմընցընե-
լու ըլլար, ալ բան մը չէր կրնար զինքը
հանդարտ ու հաստատուն բռնել. մտացը
մէջ ամենեւին տպաւորութիւն մը տեւա-
կան չէր, եւ ամենէն ցաւալի դիպուածն
ալ իր մտքէն շուտով անհետ կ'ըլլար կը
կորսուէր : Ընդունած յանդիմանութիւն-
ները զինքը շատ անգամ մինչեւ յարտա-

սուս կը շարժէին, որովհետեւ բուն ի ներ-
քուստ բարի էր եւ մտադրութեամբ ու
խորհրդածութեամբ շարութիւն մը չէր ը-
ներ. բայց այն յանդիմանութեան տպաւո-
րութիւնը՝ շուտով մը աներեւոյթ կ'ըլ-
լար, անանկ որ թեթեւամիտը քիչ մը ետ-
քը նորէն այնպիսի դորձքեր կը գործէր,
առանց մտածելու թէ ուրիշներուն եւ թէ
իրեն համար գալու դժբախտ հետեւու-
թիւնները: Իր վառվռուն բնութիւնը զին-
քը անխորհրդածեալ ձեռնարկութեանց
մէջ կը ձգէր, որոնք իրեն շատ անգամ
մեծ տրամուլթեան առիթ կ'ըլլային. բայց
ասոր հետքն ալ ծնողքէն ընդունած յան-
դիմանութեանց համար ունեցած ցաւէն
աւելի չէին տեւեր: Բայց աս ալ ստոյգ է՝
որ իր զուարթութիւնն ու վառվռունու-
թիւնը պատճառ կ'ըլլար որ ծնողքն ու
ծանօթք իրեն դիւրաւ կը ներէին: Արդ
ասով իր բնութեան մէջ եղած թեթեւա-
մտութիւնն երթալով աճեցաւ եւ զԱլէքսի
ալ իր ետեւէն ձգեց:

Ընթերցողք պատմութեան ընթացքին
մէջ պիտի տեսնեն թէ աս թեթեւա-
մտութիւնը եւ անոր հետեւութիւնն ե-
զող անհնազանդութիւնը՝ ինչ դժբախ-
տութեան անդնդի մէջ գահավէժ ձգեցին
աս երկու երխտասարդները:

Ինչպէս տեսանք, Օզարով որոշած էր
որ իր որդին վաճառական ընէ, եւ անոր
տուած կըթութիւնն աս նպատակին կ'ուղ-

զէր : Ի վան ալ նոյն կերպով կը կրթուէր :
 բայց ինք նաւահանգիստը հօրեղբորը գրա-
 տնէն աւելի կը սիրէր : նաւավարաց հեա-
 խօսակցիլն իր ամենամեծ դուարձութիւնն
 էր . անոնց երկայն ու վտանգաւոր ճամբոր-
 դութեան պատմութիւնը , անցած ծովե-
 րուն , գացած տեղերուն եւ դլուխնին ե-
 կած վտանգներուն նկարագրութիւնը՝ մեծ
 մտադրութեամբ մտիկ կ'ընէր : Շատ ան-
 գամ նաւերու մէջ կը մտնէր եւ անոնց
 ամէն կողմերը մանրամասն մեկնել կու տար .
 նաւաստեաց , նաւապետին եւ անոր տե-
 ղակալին ու ղեկավարին սարսափերը մէկիկ
 մէկիկ կը հարցընէր կը սորվէր , եւ երկայն
 ճամբորդութիւններ ընելու բաղձանքը կը
 յայտնէր : Աս թեթեւամիտը կը ջանար իր
 ծովային ճանապարհորդութեան բաղձանքը
 Ալեքսիին ալ հաղորդելու . օտար երկիրնե-
 րու բարուց ու սովորութեանց եւ նաւար-
 կութենէ յառաջ եկած օգուտներուն վրայ
 յաճախ հետը կը խօսէր . այնպէս որ Ալեքսի
 կամաց կամաց կորսընցուց իր հօրը վաճա-
 ւականութիւնը յառաջ տանելու բաղձան-
 քը եւ իր բախտախնդիր հօրեղբորորդւոյն
 երեւակայութեան մէջ ծնած գաղափարնե-
 րուն տուաւ ինք զինքը : Այսպէս մեծ աղ-
 դեցութիւն կ'ընէ երիտասարդաց վրայ օ-
 րինակը . ամէն բանին՝ միայն աղէկ երեւցած
 կողմը կը տեսնեն , եւ առանց վտանգները
 կամ դժուարութիւնները մտածելու՝ մէ-
 կէն կը բորբոքին , մինչեւ որ փորձառու-

Թիւնն իրենց աչքը կը բանայ եւ իմաստուն անձանց խորհրդեան շանաայնուն համար սրտերնուն մէջ ցաւ կը պատճառէ . բայց ան ատեն հասարակօրէն ալ մտածելու ժամանակն անցած ու շարիքն անդարմանելի կ'ըլլայ :

Օղարով շուտով հասկըցաւ իր որդւոյն վաճառականութեան սէր չունենալը . եւ ուղեց իմանալ որ ինչ վիճակի կը բաղձայ : Որովհետեւ Ալեքսի հօրմէն ամենեւին բան մը ծածուկ չէր պահէր, իր սիրան անոր բացաւ ու խոստովանեցաւ որ երկայն ճամբորդութիւններ ընելու եւ հեռու տեղեր պտրտելու համար նաւարկութեան գիտութիւն սորվիլն իր միակ բաղձանքն է : Հայրն աս յայտարարութեան վրայ խիստ զարմացաւ . բայց խոհեմութեամբ զգուշացաւ իր որդւոյն կամացը մէկէն գէժ կենալէն : Միայն անոր առջեւը դրաւ այն անթիւ վտանգները՝ որոնց մէջ կ'իյնար, մէկիկ մէկիկ նկարագրեց աս աղնուական բայց վտանգալից վիճակին հետ միացած դժուարութիւնները . ասոնց դիմացը ցուցուց իր պապերուն եւ իր հանդարտ ու շահաւոր վիճակն ալ, որով պատուաւոր ու դիւրին կերպով իրենց քաղաքակցաց համարումն ու մեծ հարստութիւն ստացած էին :

Եթէ Ալեքսիին մայրը կենդանի ըլլար, ստուգիւ պատանին անոր քաղցր ազդարարութեանց գէժ չէր կենար . որովհետեւ բարի որդւոյ մը վրայ մօր ազդեցութիւնը շատ

զօրաւոր է: Բայց իր հօրեղբորորդւոյն իրենց տունը դալէն քիչ մը ետքը՝ Ալեքսի գժքախառութեամբ իր մայրը կորսընցուցած էր. ուստի եւ Իվանին գրդուութեամբն երկայն ժամանակէ վեր նաւուղղութիւն սորվելու առաջադրութիւնը մտքին մէջ հաստատած ըլլալով, իր հօրն ազգարարութիւններուն խուլ եղաւ: Անոր համար Օզարով ստիպուեցաւ զիրենք Պետրոբուրգի նաւուղղութեան դպրոցը գնելու:

Նոյն հոյակապ ուսումնարանը Ռուս պատանիները նաւական գիտութեան ամէն ծիւղերուն մէջ մեծ փութով կը կրթուին. անկէ զատ՝ նաեւ ուսումնական ու քաղաքական աշխարհագրութիւն, ուսողութիւն, աստղաբաշխութիւն ու նաւական ճարտարապետութիւն ալ կը սորվին. հոն նաեւ մեքենականութիւն, բնապատմութիւն եւ օտար լեզուներ ալ կը սորվեցընեն: Օզարով մտածեց որ աս զանազան գիտութիւններն իր որդւոյն շատ օգտակար կրնան ըլլալ՝ նաեւ անիկայ իր միտքը փոխելու ալ ըլլայ. միանգամայն, որովհետեւ մէկ հատիկ որդւոց հետ իրենց հայրենի տան մէջ հասարակօրէն մեծ ներողամտութեամբ կը վարվուի, անոր համար աս կողմանէ ալ մտածեց որ Ալեքսիին շատ օգուտ կրնայ ընել քիչ մը ժամանակ օտարականներու հոգացողութեան տակ կրթութուիլ եւ ուրիշներու հետ ապրիլ, ուր որ ուրիշները մեծարելու, իր պիտոյքն ան-

ձամբ հոգալու եւ իր ընթացքին վրայ մտա-
դրութեամբ հսկելու հարկաւորութիւնը՝
անոր հաստատուն կրթութիւն մը կրնային
տալ :

Գ Լ Ո Ի Խ Բ .

Երբ Կորեոքորորաց խորատաղաւը կեցած
խամանակ :

ՕՋԱՐՈՎ երկու երիտասարդներն ա-
ռաւ անձամբ Պետրոքուրդ տարաւ : Ասիկա
իրենց առաջին մեծկակ ճամբորդութիւնն
էր, որմէ զգացած հաճութիւննին՝ իրենց
աշխարհք պտըտելու ցանկութիւնն աւելի
եւս բարբոքեց :

Մայրաքաղաքն անոնց առջեւն այնչափ
հետաքրքրական տեսարաններ բացաւ՝ որ
ազլէլէն ուրիշ բան չէին կրնար ընել : Նոյն
քաղաքը ԺԸ դարուն սկիզբը Մեծին
Պետրոսի ձեռքովը շինուած է Նեւայի ե-
ղէրքը : Աս գետին վրայ մինչեւ կայսերական
պալատին առջեւը կը յառաջանան վաճա-
ռականութեան համար եկող անթիւնաւե-
րը : Քաղքին մէջ շատ ջրանցքներ բացուած
են, որոնց վրայ միշտ բազմաթիւ նաւակներ
կը պտըտին : Այս ամենայն եւ մանաւանդ
քարէ, աղիւսէ ու նաեւ մարմորէ շինուած
անհամար մեծամեծ պալատները շատ զար-
մացուցին մեր երիտասարդները՝ որոնք ի-
րենց քաղքին աղքատին փայտէ տներէն
զատ չէնք չէին տեսած :

Օղարովին առաջնորդութեամբը՝ քաղ-
 քին հետաքրքրական տեղերը մէկիկ մէկիկ
 պտրտեցան, ամենէն յառաջ՝ ծովապետու-
 թեան հոյակապ պալատէն սկսելով, որուն
 ոսկեզօծ սրածայր գագաթը մայրաքաղ-
 քին ամէն կողմէն կ'երեւայ, որուն ընդար-
 ձակ մթերանոցներն ու գեղեցիկ նաւարան-
 ները՝ ուսկից որ գրեթէ կայսեր պատու-
 հաններուն առջևը նաւերը ծով կ'իջեցը-
 նեն, ամենուն զարմանքը կը պատճառեն :
 Անկէ ետքը կարգաւ տեսան Հռոմայի Ս.
 Պետրոսի եկեղեցւոյն ձեւովը շինուած Գա-
 ղանի եկեղեցին. Միայնարանի պալատը,
 որն որ Աատարինա կայսրուհւոյն սիրական
 բնակութիւնն էր, եւ որուն մէկ սենեկին
 մէջ իրենց ցուցուցին ծանրագին ադամանդ-
 ներու հաւաքումը եւ ի մէջ այլոց՝ աղաւ-
 նւոյ հաւկրթի մեծութեամբ ադամանդ մը,
 կայսերական թագն ու դաւազանը : Նոյն
 պալատին ուրիշ մէկ կողմը շքեղ դրամոց
 հաւաքումն ու կայսեր անձնական գրքա-
 տունը տեսան : Ատրէնամարուան փառաւոր
 պարտէզը գացին, որուն միայն վանդակը
 սքանչելի վարպետական գործուածք մըն է :
 Տեսան Սահակայ եկեղեցին իր 52 ոտնա-
 չափ բարձր եւ չորսու կէս ոտնաչափ տրա-
 մագծով մէկ կտոր կրանիդէ շինուած սիւ-
 ներովը, եւ Պետրոս Մեծին պղնձէ արձա-
 նը՝ որուն պատուանդանն ահագին ժայռի
 զանգուած մըն է : Պտրտեցան նաեւ Առս-
 դինոսիտիսը բոլոր կրկու գատիկոնով մեծ

շուկան կամ վաճառանոցը, որուն մէջ ամէն մէկ ճամբան իր սեպհական վաճառականութեան առարկաներն ունի: Տեսան նաեւ արծրթէ, սկիւէ ու թղթէ դրամ շինելու ամրոցը: Ս. Ալեարոսի եւ Ս. Պօղոսի եկեղեցին՝ որուն մէջ Մեծին Ալեարոսի ու Կատարինայի փառաւոր շիրիմները կան եւ որուն մէջ պահուած են նաեւ Ռուսաց իրենց թշնամիներէն առած ան զինուորական յաղթանակները՝ որոնց որ Գաղանի եկեղեցւոյն մէջ տեղ մնացած չէ:

Ամրոցէն ելլելով նաւով ամառուան պարտիզին ըստ ամենայնի դիմացը, Նեւայի աջ եզերքը գացին, ուր որ մարդու հասակի բարձրութեամբ պատով մը շրջապատած փայտէ տնակ մը տեսան՝ աղքատ գեղացւոց խրճրթի նման, զորն որ 1703ին Ալեարոս Մեծ ինք անձամբ շինեց, երբ որ այսօրուան ձմերուան հոյակապ պալատին տեղն՝ անբեր ու ճախճախուտ երկիր մըն էր: Մեծն Ալեարոս նոյն տեղէն իր նոր քաղքին շինութեան հոգ կը տանէր. նոյն տան գաւթին մէջ՝ նաւակ մ'ալ կայ, զորն որ մեծ ինքնակալն իր ձեռք շինած է: Ասկէ ետքը ակրմբանոցը, ծերակուտի պալատն ու կայսերական անձնապահաց զօրանոցը պտրտելէն ետեւ, Անգղիական կոչուած շքեղ գետեղերքէն անցնելով, որն որ հին Հռոմայ արժանի գործուածք մըն է, գիտութեանց ու արուեստից ձեմարանը գացին, ուր ամբողջ օր մը հաղիւ բաւեց

բնապատմութեան ու արուեստից թան-
գարաններուն մէջ եղած անբաւ գանձերը
վեր ի վերոյ մը տեսնելու : Այս ամենայն
սքանչելիք մեր երխտասարդներն այնպէս
ապշեցուցին, որ իրենց ծննդեան տեղը
շուտով մոռնալով, իրենց հասակին բնա-
կան թեթեւութեամբն ու անհոգու-
թեամբն՝ ուրիշ բան չէին մտածեր, բայց
եթէ իրենց աչքին տակ ունեցած սքանչե-
լիքներով զմայլիլ :

Բայց աս ամենայն ուրախութիւնը շուտ
տրտմութեան փոխուեցաւ, երբ որ Ալեքսի
ու Իվան նաւական դպրոցը մտնելէն ետեւ՝
Օզարով ուղեց իրենց հրատարական ողջոյն
տալով, ճամբայ ելել իր տեղը դառնալու :
Իրենցմէ չբաժնուած՝ հոգած հայրը զիրենք
սրտաշարժ խօսքերով յորդորեց իրենց
պարտքերը ճշդիւ կատարելու, եւ մասնա-
ւորապէս յանձնեց անոնց Աստուծոյ եր-
կիւղն ու աստուածպաշտութիւնը : Իմաս-
տութեան սկիզբն՝ Աստուծոյ երկիւղն է,
ըսաւ . հոս ձեր մեծ փութով ստանալու
ամէն գիտութիւններն ալ՝ ձեր կրօնի ու
բարոյականի մէջ բրած յառաջադիմու-
թեամբն արժէք կրնան ունենալ : Իմաս-
տութիւնն անարատ հոգիներու մէջ կը
բնակի, եւ ան ստեն միայն ճշմարիտ գի-
տուն կրնաք սեպուիլ, երբ որ ձեր գործոց
հիմունքն աստուածպաշտութիւնն ու ա-
ռաքինութիւնը կ'ըլլան : Ճարտարութիւնն
ու գիտութիւնն օգուտ մը չեն ունենար,

Թէ որ Աստուծոյ երկիւղն ու իր օրինաց սէրն անոնց հետ միանալու շրջան. գիտութիւնն ու ճարտարութիւնը՝ նոյն երկու առարկանութիւններէն բաժնուելու որ ըլլան, աւելի մնաստակար կ'ըլլան՝ քան թէ օգտակար. եւ կը նմանին տղու մը ձեռք տրուած սուր դանակին: Հսկեցէք ուրեմն ձեր մտաց ու գործոց վրայ, որպէս զի ձեր սրտին մարբութիւնը պահէք: ՉԱստուած միշտ ձեր աչքին առջեւն ունեցէք եւ իր պատուիրանները զգուշութեամբ պահեցէք. ան ատեն իր օրհնութիւնն ալ ձեր վրայ կ'իջնայ:

Աս խօսքերը լսած ժամանակնին՝ երիտասարդներն առատ արցունք կը թափէին. մեծ յարգութեամբ իրենց հօրն օրհնութիւնն առին, եւ խօսք տուին որ անոր խմատուն ազգարարութիւնները միշտ իրենց մտքին մէջ պահեն:

Օգարով առանձինն զԻվան խրատեց որ իր բնական թեթեւամտութիւնը սանձէ եւ միայն օգտակար բաներու զբաղի, որպէս զի չիյնայ այնպիսի յանցանքներու մէջ որոնք զինքը կրնային ի կորուստ տանել: Յանձնեց նաեւ որ միշտ փոփոխակի իրարու օղնեն: Ետքէն սիրտն ելած՝ զիրենք Աստուծոյ հովանաւորութեան յանձնելով բաժնուեցաւ:

Իվան բոլորովին անձնատուր եղաւ իրեն սիրելի վիճակին վերաբերեալ գիտութեանց. թէպէտ ընթացքին մէջ փոյթը քիչ մը

պաղեցաւ, ինչպէս որ իրեն պէս թեթեւա-
միտ տղոց սովորաբար կը հանդիպի, ի վե-
րայ այսր ամենայնի իր սքանչելի հանճարու-
վը միշտ կը գերազանցէր իր աշակերտա-
կիցները, որոնք զինքն իր աղէկ բնաւորու-
թիւններուն համար շատ կը սիրէին: Թե-
թեւամտութիւնն ու տաքգլխութիւնն իր
գլուխը շատ բաներ կը բանային. բայց ըն-
կերները շուտով իրեն կը ներէին, եւ նոյն
խսկ վարպետներն ալ զինքը խափու չէին
պատժեր, որովհետեւ ըրածները չէ թէ-
չարութեան, հապա թեթեւամտութեան
դորձքեր էին եւ ուրիշ ամէն կողմանէ
սքանչելի աշակերտ մըն էր: Ասանկով
Իվան շատ գոհ էր նոյն դպրոցին մէջ ըլ-
լալուն վրայ, ուր որ մեծ հաճութեամբ
կ'անցընէր ժամանակն իր ընկերակիցնե-
րուն հետ, որոնք ամէնն ալ իրեն բարե-
կամ էին:

Ստոյգ է Ալեքսիին յառաջադիմութիւնն
իւր հօրեղբորորդւոյն յառաջադիմութեան
չափ չէր, բայց որովհետեւ խիստ աշխա-
տասէր էր եւ ազնուական բնութիւն ու-
նէր, անոր համար ինքն ալ ընդհանրապէս
ամենուն սիրելի եղաւ: Արեւելի տաղանդ
եւ մտաց աշխուժութիւն ունեցող մարդիկ
հասարակօրէն իրենց հաւասարակիցներուն
վրայ մեծ ազդեցութիւն կ'ընեն, մանաւանդ
տղոց մէջ, որոնք գիւրաւ ուրիշին կը հետե-
ւին: Ասանկով Ալեքսի ալ շուտ մը սկսաւ
բոլորովին իր հօրեղբորորդւոյն հետեւիլ.

ակամայ եւ գրեթէ առանց իմանալու՝ Իվանին կամքն իր կամքը կ'ըլլար, եւ միշտ անոր կամքը կ'առաջնորդուէր: Թէպէտ Իվան ընուծեամբ բարի ըլլալով՝ Ալեքսիին վրայ ստացած իշխանութիւնը գէշի երբեք չէր գործածեր, բայց իր թեթեւամտութիւնը՝ հօրեղբօրորդւոյն համար առանց մնասակար հեռուութեան շննաց, վասն զի աս վերջինը կամաց կամաց վարժեցաւ առանց վերջը մտածելու ամէն առթի մէջ Իվանին խորհրդեան հեռուիլ: Հոս միտ դնելու է թէ ինչպէս հարկաւոր է երիտասարդի մը որ ուրիշի հետ կապուելու ատեն՝ աղէկ ընտրութիւն ընէ, որովհետեւ նոյն հասակին ընական եղած բարուց դիւրաթեքութիւնն ու նմանելու բաղձանքը զինքը մեծամեծ վտանգներու մէջ կը ձգեն՝ երբ որ յաճախ կը տեսնուի թեթեւամիտ երիտասարդներու կամ այնպիսիներու հետ՝ որոնց վրայ առաքինութեան սկզբունքն աղէկ մը հաստատուած չեն:

Ալեքսի եւ Իվան Պետրոբուրգի նաւական դպրոցին մէջ երեք տարի մնալով, նաւուղղութեան մէջ բաւական ընդարձակ տեղեկութիւն ստացած էին, այնպէս որ հմուտ նաւապետի մը քով կրնային դրուիլ՝ արդէն ստացած դիտութիւննին փորձով ալ կատարելագործելու համար: Ուստի եւ դպրոցին վերատեսուչներէն պատուաւոր վկայականներ առած՝ Արխանկէլ դարձան:

Խիստ մեծ ուրախութիւն եղաւ Օղա-
րովին իր բազկաց մէջ ընդունելը մեծցած
եւ գեղեցիկ երիտասարդ եղած որդին ու
եղբորորդին, որոնց միտքն ալ զանազան
օգտակար գիտութիւններով զարդարուած
էր: Երկու երիտասարդք ալ իրենց հայրը
կամ հօրեղբայրն ու բարերարը տեսնելով՝
շատ ուրախացան: Արդէս զի ուսմանց ըն-
թացքին վերջը քննութեան պատրաստուե-
լու համար անոնց կրած մեծ ու տաժանելի
աշխատութենէն զիրենք հանգչեցրնէ: Օ-
ղարով քանի մը շաբաթ իրենց հանգիստ
չնորհեց:

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ .

Անհնազանդութիւն:

ԱՍ հանգստի ժամանակը Ալեքսի եւ
Իվան ամէն օր քանի մը ժամ նաւահան-
գիստը նաւերու քով կ'անցընէին եւ միշտ
մտադիր ըլլալու նոր նիւթ մը կը գտնէին:
Արխանկելի առջեւ խարիսխ նետող նա-
ւերը, իրենց տերանց ազգին զանազանու-
թեան պատճառաւ, թէ՛ ներքին կարգա-
ւորութեան, թէ՛ նաւատեաց կառավա-
րութեան եւ թէ՛ մէջի վաճառներուն կող-
մանէ իրարմէ տարբեր նորութիւն մ'ու-
նէին: Բայց Անգղիացւոց նաւերուն գե-
ղեցկութիւնն ու շինուածքին հաստատու-
թիւնը, անոնց ընթացքին արագութիւնը,
ամէն կողմ տիրող կարգն ու կանոնը, նա-
ւատեաց ճարտարութիւնը՝ Ալեքսիին եւ

Իսլանին մտադրութիւնն իրենց կը յա-
փրշտակէին: Ուստի զարմանալի բան չէ որ
իրենց ծովական ընթացքն անդղիական նա-
ւով սկսերու բաղձանք ունեցած ըլլան:

Իսլան յոյս ունէր քիչ ժամանակէ ռուս
նաւու մը մէջ մտնելու, բայց մինչեւ որ
ամէն բան կարգի դրուէր նէ՛ պէտք էր
սպասել: Ալեքսիին գալով՝ հայրը կ'ուզէր
որ սորված ուսմունքը վաճառականութեան
մէջ դործածէ. ուստի եւ սրտնեղութեամբ
կը տեսնէր անոր ծովական ընթացքի մէջ
մտնելու յամառութիւնը: Էրբեմն այն-
պէս կ'երեւար որ պատանին իր հօրն ազդ-
արարութիւններուն զիջանելու վրայ է,
բայց Իսլանին ազդեցութիւնը շուտով վրան
կը հասնէր: Պատմութեանս ընթացքին
մէջ կը տեսնենք որ ինչպէս աղէկ կ'ըլ-
լար՝ եթէ աւելի հօրը խրատներուն հե-
տեւէր, քան թեթեւամիտ եւ անզգոյշ
բարեկամի մը:

Նոյն միջոցին երկու երիտասարդք ճան-
չուորութիւն ըրին անզղիացի նաւապետի
մը հետ, որուն նաւն Արխանկելի նաւա-
հանգիստը խարխսխ նետած էր: Աս մար-
դը գրեթէ ամէն ծովերու վրայ նաւար-
կած ու օգտակար գիւտեր ըրած էր: Իր
նաւն ալ չէ թէ միայն հաստատուն շի-
նուած էր, այլ նաեւ քեւեռի կողմերը
ճամբորդութիւն ընելու համար ամէն տե-
սակ հարկաւ որ պաշար ու պատրաստ
թիւն սկսնէր:

Handwritten numbers: 1455, 7007

Stamp: З.У.И.П. * С.С.Р.-А. 7/31--1922 ИПОИНА, МЛЕНИНСКАЯ

Հիւսիսային բեւեռը շրջապատող՝ սառուցով ծածկուած ծովն ու ցամաքը դեռ խոր խաւարով ծածկուած էր: Գեռ ճրջ դիւ չէին ճանչնար, ինչպէս նաեւ հիմակ ալ տակաւին չէն ճանչնար, Ասիայի ու Ամերիկայի հիւսիսային ծայրը. եւ դիտանոց մէջ խնդիր էր թէ արդեօք բեւեռին քով կայ մի ընդարձակ երկիր մը՝ որ արեւմտեան կողմանէ՝ հիւսիսային Ամերիկայի, արեւելեան կողմանէ ալ՝ Նոր-Սիպերիայի հետ միացեալ ըլլայ. չէ նէ՝ Ամերիկան նոյն երկիրներէն բոլորովին զատուած է մի: Արկարծուէր որ հիւսիսային ծովն երբեմն ըսաբաւականին կ'ազատի զինքը ծածկող սառուցներէն՝ որոնք մինչեւ բեւեռ երթալու արդեւք կ'ըլլան. անոր համար կը ջանային հիւսիսային արեւմտեան դիէն՝ Ատլանտեան ծովէն խաղաղական ծով տանելու անցք մը գտնել, կամ՝ աւելի աղէկ ըսելու համար՝ Ասիայի հիւսիսային կողման չորս կողմը Պերինկի ծովուն մէջ նաւելի ճամբայ մը գտնել:

Աս խնդիրներուն լուծումը թէ՛ դիտութեան եւ թէ՛ նաւարկութեան համար այնպէս օգտակար է, որ անդղիայի տէրութիւնը նոյն ճամբով խաղաղական ծով հասնող առաջին նաւուն 20,000 փաւնդ սպեւիին խոստացած էր, եւ 5000 ալ՝ հիւսիսային բեւեռին հասնողին կամ՝ անկէ ալ անդին անցնողին: Նոյն ժամանակէն վեր՝ ամէն աղգաց նաւորդներն աս անց-

քը գտնելու փորձն ըրին. բայց ոչ որ իր նպատակին հասաւ : Միայն վերջին փորձերէն առ հաւանականութիւնը յառաջ կու գայ որ եթէ ան անցքն ըլլայ նէ ալ, ի վերայ այսր ամենայնի սառոյցներն անգործածելի կ'ընեն :

Արդ՝ անգղիացի նաւապետը մեծ վարձքին հրապոյրէն գրգռեալ, միտքը դրած էր որ նոյն գործքը փորձէ. մեր երիտասարդներուն հետ ալ ստէպ ստէպ ասոր վրայ կը խօսակցէր : Աս մարդը քաղցր բնութիւն ունեցող, գիտուն ու փորձառու մէկն էր : Ասկէ աւելի բան հարկաւոր չէր զԱլեքսի եւ մանաւանդ զԻվան իրեն քաշելու եւ անոնց մտքին մէջ իր վրայ մեծ համարում մը տալու : Անոր համար ասոնք ալ մտքերնին գրին որ նոյն ճամբորդութիւնը մէկտեղ ընեն : Յարմար առիթ մը գտնելով՝ իրենց միտքը յայտնեցին նաւապետին, որն որ զիրենք յաջողակ ու իր ծովական գործողութեանց օգնելու եւ նաւական յիշատակագիրը բռնելու յարմար գտնելով, իրենց առաջարկութիւնը շատ սիրով ընդունեցաւ. մանաւանդ որ հարկաւորութեան տակն՝ այսպիսի քաջ ու բոլորովին անձնատուր ընկերներ կ'ունենար իր իշխանութեան տակ :

Երիտասարդներուն միտքը դրածը յառաջ տանելու համար՝ միայն մէկ արդեւիք կար, որն որ զիրենք կը նեղէր : Օղարովին հաւանութիւնն անհրաժեշտ հարկաւոր էր .

բայց ինք նոյն ատեն իր վաճառականու-
 թեան գործոցը համար երկրնկէկ ճամբոր-
 դութիւն մը կ'ընէր: Սակայն ժամանակը կը
 ստիպէր, ինչու որ նաւապետը ճամբայ
 ելլելու համար միայն յաջող հովի մը կը
 սպասէր: Որովհետեւ շատ կը բաղձար մէկ-
 տեղ առնել երկու երիտասարդները, մա-
 նաւանդ զիվան՝ որուն համարձակ, ամէն
 բանի ձեռք զարնող, քաջասիրտ ու ճար-
 տար բնութիւնն իրեն մեծ օգուտ կրնար
 ընել, անոր համար ամենայն ինչ ի գործ
 դրաւ զիրենք համոզելու որ Օղարովին պա-
 տասխանին կամ դարձին չսպասեն: Տէս,
 անձնասիրութիւնն ու անձնական շահը՝ նոյն
 իսկ գիտուն ու կրթուած մարդու մը ին-
 չէր ընել կու տայ: Նաւապետն ամենեւին
 միջոց մը թող չտուաւ համոզելու համար առ-
 տղայութեան հասակէն հաղիւ ելած երի-
 տասարդները, որ յանցաւոր ընթացքի մը
 ձեռք զարնեն, իրենց հօրը կամ իրենց բա-
 րերարին կամացը դէմ գործեն: Ճամբոր-
 դութիւնը հաղիւ երեք ամիս կը քշէ, կ'ը-
 սէր անոնց. ասանկ կարճ ժամանակի մէջ
 չէ թէ միայն մեծ անուն կը հանէք՝ այս-
 պիսի փառք բերող գործքի մը ձեռք զար-
 նելնուդ համար, որն որ ստուգիւ պիտի
 յաջողի, այլ նաեւ Անգղիայի տէրութե-
 նէն խոստացուած վարձքէն ալ ձեզի ա-
 ռաա մաս կ'ելլէ: Ի՛նչ հաճութիւն կ'ու-
 նենայ ան ատեն Պր. Օղարով. նոյն ժա-
 մանակուան գոհութիւնը՝ հաղարապատիկ

տեղը կը լեցընէ իրեն պատճառուած թե-
թեւ նեղութեան :

Չի վան վաստրկելու համար ասկէ աւելի
բան հարկաւոր չէր. արդէն անիկա ինք
զինքն որոշած էր : Ալեքսի դեռ դէմ կը
կենար . խիղճը կը վկայէր որ աս բանս գէշ
է եւ թէ առանց հօրը հրամանին այս-
պիսի ծանրակշիռ բանի մը ձեռք զարնելը
անոր սիրոյն ամենամեծ աստերախտութիւն
է : Բայց ի վանին ու նաւապետին խօսքերն
առանց դժուարութեան յաղթեցին անոր
խղճին անձկութեան . իր հօրեղբորորդւոյն
ամէն թելադրութեանց անսալու սովորու-
թիւնն աս առթին մէջ ալ վրայ ելաւ :
Ասանկով մեր երկու թեթեւամիտները
կուրօրէն իրենք զիրենք օտարական բախ-
տահանգրի մը ձեռք առին : Ճամբայ չելած՝
Օղարովին նամակ մը գրեցին , որուն մէջ
անզղիացի նաւապետին իրենց առջեւը դրած
զանազան պատճառները մանրամասն մէջ
կը բերէին : Չկրցանք , կ'ըսէին , մեր առա-
ջին ընթացքը՝ Հերայի հրամանատարին պէտ
երեւելի մարդու մը առաջնորդութեամբ
սկսելը թող տալ . թէպէտ եւ շատ կը
բաղձայինք հրամանացմէ հրաման առնել ,
բայց հօվը չէր ներեր : Սակայն քիչ ժա-
մանակէն անշուշտ ետ կը դառնանք եւ
ան առեւն անձամբ թողութիւն կը խնդրենք
աս պակտութեան համար : Այսպէս ա-
ռանց հրամանի , յայանի զրուցենք՝ իրենց
հօրն ու բարեբարին կամօցը դէմ՝ Ճամբայ

ելան: Աստուած տայ որ իրենց անհնազան-
դութեան վրայ շուտով զղջալու պատճառ
չունենան:

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ .

Ճամբորդութեան սկզբնասորութիւնը:

ԽԱՐԻՍԻԸ կը վերցուի, յաջող հով մը
առագաստներն ուռեցընելով՝ հանդարտու-
թեամբ նաւը յառաջ կը մղէ: Մեր երկու
բախտախնդիրներն իրենց աչքին առջեւ
միայն համատարած ծով մ'ունէին, իրենց
հորիզոնն առանց ամպի երկինք մըն էր:
Իրենց ծննդեան տեղւոյն տուած վերջին
հրաժարականն առանց այլայլութեան չէր .
ի վերայ այսր ամենայնի բնակութեան նո-
րութիւնը, նաւին մէջ առջեւնին ելած
զանազան առարկաները, եւ մեծ նաւար-
կութեան մը սկիզբը հասարակօրէն տիրող
խառնակութիւնները մէկտեղ գալով, ի-
րենց մտածմունքը կը գրաւէր եւ մտքեր-
նին կը դարձընէր թող առած տեղերնէն .
մանաւանդ որ նոյն վայրկենէն կը սկսէին
ի գործ դնել նաւական դպրոցին մէջ սոր-
վածնին:

Նաւաստեաց խումբն երեսունուչորս զօ-
րաւոր ու աշխոյժ անձինքներէ կը բաղկանար .
կարգն ու մաքրութիւնը նաւին ամէն կողմը
կը տիրէր . ամէն հրաման շուտով ու մտա-
դրութեամբ կը կատարուէր: Նաւապետն
ալ իր անձին ամենեւին չէր խնայեր . իր

բոլոր ճարտարութիւնն ու գործունէութիւնն ի գործ կը դնէր: Բարեսիրտ էր, բայց միանգամայն ճիշդ ու կարգասէր, իր ստորակարգեալներուն հետ արդարութեամբ կը վարուէր. իրենց կերակուրն ու առողջութեան հարկաւոր եղածները շատ փութով կը հոգար: Բայց նաեւ կը պահանջէր որ անոնք ալ իրենց պարագքերն ամենայն ճշդութեամբ կատարեն, իր տեղակալէն սկսեալ մինչեւ վերջին նաւավարը նոյն ճշդութեան ենթակայ էին. եւ որովհետեւ բոլոր իր մարդիկն իր ծովական գիտութեան վրայ մեծ վստահութիւն ունէին, անոր համար ամենեւին նաեւ թեթեւ տրտունջ մ'ալ չէր լսուեր իրեն դէմ:

Մեր երիտասարդներուն հետ քաղցրութեամբ վարուելով, իրենց ծովական կրթութունը կատարելագործելու համար բան մ'ալ զանց չէր ընէր. աղէկ չհասկըցածնին կը մեկնէր, զիրենք կը կրթէր ծովական տախտակներ դժադրելու եւ աստղաբաշխական հաշիւներ ընելու մէջ, որոնք նաւավարներու շատ հարկաւոր են, ծովական տախտակներն անոնց առջեւ բանալով՝ իր պատահած անթիւ վտանգաւոր տեղերն ու անոնցմէ ազատելու համար գործածած միջոցներն իրենց կը ցուցնէր. նաեւ նաւին ամենէն ստորին նաւավարներուն պաշտօնէն սկսեալ մինչեւ նաւապետութեան գործքերը յաջորդաբար իրենց կատարել կուտար: Մէկ խօսքով ըսելու համար, կար-

ծես թէ անոնց կրթութեան համար ունեցած հոգսով՝ կ'ուզէր առանց Օղարովին հաւանութեան զիրենք առ ճամբորդութիւնն ընելու համոզելով գործած ու անոնց գործել տուած յանցանքին տեղը լեցընել :

Ի վերայ այսր ամենայնի երկու երիտասարդք առ իրենց հաճոյական վիճակին մէջ բոլորովին գոհ չէին . մանաւանդ Ալեքսի, որն որ մտածելով թէ հայրն առ ճամբորդութեան վրայ պիտի չհաճի, շատ կը նեղուէր : Ինք իրեն կ'ըսէր որ պէտք էր հօրը դարձին եւ կամ գոնէ հաւանութեան նամակին սպասել . իր հայրը սրտանց սիրելուն համար՝ անոր անհաճոյ գործք մը գործելուն վրայ խիստ կը տրտմէր : Աս կերպով սկսուած ճամբորդութիւնը, կ'ըսէր մտքին մէջ, յաջող վախճան չիկրնար ունենալ :

Աս ճշմարիտ, բայց շատ ուշ եկող խորհրդածութիւնն իր խղճմտանաց ձայնն էր . նոյն անաչառ դատաւորն՝ Աստուած ի մեզ տնկած է՝ ուղիղ ճամբան մեզի ցուցընելու համար . մարդս երբեմն խուլ կ'ըլլայ իր ազգարարութեան, բայց անկէ բոլորովին փախչիլն անկարելի է . ինքն է որ մեր գործած չար գործքերը հայելոյ մը պէս մեր առջեւը կը դնէ, ինքն է որ զմեզ կը յանդիմանէ, ի մեզ խայթ ու ամօթ կը ծնանի : Երանի՛ անոր՝ որն որ իր խիստ, բայց բարեկամական ձայնին կը լսէ եւ նոյնը խղիւղելու ջինայիր . այնպիսին ստոյգ է՝ կրնայ յանցանք գործել, բայց զեղջն ու անով

Նաեւ թողութիւնն ալ իրեն չիզայցուիր :
 Արնայ իմացուիլ որ այսպիսի խորհրդա-
 ծութիւններով Ալեքսիին առ ճամբորդու-
 թենէն յուսացած զուարճութիւնները որ-
 չափ դառնութեամբ կը լեցուէին : Ուր որ
 խղճմտանաց հանդարտութիւն չկայ՝ հոն
 ճշմարիտ հաճութիւն չիկրնար գտնուիլ :

Իսկան ալ իր կողմանէ, Օղարովին բա-
 րութեան յիշատակը մտքէն բոլորովին հա-
 նելու չափ ապերախտ չէր. ինքն ալ Ալե-
 քսիին ըրած յանդիմանութիւնները մտքին
 մէջ իրեն դէմ կ'ընէր. երբեմն նաեւ աչ-
 քէն արցունք ալ կու գար : Բայց իր ան-
 հաստատ միտքը շուտ մ'ուրիշ բաներու
 կ'ուղղուէր, այնպէս՝ ինչպէս որ վայրկեան
 մը արեւը խաւարցընող բարակ ամպերը
 թեթեւ հովէ մը կը ցրուին :

Իրենք առ վիճակի մէջ եղած ատեն՝
 նաևն անընդհատ ու յաջող ընթացքով
 յառաջ երթալով, առանց պատահարի մը
 Նոր-Չէմլա հասաւ : Աս երկիրը՝ որն որ
 Սառուցեալ ծովուն մէջ երկու մեծ կղզիէ
 կը բաղկանայ, Արխանկէլի կառավարու-
 թեան տակն է, եւ 4255 քառակուսի մղոն
 տարածութիւն ունի. ցամաք երկրէն Այ-
 կացի նեղուցով զատուած է, իսկ բուն
 կղզիք իրարմէ՝ Մաթաշնէի անուն նեղու-
 ցով : Ռուսք նոյն անբեր ու անբնակ կղզի-
 ները միայն երեքամետայ ամարուան ատեն
 կու գան, հոնկէ ճերմակ աղուէս, ճերմակ
 արջ, ծովու հորթ ու կարապ որսալու հա-

մար : Արկիբրը գրեթէ միշտ ձիւնով ծածկուած է, որուն տակ մամուռ ու քիչ մ'ալ խոտ կը գտնուի : Աս ահաւոր կողմերը՝ արեւը տարւան երեք ամիսն ամենեւին չի ծագիր . եւ բոլոր նոյն ժամանակ ամէն կողմ պատող խոր մութը՝ միայն երբեմն երբեմն հիւսիսայեով քիչ մը կը փարատի : Իսկ ամառուան օրն անոր հակառակ՝ նոյնպէս ամբողջ երեք ամիս կը տեւէ :

Մինչեւ հիմակ աս կղզեաց միայն եզերքը ծանօթ է . որովհետեւ ան զարհուրելի երկրին ներսի կողմերն երթալու ոչ ոք կը համարձակի : Հիւսիսային կողմը լեռներով լեցուն է, իսկ հարաւայինը՝ որն որ նուազ ամայի է, ձկնաշատ գետակներ, որսի կենդանիներ ու առաս թռչուն կը մատակարարէ :

Հոս քիչ մը զԱլեքսի եւ գիվան թող տալով, տեսնենք թէ Օզարով իրենց ճամբորդութեան վրայ ինչ կը մտածէ : Աերը յիշուած նամակն առածին պէս՝ աս բարի հայրն աճապարելով Արիանկէլ դարձաւ, յուսալով որ իր խօսքերովն ու ազդարարութիւններովը երիտասարդաց միտքը կրնայ փոխել, մանաւանդ Ալեքսիինը՝ զորն որ կ'ուզէր բացարձակապէս վաճառականութեան վիճակին մէջ դնել : Իսկ Իվան, որովհետեւ շատոնցուրնէ իր միտքը յայտնած էր եւ հօրեղբայրն ալ կը տեսնէր որ ծովական արուեստին անընդդիմանալի կոչում մ'ունի, չէր յուսար որ անոր միտքը կա-

բենայ փոխել տալ եւ ինքն ալ չէր ուզեր
բռնադատել կամացը դէմ ընելու. միայն
կ'ուզէր գոնէ խմանալ որ ինչպիսի մար-
դու ձեռք կ'իյնայ:

Արնայ դիւրաւ խմացուիլ թէ տուն հա-
սած ատեն՝ որչափ մեծ եղաւ զարմացումը,
երբոր իր սրբւոյն ու եղբորորդւոյն տեղ
գտաւ անոնց նամակը՝ որուն մէջ իրենց ճամ-
բայ ելլելն անոր կը յայտնէին: Խմացաւ որ
Ալեքսին գլխէ հանած էին. եւ թէպէտ
Իսլանին իր հօրեղբորորդւոյն վրայ բրած բու-
լոր ազդեցութիւնը կը ճանչնար, սակայն
եւ այնպէս զիրենք իր նաւուն վրայ առնող
նաւապետին ալ աս բանիս մէջ ունեցած
գործակցութիւնը մակարեբելով, անոր վրայ
աղէկ համարում մը չէր կրնար ունենալ,
որուն համար ալ կը վախնար որ չըլլայ թէ
երկու երիտասարդք անպիտան մէկու մը
ձեռք ինկած ըլլան: Բայց չարիքն անգար-
մանելի էր, եւ աս խեղճ հայրն ուրիշ բան
չէր կրնար ընել՝ բայց եթէ իր ամէն օրուան
աղօթքին մէջ աս երկու անխորհուրդնե-
րուն համար Աստուծոյ աղաչել որ անոնց
վրայ գթայ, ու Պատուեա զհայր քո եւ
զմայր պատուիրանը չպահողներուն սպառ-
նացածը՝ ամենայն խատու թեամբ իրենց վրայ
չկատարէ:

ՕՋԱՐՈՎ իր որդւոյն ու եղբորորդւոյն անհնազանդութեան վրայ վշտացած ատեն՝ անոնց նաւն իր ճամբան յառաջ կը տանէր, եւ օրէ օր կը յառաջանար Սառուցեալ ծովուն մէջ, որն որ Յունիս եւ Յուլիս ամիսները նոյն անուան արժանի չէ, որովհետեւ արեւն ան ժամանակը հորիզոնին վրայէն ամենեւին չբաժնուելով՝ ջերմութիւնն անտանելի կ'ըլլայ: Ռուս երիտասարդք՝ որոնք իրենց ուսման մէջ աս երեւութին գոյութիւնն ու պատճառն իմացած էին, անձամբ ալ տեսնելով կ'ապշէին: Ստուգիւ գիտէին որ բեւեռի կողմերը՝ ամառնային արեւադարձին ատենը օրը երկու ամսէն աւելի կը տեւէ, նոյնպէս ալ ձմեռնային արեւադարձին ատենը երկրիս նոյն կողմերը թանձր մութ մը կը պատէ: Աս բանս անկէ յառաջ կու գայ որ օրուան տեւողութիւնը, ամէն մէկ տեղւոյն՝ հասարակածէն ունեցած հեռաւորութենէն կախում ունենալով, որչափ որ թէ՛ մէկ եւ թէ՛ մէկալ կողմանէ հասարակածէն հեռացուելու ըլլայ, այնչափ ալ ամառուան ատեն օրերն երկայն կ'ըլլան, ձմեռուան ատեն ալ՝ գիշերները, եւ աս փոփոխ երկայնութիւնն ամենէն աւելի մեծ է բեւեռի կողմը՝ որն որ ամենէն հեռաւոր ծագն է: Նաւապետը Արիանկէլէն ելած ատեն՝

աս կողմերուն տեղեակնաւուղիղ մ'առած էր : Նոյն մարդը փորձառու նաւավար մըն էր, որն որ իր արուեստին աւելի գործնականն՝ քան թէ տեսական մասին ծանօթ էր, բայց միանգամայն երկայնժամանակեայ փորձառու թեամբ շատ ճարտար էր : Մեր երկու երիտասարդներն անոր հետ հայրենակից ըլլալով՝ հետը շուտով կապուեցան եւ անոր հինօրեայ փորձառու թենէն շատ քան շահեցան :

Նոյն միջոցին արեւը կը սկսէր հորիզոնէն վար իջնալ : Նաւապետը ծանշցաւ որ ձմեռը մօտեցած ըլլալով՝ իր ճամբորդութեան նպատակին հասնիլն անկարելի է. ուստի եւ մտածեց որ կամ՝ Արխանկէլ դառնայ եւ կամ՝ ապահով նաւահանգիստ մը մտնէ, ուր որ իր նաւովը կարող ըլլայ ձմեռն անցընել : Նրբոր իր մտքը յայտնեց նաւուղիին, որն որ արդէն նոյն նաւարկութիւնը շատ անգամ՝ բրած էր, անիկա չէ թէ միայն հաւանեցաւ, հաղա նաեւ խրատ տուաւ որ առանց յապաղելու շուտով կատարէ : որովհետեւ ձմերուան մօտենալու ատեն նոյն կողմերը տիրող մրրիկները՝ ալ երկայն ատեն չէին ուշանար :

Թեպէտ իր խորհուրդը շուտով ի գործ դրուեցաւ, բայց իր վախցածն ալ չուշացաւ : Հարաւային արեւելեան կողմանէ մէկէն մրրիկ մը բրդելով՝ նաւը միշտ դէպ ի յառաջ կը քշէր : Փուշ տեղ ամէն ջանքն ի գործ կը դնէին առագաստներն ամփո-

փելու. հովը նաւն առած՝ խաղալիլի մը պէս
 կը տանէր, կայսերուն մէկ մասն ալ կոտ-
 րեց: Նաւը երբեմն փրփրացող ալեաց վրայ
 յեցած՝ ահագին բարձրութեամբ վեր կ'ել-
 լէր, երբեմն իր առջեւն ահրելի անդունդ
 մը կը բացուէր եւ անանկ կ'երեւար թէ
 նաւն իր յատակը պիտ'որ իջեցընէ: Եր-
 կինքն ամպերով ծածկուած էր, եւ թանձր
 խաւար մը գրեթէ բոլոր աս դազան դար-
 ձած ծովը կը պատէր: Նաւաստիք ամենայն
 ճիգն ի գործ կը դնէին մըրկին դէմ դնե-
 լու. բայց զուր տեղ: Հերա կայսերն ու
 կազմածքը կորսընցուցած ըլլալով՝ աս ան-
 ծանօթ ծովուն վրայ շէր կրնար կառավա-
 րուիլ. եւ ամէն վայրկեան կրնային խու-
 թի մը կամ նոյն հիւրատեաց կողմերը
 շրջապատող սառուցէ ժայռի մը վարնուիլ:
 Իրենց առաջնորդելու համար աստղ մ'ալ
 չէր երեւար: Օրերը հազիւ երկու երեք
 ժամ կը տեւէին, եւ ան ժամերն ալ ա-
 դէկ գործածելն անկարելի էր, որովհետեւ
 հովը դարձած ըլլալով՝ մի եւ նոյն կատա-
 ղութեամբ կը փչէր. հետը միանգամայն
 սառեցընող պաղ մ'ալ բերած էր, որն
 որ զամէնքը կը ստիպէր նաւին ծածկը
 թող տալով՝ վար իջնալու եւ անձկու-
 թեամբ սպասելու աս զարհուրելի մըրկին
 վախճանին:

Ալեքսի եւ Իվան նաւին խցին մէջ ան-
 կիւն մը նստած՝ վախէն անշարժ կը կե-
 նային, այնչափ զարհուրելի էր աս մըրկիկը:

Պարսպ տեղ նաւապետին կերպարանքէն
բան մը գուշակել կ'ուզէին, իրենց նայ-
ուածքն ի զուր անոր կը հարցընէր թէ
արդեօք ազատելու յոյս կայ: Նաւապետը
լուս ու տրտում կը կենար: Ամէն վայր-
կեան վտանդը կը մեծնար, եւ արդէն ե-
րեք օր էր՝ որ միբիկը նոյն կատաղութեամբ
կը շարունակէր: Երկու հօրեղբօրորդիք աս
մեծ վտանգն իրենց անհնազանդութեան
եւ Օղարովին պատճառած տրամութեան
արդար պատիժը կը համարէին. զղջումը
սրտերնին մտաւ, բայց շատ ուշ էր:

Ո՛հ, կ'ըսէր Ալեքսի, ինչո՞ւ մեր պարտ-
քը մոռցանք. առանց հօրս հրամանին աս
ճամբորդութեան ձեռք զարնելուս համար
է՛ որ Աստուած աս վտանգին մէջ ձգեց
զմեզ, որուն մէջ գուցէ պիտի կորսուինք:
Ո՛հ, ինչ վշտաց մէջ կ'իյնար հայրս՝ եթէ
հիմակուան մեր դանուած վիճակը ճանչ-
նար: Եւ եթէ հոս կորսուելու ըլլանք, ո՞չ
մեր ինչ եղածը, ո՞չ ալ մեր զղջումը կրնայ
իմանալ:

Իվան ալ դառն յանդիմանութիւններ
կու տար ինք իրեն. կը զգար թէ ինչ ա-
պերախտութիւն հատոյց հօրեղբօրը բարու-
թիւններուն, չէ թէ միայն առանց հրա-
մանի իրմէ բաժնուելով, այլ նաեւ գըլ-
խաւորարար անոր որդին ալ իր ետեւէն
ձգելով: Ինք զինքը Ալեքսիին մահուան
պատճառ կը կանչէր, եւ կ'իմանար որ իր
թեթեւամիտ ընթացքովն Աստուծոյ բար-

կութիւնն իրենց դէմ գրգռեց : Նաւապետն անոնց մտքէն անցածները դիւրաւ կը գուշակէր . եւ հաւանական է որ ինքն ալ իր խղճմտանաց յանդիմանութիւնը կը կրէր :

Աս տխուր մտածմունքներէն արթնցան նաւին սաստիկ բախմամբը , որով կարծեցին թէ նաւը հաղար կտոր եղած է : Ամենուն երեսին գոյնը մէկէն նետեց , եւ նաւապետը պռռաց . Աստուած օգնէ մեզի . վասն զի ինք օգնութեան հասնելու որ չըլլայ՝ ամէնքս ալ կորսուած ենք : Նոյն ատեն Ալեքսիին ու Իվանին խղճի խայթը կրկնապատկեցաւ . հաղիւ կը համարձակէին աստուածային ողորմութիւնը օգնութեան կանչելու : Ի վերայ այսր ամենայնի իրենց եռանդը բորբոքելով , ծնկան վրայ եկան եւ սկսան Աստուծոյ աղօթել որ իրենց ներէ , ողորմի ու աս մեծ վտանգէն ազատէ :

Նաւին մէջ խոր խաւար մը կը տիրէր . չէին կրնար ո՛չ պատուհան եւ ո՛չ թընդանօթի ծակ բանալ , ապա թէ ոչ նաւին վրայ յարձակող կատաղի ալիքները մուտք գտնելով՝ նաւն անմիջապէս ծովուն տակ կը սուղէին : Հովին սլելն , ալեաց մանչիւնն ու մթութեան թանձրութիւնը՝ կ'աւելցրնէին նաւաստեաց սարսափը , որոնք ամէն բոպէ մահուան կը սպասէին :

Ան սաստիկ հարուածէն ետեւ՝ միօրինակ նաւին կողն ուրիշ հարուածներ կ'ընդունէր , որն որ նաւապետին մակաբերել տուաւ թէ ալիքները նաւուն դէմ ահա-

գին սառոյցներու կտորներ կը զարնեն. ա-
նոր համար ալ իրաւամբ կը վախնար որ
չխորտակի: Իր կասկածները նաւուղղին
հաղորդած վայրկեանը, առաջինէն աւելի
սաստիկ բախուեն մը երկուքին ալ հաւա-
սարակչութիւնը կորսնցընել տալով՝ գե-
տինը ձգեց: Հերա ահագին բարձրութեամբ
մը վեր ելլելէն ետքը՝ այնպիսի զարհուրելի
շառաչմամբ մը վար ինկաւ, որ կարծես
թէ բոլոր տախտակամասները քակուելու
վրայ էին. ետքէն սաստիկ ցնցելով, քիչ
մ'ալ դէպ ի յառաջ շարժում բրաւ,
վերջապէս անշարժ մնաց: Իսկ միրիկն իր
զարհուրելի մենչիւնը յառաջ կը տանէր,
այլքներն ալ ահագին մեծութեամբ սա-
ռոյցներ նաւուն կողը կը մղէին:

Նաւապետէն ու նաւուղղէն զատ՝ ա-
մէնքն իրենք զիրենք կորսնցուցած էին,
ամէն մարդ այնպէս կը կարծէր թէ ժայ-
ռի մը զարնուած ըլլալով՝ ծոփուն տակ
պիտի սուզին: Նաւապետն ալ նոյն վախն
ունէր, բայց իր խոհեմութիւնն ու հան-
դարաութիւնը զինքը թող չտուին, եւ
միտքը դրաւ որ աս յուսահատական վիճա-
կէն ազատելու համար ամէն կարելի միջոցն
ի դործ դնէ:

Նաւուղղին հեռ մէկտեղ նաւուն յա-
տակն աճապարեց, իմանալու համար թէ
արդեօք նաւին ողնափայտը մնաս մը կրած
է եւ ջուր կ'առնէ: Ուրախութեամբ տե-
ոսաւ որ աս ամէն կողմերն անմնաս մնացած

էին, միանգամայն դիտելով ալ որ այլք ներուն մռնչիւնը քիչ մը նուազած է, մտածեցին որ մըրիկը քիչ մը հանդարտած է: Անմիջապէս ծածկին վրայ ելլելով՝ տեսան որ երկինքն աստղներով զարդարուած, մըրիկն ալ դադրած էր. միայն ծովը դեռ անհանդարտութեան մէջ էր:

Աստղներուն լուսովն աղէկ մը դիտելով՝ համոզուեցան որ նաւը ժայռի զարնուած չէ, հապա ծովուն տակէն դէպ ի վեր բարձրացած աստղին սառուցի մը վրայ խրած է: Սառուցի մեծ կտորներ նաւը մէկ կողմանէ կը շօշափէին, իսկ մէկալ կողմը ծովը բաց էր, բայց ամէն րոպէ աստղին սառուցներ կը բերէր նաւին դէմ:

Երբոր նաւապետը վար իջնալով՝ իրենց գտնուած դիրքը նաւաստիներուն իմացուց, ամէնքնալ խոր վհատութեան մէջ ինկան, իրենց յուսահատական միճակն իմանալով: Սառուցներու մէջ խարխախ նետածի պէս կեցած նաւը՝ միշտ չորս կողմանէ աւելի եւս կը գոցուէր. մըրիկը կայմերը կտտրած, առադասաններն ալ պատուած էր. յառաջ երթալ կարելի չէր, եւ եթէ կարելի ալ ըլլար, շուտ մը դարձեալ սառուցները նաւին բոլորտիքը պիտի պատէին: Ասկէ զատ՝ բոլորովին չքնակուելու տեղ մըն էին. աշխարհագրական տախտակները կը ցուցնէին որ մօտ են Շքիցպէրկին, ուր որ նոյն եղանակին մէջ օրը քանի մը ժամ միայն կը տեսէ: Պաղն երթալով կը սաստկանար:

Կարծես թէ նաւաստիները յուսահատու-
 թեան մէջ ձգելու համար ամենայն ինչ
 կը միանար: Ամանք կը ցաւէին թէ ինչո՞ւ
 նաւը ծովուն տակ սուզած չէ, որով կան-
 խատես եղած շարիքներնէն շուտ մահուամբ
 մ'ազատած կ'ըլլային. ուրիշներն ալ թէ-
 պէտ նոյնպէս յոյսերնին կտրած, բայց ա-
 ւելի կրօնական հոգի ունենալով՝ ձեռուը-
 նին երկինք կը վերցընէին եւ Աստուծմէ
 քաջարտութիւն ու յուսոյ նշոյլ մ'ընդ-
 ունել կը ջանային:

Նաւապեան ալ աս վերջիններէն էր:
 Թեպէտ եւ զԱլէքսի ու զԻվան առանց
 Օղարովին հաւանութեան՝ իրեն հետեւելու
 յորդորելովը՝ խիստ գէշ գործք մը գործած
 էր, ի վերայ այսր ամենայնի ամէն կրօնա-
 կան սկզբունքը կտրուցուցած չէր. բրած
 յանցանքը կը ճանչնար, բայց իր վստահու-
 թիւնն Աստուծոյ անչափ բարութեան վրայ
 գրած էր, որն որ չէ թէ յանցաւորին
 մահը՝ այլ անոր գարձը կ'ուզէ: Աս աս-
 տուածային սղորմութեան վրայ ունեցած
 վստահութիւնն իր զօրութիւնն ու քա-
 ջարտութիւնը նորէն արծարծելով, սկսաւ
 հնարք մտածել որ նաւատիներն ու զինքը
 նոյն զարհուրելի վիճակէն ազատէ: Այս-
 պէս կրօնը բարեպաշտ մարդուն՝ դժբախ-
 տութեան տան քաջալերութիւն կու-
 տայ, իրեն սորվեցընելով որ մարդիկներուն
 բախան Ամենակարողին ձեռքն է, թէ ա-
 ռանց Անոր հրամանին՝ իրենց գլխէն մազ

մ'ալ չ'իյնար, եւ թէ իրենց բոլոր վտա-
հուածիւնն Անոր վրայ գնողները ձեռքէ չի-
թողուր:

Ալեքսի եւ Իվան ալ՝ որոնք մանկութե-
նէ ի վեր Աստուծոյ երկիւղին մէջ մեծցած
էին, կը ջանային այսպիսի մտածմունքնե-
րով քաջալերուիլ: Նաւապետը նախ խօսքն
իրենց ուղղելով, ըսաւ թէ Աստուծոյ օգ-
նութեամբն աս վտանգաւոր վիճակէն ազա-
տելու համար դեռ հնարք կայ: Ասով երի-
տասարդներն իրենց հասակէն վեր քաջասրբ-
տութիւն մը ստանալով, նաւապետն իմա-
ցաւ որ հասարակաց փրկութեան համար
ամէն ձեռք զարկած բանին մէջ՝ ասոնցմէ
կրնայ մեծ օգնութիւն գտնել:

Իսկ նաւաստիք խոր տրամուծեան մէջ
իյնալով՝ վրանին ամենեւին զօրութիւն
մնացած չէր, ասկից զատ՝ աշխատութենէ
եւ կերակրոյ ու քնոյ պակասութենէն ալ
սաստիկ տկարացած էին: Անոր համար
ծովը խաղաղցած եւ նոյն ժամանակ ալ
վախնալու բան մնացած չըլլալով, նաւա-
պետն աղէկ կերակուր մ'եփել եւ ամե-
նուն սովորականէն աւելի օղի բաժնել տա-
լէն ետեւ, հրամայեց որ երթան հանգչին՝
մինչեւ ինք ճար մը մտածէ զիրենք աս
վտանգէն ազատելու համար:

Օրը ծագելու կը սկսէր. նաւապետը դի-
տակով զննեց թէ արդեօք մօտ են ան կղզի-
ներէն մէկուն՝ զորոնք նոր ատենները իրմէ
յառաջ գտած էին աս վտանգաւոր ճամբոր-

դու թեան ձեռք զարնող նաւապետները եւ
 հոն ամէն տեսակ աշխատութեանց ու զըրկ-
 մանց մէջ ձմեռն անցուցած էին: Երբոր դի-
 շերտան մթութիւնը բոլորովին ցրուեցաւ,
 կը կարծէր որ հեռուէն ժայռի սեպացեալ
 գագաթներ կը տեսնէ, զորոնք սառուցի
 լեռներէն որոշելը դիւրին է: Ասով սիր-
 տը յուսով լեցուեցաւ, եւ միտքը դրա-
 որ իր նախորդացը պէս ձմեռը հոն կրնայ
 անցընել, որովհետեւ բոլոր բաղմութիւ-
 նը ձմեռն ի բուն պահելու համար բաւա-
 կան պաշար ալ ունէր: Ուստի Աստուծոյ
 շնորհակալ ըլլալով՝ իր կարծիքը նաւուղ-
 զին խնայընելու ածապարեց: Անիկայ նաւ-
 ապետին իրաւունք տալով որ մօտ տե-
 դերը հաւանականաբար կողի կամ ցամաք
 երկիր մը կայ, որոշեցին որ նաւաստիներէն
 քանի մը հոգի խրկեն շորս կողմը դիտելու
 թէ արդեօք բնակութեան հետք մը կամ
 ձմեռը պատապարուելու այլ մը կը գտնուի:

Նաւապետն անմիջապէս ժողովելով բո-
 լոր բաղմութիւնը, որոնք կերակրով ու
 քնով քիչ մը վրայ եկած էին, իրենց այս-
 պէս խօսեցաւ. Մեր գտնուած վտանգա-
 ւոր վիճակը դուք ալ աղէկ կը ճանչնաք:
 Բայց ոմանց կարծածին չափ յուսահատա-
 կան վիճակի մէջ չենք: Ես իմ ձեռքէս
 եկածին չափ մեր փրկութեան համար ամէն
 կարելի միջոցն ի գործ կը դնեմ. բայց
 նաև ձեր օգնութեան ալ կարօտութիւն
 ունիմ, եւ ճիշդ հնազանդութիւն կը պա-

հանջեմ: Հոս ուրիշ բոլոր մարդկային օգնականութենէ զուրկ միայն մեր զօրութեան մնացած ենք. բայց զԱմենակարողը մեզի օգնական ունինք, որն որ զմեզ թող չիտար՝ եթէ մեր բոլոր վստահութիւնն իր վրայ դնենք ու չվհատինք: Բաւական հաստատուն պատճառ ունիմ կարծելու որ ասկէ քիչ մը հեռու՝ ձմեռն անցընելու կզղի մը կը դանենք: Մինչեւ ամառ ապրելու չափ նաւին մէջ բաւական ուտելիք կայ, եթէ չափաւորութեամբ վարուինք եւ հարկաւոր զրկումները կրենք: Չմեռն անցնելու որ ըլլայ, աս տեղերէն ելլելու ապահով միջոց կը դանենք: Հիմա բնակութեան տեղ դանելու համար մարդ պիտի խրկեմ. եւ կը յուսամ որ մինչեւ անոնց դարձը համբերութեամբ ու վստահութեամբ կը սպասէք հասարակաց փրկութեան համար բրած փորձիս ելքին:

Նաւաստիք՝ որոնք նաւապետին վրայ մեծ վստահութիւն ունէին, սրտանց հնազանդութիւն խոստացան. հոգի առին ու կը յուսային որ անիկայ ղիրենք աս դրժբախտ վիճակէն կ'ազատէ: Ալեքսի ու Իվան ալ նոյն վստահութիւնը ցուցուցին. մանաւանդ որ իրենք ուրիշներէն աւելի պատճառ մ'ունէին հանդարտութեան, որովհետեւ իրենց բախտն ու կեանքն Աստուծոյ ձեռքը յանձնած էին, որն որ ամէն վտանգներու մէջ մարդս կը զօրացընէ: Ուստի երբոր նաւուղիդն ամէն բան կարգի

դնելէն ետեւ՝ կ'ուզէր ճամբայ ելլել երթալու կղզին գանելու: ուր որ կը կարծէին թէ ձմեռը պիտի անցընեն, մտածեց որ նոյն սառուցեալ դաշտերն անցնելու համար իրեն ամենէն ապահով ընկեր կրնան ըլլալ աս երկու երիտասարդները, որովհետեւ աղէկ ալ կը ճանչնար իրենց հնազանդութիւնն ու քաջասրտութիւնը: Այլքօի ու Իվան ալ իրենց կողմանէ նոյն վտանգաւոր գործքը սիրով յանձն առին. ո՛չ սառուցներու վրայէն քալելու վտանգը, ո՛չ աշխատութիւնը, ո՛չ ցուրտը կարող եղան իրենց քաջութիւնն եւ իրենց դժբախտութեան ընկերացը օդտակար ըլլալու բաղձանքը նուազցընել: Մանաւանդ որ ընելիքնին՝ ողորմածութեան գործք մըն էր, եւ աղէկ գիտէին որ Աստուած իրենց օգնական կ'ըլլայ եւ զիրենք կը պաշտպանէ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ձ.

Գիտելու՝ փոքրիկներուն առաջին օրը:

ՆԱԻԱՊԵՏԵՆ երիտասարդներուն դիտաւորութեան վրայ շատ ուրախացաւ, եւ անոնց ճամբորդութենէն աղէկ հետեւութիւն կը դուշակէր: Երեք ճամբորդներն աղէկ մը հագուեցան. կօշիկներնուն տակ՝ սառուցներուն վրայ չսահելու համար՝ սուր երկաթներ գամեցին. ամէն մէկը մէյ մէկ աղէկ մուշտակ ու երկաթապատ գաւազան մ'առաւ. նաեւ հրացանով ու սրով զի-

նեցան, գօտիներնէն կացին մը կախեցին, կապարի ու վառօղի աղէկ պաշար առին. այս ամենայն կ'ընէին՝ չէ թէ իրենց նման թշնամիէ մը վախ ունենալուն համար, հապա նոյն կողմերը շատ յաճախ գտնուող սատտիկ կատաղի ճերմակ արջերուն դէմ իրենք զիրենք պաշտպանելու համար: Ուտելեաց պաշարնին երեք օրուան պաքսիմաթ եւ աղած միս էր, շիշ մ'ալ օղի: Ալերջապէս հետերնին դիտակ մը եւ շատ մը ռեախնէ ջահեր ալ առին:

Նաւապետին հետ խօսք ըրին որ կղզին հասնելու ըլլան նէ, ժայռին ծայրն աղէկ կրակ մը վառեն, նաւէն ալ նոյն եղանակաւ պատասխան տրուի: Իսկ եթէ գտնուած տեղը՝ ձմեռն անցընելու յարմար ըլլայ կամ նոյն տեղը բնակելու այր մը գտնելու ըլլան, երեք հրալից փամփուշտ արձակեն: Աս նշաններուն համեմատ՝ նաւապետն իրենց ետեւէն պաշարով մարդիկներ պիտի խրկէր եւ նաւուն բեռը փոխադրելու պատշաճ միջոցները բանեցընէր:

Այսպէս պատրաստուելէն ու ջերմ աղօթք մ'ընելէն ետքը, Ալեքսի եւ Իվան նաւուղղին առաջնորդութեամբը, առտու ըլլալէն հինգ ժամ յառաջ ճամբայ ելան: Օդը հանդարտ էր, լուսինն իրենց ճամբան կը լուսաւորէր, որուն կ'օգնէր նաեւ աստեղաց լոյսը՝ որն որ նոյն կողմերը շատ պայծառ է: Պազը շատ կծու էր, անոր համար ընթացքնին շուտցընելու պարտաւորեցան:

Ինչպէս ինք իրմէ կ'իմացուի՝ շատ մեծ
 դժուարութեամբ կապուած էր աս ճակ-
 բորդութիւնը: Ստիպուած էին միշտ սա-
 ռուցի անհարթ գաշտերուն վրայէն քայլե-
 լու. եւ կատարեալ շատուած ճախիններու
 հանդիպած ժամանակնին այ՛ մեծ շրջաններ
 պէտք էին ընել. միօրինակ վախի մէջ էին
 որ ճերմակ արջերու չհանդիպին, անոր հա-
 մար օրպէս զի հարկաւորութեան ատեն իրա-
 րու կարենան օգնել քովէ քով կ'երթային:
 Ասանկով շորս ժամ ճամբայ ընելէն ետքը՝
 արշալոյսը ծագելու ատեն սեւ ժայռերու
 զանգուած մը տեսան, եւ քիչ մը ետքը
 կողմն հասան, որուն այնչափ հեռու ըլ-
 լալը նաւէն չէր երեւար, վասն զի չէր կար-
 ծուեր որ ճամբան այնչափ դժուար ըլլայ:

Ալեքսիին եւ Իվանին ուրախութիւնն
 այնչափ մեծ եղաւ, որ ծնկան վրայ գալով՝
 երկիրը պաղին եւ եռանդեամբ շնորհակալ
 եղան Նախախնամութեան աս ապաստա-
 նարանը գանել տարուն համար, ուր որ ի-
 րենց վշտաց վերջն եկած կը համարէին.
 չէին տեսներ թէ գլուխնին դեռ ինչ չա-
 րիքներ կրնայ գալ:

Բայց ինչ երկիր էր աս իրենց դռածը:
 Ամէն կողմէն սառուցով ու ձիւնով ծած-
 կուած էր, ամենեւին ոչ ծառ կար եւ
 ոչ աչքը հանգչեցընելու թուփ մը. միայն
 ասղին անղին ալիքներէ նետուած խոր-
 տակեալ նաւերու կտորտակներ կը տես-
 նուէին: Օգը զարհուրելի, աչքը զօրածին

չափ՝ ընդարձակ անասպատներ, մերկ ու վրայէ վրայ դիզուած ժայռերով երկիր մը: Տեղ մը կենդանի արարած չէր տեսնուեր: Չորս կողմն ամենայն ինչ մեռեալ էր, եւ ոչ ազուաւի մը տխուր կոնչիւնը կը լսուէր, որն որ շատ երկիրներ ձիւնով ծածկուած դաշտերուն կենդանութիւն մը կու տայ: Բնութիւնն աւերակներու ցոյց մը կու տար: Ի վերայ այս ամենայնի աս զարհուրելի տեսարանին մէջն ալ՝ հաստատուն երկրի մը վրայ ըլլալնուն համար իրենք զիրենք երջանիկ կը սեպէին, ուր որ նաւուն մէջ եղողներն անչափ վտանգներու մէջ էին:

Այս ամենայն տխուր տեսարանը զննելէն ետեւ՝ դէպ ի ներսի կողմերը քիչ մը յառաջ դացին, որպէս զի երկիրը դիտեն ու կրակ վառելու յարմար տեղ մը գտնեն, եւ հոն հանգչելով ու կերակուր ուտելով՝ զօրանան: Հանգիստ առնելէն ետեւ նաւուղիդը, որն որ ինչպէս ըսինք՝ աս կողմերը շատ անգամ՝ ճամբորդութիւն ըրած էր, չորս կողմը քիչ մ'ալ զննելով՝ ըսաւ թէ գտնուած տեղերնին՝ Շրիցպերկի մէկ մասն է: Եւ իր ընկերներուն նոյն տեղերուն սատրագրութիւնն ըրաւ:

Շրիցպերկ, որն որ մէկ մեծ ու խել մը պղտիկ կղզիներէ կը բաղկանայ, հիւսիսային կիսագնդին ամենէն հիւսիսային մասն է, 25 եւ 45 աստիճան երկայնութեան, եւ 77 ու 82 աստիճան ըսյնու-

Թեան մէջ կ'իյնայ եւ հասարակօրէն իրրեւ Ամերիկայի մաս կը համարուի: Աստեղս Անգղիացիք դասն 1553ին:

Աս կղզեաց խումբն անոր համար Շրիցպէրկ (Յրածայր լերինք) կ'անուանուի, որովհետեւ ձիւնով ու սառուցով ծածկուած լեռներով ու ժայռերով լեցուն է: Տարւան տասն ամսը՝ երկիրը կանգուններով բարձրութեամբ կը սառի. եւ տեղ տեղ՝ երբեք չհալող սառոյցներէ բաղկացած է յատակը. որուն վրայ քանի մը մատ միայն հող կը գտնուի. եւ վրան միայն մամուռ ու քիչ մը մատղող տնկեր յառաջ կու գան. դրեթէ ուրիշ առնկ չիտեսնուիր: Ամառը տաքն անտանելի կ'ըլլայ:

Աս անապատ երկրին մէջ մարդուն օդտակար եղած կենդանիներէն՝ միայն արագուն եղջերու կը գտնուի, որն որ ամառը հիւսիսային ու արեւելեան հովէն ապահով եղած ձորերուն մէջ բուսած քիչ մը խտով, ձմեռն ալ անոր փոխանակող մամուով կը սնանի: Աղզիները շրջապատող ծովը՝ տարւոյն մեծ մասը թանձր սառուցով մը այնպէս կը ծածկուի, որ տեսնողը կը կարծէ թէ թանձր սառուցէ դաշտեր ըլլան, որոնց մէջ ապին անդին նոյնպէս սառուցէ ահագին լեռներ վեր ջցուին:

Ամարուան ատեն, երբ որ սառոյցները հալած կ'ըլլան, ծովը ձկերով կը լեցուի, եւ եղերքը բնակող ճերմակ արջերը, գայլերն ու աղուէսներն անոնցմէ առատ կերակուր կը

գտնեն : Նոյն կենդանիները ձմեռը երկրին ներսի կողմերը յառաջանալով՝ շատ փասակար կ'ըլլան : Նաեւ ծովային եղ ու ծովաշուն, կէտ ու շանաձուկ ալ շատ կը գտնուի, որոնք անանկ կողմեր կը կենան, ուր քաղցր եղանակին ատենը պղտիկ ձկանց առատութենէն բաւական ճարակ կարող կ'ըլլան գտնել : Հոն նաեւ ազկիոն ու ծովու ճայ ալ կը գտնուի, բայց քիչ. տեղւոյն օդական բնակիչները՝ միայն աս վերջիններն են : Մարդիկ ոչ կրնան եւ ոչ ալ կ'ուզեն աս զարհուրելի կողմերը բնակիլ : Ի վերայ այսր ամենայնի ամէն տարի կիտորսութեան համար Ռուսի եւ ուրիշ ազգերու նաւեր շատ կու գան. աս նաւերը Շէրէնպուրկի կողմերը խարխիս նետելով՝ ամառուան ատեն քանի մը շաբաթ հոն կը կենան :

Թէպէտ եւ նաւուղղին աս նկարագրութիւնը երկու երիտասարդաց սիրտը շատ անհանգիստ ըրաւ, բայց հոգի առին ու զօրացան երբ որ լեցին թէ շատ նաւորդներ գտնուած են, որոնց նաւը սառոյցներէ փակուելով, Շրիցպերկի վրայ տարի մը ազրած են՝ խրած նաւերնուն պաշարովը, իրենց բնակութիւնը ժայռերու խոռոջներուն մէջ հաստատելով եւ եղանակներուն փոխուելուն սպասելով, որ ատեն կիտորսութեան համար եկող նաւերը զիրենք ազատած են : Ի մէջ այլոց Հեռնիպէրք Հոլանտացւոյն ու Մոնք Գա-

նիացւոյն պատմութիւնը պատմեց անոնց, որոնք այսպիսի դէպքի մը մէջ երկրին որպիսութիւնն իմանալու համար հոն խաւրուած ըլլալով, ետ դարձած ժամանակնին՝ ոչ ընկեր, ոչ ալ նաև գտնելով՝ Շքիցպերկի վրայ բոլոր ձմեռ մնալու ստիպուած, եւ ամառը հոն եկող նաւով մը աս ահագին բնակութեանն աղաակնէն յառաջ մեծ չքաւորութեան տարած էին:

Մեր երեք ճամբորդները շատ կը բաղձային կիտորաներուն հասարակօրէն կեցած տեղը հասնիլ, որովհետեւ կը յուսային որ հոն խիւղեր ու ձմերուան բնակութեան համար իրենց խիստ օգտակար բաներ կրնան գտնել: Միանգամայն՝ որովհետեւ ամէն տարի Արխանկէլէն դէպ ի Շէրէնպուրկ նաև մը կու գայ, որպէս զի եթէ առջի տարւրնէ հոն մնացող կայ նէ՝ կարող ըլլայ աղաակել, կը յուսային որ ամառը հասնելուն պէս՝ իրենք ալ անշուշտ աս կերպով իրենց վշտերէն կ'ազատին:

Այսպէսով քիչ մը հանդարտելէն ու հոգի առնելէն ետեւ՝ ուղեցին նաւապետին նշան տալ որ ողջ առողջ կղզին հասան: Բայց ամէն ժայռերն անանկ բարձր, ջից եւ ըստ մեծի մասին սառուցով ծածկուած էին, որ մագլելով վեր ելլէն իսկ անկարելի կ'ըլլար: Աերջապէս խորածոր մը հասնելով՝ ճամբանին անոր մէջէն շարունակեցին: Ժայռերուն ծագերը դեռ արեւէն կը լուսաւորէին, բայց իրենք շատ

վար դանուելով՝ հազիւ թէ տկար լոյս մը մինչեւ իրենց կը հասնէր։ Քալած երկիրնին սառուցէ կեղեւի մը երեւոյթ կուտար, բայց նաւուղիդը կ'ենթադրէր թէ տակը գետ մ'ըլլայ։ Նաեւ կը համարէր որ եթէ կիստորաներն աւ կողմերը խիւղ շինած ըլլան, պէտք է որ նոյն գետակին մօտերն ըլլայ, որովհետեւ կէտերը մանր մանր կտրելու եւ պատրաստելու համար՝ վճիտ ջրոյ հարկաւորութիւն ունին։ Ասխորաձորոյն մէջ միշտ դէպ ի վեր ելլելով՝ ճամբան յառաջ կը տանէին, բայց ժայռերն այնպէս դահապէժ էին, որ մագլելով ելլելու ատեն՝ ամէն վայրկեան կեանքերնին վտանգի մէջ էր։

Սասաիկ կը բաղձային՝ նաւին մէջ մնացած իրենց դժբախտ ընկերներուն՝ կղզին հասած ըլլալուն ու բախարար նշանը տալ, բայց այնպիսի բարձրութեան չէին կրնար հասնիլ՝ ուսկից իրենց կրակին լոյսը կրնար տեսնուիլ։ Քիչ մը ետքը տեսնելով որ ձորը լայննալու կը սկսի եւ ժայռերը դարատափ մը կը ձեւացընեն, սկսան ընթացքնին շուացընել։ Իվան՝ որն որ առջեւէն կ'երթար, գետնէն քանի մը կանգուն վերայրի մուտք մը տեսնելով, երեքն ալ ուղեցին երթալ մէջը պտրտիլ։ Իրարու օգնելով՝ յաջողութեամբ մուտքին հասան, որուն առջեւը ժայռը լայն ու աստիճանաւոր տափարակ մը կը ձեւացընէր։ Իվան շուտ մը այրին մէջ մտնել կ'ուզէր, բայց

խոհեմ նաւուղիդը զինքն արգելեց, ըս-
 լով թէ կրնայ ըլլալ որ մէջը ճերմակ արջ
 կամ ուրիշ վայրենի կենդանի մը գտնուի:
 Աստուծոյ թեան համար հրացան մ'արձա-
 կեց դէպ ի այրին մէջը, որն որ շատ ար-
 ձագանգ տարով՝ որոտման նման թնդիւններ
 պատճառեց: Երբոր հարուածէն ետեւ
 ամենայն ինչ հանդարտ մնաց ու կենդա-
 նի մ'ալ չերեցաւ, համարձակեցան ցած
 ձեղքուածքէ մը ներս մտնել: Ուրախու-
 թեամբ ու զարմացմամբ տեսան թէ այրն
 այնպէս ընդարձակ էր որ չէ թէ միայն իրենց,
 հապա նաեւ ուրիշ շատերու ալ օդոյն ան-
 հարթութենէն տպաւէն կրնար ըլլալ: Այ-
 րը դէպ ի ժայռին ներսի կողմը քանի մը
 կանգուն կը տարածուէր. նոյն ժայռէն
 ձեւացած պատերն աղէկ միացած ու չոր
 էին. բոլորը կրնար աւելի եւս մեծնալ:
 Յասակը գրեթէ ամէն կողմ հարթ էր,
 եւ գորշ ու բարակ աւազով ծածկուած:
 Աստուած մեզի հետ է, կանչեց Ալե-
 քօի, զմեզ իր աւանձինն հովանաւորու-
 թեան տակ առած է: Փնտուածնիս գտանք,
 եւ մեր ճամբորդութեան բոլոր ընկերնե-
 րով կրնանք ձմեռը հոս անցընել: Մեր
 նաւէն հանել կրցած ամէն բան հոս կրնանք
 տեղաւորել: Աստուած օրհնեալ ըլլայ:
 Ինչ շնորհակալութիւն պարտաւոր ենք ը-
 նելու աս այրը մեզի պարգեւելուն համար:
 Աս խօսքին՝ երեքն ալ մէկտեղ ծնկան վրայ
 դարով ու աչուրնին երկինք վերցընելով՝

եռանդեամբ շնորհակալութեան աղօթքնին ըրին :

Հիմայ բանը կը մնայ, ըսաւ նաւուղի-
ղը, ըրած գիւտերնիս մեր ընկերներուն ալ
հաղորդել : Փորձենք մէյ մը, չենք կրնար
մի արդեօք սողալով՝ աս ժայռին ծագն ել-
լել : Անմիջապէս այրէն դուրս ելլելով՝ տա-
փարակ տեղէն ժայռը զննեցին, եւ շուտ
մը ծագը հասնելու անցք գտան : Անչափ
աշխատութեամբ ու մէկզմէկ բռնելով՝ կր-
ցան հասնիլ նոյն ծագը, որն որ իր բար-
ձրութեամբը չորս կողմը կը տիրէր եւ քիչ
մը ընդարձակկէկ տափարակ տեղ մ'ունէր :

Գեռ օրուան լոյսը զիրենք կը լուսա-
ւորէր . բայց աչքերնուն առջեւ բացուած
տեսարանը՝ այրը գտնելնուն ուրախութիւնը
շատ նուազցուց : Իրենց բոլորտիքն ուրիշ
բան չէին տեսներ, բայց եթէ վայրենի ու-
վրայէ վրայ կուտուած ժայռեր, որոնք
սաստիկ երկրաշարժէ կործանած քաղքի
մը տխուր տեսարանին պէս կ'երեւային :
Ամէն իրենց երեւցած բաները զարհուրելի
էին : Ծոզին կողմը դառնալով՝ համատա-
րած սառուցի դաշտ մը կը նշմարէին, զորն
որ այնչափ դժուարութեամբ անցած էին :
Ներքին կողմերը դառնալով՝ ձիւնով ծած-
կուած ընդարձակ երկիր մը կը տեսնէին,
ուր ո՛չ ծառ կը բարձրանար, ո՛չ կենդա-
նի արարած մը կ'ապրէր . եւ աս ընդար-
ձակ դաշտաւայրն ալ միայն ժայռերով եղե-
րած էր : Առջեւնին ելած մի միայն մտի-

Թարական անարկան նաւն էր, զորն որ
 իրենց դիտակին օգնութեամբը յայտնի կը
 տեսնէին. որովհետեւ ուղիղ գծով մը
 միայն երկու մղոն հեռու էր: Անմիջապէս
 իրենց հետ վեր տարած փայտերը գիպե-
 լով՝ կրակ տուին: Օրը լմննալու վրայ էր:
 Քիչ մը ետքը նաւին քովը մեծ կրակ մը
 տեսան, որն որ իրենց տուած նշանին պա-
 տասխանն էր: Նաւուղիդն երեք հրալից
 փամփուշաներն ալ՝ քիչ քիչ միջոց տա-
 լով՝ ետեւէ ետեւ արձրկեց: Նաւէն ալ
 նոյն կերպով պատասխան տուին:

Ալ հիմակ ապահով ըլլալով որ տուած
 նշաննին իրենց ընկերներն իմացան, ստոյգ
 կը սեպէին որ նաւապետին հրամանովը
 քանի մը հոգի ալ կու գան իրենց հետ
 կը միանան: Այբերնուն առջեւն ունեցած
 ախուր տեսարանէն մտքերնուն մէջ ծնած
 արտում՝ ազդեցութեան՝ քաղցր յոյս մը
 փոխանակեց. եւ լուծեամբ կ'աղօթէին
 Աստուծոյ, որ իրենց ընկերներուն երջա-
 նիկ ճամբորդութիւն մը շնորհէ:

Աս զգածմունքով ջահերուն լուսոյն
 այրն իջան, որ հոն գիշերն անցընեն: Նա-
 ւէն ելլելէն ետքը՝ ցրտին սաստկութենէն
 շատ նեղութիւն կրած էին: Ստոյգ է հով
 չկար, բայց օդը խիստ ու կծու էր: Իսկ
 գիշեր կոխած ատեն՝ բոլոր հորիզոնը մա-
 րախուղ մը պատեց, օդը կակրղցաւ ու
 խոնաւցաւ: Չիւնն ստրերնուն տակ տեղի
 կու տար ու սառնամանեաց լուծուիլը

մօտ կ'երեւար: Գեո այր չհասած՝ հե-
ռուէն ահագին հնչիւն մը լսուեցաւ, որ-
մէ նաւուղիդը դուշակեց թէ օդը պիտի
փոխուի, եւ աս բանս իրեն մեծ անձկու-
թիւն պատճառեց: Փորձիւ գիտէր որ աս
հիւսիսային գաւառներուն մէջ ամարումն
վերջը կատաղութեամբ տիրող մրրի-
կը, շատ անգամ կը նորոգի ամէն կողմ
ձիւնով ու սառուցով ծածկուելէն ետքն
այ, եւ հասարակօրէն սառոյցներուն հա-
լելովը կը սկսի: Երկինքն ամպով կը պա-
տի, թանձր մէգ մը երկրիս ամէն կողմը
կը տարածի, եւ շուտ մը անձրեւ կը սկսի
գալ, որն որ ձեան կը փոխուի եւ այնչափ
կը տեւէ՝ մինչեւ որ հոյն ամպերը ցրուէ:
Իսկ երկինքը պայծառնայէն ետեւ՝ զար-
հուրելի պաղ մը կ'ըլլայ:

Երեք դժբախտներն այրը մտնելուն
պէս, վայրենի կենդանիները հեռացրնելու
համար՝ մուտքին առջեւը մեծ կրակ մը
վառեցին: Պաքսիմատով ու աղած մտով
ընթրիքնին ընելէն ետեւ, Աստուծոյ շնոր-
հակալ եղան մինչեւ նոյն ատեն իրենց
վրայ ցուցուցած հովանաւորութեան հա-
մար ու հանգչելու ջանացին: Ար յուսային
որ երկրորդ օրը նաւապետին իրենց հեռ
միանալու համար խրկած ընկերները կը
տեսնեն: Ալեքսի եւ Իվան իրենց տաժա-
նելի ճամբորդութենէն խիստ յոգնած ըլ-
լալով՝ աս քաղցր յուսով շուտ մը քուն
մտան: Իսկ նաւուղիդը չէր կրնար առանկ

մտած մուկներով հանդարտիլ : Շատ կը վախնար որ մըրիկն ու գէշ օդը նաւապետին խրկած անձանց ու նոյն իսկ նաւին եւ մէջը մնացողներուն գրութիւն մեծ փորձանք մը չբերէ : Իր վախն երկու երիտասարդաց չէր յայտնած, անոնց ուրախութիւնը շարելու եւ ժամանակէն յառաջ զիրենք շարամեցընելու համար, մանաւանդ որ յայտնէին ամենեւին օգուտ մը չունէր, որովհետեւ չէին կրնար աս շարեաց առջեւն առնել : Բարեսիրտ մարդն իր մերձաւորին հոգւոյն խաղաղութիւնը կը մեծարէ, եւ զանիկայ խռովելու ամէն բաները հեռացընելու կը ջանայ : Ուրիշները շարամեցընելու համար՝ շատ անգամ իր արամուսթիւնն ու վախը սրտին մէջ կը փակէ : Միայն ան ատեն իրենց պատահելու շարիքը կը յայտնէ, երբ որ անով կրօնան նոյնէն զգուշանայ :

Բոլոր գիշեր նաւուղիին աչքը բուն չմտաւ : Զարհուրելի մենչիւն մը ականջները կը հնչեցընէր : Հովը զարնելով կրակին ծուխն այրին մէջ կը մղէր, այնպէս որ գրեթէ շնչառութիւնը կը կտրէր : Փորձառու մարդուն վախցածն իրօք ալ պատահեցաւ : Շուտ մը երիտասարդաց ձայն տուաւ : Արակին փայտերը ցրուած էին, երկինքը սեւ ամպերով ծածկուած, հոյս ու թգիկն կը մենչէր եւ ձիւնախառն անձրեւն այրին մուտքէն գէպ ի ներս կը մղէր. հեռուանց սառնամանեաց խորտա-

կելու ահագին շառաշիւնն ու արեաց ձայնը կը լսուէր: Բոլորան սառուցեալ բնութիւնը շարժման մէջ կ'երեւար:

Փանօք Աստուծոյ, ըսաւ Ալեքսի, որ ապահով տեղ ենք: Եթէ աս մըրիկը ճամբան մեր վրան հասնէր, ինչ կ'ըլլար մեր վիճակը:

Ստուգիւ Աստուած մեզի մեծ բարերարութիւն բրաւ, պատասխանեց Իվան, զմեզ աս այրն առաջնորդելով, ուր կըրնանք հանդարտութեամբ մըրկին անցնելուն սպասել: Բայց նաւին մէջ մնացող ու նաւապետին գէպ ի հոս խրկած մեր ընկերներն աս ահագին մըրկին ատեն ինչ պիտ'որ ընեն: Աստուած անոնց ալ օգնական ըլլայ:

Աս երեք դժբախտ ընկերք երկայն ատեն նոյն նիւթերուն վրայ խօսելով՝ մեծ փափաքանօք առտու ըլլալուն կը սպասէին, որպէս զի մըրկին հետեւանքները տեսնեն: Բայց զիրենք պատող թանձր մութը փարատելէն յառաջ շատ ժամեր անցան, իսկ իրենց վախը մըրկին հետ կ'աւելնար: Շատ ժամեր հսկելով անցընելէն ու իրենց ընկերաց վիճակին վրայ հոգալով՝ զանոնք Ամենակարողին հովանաւորութեան յանձնելէն ետքը, մուշտակներնուն մէջ փաթթուելով՝ դարձեալ քուն մտան:

ՆՈՐԷՆ արթընցած ատեննին՝ մըրիկը
 դադրած էր . յուզեալ ալեաց մննչիւնէն
 զատ բան չէր լսուեր : Արկինքը պայծառա-
 ցած էր , լուսինը դեռ կը փայլէր , ազօտ
 աստղներն ալ տակաւին կը շողային . սաս-
 տիկ պաղ հով մը կը փչէր : Նաւակոծեալք
 անմիջապէս ուզեցին առջի իրիկուն կրակ
 վառած ժայռին վրայ ելլել , ուսկից կրնային
 հեռու տեղերը տեսնել : Խիստ մեծ աշ-
 խատու թեամբ հազիւ կրցան ելլել : որով-
 հետեւ անձրեւին ու ձեան վրայ անմի-
 ջապէս պաղը դալով , ժայռը սառամանեօք
 ծածկուած էր : Նոյն միջոցին լուսինը
 մանելով՝ չորս կողմը խոր խաւար մը պա-
 տեց , ուստի եւ ամենեւին բան մը չէին
 կրնար տեսնել . միայն ականջնին ա-
 լեաց զարհուրելի գոչիւններէն ու խոր-
 տակած սառոյցներու դղողիւնէն կը հըն-
 չէր : Սաստիկ անձկութեամբ ու անհամ-
 բերութեամբ օրուան ծագելուն կը սպա-
 սէին :

Մէյ մ'ալ արեւելեան կողմը երկնից
 վրայ կարմրիկեկ աղեղ մ'երեւցաւ , որն որ
 սկաւսուակի ձեւով քիչ քիչ մեծնալով՝
 ժայռերուն ծայրերը տկար լուսով լուսա-
 ւորեց . ալ առտու եղած էր եւ հեռաւոր
 առարկաները կ'որոշուէին : Բայց ինչ զար-
 հուրելի տեսարան կը սպասէր իրենց : Ծո-

վուն ան սառույցները՝ որոնց վրայէն իրենք կղզին եկած էին, ըստ մեծի մասին անբեւեւոյթ եղած էին. ալիքներն անբաւ սառույցներ կը բերէին եզերքը. սառուցէ լերինք նոյն ալիքներէն մղուելով՝ ծովը պատող ժայռերուն դէմ կը բախէին, եւ կարծես թէ զանոնք փոշի դարձընել կ'ուզէին: Ծովը դեռ յուզման ու տատանման մէջ էր եւ խիստ բարկացած մարդու մը կը նմանէր, որուն վրայ հանդարտութիւնը աստիճան աստիճան կու գայ:

Երբոր օրուան լոյսը գիտակ գործածելու թոյլ տուաւ, նաւուղիդը սկսաւ նայիլ ան կողմն՝ ուր որ նաւն առջի օրը սառույցներով պատած կեցած էր. բայց բան մ'ալ չտեսաւ: Ախար զինքը պաշարեց. եւ իր աչուրներուն չփտահանալով, Ալեքսիին ու Իվանին նայել տուաւ, որոնց աչքն աւելի սուր էր: Բայց անոնք ալ բան չտեսան: Ամենուն ալ այնպէս կ'երեւար որ ծովուն ան տեղն՝ ուր որ նաւը խրած էր, հիմակ արձակ ու ալիքներով ծածկուած է: Իրենց շրթանց վրայ խօսք մը չէր գար, արցունքն երեսնին կ'ողողէր: Երեքն ալ քար դարձածի պէս մնացին: Աերջապէս Ալեքսի գոչեց. Ի՛նչ եղան արդեօք մեր ճամբորդութեան խեղճ ընկերները: Թէ որ նաւն ալէկոծութենէ քայքայեցաւ նէ, Աստուած իրենց օգնութեան հասնի: Բայց գուցէ ցամաք երկիրը մղուած են, ուր որ ապաւէն մը կրնան գտնել: Իսկ մենք բոլոր

աշխարհքէն զատուած, առանց օգնութեան, ձիւնով ու սառուոյցով ծածկուած անբնակ կղզւոյ մը վրայ մնացինք:

Ինչ եղած են արգեօք մեր նշան տալէն ետքը՝ նաւապետին աս կղզին խրկած մարդիկները, ըսաւ Իվան: Անշուշտ իրենց ոտքին տակի սառուոյցը պատուելով՝ գերեզմաննին ծովուն ալիքներուն տակ գտած պիտ'որ ըլլան:

Նաւուղիդը՝ որն որ աղէկ կ'իմանար թէ իրենց եւ թէ նաւուն մէջ մնացողներուն գլուխն եկած արկածը, կը ջանար դրսէն հանդարտ երեւալով՝ զԱլեքսի եւ զԻվան աւելի եւս շխտովելու, որովհետեւ գիտէր որ վհատութիւնն իրենց տիտւր վիճակն աւելի եւս կը գէշցընէ: Չենք կրնար հաստատութեամբ դիմնալ, ըսաւ ամուր ձայնիւ, որ նաւապետը մեր հրեղէն սիւնն ու հրալից փամփուշտները տեսածին պէս՝ դէպ ի կղզին մարդ խրկեց մի: Իսկ եթէ ժամանակին ճամբայ ելան նէ, մըրկէն յառաջ կղզին կրնան հասած ըլլալ, եւ դեռ կրնանք զիրենք գտնել: Նոյնպէս նաւն ալ սառուոյցներէն ազատելէն ետքը՝ կրնայ ցամաք մը մղուած ըլլալ, ուսկից մեր ընկերներն զմեզ ալ ազատելու ճար մը կը գտնեն: Յոյսերնիս չկորսընցընենք եւ զմեզ յանձնենք Նախախնամութեան, որն որ զմեզ յաջողութեամբ աս կղզին հասցուց: Ինք զմեզ կը պահպանէ մինչեւ որ աս տառապանքէն ազատինք:

Բայց ինչ որ է նէ՝ հիմայ մենք մեզի մնացած ենք, ըսաւ Ալեքսի, առ երկայն ու խիստ ձմերուան ատեն ինչ պիտ'որ ընենք: Աերակուր ուստի՞ պիտի գտնենք, անշուշտ շուտ մը անօթութենէ պիտի մեռնինք:

Քաջասիրտ նաւուղիզը պատասխան տուաւ. Բարեկամք, չյուսահատինք, բոլոր մեր զօրութիւնը գործածելով, Աստուծոյ օգնութեամբն ու պաշտպանութեամբը մեզի անհրաժեշտ հարկաւոր եղածը կրնանք հոգալ: Մենք մեր ձեռքէն եկածն ընենք, Աստուած ալ մեզի կ'օգնէ: Երեք հոգի ըլլանիս ալ մեզի մեծ օգուտ չէ՞ մի: Ինչ զարհուրելի վիճակի մէջ կ'ըլլար մէկը՝ եթէ առ ամայի կողոյն վրայ առանձին գտնուէր: Կրնանք փոփոխակի իրարու օգնել, եւ այնպիսի գործքերու ձեռք զարնել՝ զորն որ առանձին մէկը չէր կրնար գլուխ հանել: Առողջ ու զօրաւոր ենք, պաղի ու աշխատութեան ալ վարժած, եւ Աստուծոյ մեր վրայ խրկել ուզած աշխատութիւններն ու զրկումները կրնանք տանիլ:

Այսպէսով կը ջանար առ քաջ ու բարի մարդը երիտասարդները քաջալերելու եւ զօրացընելու իրենց վստահութիւնը՝ զորն որ ցաւը նուազեցուցած էր: Իր խօսքերսիմ անոնց սրտին մէջ նոր զօրութիւն մը ստացաւ կրօնական զգածմունքն ու աստուածային Նախասխնամութեան հաւատքը՝ որն որ ամենայն ինչ կը կարգաւորէ. եւ զիրենք համոզուց որ Աստուած նոյն դժբախտ վիճակին մէջ զիրենք ձեռքէ չիթողուր:

Արդ ասանկ մտածմունքներով զօրանալով՝ երեք դժբախտութեան ընկերք ուղեցին որ եթէ տակաւին կարելի է նէ՝ իրենց ընկերներուն ալ օգնութիւն ընեն. ուստի ժայտին ծագը մեծ կրակ մը վառեցին եւ իրենք այրը դառնալով՝ սկսան մտածել որ ինչ ընեն: Երկու երիտասարդք նաւուղին վրայ մեծ վտառհութիւն ունէին, վասն զի կը ճանչնային որ փորձաւու եւ խոհեմ մարդ է:

Նախ քիչ մը կերակուր ուտենք, ըսաւ ինք, եւ ետքը երթանք կղզին պարտինք, գուցէ կրնանք ուտելիք եւ ձմերուան պաշար հոգալ: Ունեցած կերակուրնին հազիւ երկրորդ օրուան կը բաւէր: Աս չքաւորութիւնը զերիտասարդները շատ անհանգիստ կ'ընէր. իսկ նաւուղիղը զիրենք ապահովցրնելու կը ջանար:

Կերակուրնին ուտելէն ետեւ՝ մնացած քիչ պաշարնին մէկտեղ առած եւ աղէկ մ'ալ զինած՝ լուսնոյ աղօտ լուսովը ճամբայ ելան: Չորոյն մէջէն յառաջ կ'երթային: Նաւուղիղը միշտ կը յուսար որ մէջը պաշարով այր մը կը գտնեն: Աս անցքը խիստ զարհուրելի էր, որովհետեւ բոլոր ժայռերով շրջապատած էր, որոնք գիշերուան մթութենէն ահրելի կերպարանքներ կ'առնուին, սմանք ալ ճամբուն վրայ այնպէս դուրս ցցուած էին, որ մարդ կարծէր թէ անմիջապէս պիտի փլչին: Քալած ատեննին՝ վայրենի անասուններէն մեծ

զգուշութիւն կ'ընէին, եւ մեծ մտադրութեամբ կը դիտէին որ արդեօք մարդկային բնակութեան առաջնորդող նշան կրնան մի տեսնել: Ճամբան խորտուփորտ ու սահուն էր, պաղն ալ սաստիկ. բայց իրենց թանձր մուշտակներն եւ բրած ընթացքին շարժումը զիրենք կը պահպանէին: Արդէն քանի մը ժամու ճամբայ բրած էին՝ առանց մտադրութեան արժանի բան մը տեսնելու:

Հորիզոնին վրայ լուսինն իր ընթացքը լմնցուցած էր, եւ մեր ճամբորդները կը լուսաւորուէին միայն աստղներուն աղօտ լուսովը, որն որ ձեան վրայէն ցոլանալով՝ քիչ մ'աւելի օգնութիւն կը մատուցանէր իրենց. այնչափ որ իրենց ճամբան յառաջ տանելու բաւական կ'ըլլար: Բայց Ալեքսիին եւ Իվանին սրտի վրդովմունքն ամէն առջեւնին ելած առարկային՝ ահաւոր կերպարանք մը կու տար: Գացած կողմերնին միօրինակ աւելի վայրենութիւն մը կը ստանար: Երկու կողմերը բարձր ու սեպտցեալ ժայռեր կը բարձրանային, որոնք երբեմն աս դժբախտներուն վրայ այնպիսի կամարներ կը ձեւացընէին, ուսկից երկինք տեսնել անկարելի կ'ըլլար:

Չորս ժամէն աւելի ճամբայ ընելէն ետեւ աս ձորոյն մէջ՝ որն որ ամէն ուղղութեամբ ալ կը դառնար, երկու երիտասարդք կ'ուզէին որ քիչ մը հանգչին եւ մտածեն թէ արդեօք լաւադոյն չ'ըլլար որ ալ իրենց այրը դառնան, եւ օրուան ծա-

գերու ատենը՝ կղզին ուրիշ կողմանէ մը դի-
տենն : Իսկ նաւուղիդը պատասխան տուաւ
թէ հանգչիլը կրնայ իրենց շատ վնասակար
բլլալ, վասն զի տարնալու եւ վայրենի ա-
նատուններէն պահպանուելու համար վա-
ռելու փայտ չունէին : Իր կարծիքն ան էր որ
մինչեւ առտու ճամբանին յառաջ տանին,
եւ ան ատեն կը յուսար որ իրենց օգտա-
կար բան մը կրնան գտնել : Երիտասարդք
մտածելով որ Աստուած մինչեւ նոյն ատեն
ինչ զարմանալի բարութեամբ իրենց օգնած
էր, հոգի աւին ու զօրացան :

Գ Լ Ո Ի Խ Ը .

Ուրիշար Գիտեր :

Երեք գծբախտ բարեկամք չորս ժամու
չափ ալ ճամբայ բրին առ գծուարակոխ
ու անդնդապատ ժայռերուն մէջէն, որոնք
այնպէս կ'երեւային իբր թէ երթալով ի-
բարու կը մօտենան եւ իրենց յառաջ եր-
թալու ճամբայ պիտի չթողուն : Աս տես-
նելով՝ կարծէին թէ նոյն երկայն ու տա-
ժանելի ճամբորդութիւնը փուչ տեղ ըրած
բլլան եւ կը մտածէին որ ետ դառնան,
Աստուծոյ աղաչելով որ զիրենք ողջ առողջ
իրենց այրը հասցընէ : Մէյ մ'ալ գէպ ի
վար իջնալով՝ ժայռերով շրջապատած ու
կամար ձեւացած տեղ մը հասան, որն որ
միայն մէջէն անցք մ'ունէր ու հովէն աղէկ
պատապարած էր : Երբ որ մօտէն կը քննէին

աս խոսողը՝ որուն այնպիսի անհեթեթ կերպարանք մը տուած էր բնութիւնը, Իվան ոտքով անանկ բանի մը զարնուեցաւ, որն որ ոչ քար կ'երեւար եւ ոչ ալ սառոյց։ Աւելի մտաուստ քննելով՝ տեսան որ փայտի կտոր մըն էր։ Ալեքսի ու նաւուղիղը շուտ մը սկսան ասդին անդին փնտռել, եւ շատ մը հաստ ճիւղեր ալ գտան՝ որոնք երկրին վրայ ցրուած էին։

Աստուած օրհնեալ ըլլայ, գոչեցին երեքն ալ մէկտեղ, զմեզ տաքցընելու հարկաւոր եղածը գտանք։ Մեր ճամբորդութիւնն անօգուտ չեղաւ։ Չեր կարծածէն աւելի մեծ գիւտ ըրինք, ըսաւ նաւուղիղը։ Վասն զի աս ճիւղերը ծառի բնէ մը կտրուած եւ մարդիկներու ձեռքով հոս բերուած են։ Անշուշտ հոս կամ աս մտերը մարդիկ ալ պիտի եղած ըլլան։

Մտքերնին դրին որ աղէկ կրակ վառեն, եւ չորս կողմերնին ճշդիւ քննելու համար՝ մինչեւ առտու հոն անցընեն։ Քիչ մը կերակուր կերան, մնացած պաշարն ալ հետեւեալ երկու օրուան համար երկու մաս բաժնեցին, յուսալով որ ան ալ լմբնալէն ետքը Աստուած իրենց ուտելիք կը խրկէ։

Արակին քովը պառկած՝ անոր բարեբար տաքութիւնը վայելելով, Աստուծոյ իրենց ըրած աս մեծ պարգեւին վրայ խօսած ատեննին, Իվան առուակի մը ձայն լսեց ու մէկալնոնց ալ իմացուց։ Անմիջապէս սկսան փնտռել ու շուտ մը յստակ ջրոյ առու-

մը դասն, որն որ ան ժայռերուն մէջէն կը
բխէր, եւ քանի մը ոտք հեռու պզտիկ ա-
ւազանի մը մէջ մտնելով՝ աներեւոյթ կ'ըլ-
լար: Աստուած քարի եւ սղորմած է, գո-
չեց նաւուղիքը, մինչեւ հիմայ մեր ծարաւը
ձենով անցընելու պարտաւորած էինք, հի-
մայ մեզի ջուր կը բխեցընէ, ահաասիկ մեր
կարօտութիւններուն մէկը լեցաւ: Նախա-
խնամութիւնը կը շարունակէ մեզի օգնու-
թեան հասնելու:

Առուէն ջուր առնելով՝ ուրախութեամբ
խմեցին, որովհետեւ երկայն ատենէ վեր
ջրէ զրկուած էին, եւ աղած միս ուտել-
նուն պատճառաւ՝ ծարաւը զիրենք շարու-
նակ կը շարշարէր: Բոցին լուսովը զննելով՝
տեսան որ աս ջուրն իր մէջն ընդունող ա-
ւազանը՝ շորս կողմը կարգաւորեալ շա-
րուած քարերէ շինուած էր: Ի վան վա-
ռուած փայտ մ'առաւ ու դնաց մտէն
դիտեց. ասով ամէնքն ալ համոզուեցան
թէ աւազանը մարդու գործք է: Աս գիտն
իրենց սիրտ տուաւ, եւ ատտուանց վրա-
նին տիրած անձկութիւնն ալ բոլորովին
փարատեցաւ: Երկայն ճամբորդութենէն
յոգնած ըլլալով, ուզեցին քիչ մը քնա-
նալով զօրանալ: Արցածնուն շափ փայտ
ժողովելով՝ կրակին քով դիզեցին, եւ որո-
չեցին որ երկուքին քնացած ատեն՝ երբոր-
դը կարգաւ հսկէ, որպէս զի թէ կրակը
միշտ վառ պահէ եւ թէ վտանգներէ զգու-
շանայ: Նաւուղիդն ու Ալեքսի մուշտակ-

ներնուն մէջ աղէկ փաթթուելով, եւ տաքնալու համար՝ կրակին աւելի մօտենալով՝ պառկեցան. առաջին պահպանութեան Իվան ինք զինքն առաջարկած էր: Սաստիկ պաղ ատեն, բաց օդի տակ քնանալը, դիւրին բան մը չէր. բայց մեր ճամբորդներն Արխանկելի հիւսիսային օդին վարժած Ռուսերէն էին, եւ իրենց քիչ մը տաքութիւն պատճառող կրակը բոլոր գիշեր վառ պահելու փայտ ունենալնուն համար Աստուծոյ շնորհակալ եղան: Այսպէս փոփոխակի հսկելով՝ քնացան, մինչեւ որ ժայռերուն ծայրերը՝ կարմրիկէ կոյն մը ստանալով՝ առաւօտն աւետեցին:

Արեւու լուսոյն կարճ տեւողութիւնն աղէկ գործածել ուղեւով, ճամբանին շուտ մը սկսան յառաջ տանիլ: Իրենց գտնուած տեղը շրջապատող ժայռերուն մէջէն միայն մէկ անցք կար, ուսկից դուրս ելան: Բայց ան ալ դիմացի կողմն ուրիշ ժայռով մը բոլորովին գոցուած երեւցաւ: Ժայռին վրայէն ելք մը փնտռած ատեննին՝ աջ կողմը ժայռին վրայ ատփճանաձեւ բան մը տեսան, որն որ ժայռէն հաւասար հեռաւորութեամբ կտրուած էր ու մարդու ձեռաց գործք ըլլալը կը ցուցնէր: Նոյն գիւտէն ոյժ առնելով՝ սկսան ան ատփճաններուն օգնութեամբը ժայռին վրայէն սողալով վեր ելլել: Բաւական բարձրութեան մը հասած ատեննին՝ նոյնպէս մարդու ձեռքով շինուած ճամբայ մը տեսան:

որն որ ժայռին բարբոտիքն օձաձեւ յառա-
ջանալով՝ մինչեւ նոյնին ծագք կը հանէր։
Երբոր վեր հասան, յանկարծ իրենք զի-
րենք ուրիշ աշխարհք մը փոխադրուած կար-
ծեցին, այնչափ զարմացած մնացին իրենց
աչքին առջեւն ելած հաճոյական առար-
կաներուն վրայ։ Արեւելեան կողման բարձր
ժայռերուն վրայ արեղական պայծառ գուն-
դը կը բարձրանար։ Իսկ վարը՝ հարաւային
կողմանէ լեռներով պաշարուած լայն հս-
վիտ մը կը լուսաւորէր, որուն հիւսիսային
կողման լեռները շատ բարձր էին։ Հարա-
ւային կողմը կը աննուէր Ստուցեալ
ծովը, որն որ նեղ պարանոցի մը պէս մին-
չեւ դաշտին մէջերը կը հասնէր, ուր որ
նոյն դաշտէն անցնող գետակ մը իր մէջը
կ'ընդունէր։ Չեամք ծածկուած երկրի մը
վրայ աստին անդին գեղեցկատեսիլ կանան-
չութիւն կ'երեւար, որուն վրայ կեցած ցօղի
կաթիլները մարգրտի պէս կը փայլէին։
Երկինքը պայծառ ու կապուտակ էր, եւ
աս տեղը ուրիշ կողմերէն քաղցր օդ մը
կը ատրէր։ Նաւուղիդն երիտասարդներուն
մեկնեց թէ ինչպէս մինչեւ նոյն ատեն տե-
սած սառուցեալ կողմերնին՝ ասանկ յան-
կարծական փոփոխութիւն մը կրնայ ունե-
նալ։ Հովիտն ահագին ժայռերով պատրս-
պարուած էր հիւսիսային եւ արեւելեան
հովէն. իսկ հարաւային կողմանէ բաց ըլ-
լալով, արեւը՝ որ ամարուան ատեն հինգ
ամիսի չափ հորիզոնին վրայ կը կենայ, կըր-

նար ամենայն զօրութեամբ նոյն հովիտը տաքցրնել. ջերմութիւնն ալ հովիտը պատող խճաքարէ ժայռերէն ցոլանալով, կրնար աս հիւսիսային կողմը սաստիկ մեծ աստիճանի մը հասնիլ եւ այնպէս տնկոց արագ աճում մը պատճառել. եւ որովհետեւ շատ ժամանակ չէր որ ամառն անցած էր, անոր համար դեռ պաղն ամէն տնկերը չէր կրցած ապականել :

Երեք ճամբորդները ճամբէ մը վար իջան, որն որ նոյնպէս մարդու ձեռքով շինուած կ'երեւար, բայց այնպէս ցից էր, որ իջած ատեննին՝ միակերպ իյնալու վտանդի մէջ էին եւ քանի մ'անդամ՝ ոտքերնին սահելով՝ անդնդոց մէջ դահավիժելու վտանդի մէջ ինկան : Արաճ՝ օրուան մէջ՝ առանց ատեն կորսընցրնելու՝ ուղեցին հովիտը բոլոր պտըտիլ : Աչքերնուն պատահած առաջին առարկան եղաւ պարանոցին եղերքը շատ փայտի կտորներ : Քիչ մը մտածելով մահաբերեցին որ աս դերաններն ուժառի բները հոս նետողը՝ իրենց այնչափ անձկութիւն պատճառող վերջին մրրիկն եղած պիտոր ըլլայ :

Հիւսիսային Ամերիկան, ըսաւ նաւուղիոր, ըստ մասին խիստ ընդարձակ անտառներով ծածկուած է : Մեծ գետերը շատցած ատեննին՝ երբեմն անտառէն ամբողջ ծառեր խլելով՝ դէպ ի ծով կը մղեն : Հոմն ու մրրիկը զանոնք մինչեւ աս անբեր կղզին կը բերեն, ուր ամենեւին ծառ մը

չամենով՝ փայտի չքաւորութիւն կը տիրէ :
 Հոն եղերքը մնալով, բնակչաց ձեռքը մի-
 ջոց կու տան աս ահագին ցրտէն իրենք
 զիրենք պահպանելու : Այսպէս Նախահնա-
 մութիւնն ամէն կերպով կը հոգայ երկրիս
 չորս կողմը ցրուած մարդիկները, որ մէկն
 ալ չկորսուի :

Համբանին գէպ ի գետին երկայնու-
 թիւնը յառաջ տարած ատեննին՝ Ալեքսի
 տեսաւ որ անոր եղերքը տեղ տեղ դգալ-
 խօտով ու ջրային կոտեմով ծածկուած էր
 եւ քանի մը կտոր փրցընելով՝ նաւ-
 ուղղին ցուցուց : Ասիկա սրանչելի գիւտ
 մըն է, ըսաւ փորձառու մարդը, որուն
 համար մտանաւորապէս պէտք ենք Աս-
 տուծոյ շնորհակալ ըլլալ : Գգալխտտին
 հիւթը՝ ազգոյ դարման մըն է ընդագարու-
 թեան (սփորոզէր), որմէ որ աս պաղ
 երկրիս մէջ եւ անպիտան կերակուրներով
 շատ գիւրաւ կրնանք բռնուիլ : Նոյն
 անկին նաեւ եփածն ալ բաւական աղէկ
 կերակուր կ'ըլլայ : Արէ՛ծնլանտացիք եւ Իս-
 լանտացիք ըստը ձմեռ գործածելու համար
 գգալխտտը ամառը տակառներով կը հա-
 մեմեն : Գուցէ մենք ալ նոյն եղանակաւ
 կրնանք գործածել : Զրային կոտեմն ալ
 նոյնպէս ան հիւանդութիւնը կը բժշկէ
 եւ աղէկ ալ կ'ուտուի, անկէ ալ պաշար
 կրնանք պատրաստել :

Իսկան գէպ ի պարանոցը յառաջ դա-
 ցած ըլլալով՝ հոն ձուկ տեսաւ : Նաւու-

զիղն ու Ալեքսի հովտին մէջ ուրիշ գիւ-
 տեր գտնելու համար պտրտած ժամանակ
 Իվան ուղեց աս ձկերէն բռնել: Պարա-
 նոցին դէպ ի երկայնութիւնը քիչ մը յա-
 ռաջ երթալով, ջրոյն մէկալ մասէն նեղ
 երկրով մը բաժնուած ճահիճ մը տեսաւ,
 որուն մէջ մեծ ձուկ մը կը շարժէր ու
 փուշ տեղ կ'աշխատէր պզտիկ անջրպետն
 անցնելով՝ ծով մտնել: Փանք Աստուծոյ,
 ըսաւ Իվան մեծ ուրախութեամբ, աս ձուկը
 մերն է, մեղի քանի մ'օրուան կերակրոյ
 պաշար կ'ըլլայ: Իսկզբան կը ջանար կա-
 ցնով զարնելով՝ սատկեցրնել. բայց անա-
 սունը փախչելով ջրոյն տակ կ'երթար, ուր
 տղմուտ ջուրը կը պզտորէր, այնպէս որ ալ
 չէր երեւար: Աերջապէս երիտասարդը
 հնարքը գտաւ: Ծառի ճիւղ մ'առնելով,
 բահի ձեւով տաշեց եւ անով երկրին
 բարձրացած մասն այնպէս մը ճղքեց՝ որ
 ջուրը բոլոր դուրս վազելով՝ ալ ձուկը
 չէր կրնար շարժիլ: Ան ատեն դիւրու-
 թեամբ մը կացնով գլխուն զարկաւ, ու-
 րով ձուկն ինք զինքը կորսընցուց. քանի
 մ'անգամ ալ հարուածը կրկնուելով՝ սատ-
 կեցաւ:

Իվան ձուկը ճահիճէն դուրս հանեց,
 մաքրեց ու փորձելով իմացաւ որ շուրջ
 երեսուն լիտր կրնար գալ: Ատոր կտոր
 ընելով՝ ծառի ճիւղ մը շամփուրի ձեւով
 տաշեց եւ ձուկը խորվելու համար կրակ
 պատրաստեց: Նոյն միջոցին Ալեքսի ու նաւ-

ուղիղն իրենց ընթացքէն դառնալով՝ Ի-
 վան ուրախութեամբ իր որսը ցուցուց :
 Երեքն ալ Աստուծոյ շնորհակալ եղան,
 որ պաշարնին լմբննալու մօտ՝ իրենց կերա-
 կուր խրկեց : Նաև ուղիղն ալ ասոր իբր
 փոխարէն՝ Իվանին լուր տուաւ որ իրենք
 ալ առջի գտած այրերնէն շատ աւելի մեծ
 ու յարմար այր մը գտան, զորն որ իրենց
 բնակարանն ընելու շատ համաձայն կը սե-
 պեր. որովհետև հովտին արեւելեան կողմն
 էր, եւ նոյն իսկ հովտն իրենց առջի այրին
 խորածորէն աւելի բնակելու յարմար էր :

Չկէն մաս մը խորվելով՝ ակորժակով
 կերան : Բայց իրենց վայրկենական բարօ-
 բութիւնը՝ նաւին մէջ մնացած դժբախտ
 ընկերներնին մտքերնին ձգեց : Նաև ուղիղն
 իր վախը յայտնեց որ հաւանական է թէ
 մրրկին զոհ եղած ըլլան : Ալեքսի եւ Իվան
 ալ իրենց վիճակը չէ թէ միայն համբե-
 բութեամբ կը կրէին, այլ նաև Աստու-
 ծոյ շնորհակալ ալ կ'ըլլային որ իրենց
 կեանքը պահպանեց, ուր որ իրենց ընկեր-
 ները հաւանականաբար Սառնապատ ծո-
 վուն տակն իրենց գերեզմանը գտած էին :
 Կը յուսային ալ որ իրենց գլուխն եկած
 ամէն բան համբերութեամբ կրնան կրել :

ԱՆԵՐԱԿՈՒՐՆԻՆ լմրննալոււն պէս՝ երեք ընկերք շուտ մը ճամբայ ելան նոր գտնուած այրն երթալու համար, որովհետեւ օրը լմրննալու վրայ էր : Իվան ձկան մնացած մասն ու շամփուրը հեան առաւ, իսկ նաւուղիդն ու Ալեքսին փայտի մեծ կտորներ քաշկուտելով կը տանէին, որպէս զի անոնցմով մինչեւ առտու կարող ըլլան շարունակ կրակ վառել : Իրենց ճամբոււն վրայ այրին մօտերը մարդու հետքի նման հետք մը տեսնելով՝ ուրախութիւննին աւրուեցաւ : Թէպէտ Ալեքսի եւ Իվան ի սկզբան կարծելով որ քիչ մը վերջը իրենց նմաններ պիտի տեսնեն, սկսան ուրախանալ : Բայց նաւուղիդը գլուխը ցնցելով ըսաւ թէ նոյն հետքը՝ ուրիշ բան չիկրնար ըլլալ՝ բայց եթէ բեւեռական վայրենի ճերմակ արջի մը հետք, որն որ ան կողմերը շատ յաճախ է :

Աս մեկնութենէն երկու երիտասարդք պաղեցան մնացին, եւ իբր թէ նոյն անասունն արդէն իրենց ետեւէն ինկած ըլլար, սկսան չորս կողմերնին նայիլ : Նաւուղիդն իրենց իմացուց թէ ճերմակ արջը՝ միայն սաստիկ անօթի եղած ատեն՝ մարդու փնակու տայ : Նոյն ճերմակ արջը հասարակ արջէն աւելի մեծ ու աւելի ծանր է, վասն զի շատ անգամ մինչեւ վեցհարիւր լիար

ծանրութիւն կ'ունենայ. գրուին ու վիզն
աւելի երկնիկեկ է, ձեան պէս ճերմակ, եր-
բեմն նաււ քիչ մը գորշկեկ, երկայն մա-
ղերով բոլորովին ծածկուած կ'ըլլայ:

Քանի որ ծովը սառոյցներէ ազատ է,
աս անասունը ձկերով, ծովու հորթով,
ջրային թռչուններով ու կիտի դիակով
կը կերակրի: Բայց երբոր նոյն ճարակը կը
լմրննայ, ան ատեն սառուցի կտորի մը վրայ
կը նաւէ ու հեռու տեղեր կ'երթայ որսը
գանելու. բան մ'որ չգտնէ, նոյն կերպով
եւ կը դառնայ: Կրկայն ժամանակ ալ
անօթի մնալու որ ըլլայ, շատ փասակար
կ'ըլլայ, եւ աս կատաղութեան մէջ իր
նմաններուն վրայ ալ կը յարձակի: Մար-
դիկներու բազմութենէ ալ ամենեւին չի-
վախնար, եւ իրեն հետ կուողներէն
դժուարաւ կը յաղթուի: Աս կենդանին
Շրիցպերկի վրայ արտաքոյ կարգի շատ է,
որովհետեւ նոյն կողմերը խիստ քիչ հեղ
իրեն դէմ որս կ'ըլլայ:

Ալեքսի եւ Իվան ճերմակ արջին վրայ
առանց դողալու եւ ոչ մտածել կրնային:
Բայց նաւուղիզն իրենց ըսաւ որ Մեր միա-
ցեալ զօրութիւնն անոր յարձակման դէմ
կրնայ դնել, եւ շատ կը բաղձամ որ մէկ
հատ մը մեռցնենք, վասն զի անոր մորթը,
միան ու ճարպը՝ մեզի մեծապէս օգտակար
կ'ըլլայ: Ճերմակ արջ սպաննելու ամենէն
աղէկ եղանակն աս է: Արջին մօտեցած
ատենը անոր առջևը ցնցոտի մը, ձեռքնոց

մը կամ ինչ եւ իցէ նիւթ մը նետելու է : Արջն ան նետուածը մտադրութեամբ մը քննելու ատեն, մարդ բաւական ժամանակ կ'ունենայ անոր գլխուն զնդակ մը ուղղելու : Եթէ զնդակը նպատակին չհասնի, անատունը կատողութեամբ կը յարձակի զինքը գրգռողներուն վրայ, եւ եթէ մարդ զինքը զարնելու համար նիզակ կամ դաշոյն չունենայ, անշուշտ կորսուած է :

Երիտառարդները խոստացան որ ձերմակ արջ մը վրանին գայ նէ՛ ամենեւին չվհատին, եւ սպաննելու համար նաւուղին օգնեն :

Այրը հասածնուն պէս՝ նոյնը լուսաւորելու եւ տաքցընելու համար կրակ վառեցին, եւ շուտ մ'ալ համոզուեցան որ նոյն տեղն արդէն մարդկան բնակարան եղած էր : Այրը մարդիկներու ձեռքով մեծցուցած կ'երեւար : Անջրպետներու վրայնստարանի ձեւով խորշեր փորուած էին, եւ ասոնց առջեւը՝ քարէ շիտակ տախտակ մը կարտակը մոյթերով, որն որ կ'երեւար թէ սեղանի տեղ ծառայած ըլլայ : Գետինը աստին անդին փտտած փայտի եւ ամխոյ կտորներ կային, վերին կամարն ալ միսէն ու մեղծէն բոլորովին սեւցած էր :

Երեք բարեկամք կրցածնուն չտի շատ փայտ ժողվելով՝ այրին դրան առջեւը մեծ կրակ վառեցին. Իվան ալ իրիկուան կերակրոյ համար ձկան ուրիշ կտոր մը կը պատրաստէր :

Ամէնքն ալ կը յուսային որ կամ՝ աս տեղւոյն հին բնակիչներէն մէկը կը զբտնեն եւ կամ՝ նաւէն իրկուած իրենց քանի մ'ընկերներուն կը հանդիպին, կամ՝ դոնէ մինչեւ որ զիրենք ազատելու մարդ գայ նէ՝ իրենց կենաց պահպանութեան հարկաւոր եղած միջոցը կը գտնեն: Մինչեւ պատկերու ատեն աս տեսակ մտածմունքներ իրարու կը հաղորդէին: Արակին վրայ փայտ գրուեցաւ, ճերմակ արջերու դէմ՝ հրացաններն ու կացինները պատրաստուեցան: Ասոնք ընելէն ետեւ՝ երեքն ալ իրենց մուշտակներուն մէջ փաթթուած՝ աղօթքնին ըրին ու քնացան:

Գրեթէ կէս գիշեր էր, մէյ մ'ալ նաւու ղիղն արթննալով՝ տեսաւ որ կրակն անցած էր, ուստի նորէն փայտ դնելու համար ելաւ: Այրին դրան մօտեցած ատեն՝ տեսակ մը զօրաւոր ու կերկերեալ հաջելու ձայն լսելով, իմացաւ որ արջ մը մօտեցած է: Հաւանականաբար ասիկայ ձկան նետուած աղիքը գտնելով՝ կերած էր, ետքէն իր սուր հոտառութեամբն իմանալով որ այրին մէջ ուրիշ ձուկ ալ կայ, սկսած էր դէպ ան կողմը դալ: Նաւու ղիղը շուտ մ'ընկերներուն ձայն տուաւ եւ ամէնքը մէկտեղ սկսան նոյն զարհուրելի թշնամւոյն հետ պատերազմելու պատրաստուիլ: Հրացաննին առած՝ դէպ ի դուռ յառաջանալով, տեսան որ արջն այնչափ մօտ էր՝ որ հաղիւքանի մը քայլ կար իրենց հասնելու: Մու-

Թը շատ Թանձր էր, այնպէս որ հրացանով նշան առնել ու նպատակին ուղղել չէին կրնար: Նաւուղիդն անմիջապէս անասնոյն առջեւը փայտի կտոր մը նետեց: Արջը հոտուբտաց, ու չորս կողմը դարձնելով՝ շոշափեց: Նոյն վայրկենին հրացանին մէկուն կրակ տրուեցաւ: Իվան հրացանը շուտով պարպելով, գնդակն արջուն գլուխը դարտեղ՝ վզէն անցաւ: Անասունը կատողելով կրակին բոցին վրայէն ներս նետուեցաւ: Եւ ետեւի Թաթերուն վրայ կենալով՝ առջեւիններով կ'ուզէր իր հակառակորդացը դէմ՝ յարձակիլ ու զիրենք պատառել: Բայց արի նաւուղիդն անոր առջեւն ելլելով սուինով կուրծքը զարկաւ, գետինը պակեցուց: Իվանին ու Ալեքսիին տուած ուրիշ քանի մը հարուածով՝ անասունը սատկեցաւ:

Աս արջը շատ մեծ ու շատ ալ ծանր ըլլալով՝ սպանուած տեղէն շարժելու համար երեքն ալ իրենց բոլոր զօրութիւնը պէտք էին ի գործ դնել: Պէտք ենք Աստուծոյ շնորհակալ ըլլալ, ըսաւ Ալեքսի: Ղմեղ աս վտանգէն ազատելուն համար եթէ ասոր գալը ժամանակին իմացած չըլլայինք, երեքնիս ալ կը պատուէր: Եւ դէպ ի նաւուղիդն գառնալով, Հաւատարիմ՝ բարեկամ, ըսաւ, Աստուծմէ ետքը քեզի պէտք ենք շնորհակալ ըլլալ մեր կենաց պահպանութեան համար:

Ես, պատասխանեց նաւուղիդը, վտան-

զը՝ չէ թէ միայն ձեզմէ, այլ նաեւ ինծմէ
 ալ մերժեցի, իմ կեանքս պաշտպանելու
 պարտաւոր էի, եւ ասով՝ նաեւ ձերն ալ
 պահպանեցի: Ան միայն բրի՛ ինչ որ ամէն
 մարդ պէտք է որ ընէ: Աստուած է որ ին-
 ծի զօրութիւն ու աշխուժութիւն տուաւ՝
 աս ահաւոր անասնոյն յաղթելու համար.
 Իրեն է ուրեմն ամէն փառքը:

Իսկ արջը հիմայ մեզի շատ օգտակար
 է, իր թանձր մորթը՝ մեզի տաք անկողնոյ
 կամ պաղէն պահուելու համար վերմակի
 տեղ կրնայ ծառայել. միտք երկայն ատեն
 մեզի կերակուր կը մատակարարէ, ճարպով
 ալ մոմ կը շինենք: Աս անասնոյն ամե-
 նեւ ին մէկ մասը մեզի անօգուտ չէ: Խիստ
 պաղերն ու երկայն գիշերներն եկած ատեն,
 չեմ կասկածիր որ աս կենդանիներէն շա-
 տերը մեզի այցելութիւն պիտ'որ ընեն.
 Բայց կը յուսամ որ եթէ քաջասրտու-
 թեամբ դիմացնին ելլենք, զամէնքն ալ
 կը սատկեցնենք. իսկ գահավէժ յարձա-
 կումը միշտ վնասակար է: Նպատակին չհաս-
 նող հարուած մը՝ աս կենդանեաց կատա-
 ղութիւնը կը զրգռէ, եւ ան ատեն իրենք
 զիրենք կուրօրէն վտանգի մէջ կը նետեն:
 Անոր համար պէտք է անոնց հետ խոհե-
 մութեամբ կռուիլ. որպէս զի առանց զմեզ
 վտանգի մէջ ձգելու՝ կարող ըլլանք զիրենք
 սպաննել:

Ալ մեր երեք բարեկամները քնանալ
 չուղեցին: Անմիջապէս սկսան արջուն վրայ
 ՇՐԻՑՊԵՐԿ.

զբաղել . կաշին հանեցին , փորտախբը պար-
պեցին ու միտը կտրտեցին : Աաշւոյն տակ
երկու մատ հատուածեամբ ճարպ գտան՝
զորն որ մեծ փութով ժողվեցին : Աաշին
չորցրնելու համար՝ բաց օդի մէջ տարա-
ծեցին . ետքէն ալ՝ որպէս զի դիւրաթեք
ըլայ՝ հալած ճարպով օծեցին : Մսին մեծ
կտորները , սրունքը , քամակը սառեցրնելու
եւ երկայն ժամանակ պահելու համար
դուրս պաղ օդին մէջ դրին : Փորտախբն ալ
նոյնպէս մաքրեցին , որովհետեւ կրնար ետ-
քէն մէջը միս դնելու գործածուիլ , աղիքն
ալ գալարելով պահեցին , որպէս զի հար-
կաւոր եղած ատեն՝ առասանի տեղ գործ-
ածեն : Աւելորդ եւ անգործածական մա-
սերն իրենց բնակութենէն հեռու տեղ
նետեցին , որպէս զի հոտելով՝ օդը չապա-
կանեն :

Նոյն գործողութեանց զբաղելու ատեն՝
իրենց ներկայ վիճակին եւ ապագային հա-
մար ընելիքներնուն վրայ կը խօսէին ու
գաղափարներ կը շինէին : Ա՛լ հիմակ յայտնի
էր որ ձմեռը նոյն ամայի կղզւոյն մէջ պիտի
անցընէին . ուստի եւ օրէ օր աւելի սաստ-
կացող ցրտէն իրենք զիրենք պահպանելու
եւ իրենց բաւական կերակուր հոգալու մի-
ջոց պէտք էին մտածել : Բայց հարկ էր որ
աճապարէին . վասն զի արեւը լերանց ե-
տեւէն խիստ քիչ վեր կ'ելէր , եւ պղտիկ
բոլորակ մ'ընելով՝ հորիզոնին վրայ հաղիւ-
երկու ժամ կը կենար : Ա՛լ շատ մօտ էր հինգ

ամսուան գիշերը, որ ատեն պիտի ստի-
պուէին շարունակ իրենց այրին մէջ կենա-
լու, վասն զի սաստիկ պաղը, ձիւնն ու
մթութիւնը՝ որն որ միայն քիչ անգամ
հիւսիսայդով ու լուսնոյ լուսով կը փա-
րատի, միանգամայն վայրենի անասուննե-
րը՝ դուրսը երկայն պտոյտ ընել թող
պիտի չտային:

Աս երեք գոթախտներուն վիճակը՝ հա-
սուն կերպով մտածելով՝ իրօք շատ գոռար
էր: Բայց իրենք նաւէն ելելէն ետքը՝ աս-
տուածային պաշտպանութեան այնչափ սրը-
տաշարժ ցոյցերը տեսած էին, որ Աս-
տուծոյ վրայ ունեցած վատահուժիւննին
անշարժ մնաց: Իրենց բնական այրը ցրտին
դէմ բաւական պատսպարուած չէր՝ որ
փայտի բաւական պաշար ալ ունենալով՝
կարող ըլլային ձմերուան խստութենէն
պահպանուիլ: Նաւուղիդը ձորին մէջ մար-
դու շատ հետքեր գտած ըլլալով, միշտ կը
յուսար որ անոնց բնակարանը, դուցէ գու-
ցէ ալ քանի մը մոռցուած կամ թող
տրուած կահ կարասիք գտնէ: Ուստի
մտքերնին դրին որ քանի որ դեռ լոյս կար՝
երթան փնտռեն:

Չկան ու արջին միսը մէկ ամսէ աւելի
կրնար զիրենք կերակրել. բայց բոլոր եր-
կայն գիշերուան չէր կրնար բաւական ըլլալ:
Որովհետեւ Շրիցպերկի վրայ շատ արջ կայ.
Նաւուղիդը կը յուսար թէ անոնցմէ դեռ
քանի մը հատ ալ կրնայ սպաննել: Բայց

նոյն վայրենի անասնոց հետ կռուելը՝ խիստ վտանգաւոր էր: Նաեւ վառօդն ալ խնայութեամբ գործածելու պարտաւորած էին, որովհետեւ աղ չունենալով՝ միան ալ անով կը համեմէին, միանգամայն՝ ինչպէս ըսինք՝ նպատակին չհասնող մէկ հարուածն ալ իրենց վտանգաւոր էր: Անոր համար մէջերնին խօսք ըրին որ անկէ ետքը արջերը սուինով ու կացնի հարուածով սպաննեն: Քանի որ աս անասնոց մինակ մէկ հատին հետ էր կռիւը՝ բանը դիւրին էր, վասն զի մէկին դէմ՝ իրենք երեք էին. բայց շատը մէկէն որ պատահելու ըլլար՝ յաջողքնելը դժուարին կ'ըլլար: Ի վերայ այսր ամենայնի առաջին կռուոյն յաջող ելքը՝ զիրենք անանկ քաջալերած էր, որ Ալեքսի եւ Իվան կը կարծէին թէ արջի մը հետ զատ զատ կռուելով ալ՝ կրնան անոր յաղթել:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ .

Նոր արշաւանիւնի ու նոր գիւրի:

Երկրորդ օրը արեւը ծագելէն երկու ժամ յառաջ՝ ձորոյն մէջէն դէպ ի արեւելեան կողմը ճամբայ ելան: Երեք ճամբորդները նորէն առատ դդալխոտ ու ջրկտախմբ գտնելով, աղէկ պաշար մը պատրաստեցին: Պարանոցին բոլոր երկայնութեան վրայ շատ փայտ կը դանուէր. քանի մը ծառերու վրայ ալ յայտնի կը տեսնուէր որ կացնի հարուածներով ճիւղեր կտրուած էին:

Բայց բուն փնտռածնին, այսինքն՝ մարդու
բնակարան եղած հիւղ մը չգտան, եւ
ութը ժամէ աւելի պարապ տեղ պարտելէն
ետեւ, յողնած՝ այրը դարձան: Նոյն իրի-
կունք դարձեալ մէջերնին խօսք ըրին որ
երկրորդ օրը նոր արշաւանք մ'ալ ընեն դէպ
ի ձորին արեւմտեան կողմը եւ մինչեւ պա-
րանոցին բերանը յառաջ երթան: Աս
ճամբորդութեան ամէն հարկաւոր պա-
տրաստութիւնները տեսան, արջուն մսէն
ու ձկէն ալ երկու օրուան համար հետեր-
նին առնելու պաշար պատրաստեցին:

Հանդարտ քնով մը զօրանալէն ետեւ,
արշալուսէն երեք ժամ յառաջ աղէկ զի-
նած՝ ճամբայ ելան, Աստուծոյ աղօթք մա-
տուցանելով որ իրենց ընթացքն օրհնէ:
Ճամբուն վրայ ժայռերուն ամէն ձեղքերը
կը քննէին, ամէն կողմ՝ աղէկ կը դիտէին:
Ամէն տեղ հանդիպած հետքերէն կ'իմա-
նային որ ատեն մը նոյն կողմերը մարդիկ
բնակած պիտի ըլլան, բայց տեղ մ'ալ ա-
նոնց բնակարանը չէին կրնար գտնել: Ա-
մէն կողմ կտրուած ցցեր ու տախտակներ,
կէս մ'այրած փայտեր տեսնելով, իրենց
կարծեաց մէջ միշտ աւելի կը հաստա-
տուէին թէ զանոնք գործածողներուն բնա-
կութեան տեղը հեռու պիտի չըլլայ, ասով
ճամբանին աւելի եւս մտադրութեամբ յա-
ռաջ կը տանէին: Որչափ աւելի որ դէպ ի
պարանոցին բերանը կը յառաջանային, այն-
չափ աւելի ժայռերը բարձր ու զարհուրելի

կըլլային. կարծես թէ բնութիւնը զանոնք ծովուն ալեացը դէմ իբրեւ թումբ մը զետեղած էր:

Աւերջապէս երեք ճամբորդներն այնպիսի տեղ մը հասան, ուր ժայռերուն կործանած գղեակներու նման ու ահագին կոյտը մէկ կողմանէ ձորոյն սահման կը դնէր, մէկալ կողմանէ ալ Սառուցեալ ծովին: Հոն պարանոցը ծովին հետ կը միանար: Որովհետեւ օրը ծագած էր, ճանապարհորդք մտքերնին դրին որ ծովուն վրայ հեռու տեղեր նայելու համար մազլելով սուր ժայռէ մը վեր ելլեն: Հոն առջեւնին ահրեղի տեսարան մը բացուեցաւ: Ահագին սառոյցներ ջուրը կը ծածկէին, վրայէ վրայ կամ քովէ քով զարհուրելի եւ անկարգ եղանակաւ մը դիզուած սառուցի լեռներ բարձրացած էին, որոնց վրայ կը ցոլանային մտնելու մօտ եղող արեւուն ճառագայթները: Իրենց բոլորախքն ամենայն ինչ տխուր ու անապատ էր: Ար տեսնէին որ բոլոր մարդիկներէ բաժնուած են, եւ ամենեւին նաւ մը չիկրնար ան կղզւոյն մօտենալ, ուստի եւ իրենց ամէն կարօտութիւնը հողալու համար իրենցմէ ուրիշ մէկէ յոյս չեն կրնար ունենալ: Նաեւ այնչափ նեղութեամբ ու յարատեւութեամբ փնտրուած բնակելի խիւղին յոյսն ալ թողուցին: Ահաւոր զգածմամբք լեցուած՝ իրենց վիճակը սկսան մտածել: Մէկն ալ չէր ուզեր անօգուտ տրտունջներով իր ընկերն

աւելի եւս տրամեցրնել : Ուստի քանի մը վայրկեան տրամալի խորհուրդներու մէջ թաղուած՝ տխուր նայուածքնին ծովուն սառուցեալ երեօին վրայ պարտցրնելով կը կենային :

Ասանկ խորհրդներու մէջ ընկզմած՝ Իվան մեքենայէս իր ընկերներէն հեռացած էր : Մէյ մ'ալ իր նայուածքը երկու մեծ ժայռերու մէջ մեծ անջրպետ մը ձեւացրնող ձեղքուածքի մը վրայ ինկաւ : Մօտէն դիտելով՝ վարը պատի պէս բան մը տեսաւ, որն որ շէնքի նմանութիւն ունէր : Ընկերները կանչելով նոյնը ցուցուց. անոնք ալ նոյնպէս դուրս ցցուած ժայռի մը վրայ բարձրացած պատ մը տեսան : Աշխատութեամբ հովտին մէջ որ իջան, ինչ կը տեսնես, առջեւնին խիստ զառխվեր ժայռի մը քով քարաշէն անակ մ'ելաւ, որուն ծակտիքը մամուլ գոցուած էին : Յարկի ձեւով դուրս ցցուած ժայռի մը վերի կողմը՝ մուխ դուրս ելլելու համար ծակ մը կար, եւ պատը մինչեւ վեր սեւցած էր : Տնակին առջեւի կողմը գոց դուռ մը կար. երկու երեսներն ալ մէյ մէկ պատուհան փեղկերով. իսկ չորրորդ կողմը՝ ժայռերու կռթրնած էր : Տան բոլորակքը լայն ու խորունկ խրամ մը կը պատէր, որուն ներքին կողմը՝ շիտակ քարերով պատի պէս հիւսուած բլլալով՝ մէջն իջնալը գծուար էր : Գրան առջեւը շարժական կամուրջ մը դրուած էր : Գիւրքն ալ անանկ աղէկ էր, որ չէ թէ միայն

ամէն հովերէն կը պահպանուէր, այլ նաեւ մարդ անկէ ծովին ու ձորոյն մեծ մասին տեղքն ալ կը վայելէր :

Երէք բարեկամք աս դիւտին վրայ այնպէս ուրախացան որ իրենց տխրութիւնը յանկարծակի ցնծութեան փոխուեցաւ : Բարերարն Աստուած զմեզ աս տեղը առաջնորդեց, բսին, ինչպէս կրնանք ասկէ ետքը վհատիլ, որովհետեւ Աստուած այնպէս յայտնի եղանակաւ մեզի հետ է :

Իմանալու համար որ տան մէջ բնակիչ կայ՝ թէ չէ, սկսան բարձր ձայնիւ կանչել : Բայց պատասխան տուող չեղաւ : Անտան խրամին մէջ ցատքեցին, եւ փոփոխակի մէկզմէկ վեր վերցընելով՝ պատին վրայէն մինչեւ դուռ հասան : Չարկին, նոյնպէս պատասխան չկայ : Ի վան պատուհանի մը փեղկը բացաւ : Մէջը թանձր մութ մը կը տիրէր ու նեխութեան դարչելի հոտ մը սկսաւ դուրս բուրել, երկրորդ պատուհանին փեղկն ալ բացին : Ներսը խաղաղ ու անբնակ կ'երեւար : Աերջապէս Ի վան նոյն պատուհաններուն մէկէն ներս մտնելու սիրտ բրաւ : Ապահանած հոտ մը քիչ մնաց զինքը կը խղդէր, շուտ մը դուռը բանալով՝ օդը նորոգուեցաւ, եւ նաւուղիդն ու Ալեքսի ալ ներս մտան : Արովհետեւ իրիկուն եղած էր, նաւուղիդը ջահ մը վառեց, զորն որ արշաւանքներնուն ատենը միշտ հետերնին կը կրէին, ասով տեսան թէ տնակը ներսի կողմանէ ատաղձով պատած էր, ամէն ծակ-

տիրքները մամռայլ աղէկ դոցուած էին, եւ
 առ փայտեայ միջնորմը պատով շրջապատած
 ու փայռին կամարովը ծածկուած էր: Պա-
 տին առջեւ ընտարաններ կային, որոնց մօտ
 սեղան մը դրուած էր: Ասկից դատ՝ դտան
 նստել կացին մը, քանի մը թի, տրմուխ,
 շամփուր, պղտիկ կաթսաներ, գչիւր մը, քան-
 դակագործի մը, մուրճ մը, ու սղոց մը,
 որոնք իրենց մեծապէս հարկաւոր կրնային
 ըլլալ:

Երկու կողման պատերուն՝ փայռին դպած
 կողմը, փայռը, ինչպէս որ դիւրաւ կ'երեւար,
 մարդու ձեւքով փորուած խոռոջ մ'ունէր:
 Աջ կողմը շիտակ քար մը կը յառաջանար՝
 որն որ կրակարանն էր. վրան ծակ մը կ'ե-
 րեւար՝ ուսկից ծուխը կրնար դուրս ելլել,
 որն որ կափարչով մ'ալ կրնար դոցուիլ:
 Կրակարանին վրայ երկու հաս երկրթէ-
 սաներ գտան, որն որ իրենց մեծ ուրա-
 խութիւն պատճառեց, վասն զի անոնց մէջ
 կրնային դիւրութեամբ իրենց կերակուր-
 ներն եփել. նոյն տեղը սկաւառակ մը ու
 երկրթէ երրորդ սան մ'ալ գտան: Աս
 ճանրագին գործիքներուն փանգով պա-
 տած ըլլալը կը ցուցնէր թէ նոյն տեղւոյն
 բնակիչները շատոնց թող տուած գացած
 էին: Առջի բնակիչներուն ինչ եղած ըլլալը
 չէին կրնար գուշակել. բայց շուտով իրենց
 օարսափափն իմացան:

Չահին լուսովն աղէկ մը ամէն անկիւն-
 ները դիտելով՝ ճեղք մը տեսան, որն որ

կ'երեւար թէ այրին ներքին կողմերը կը տանի: Իվան շուտ մը սկսաւ ան կողմը յառաջանալ. բայց ջահը մարելու սկսաւ, եւ խոնաւ ու ապականած օդ մը զինքը ետ մղեց: Նաւուղիդը գեանի տակ երկայն ժամանակ փակուած օդին փասակար հետեւու թիւնները ճանչնալով, երկու երիտասարդաց ապսպրեց որ օդը չմաքրուած ներս չմտնեն, ապա թէ ոչ կրնան անդգայ մնալ: Արդ փայտ ժողվելով՝ մեծ կրակ մը վառեցին, եւ կրակը կրցածնուն չափ ներս դէպ ի խոռոջը մղեցին: Արակը բաւական ժամանակ վառելէն ետեւ՝ նաւուղիդը խոռոջին մէջ հրացան մը պարպեց եւ ետքը զգուշութեամբ ներս մտան:

Մուտքն երթալով կը լայննար ու մեծ այր մը կը տանէր: Ջահին լուսաւորութեամբը, մէկէն ի մէկ՝ թանձր մուշտակներու մէջ փաթթուած, գորշ ու երկայն մօրուօք, սեղանի մը ետեւ նստարանի մը վրայ նստած ու այրին անջրպետին կռթնած անշարժ կեցող մարդու կերպարանք մը տեսնելով՝ վախերնէն ետ ետ քաշուեցան: Աս տեսարանն այնպէս յանկարծական եւ այնպէս ահազին էր, որ երեսներնուն գոյնը նետեց եւ ուղեցին ետ դառնալ: Նախ նաւուղիդն ինք իրեն գալով՝ ըսաւ. Պէտք է որ ասիկայ մեռած մարդ մ'ը լլայ, վասն զի եթէ կենդանի ըլլար՝ հրացանին ձայնէն կ'արթննար: Մերձենանք ու մօտէն քննենք: Ալեքսի ու Իվան գողալով մը մօտեցան եւ տե-

սան որ իրենց այնչափ վախ պատճառողը՝
անկենդան եւ արդէն չորցած մարդ մըն
էր : Չինքը շարժած ատեննին՝ մուշտակի
մազերն ու զգեստները փոշւոյ պէս սկսան
թափիլ : Աւափ իմացան որ աս մարդը շատ
ժամանակէ վեր նոյն այրին մէջ ամէն մարդ-
կային օգնութենէ զրկուած՝ մեռած է :

Աս գիւտը զամէնքն ալ տխրեցուց : Ան
մարդը հաւանականաբար մըրկէ մը նոյն
կղզւոյն վրայ նետուած էր, գուցէ շատ
ընկերներով, եւ ալ կարող չէր եղած ան-
կէ ելլելու : Ասանկով իր տխուր գոյու-
թիւնը այսպէս լքեալ վիճակի մէջ լմըն-
ցուցած էր : Գուցէ իրմէ յառաջ իր բոլոր
ընկերները մեռնելով, ինք միայն մնացած
էր, որով եւ ոչ ոք կարող եղած էր զին-
քը թաղել :

Կրնայ մեր վախճանն ալ աս կերպով
ըլլալ, ըսին Ալեքսի ու Իվան, կարելի է որ
մենք ալ շատ տարիներ աս ամայի կղզւոյն
վրայ դժբախտ կեանք անցընելէն վերջը՝ ե-
տեւէ ետեւ մեռնինք : Ան ատեն՝ վայ ա-
մենէն ետքը մեռնողին :

Գլուխնիս դժբախտ բան մը հատածին
պէս՝ պէտք չենք այսպէս թերահաւատ ու
յուսահատ ըլլալ, պատասխանեց նաևու-
ղիղը : Աստուած մինչեւ հիմայ սքանչելեզք
չօգնեց մի մեզի : Աս ձմերուան բնակարանն
ու մէջի գործիքներուն գիւտն ընել տա-
լով՝ նոր բարեբարութիւն մ'ալ չըրան մի
մեզի : Չմեզ իր մասնաւոր պաշտպանու-

Թեան տակն առնելը յայտնի չէ մի: Ուրեմն կրնանք մի յուսահատիլ: Երախտագիտութեամբ մը Աստուծոյ մեղի բրած բարիքները մտածենք, եւ ետքէն գուցէ ամենեւին գլուխնիս չգալու շարիքներէն յառաջուրնէ չվախնանք: ՅԱստուած վրտասհ ըլլանք, իրեն կամացը հետ միարանինք, եւ Նախասնամութեան օգնակա՛նութեամբը մեր վիճակը լաւացընելու միջոցներ գտնելու ջանանք:

Նաւուղիին՝ աս ներքին համոզմամբ ու սրտանց խօսած խօսքերը՝ երիտասարդները քիչ մը զօրացուցին. բայց իրենց երեսը տրտում ու տխուր կ'երեւար: Թէպէտ նաւուղիին ալ ուրախ մը չէր, բայց ջանաց զբաղմամբ իր բարեկամներուն տրտմութիւնը ցրուել. վասն զի զբաղումը՝ տրտմութեան դէմ՝ ազգու դարման մըն է: Նախ ուզեց իրենց միտքը տխուր խորհրդածութիւններով լեցընող տեսարանն աչուրներնուն առջեւէն վերցընել: Իրենց առջեւը դրաւ որ աս շատ ժամանակէ վեր մեռած մարդը թաղելն իրենց պարտքն է: Աս խօսքին ճշմարտութիւնը ճանչնալով, տնակին մէջ գտնուած գործիքներով՝ խրամէն դուրս թեթեւ աւազ եղած տեղ մը փոս մը փորեցին, եւ մարմինը մէջը դնելով՝ վրան ծածկեցին:

Աս անձանսթի մը թաղման հանդէսը տխրական գործողութիւն մըն էր, գլխաւորաբար պարագայիցը համար, որուն թախ-

ձեռք օրախ ձեռք զարկին: Արքայապետ
բարեպաշտ նաւուղիքը սկսաւ խօսիլ եւ
լսաւ. Թող ի խաղաղութեան հանդէս,
օրհնենք իր դերեղմանը: Բայց մենք նոյնին
քով Աստուծոյ վրայ ունեցած վստահու-
թիւննիս ամենեւին չկորսնցնելու, իրարու
օգնելու եւ Աստուծոյ մեր վրայ խրկած
ամէն վշտերը համբերութեամբ կրելու խոս-
տումնիս նորոգենք: Իր բարութիւնը մեր
վրայ մեր զօրութենէն վեր բան չիտրկեր.
Եւ եթէ առ ամացի տեղէն ազատիլը մեզի
օգտակար է, նոյն շնորհքն ալ անշուշտ
կ'ընէ մեզի: Արիտասարդները ձեռուրնին
երկրնցրնելով նաւուղիին՝ զորն որ հօր պէս
կը պատուէին, սրտանց խոստացան որ իր
խրատները կը բռնեն:

Ասկից իրենց բնակած այրը դառնալու
համար ատենը շատ ուշ բլալով, որոշե-
ցին որ նոյն գիշերը տնակին մէջ անցրնեն,
եւ երկրորդ օրը երթան արջու մորթն ու
միտը եւ ձկան մնացած մասն իրենց նոր
բնակարանը բերեն եւ ձմեռը հոն անցը-
նելու համար կարգաւորուին: Գիշերը վա-
ռելու համար բաւական փայտ ժողվե-
լով ու մնացած պաշարնին ուտելով՝ մե-
ռելին դանուած այրն աւելի մտադրու-
թեամբ քննեցին, եւ ուրիշ օգտակար բա-
ներ ալ գտան: Սեղանին վրայ կանթեղ
մը կար:

Մեր ջահերը լմրննալու վրայ էին, բոաւ
նաւուղիքը, բայց արջու ճարպը հալե-

ցընելով ու թաշկինակներնէս պատրոյդ շինելով՝ աս կանթեղին մէջ կրնանք վառել ու լոյս ալ ունենալ :

Ետքէն դտան նաեւ դանակ մը ու պատառաքաղ մը, անձեռոց ու արուրէ սկաւառակ մը, պտուկ մը, բաժակ մը, արջի շատ մորթեր ու փսիաթ մը, բայց աս վերջինները կէս մը փատած էին :

Գ Լ Ո Ւ Խ ԺԱ .

Արջերու դէժ երկուրդ խէն ղ :

ԼՐԿՐՈՐԴ օրը ճամբայ ելան մէկալ այրին մէջ թողուցածնին բերելու համար : Առանց պատահարի մը նոյնին մօտեցան . օրը ծագելու սկսած էր, եւ հորիզոնին վրայ լուսաւոր բոլորակ մը կ'աւետէր արեգական երէլը, որն որ նոյն ժամանակները ժայռերուն գագաթներէն հազիւ քիչ մը վեր ելելով՝ պզտիկ շրջան մը կ'ընէր ու նորէն աներեւոյթ կ'ըլլար : Նաւուզիդն իր հիւսիսային կողմերն բրած առջի ճամբորդութիւններէն դիտնալով որ արեւը քիչ մը վերջը երկայն ժամանակի համար իրենց մնաս բարով պիտի ըսէ, աս բանս շատ ցաւով տեսաւ : Ի վերայ այսր ամենայնի երկու երիտասարդները նորէն շարամեցընելու համար այնպիսի վայրկենի մէջ՝ որ սիրտ առած կ'երեւային, աս ամէն բաները սրտին մէջ պահելով՝ անոնց շօյախնեց : Արդէն այրին մօտեցած էին, մէյ մ'ալ

մէկ մեծ մէկ պղտիկ արջ տեսնելով՝ զարհուրեցան : Ասոնք իրենց մեռցուցած արջուն փորձախորհ կ'ուտէին :

Բարեկամք, բաւ նաւուղիղը, հոս մտադրութիւն ու խոհեմութիւն պէտք է : Ասանասուններն որսալը դիւրին է . թէպէտ եւ իրենց հետ կուուելու ենք, բայց իրենց մուշտակը, միսն ու ճարպը՝ մեր աշխատութեան վարձքը կ'ըլլայ : Ասոնք երկուք են, իսկ մենք՝ երեք . իմ աս կենդանեաց հետ կուուիլս՝ առաջին անգամը չէ : Ուրիշ բան պէտք չէ, բայց եթէ քաջութեամբ եւ զգուշութեամբ դիմացնին ելլել : Ասոնք իրենց հակառակորդներուն վրայ ամենեւին չեն ցատքեր . հապա ետեւի թաթերնուն վրայ կեցած՝ կը վազեն . եւ առջեւի թաթով հարուած մը տալով՝ գետինը ձգելու կամ զարհուրելի կերպով զրկելով խղդելու համար անվախ յառաջ կու գան : Հրացան պարպելը կրնայ գուցէ զիրենք միայն կատղեցընել ու աւելի դազանացընել : Անկէ զատ՝ պէտք ենք նաեւ վառօդին ալ խնայել : Ուստի պէտք է սուիններով կուուիլ եւ անոնց կուրծքը խոցել : Ես մեծին հետ կը կուուիմ, ի վան պղտիկն սունէ . իսկ Ալեքսի մեր երկուքէն՝ վտանգի մէջ էյնողին օգնէ : Հիմայ նայեցէք որ հրացաննիդ խայծ ունի՞, սուինը հաստատուն է : Նաեւ իւրաքանչիւր դք իր կացինն ալ հաստատուն բռնէ՝ որ հարկաւոր եղած ատեն գործածէ :

Աս խօսքերը լսած ատեննին՝ Իվանին ու առաւել եւս Ալեքսիին սիրաբ կը զարնէր. եւ կը բաղձային որ վտանգն անցած ըլլար: Նաւուղիդը զիրենք քաջալերեց որ արիութիւննին չկորսընցընեն, վասն զի կռիւր վտանգաւոր չէ: Աս եղանակաւ քարընկեցի մը շափ արջերուն մօտեցած էին: Նաւուղիդը մէյ մը պոռաց: Արջերը վայրենի նայուածքնին դէպ ի անոնց դարձընելով՝ թաթոփսին կնճիթնին մաքրեցին, եւ առանց եկողներուն միտ դնելու՝ սկսան ուտելնին յառաջ տանիլ: Երեք մարտիկները բարձրկէկ տեղ մը կեցած էին. նաւուղիդն արջերուն վրայ մեծ քար մը գլտորեց: Նոյն քարը զիրենք քիչ մը անհանգիստ ըրաւ, նորէն իրենց հակառակորդներուն նայելով՝ քարին վրան ինկան եւ բարկութեամբ ասդին անդին դարձուցին: Ուրիշ ուղղութեամբ երկրորդ քար մ'ալ գլտրեցաւ վրանին: Պղտիկ արջը դէպ ի ան կողմը գնաց եւ այսպէս իրարմէ բաժնուեցան: Նաւուղիդը քանի մը քայլ ալ մեծ արջին մօտեցաւ, իսկ Իվան՝ դէպ ի պղտիկին: Ալեքսի հարկաւորութեան ատեն կամ մէկուն կամ մէկային օգնութեան համներու համար ետեւ մնաց:

Արջերը աղրանին կրճտելով ու մանչելով՝ ասոնց դիմացն եկան. եւ քսան ոտք հեռուէն իրենց հակառակորդաց դէմ կանգնուեցան: Նաւուղիդն իր թշնամւոյն մտադրութեամբ մը նայեցաւ, մօտեցաւ եւ երբ

որ արջն աջ թաթը վեր կը վերցրնէր իրեն զարնելու, արդէն ինք սուինն անոր կուրծքը խոթած էր: Ճարտար շարժմամբ մը սուինը հրացանէն բաժնելով՝ անասնոյն մարմնոյն մէջ մտուած ձգեց: Արջն ինկաւ, բայց ուզեց ելլել: Ան ատեն նաւուղիդը գլխուն ուժգին հարուած մը տուաւ, որով անզգայ մնացեւ քանը դիւրութեամբ լմընցաւ:

Աղտիկ արջը ծերոյն պէս քաջ չէր երեւար. իսկզբան կը վախնար Իվանին հետ կռուելու, որն որ նոյնպէս չէր ուզեր կռուիլ: Անատունը քանի մը քայլ ետ քաշուելով՝ մեծ արջին կողմը կը նայէր: Բայց երբ տեսաւ թէ անիկայ իր արեան մէջ թաթխուած մնացեր է, կատողելով՝ գաղանթութեամբ մը Իվանին վրան յարձակեցաւ: Իվան սուինն անոր մարմնոյն մէջ մտեց: Բայց նաւուղիին պէս աղէկ չհանդիպցրնելով՝ սուինը կուրծքին վարի կողմը մտած էր, եւ վէրքը մահաբեր չէր: Արջն Իվանին հետ նորէն կռուելու համար՝ ելաւ կանգնուեցաւ. բայց Ալեքսի՝ որ միայն քանի մը քայլ հեռու էր եւ ամէն շարժումները կը դիտէր, գլխուն շուտով հրացանի գնդակ մը հանդիպցրնելով՝ գետինը փռեց:

Կռուն ասանկ յաջողութեամբ լմըննալով՝ երեք ընկերները շատ ուրախացան: Ա՛լ հիմայ ձմերուան համար առատ պաշար ունէին: Արջերը տեսած ատենին՝ մտածելով որ չըլլայ թէ անոնք պրիս մէջ

գանուած պաշարներուն հոտն առած եւ
 սպառած ըլլան, շատ անհանգիստ կ'ըլլային :
 Հիմակ ամէն հողն ու անհանգստութիւնն
 անցած էր, եւ Ալեքսի ու Իվան աս անա-
 սնոց պատահած ատենը կրած վախերնին
 մոռցան : Այսպէս մարդուն կենաց մէջ
 ուրախութիւնն ու ցաւը մէկզմէկ յանկարծ
 կը փոխանակեն . անոր համար գլուխնիս
 դժբախտ դէպք մը եկած ատեն՝ պէտք
 չենք վհատիլ : Յաւր միշտ չիտեւեր, համ-
 բերութիւնը նոյնը տանելի կ'ընէ մեզի, եւ
 ատեն մը կու գայ որ դժբախտութեանց
 յիշատակն ալ կը մոռցուի : Բարերարն Աս-
 տուած իմաստութեամբ այսպէս կարգա-
 դրած է :

Գ Լ Ո Ի Խ Ժ Բ .

Պաշարները նոր բնախորանը ին փոխարտան :
 Նոր քիտեր է հոգ :

ԱՐԵՔ բարեկամք աս վտանգին յաջու-
 ղութեամբ անցնելուն համար փոփոխակի
 իրարու ուրախակից կ'ըլլային, եւ իրենց
 յանկարծ այսպէս առատ պաշար մը խրկե-
 լուն համար՝ Աստուծոյ շնորհակալութիւն
 կը մատուցանէին : Նախ պզտիկ արջն այրը
 քաշեցին, հոն մորթը հանելով՝ միսը կտրտե-
 ցին : Այրին մէջ ամենեւին արջ չէր մտած,
 եւ այսպէս՝ ամէն բան տեղն էր : Մեծ ար-
 ջը՝ որ գրեթէ վեցհարիւր լիար կը կշռէր,
 շատ դժուարութեամբ այրը կըցան բերել

Ետքը դրան առջևը կրակ վառելով՝ աղէկ խորված մը պատրաստեցին. վասն զի ըրած ճամբաներնուն երկայնութիւնը, կրած վասնդնին ու արջերը ներս բերելու աշխատութիւնը դիրենք սաստիկ յոգնեցուցած ու անօթեցուցած էր:

Իսկան միտը խորվելու առեն, Ալեքսին ու նաւուղիդը պզտիկ արջին մտրթը հանելու եւ միտը կտրտելու կը զբաղէին: Ասոր միտը խիստ փափուկ կ'երեւար, իսկ մտրթն աղէկ վերմակ կրնար բլլալ: Մեծ արջը մարբէին ու պատրաստելը՝ երկրորդ օրուան ձգեցին: Աերակուրնին ուտելէն ու Աստուծոյ շնորհակալ բլլալէն ետքը՝ պաակեցան ու հանգիստ քնացան:

Երկրորդ օրը աւտուանց կանուխ երեք բարեկամք պաշարները դիւրին կերպով մէկալ բնակութիւնը տանելու միջոց մը փրնտուեցին: Նաւուղիդը խորհուրդ տուաւ որ կողով կամ բալխիր մը շինեն եւ ամէն բան մէջը դնելով դէպ ի տնակը տանին: Աս բալխիրը շինելու համար օրչափ բան կը պահսէր: Բայց կարօտութիւնը հնարագէտ կ'ընէ: Բալխրին տակի կողման համար հարկաւոր եղած փայտը շուտով դանուեցաւ եւ կայնով շտկուեցաւ: Իսկ վրայի տախտակներն իրարու հետ հաստապնելու դամ չունէին. անոր համար արջուն աղերնելովը կապեցին:

Արովհետեւ տանելու բեռերնին իրենց զօրութենէն վեր էր, որոշեցին որ մեծ

արջն այրին մէջ թողուն, եւ նախ մէկալ պաշարները տանին: Երկու արջերուն մորթերը բախրին վրայ տարածելով՝ բոլոր միտը վրան դրին: Աս ամէն պատրաստութիւնները գլուխ հանելու համար՝ երկու օր պէտք եղաւ: Երթալէն յառաջ այրին դրան առջեւը քարերով թումբ մը շինելով աղէկ մը գոցեցին, որպէս զի գայլերը, աղուէսները կամ ուրիշ կենդանիք ներս եղող արջուն այցելութեան չելեն:

Ճամբուն անհարթ ու խորտուբորտ բլրալուն եւ բեռան ծանրութեան համար շատ դժուարութիւններ կրելով, տասուերկու ժամ ճամբայ ընելէն ետքը՝ նոր բնակարաննին հասան: Հոն ամէն բան իրենց թող տուած վիճակին մէջ գտան: Իրենց պաշարը հոնտեղը պարպելէն ետքը՝ առջի փոյթերնին եղաւ բախիրնին աւելի կարգաւորել. եւ որովհետեւ հոն սղոց ու դչիր ունէին, փայտէ սեպերով հաստատելը դժուար չեղաւ: Աս բանս իրենց օր մը կորսընցընել տուաւ: Գիշեր մ'ալ հանգչելէն ետքը՝ մեծ արջն առնելու համար բախրով այրը դարձան: Ճամբան վայրենի կենդանեաց հետքեր տեսան, որոնք դէպ ի այրն եկած էին, բայց քարէ թումբը ներս մտնելնին արդելած էր: Մեծ արջը կարելով մաքրեցին, որպէս զի ան ծանր բեռը քիչ մը թեթեւցրնեն, եւ իրենց անօգուտ եղած մասերը հեռու տեղ մը նետեցին: Երկրորդ օրը միտը մեծ դժուար

բութեամբ նոր բնակարանը տարուեցաւ, ուր նաւարեկեալները շատ յոգնած հասան:

Հետեւեալ օրերը բոլոր ճարպը կաթսայի մը մէջ հալեցուցին եւ անով իրենց կանթեզը լեցուցին: Միտը դուրսը պաղի մէջ դրին, որպէս զի սառի եւ այնպէս երկայն ժամանակ պահուի: Ասդիէն անդիէն շատ փայտ բերին եւ անակին դիմացը դրին: Աամուրջը խրամին վրայ հաստատեցին եւ այնպէս կարգաւորեցին որ ուղած ատեննին վերցընեն, որպէս զի ամենեւին կենդանի մը իրենց բնակարանը կարող չըլլայ դալ:

Աս աշխատութիւնները շատ օրերու կարօտ ըլլալով, իրենց տխուր վիճակը մտքերնէն ելաւ: Ամէն լմնցած գործք իրենց մեծ ուրախութիւն կը պատճառէր, հոգինին կը զուարթացընէր եւ տխուր խորհուրդներն իրենց վրայէն կը ցրուէր. որովհետեւ զրազումը՝ միայն թէ Աստուծոյ ամենակարողութեան եւ բարութեան վրայ վստահութեան հետ միացած ըլլայ, տրամութեան դէմ ազգու դարման է:

Երբոր ամենէն հարկաւոր գործքերը լմնցան, երեք բարեկամք սկսան այրն աղէկ մը դիտել, տեսնելու համար որ արդեօք առջի բնակչէն մնացած ուրիշ օգտակար բաներ ալ կրնան դանել: Տեսան որ ետեւի կողմերը ծինիքով կախուած գրան նման տախտակով գոցուած մուտք

մը կայ: Բանալով՝ երկայն նրբագաւիթ մը մտան, որուն վրայ ժայռերը բնական կամար մը կը ձեւացընէին. նոյն գաւիթն ալ մեծ այր մը կը տանէր, ուր զանազան ուղղութիւններով այլեւայլ նկուղի նման բաժանումներ կային: Բնութիւնն աս այրը ժայռերուն ներսի կողմը զարմանալի եղանակաւ մը շինած էր: Չոր աւազով ծածկուած գետնէն մինչեւ կամարը զանազան ձեւերով սիւներ կը բարձրանային, եւ այնպէս կ'երեւար իբր թէ կամարը բռնողն իրենք ըլլան: Ամէն կողմ չոր էր. շատեղեր մարդու ձեռքով փորուած խոռոչներ կ'երեւային, որոնք բան պահելու կրնային ծառայել: Ան կողմերն իրենց մի պաշարը պահելու շատ յարմար տեսան: Աս ծակերը կանթեղին լուսոյն աղէկ մը քննելով՝ կարով ծեփած տակառ մը գտան, որուն մէջ շատ աղ կար: Ի՞նչ ուրախութիւն, ինչպէս աս դիւտին համար Աստուծոյ շնորհակալ եղան: Մինչեւ նոյն ատեն ստիպուած էին իրենց միտը վառօդով համեմելու, որուն համե անախորժ ըլլալէն զատ, գործածուելով՝ լմբնալու վրայ ալ էր: Հիմակ ալ առատ աղ ունէին: Նաեւ գամով եւ ուրիշ գործիքներով լեցուն աման մը գտան, որոնք իրենց շատ օգտակար կրնային ըլլալ:

Ուրախութիւննին եւելօք շատցաւ, երբ որ գուրս ցցուած շտակ քարի մը վրայ վառօդով լեցուն կարաս մը եւ անոր քով

գնդակով լեցուն աման մը գտան: Արդէն
երկայն ժամանակէ վեր գնդակի ու վա-
ռօղի պաշարին տեղ բան մը գտնելու հա-
մար հնարք կը փնտռէին, որովհետեւ
վայրենի անատուններուն գէժ իրենք զի-
րենք պաշտպանելու համար անոնց մեծ
հարկաւորութիւն ունէին: Այլ ասկէ ետեւ
հոգ չունէին: Նաևու լապտեր մ'ալ գտան,
որն որ նաեւ կրնար իրենց հարկաւոր ըլ-
լալ: Մէջը լեցրնելու համար արդէն առաա
ճարպ ունէին: Մտքերնին գրին որ նոյնը
այրին կամարէն վար կախեն, որ ամէն
կողմ լուսաւորէ:

Մտերնին երախտագիտութեամբ լե-
ցուած՝ աս բանս ի գործ դնելու համար
եւ գարձած ատեննին, մէյ մ'ալ Իվան
ոտքը թիթեղէ տփի մը զարկաւ, որուն
մէջ կաղամար, գրիչ եւ ըստ մեծի մասին
գրուած թուղթ ալ կար: Երեք նաւաբե-
կեայք այրէն դուրս ելան աս թուղթը
քննելու համար, որն որ կրնար իրենց տե-
ղեկութիւն տալ առջի բնակչաց վրայ:
Կրուածն հոլանտացերէն էր եւ ըստ մեծի
մասին կրնար կարդացուիլ: Ալեքսի ու
Իվան նաևուղղութեան դպրոցին մէջ նոյն
լեզուն սորված ըլլալով՝ կրնային աղէկ
հասկրնալ: Թուղթը նաւապետի մը յի-
շատակագիրն էր, որն որ տասը նաւասաի-
ներով աս անապատ կղզւոյն մէջ հինգ
տարի անցուցած եւ իր դժբախտութեան
ընկերներէն աւելի ապրած էր: Ինքն էր

երեք բարեկամաց՝ այբին մէջ գտած ու
թաղած մարդը:

Նոյն յիշատակագրէն խմացան որ քսան
ու հինգ տարի յառաջ հոլանտացի Բար-
յապոյ նաւին նաւապետն ուրիշ նաւերու
հետ կիտորութեան համար Սառուցեալ
ծովու մէջ ճամբորդութիւն կ'ընէ եղեր,
որոնք մինչեւ 70 աստիճան լայնութեան
հասեր են: Բայց որոն ան կողմերն առատ
չըլլալով՝ նաւապետը նաւատորմէն բաժ-
նուած եւ աւելի դէպ ի հիւսիս ճամբան
յառաջ տարած էր, յուսալով որ հոն
առատ կէտ ու ծովու հորթ կը գտնէ:
Սառուցներու մէջէն անցք մը գտնելով՝
այնպիսի միջոց մը հասած էր, ուր ծովը
ընդարձակ տեղ սառուցէ ազատ էր: Բայց
նոյն ժամանակ հովը փոխուելով՝ այնչափ
սառուց բերաւ ու նաւին չորս կողմը դի-
զեց, որ ալ անցքը փակուեցաւ ու արգե-
լուեցաւ: Սառուցի ահաղին լեռներ հո-
վէն մղուելով՝ նաւը կը ճզմէին եւ ջախ-
ջախելու կը մտնենար: Բիշ մը ետքը բա-
րեբախտութեամբ հովը դադրեցաւ, բայց
այնպէս թանձր մառախուղ մը չորս կողմեր-
նին պատեց, որ կեցած տեղերնէն քսան
քայլ հեռու չէին տեսներ:

Նաւաստիք յուսահատեալ վիճակի մէջ
ինկած էին եւ նաւն ազատելու համար բան
մ'ալ չէին կրնար ընել: Նաւապետն աշ-
խարհադրական տախտակները քննելով
կենթադրէր որ Նոր-Չէմլայէն հեռու չեն:

Արդ իր նաւաստեաց մէջէն չորս հոգի զի-
նելով եւ աղէկ կերակրոյ պաշար տալով՝
խրկեց որ երթան նոյն երկիրը գտնեն:
Նաւը միայն քանի մը մղոն հեռու էր ան
պարանոցէն՝ որուն վրայ մեր նաւաբեկեալ-
ները հիմոյ կը գտնուէին: Աստուածային
նախասնամուտ թիւեր նոյն չորս հոգւոյն ըն-
թացքը շիտակ աս տեղս ուղղեց եւ եր-
ջանկութեամբ Շրեյպերկ հասան, չէ թէ
Նոր-Չէմլա, որն որ նոյն տեղէն շատ հե-
ռու է: Նոյն տեղը՝ կործանած հիւղ մը
գտնելով, նաև դարձան աս լուրը տուին:
Ան ատեն պաշարները ցամաք հանելու արա-
մադրութիւններն եղան եւ ասոր համար
մասնաւոր բախիրներ պատրաստուեցան:
Լուսնոյն լրացած ատենը, օդն ալ պաղ
ու չոր բլլալով, խեղճ նաւաբեկեալներն
իրենց գործքն առանց վտանգի դուխ հա-
նեցին: Նախ խիւղը քիչ մը կարգաւորեցին
եւ իրենց ամէն բաներն ապահով կերպով
տեղաւորեցին: Իսկ դրսի պատերը շինելը,
արջերուն ձեռքէն ազատ մնալու համար՝
չորս կողմը փոս փորելն ու այրը մեծցրնելը,
նոյն անրնակ կղզւոյն վրայ շատ մեծ նեղու-
թեամբ խիստ ձմեռ մ'անցրնելէն ետքը
գլուխ հանած էին:

Յիշատակագրոյն մէջ մանրամասն նկա-
րագրուած էր թէ ինչպէս խեղճերը հինգ
տարի աս կղզւոյն վրայ անցուցին, թէ
իրենց կերակուրն ինչպէս կը գտնէին, եւ
թէ ինչ վտանգներու հանդիպեցան եւ

ինչ թշուառութիւն կրեցին : Աս յիշատակագիրը նոր բնակչաց մեծ օգուտ բրաւ, որովհետեւ կղզւոյն գիրքն ու որպիսութիւնը, տեղւոյն ամէն օգտակար տնկերը, անոնց ամաճ տեղերը եւ նոյն իսկ զանոնք ժողվելու ժամանակը մէջը մանրամասն գրուած էր : Հոն գտնուած ամէն անասուններն ու զանոնք բռնելու դիւրին եղանակն ալ նշանակուած էր : Նոյն թղթերուն մէջ կղզւոյն յատակագիծն ալ գտնուեցաւ, զորն որ նաւապետը շինած էր եւ որուն վրայ ամէն լեռներն ու այրերը ճշդիւ նկարուած էին : Գարձեալ նոյն խիստ օդաբաժնէն եւ կերած անպիտան կերակուրներէն յառաջ գալու հիւանդութեանց առջեւն առնելու կամ զանոնք բժշկելու միջոցներն ալ կ'աւանդուէին :

Աս ամէն պատճառներուն համար յիշատակագիրը մեր երեք բարեկամաց շատ պատուական էր. բայց անոր մէջ այնպիսի բաներ ալ կային՝ որ զիրենք արտամութեամբ ու անձկութեամբ լեցուցին : Տասնութի հոգի աս սառոյցներուն մէջ հինգ երկայն տարի անցընելով, սոսկալի խեղճութեան մէջ մէկը մէկային ետեւէն մեռած էին : Ինչէր չէր կրած արդեօք ան ամենէն երկայն ապրող խեղճ նաւապետն աս առանձնութեան մէջ՝ զինքն իր տանջանքներէն ազատող մահուրնէն յառաջ : Յիշատակագիրը մինչեւ իր հիւանդութիւնը կը հասնէր. վերջերն իր տկարութեան վրան կը խօսէր :

որով նոյն գրուածքը յառաջ տանելու
անկարութեան մէջ ինկած էր :

Աս տխուր խորհուրդներով Ալեքսի եւ
Իվան անձկութեան մէջ ինկան, վասն զի
իրենց տրամալի վիճակը զարհուրելի կեր-
պով մը առջեւնին նկարեցաւ : Աստուծոյ
իրենց ըրած բարութիւնները մոռնալով
միայն առջեւնին եղած չարիքը կը մտա-
ծէին : Յիշատակագրոյն մէջ եղած օգտա-
կար բաները չմտածելով՝ միայն մէջի զար-
հուրելի պատմութիւնն աչքերնուն առ-
ջին կ'ելլէր : Նոյն իսկ նաւուղղին սիրտն ալ
յիշատակագրէն իմացածովը կոտրեցաւ .
բայց ջանաց որ իր տրամութեան յաղթէ,
որպէս զի երկու երիտասարդք բոլորովին
չվճատին : Հայեցուածքն երկինք վերցընե-
լով՝ մսիթարուեցաւ : Գլուխը շատ փոր-
ձանքներ հանդիպած էր, բայց միշտ ալ
օգնութիւն գտած էր : Անոր համար թէ-
պէտ ցաւերն ու վշտերը երբեմն զինքը կը
վախցընէին, բայց յուսահատութեան մէջ
չէր իյնար. Աստուծոյ վրայ ունեցած վստա-
հութիւնը հաստատուն էր : Ուստի տես-
նելով որ ընկերները տրտում տխուր,
գլուխնին կախած եւ գրեթէ անմսիթար
կը կենային, ջանաց անոնց տրամութիւնը
փարատել : Ինչո՞ւ այսպէս կը վճատիք
լսաւ, ինչո՞ւ յոյսերնիդ կը կտրէք : Ի՞նչ
բան է՝ որ յիշատակագրին մէջ ձեզի տրամու-
թիւն կը պատճառէ, անոր մէջ յոյսեր-
նիդ կտրելու ի՞նչ տեսաք : Ան է որ

տասնու մէկ դժբախտներ հոս իրենց կեանքը
կնքելու հարկադրեր են: Բայց աս բանս
անտարակոյս մեր գլուխը չիզար, վասն զի
ամէն տարի կիտորսներ Շքիցպէրկ կու
գան, եւ կրնանք անոնց նաւովն աս տեղէն
ազատիլ: Գուցէ մեր նաւապեան իր ըն-
կերներովն արդէն նաւահանգիստ մը հա-
սած ըլլալով, դալու զմեզ առնելու պա-
տրաստութիւններ կը տեսնէ: Հոս միայն
ձմեռ մը պիտի անցընենք, բնակութիւն-
նիս արդէն նոյն ձմերուան խստութեան
դիմանալու ամէն միջոցները կը մատակա-
րարէ: Իսկ յիշատակագիրն առաջնորդի մը
պէս ընելիքնիս մեղի կը սորվեցընէ: Նոյն
գրուածքին նայելով՝ մեր բոլորտիքը շատ
օգտակար բաներ կը գտնուին, զորոնք դեռ
գտած չենք: Պէտք է զանոնք փնտռենք
եւ անոնցմով մեր վիճակը լաւացընելու
ջանանք: Աստուած մինչեւ հիմայ մեզի շա-
ռաջնորդեց, չպաշտպանեց մի. ինք չէ՞ մի
որ մեր գոյութիւնը պահպանելու համար
այնչափ միջոցներ տուաւ. կրնանք մի մեր
վհատութեամբ իր նախախնամութեան ա-
պերախա ըլլալ. մանաւանդ թէ Անոր ան-
սահման բարութեան պէտք չէ՞նք մի վտա-
հիլ եւ զմեզ բոլորովին Անոր առաջնոր-
դութեան յանձնել: Մենք Աստուծոյ ձեռքն
ենք, հաստատութեամբ հաւտալու ենք որ
մեր նկատմամբ իր որոշածը՝ մեր բարոյն
համար է: Ուրեմն վտահ ըլլանք: Վհա-
տութիւնը՝ միայն կրնայ զմեզ տկարացը-

նել . անոր հակառակ Մատուած վատահու-
 թիւնը՝ ուժերնիս կ'աւելցրնէ :

Նաւուղիին սո խօսքերն իրենց վրայ մեծ
 ազդեցութիւն բրին : Երիտասարդք խօսք
 սուին որ կամքերնին Աստուծոյ կամացը
 հետ միաբանելով , ձեռքերնէն եկածն բնեն
 իրենց վիճակը լաւացրնելու : Նաւուղիին
 իրենց մտածմունքներն ուրիշ բանի դար-
 ձրնելու համար՝ դիշերն ու սաստիկ պաղերը
 գալէն յառաջ բնելիքներնուն վրայ խօսե-
 ցաւ : Պէտք է որ փայտի պաշարնիս շատ-
 ցրնենք , ըսաւ , շատ մը մամուռ ժողվելով՝
 անկողին պատրաստենք . ունեցած մներնիս
 աղէնք կամ միսնք , մեր բնակարանը պատող
 խրամը քիչ մ'ալ աւելի խորունկցրնենք ,
 պատերն ալ պատնէշով պատենք , որ ար-
 ջերը կարող չըլլան վրայէն անցնիլ :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Գ .

Երկուսն Գիւլիսիան « Կլէմէնտիս » :

ԱՍ գործքերը զիրենք քանի մը շաբաթ
 զրազեցուց : Անկէ ետեւ երկայն դիշերն ու
 խիստ պաղը հասաւ : Աղզին այնպիսի թանձր
 մառախոլով մը ծածկեցաւ , որ լուսնոյ ճա-
 ուղայթները չէին կրնար թափանցել , ա-
 մենայն ինչ տխուր ու սոսկալի էր , պաղն
 ալ այնպէս սաստկացաւ , որ իրենց բնակա-
 րանին մէջ միօրինակ աղէկ վառուած կրակ
 մ'ունենալով ալ՝ հաղիւ պաղէն կրնային
 պատապարուիլ : Խմելու համար կաթ սայի

մէջ հալեցուցած ձիւներնին՝ կրակէն քիչ մը հեռացածին պէս՝ կը սառէր: Նաւարեկեալք թէպէտ պաղ օդաբաժնի մը մէջ ծնած ու սնած էին, ի վերայ այսր ամենայնի հազիւ կրնային դիմանալ աս սուկալի պաղին, որն որ իրենց շունչն ու լորձունքը շրթունքներնուն վրայ կը սառեցընէր. իրենց թանձր մուշտակները հազիւ կրնային զիրենք քիչ մը պահպանել: Անով նաւուղիին միտքն եկաւ որ ռուսական վառարան մը շինէ, որով կարող ըլլան տաքութիւնը երկայն ժամանակ պահպանել: Այրին ժայռերուն մէկ ճեղքին մէջ անսակ մը կաւ գտած էր: Արդ ժայռին խաւ խաւ եղած մասերէն շիտակ քարի տախտակներ հանելով ու վրան կաթսայ մը հաստատելով՝ վառարան մը շինեց, որուն մէջ կերակուր ալ կրնային եփել: Աս աշխատութիւնը խիստ դժուար էր, առաջին անգամ՝ չյաջողեցաւ ալ, որով պարտաւորեցան շատ անգամ սկսիլ ու աւրել. բայց յարատեւութիւնն ամէն դժուարութեանց կը յաղթէ: Աերջսպէս կրակարանը շինուեցաւ լմնեցաւ, եւ անոր տաքութիւնն իրենց մեծ հաճութիւն մը պարգեւեց:

Հիմակ ալ ամէն բան կարգաւորուած էր: Իրենց բնակարանին մէջ պաղէն պատրաստութեամբ համար՝ տաքութիւն, մութը փարատելու համար՝ լոյս ունէին: Կերակուրն ալ չէր պակսեր, եւ եթէ փափ-

կաճաշակ մարդոց քիմքը չէր կրնար հաճեցրնել նե՛ գէթ քաղցր յաղեցրնելու բաւական էր: Քաղցր ու հանգիստ անկողին մ'ալ իրենց յողնած անդամները կը հանդչեցրնէր: Այրէն դուրս՝ միայն փայտ ժողվելու եւ հալեցրնելով ջուր ունենալու համար ձիւն բերելու կ'երլէին:

Օր մը երբոր Ալեքսի դուրս ելած էր ձիւն բերելու, տեսաւ որ դէպ ի խրամը արջ մը կու գայ: Առջի օրը սաստիկ հով մը փչած ըլլալով՝ ձիւները ժողված ու խրամին մէջ շատ տեղեր լեցուցած էր, որն որ ետքը սաստիկ ցրտէն սառած ըլլալով՝ անատունը դիւրութեամբ կրնար վրայէն անցնիլ: Արիտասարդը սաստիկ վախնալով ձեռքի ամանը դուրսը թող տուաւ, եւ պուռալով այրը նետուեցաւ, տեսածն իմացուց:

Հրացաննիդ առէք, ըսաւ նաւուղիդը, աս ապաժամ հիւրը գնդակով կ'ընդունինք. որովհետեւ սուինով փորձելու համար՝ օդը շատ պաղ է: Գուցէ մեր անդամներն ընդարմանալով չենք կրնար հարուածնիս յաջողցրնել:

Շուտ մը փեղկը բացին: Օդը պարզ էր, լուսինը աղօտ լոյս մը կը ձգէր ձեան վրայ: Արջն արդէն խրամին հասած ըլլալով, ներքին պատէն մագլելով՝ տան առջեւը հասնելու կը ջանար: Նոյն վայրկենին նաւուղիդն ու Իվան հրացաննին այնպէս մը դիտուն շտկեցին ու զարկին՝ որ արջը փոսին մէջ ինկաւ սասուկեցաւ:

Գոհութիւնն Աստուծոյ, ըսաւ նաւու-
ղիղը որսը գիւրինն ու յաջող եղաւ : Ար-
բաղձամ՝ որ մօտերս դարձեալ ասանկ այց-
ելութիւն մ'ունենանք : Հիմակ որ վառօգ-
ու գնդակ ունինք, որսը գիւրաւ կրնանք
գլուխ հանել : Անոնց մուշտակը, ճարպն ու
միսը միշտ մեզի օգտակար է :

Արջը խրամէն հանելով՝ առաջիններուն
պէս կտրտեցին : Փորոտիքը գնդընկեցի մը
հեռաւորութեամբ նետեցին, որպէս զի կեր-
ըլլայ աղուէաներու, որոնց միսն արջու մէկն
համով կերակուր կրնար ըլլալ իրենց : Խրա-
մին մէջի ձիւնն ալ սկսան մաքրել, որպէս
զի արջերը գիւրաւ չկարենան ներսի կողմն
անցնիլ :

Աս գործքերը գործելու ատեն՝ սաս-
տիկ պաղին պատճառաւ շատ անգամ կը
պարտաւորէին ընդհատելու : Մէյ մ'ալ
արջին փորոտեաց բոլորտիքն երեք աղուէսք
ժողվեցան եւ իրենց ներկայութիւնը հա-
ջելով ու մրմնալով կ'իմացընէին : Աս յան-
դուգն անասունները ճերմակ եւ ոմանք
կապուտի զարնող գորշ են : Թաթերնին
խիտ մազերով ծածկուած է, որով ձեան,
սառոյցներու եւ սահուն ժայռերու վրայ
գիւրաւ կրնան վազել : Որջերնին ժայռե-
րու ճեղքուածներուն մէջ կը դնեն եւ
հոն կ'ապրին. մեր աղուէաներէն աւելի
պզտիկ են, բայց անոնցմէ շատ աւելի յան-
դուգն. ձմեռը գունդ գունդ կը պարտին՝
իրենց մուշտակը սքանչելի է եւ շատ կը

փնտռուի. իսկ միսերնին մեր աղուէաներուն մնին գարշելի հոտը շունենալով՝ ուտելու աղէկ կու գայ:

Փորոտիքը խիտ սառած եւ գետինը կպած ըլլալով, նոյն երեք աղուէաները կը ստիպուէին երկայն ժամանակ աշխատիլ կտոր մը փրցընելու համար: Ասանկով նաև ուղիղն ու Իվան իրենց հրացանները մանր գնդակներով լեցուցին ու իրենց բնակարանին դրան առջևը կեցած՝ այնպէս աղէկ նշան առին, որ երկուքը գետինը փռեցին: Ասով իրենց աղէկ միս կրցան ճարել, ուր որ մինչև նոյն ատեն միայն արջի եղտա միսն ուտելու ստիպուած էին: Աղուխուէն մարթն ալ փախուկ ու դիւրաթեք մուշտակ կը մատակարարէր: Աս երկուքին փորոտիքը տարին տնէն քիչ մը հեռու տեղ նետեցին, յուսալով որ անով ուրիշ աղուէաներ ալ կրնան որտալ, եւ սառեցընելով գետինը փակցընելու համար՝ վրան ջուր ալ թափեցին, որպէս զի կարող չըլլան դիւրաթեամբ ուտել, որով եւ երկայն ժամանակ կեր ըլլայ:

Ք Լ Ո Ւ Խ Ժ Պ .

Աւերիւն հեանդոսիւնը:

ԱՂՈՒԽՈՒ մնոյն խորվածը նաև ուղիղն եւ Իվանին շատ համով եկաւ. իսկ Ալեքսի՝ որն որ քանի մ'որուքնէ վեր ախարժակ շունէր, անկէ ալ համ չէր առներ:

Տրտում՝ տխուր կ'երեւար եւ բոլոր գործ-
քերը շուղելով մը կը գործէր: Աստկարու-
թիւնն օրէ օր կ'աւելնար. շնչառութիւնը
դժուարցած էր, վերջապէս լինդերն ուռե-
ցան եւ վրանին սեւ բծեր կ'երեւար, շունչն
ալ հոտելու սկսաւ: Նաւուղիդն աս նշան-
ներէն լողադարութիւն քլայն իմացաւ,
որն որ ծանր, եւ եթէ որ աղէկ հոգ չտա-
րուելու քլայ՝ մահարեք հիւանդութիւն
մըն է: Շատ անդամ՝ նաւորդներն ու
հիւսիսային երկիրներու բնակիչներն ասկէ
կը բռնուին: Աս հիւանդութիւնը հա-
սարակօրէն խնաւ օդէն, անառողջ կե-
րակուրէն կամ խմուելու ջրոյն անպիտա-
նութենէն կը պատճառի: Բայց նաւուղիդը
դարմանն ալ գիտէր. Նախախնամութիւնը
նոյն պաղ կողմերը՝ ուր աս հիւանդու-
թիւնը շատ յաճախ է, առատութեամբ
տփռած է ասոր դեղը, այս ինքն՝ դգալ-
խտոր: Ընթերցողներն արդէն կը յիշեն
որ մեր երեք բարեկամները յառաջագոյն
նոյն խտէն առատ պաշար ժողոված էին,
զորն որ նաւուղիդն անյապաղ գործածեց:
Բայց դեղն իսկզբան ազդեցութիւն չը բաւ:

Ալեքսի այնպէս տկարացած էր, որ հա-
զիւ կրնար անկողնէն ելլել. զինքը քիչ մը
տար բռնելու համար երկու արջու մոր-
թով ու աղուէսներու մուշտակով պէտք
էր ծածկել: Ուռած լինդերուն թեթեւ
մ'ալ դպչուէր՝ արիւն կու գար, աղբաները
կը շարժէին, երեսը հողի գոյն մը ստացաւ:

մերթին վրայ կապոյտ բծեր սկսան երեւալ՝
 գլխաւորաբար ձեռաց ու ստից վրայ: Խեղճ
 հիւանդը շատ տխուր էր, եւ անդամալոյծ
 դարձած էր: Նաւուղիդն ալ խիստ տրտում
 էր, որովհետեւ վտանգին մեծութիւնը կը
 ճանչնար. բայց չուզէր ի վանին իմացնել՝
 անոր սակաւ հարցումներուն պատասխան չէր
 տար, որով անոր անձկութիւնն ալ շատ-
 ցաւ: Բարեսիրտ երիտասարդը հօրեղբօր-
 որդւոյն քովէն դրեթէ չէր զատուեր, եւ
 քիչ մը բաժնուելուն պէս՝ իր տխուր մտած-
 մունքները կարծես թէ աւելի եւս զինքը
 կը նեղէին: Խեղճ Ալեքսին պիտի մեռնի,
 կ'ըսէր ինք իրեն, եւ պատճառն ես եմ: Ես
 զինքը յորդորեցի որ իր հօրը կամացը դէմ՝
 աս դժբախտ ճամբորդութիւնն ընէ: Իր
 վաղահաս մահն իր անհնազանդութեան
 պատիժն է: Իսկ իմ գլուխս արդեօք ինչ
 պատիժ պիտի դայ՝ որ կրկին յանցաւոր
 եմ: Հօրեղբօրս դէմ ապերախտ գտնուե-
 ցայ, եւ իր որդին ալ իրմէ բաժնեցի: Ա-
 լեքսի պիտի մեռնի. նաւուղիդն ալ անոր
 ետեւէն դերեզման պիտի մտնէ, աս ամայի
 կողմոյն մէջ ես մինակ պիտի մնամ, առանց
 օգնութեան պիտի կորսուիմ եւ վայրենի
 անասուններուն կեր պիտ'որ ըլլամ: Աս
 պատժոյն արժանի եղայ. Տէր Ատուած,
 գթա իմ վրաս:

Աս մտածմունքներով ի վան դառն ար-
 ցունք կը թափէր: Բայց քիչ մը ետքը
 աղօթքով սիրտը խաղաղցաւ: Աչքը դէպ

ի երկինք վերցրնելով՝ ապաշխարող մեղաւորի մը պէս աս աղօթքն ըրաւ: Աստուած իմ, որ ողորմութեամբ լի ես եւ յանցանքին մեծութիւնը ճանչցող ու զղջացող յանցաւորը չես մերժեր, գթութեամբ նայէ իմ վրաս, եւ վերցուր ինձմէ զիս պատժող ձեռքդ: Գթա իմ՝ բարեկամիս վրայ, աս հիւանդութենէն զինքն ազատէ: Անոր պատիժն իմ վրաս դարձուր, որովհետեւ աւելի յանցաւորն ես եմ՝ խնայէ, Տէր, իմ՝ բարեկամիս, իրեն առողջութիւն տուր, որ օր մը կարող ըլլայ իր հօրը արմատութիւնն ուրախութեան դարձրնել:

Իվան զղջմամբ ու ցաւով այսպէս կ'աղօթէր: Նաւուզին ալ, տեսնելով որ դեղնօգուտ մը չ'ըներ, իր յոյսը միայն Աստուծոյ բարութեան եւ ողորմութեան վրայ դնելով՝ երիտասարդին առողջութեան համար յաճախ ու եռանդեամբ կ'աղօթէր: Աստուած աս եռանդագին աղօթքներն ընդունեցաւ ու զարմանալի կերպով մը առողջութիւն տուաւ: Ալեքսիին հիւանդութիւնը շատ ծանրացած էր, այնպէս որ իր երկու բարեկամներն անոր կեանքէն յոյսերնին գրեթէ բոլոր կտրած էին: Նոյն միջոցին անգամ մը Իվան կանթեղին ճարպ բերելու համար այրին ներքին կողմերը գացած ըլլալով, երկայն դաւթէն անցնելու ատեն՝ ոտքը շխտակ քարի մը զարնուելով ինկաւ: Երիտասարդը քարն անկէ վերցուց որ ուրիշ անգամ

մ'ալ ասանկ բան չպատահի: Քայց ի՞նչ զարմանք: Նոյն քարը գեանին տակ բան պահելու համար փորուած փոսի մը կափաքիչ է եղեր: Փոսին մէջ շատ բաներ կային որոնք իրենց մեծ օգուտ կրնային ընել, գլխաւորաբար աս վայրկենիս: Ասոնց մէջ աղէկ գոցուած շիշերով լեմոնի աւիշ, մանանիխ, քացախ, քացախի մէջ դրուած ջրկոտիմն, շաքարօղի, թէյով լեցուն թիթեղէ մեծ տուփ մը, աղէկ շաքարի պաշար մը, նաեւ քանի մը շիշ սքանչելի հին գինի գտան: Արեւուայ որ կղզւոյն ետքի բնակիչ նաւապետը՝ այս ամենայն հիւանդութեան առթի մը համար պահած էր, բայց ինք չէր կրցած գործածել. եւ Աստուծոյ զարմանալի կարգադրութեամբը մեր բարեկամներուն ձեռքն ինկաւ, որոնք անկէ մեծ օգուտ քաղեցին:

Նաւուղիդն արտատուալից աշուրներով գոչեց. Աստուած բարի եւ ողորմած է եւ հրաշալի կերպով մեզի օգնութեան կը համնի: Հիմայ կրնանք յուսալ որ մեր բարեկամը կը բժշկուի, որովհետեւ հոս գտածնիս իրեն շատ օգտակար բաներ են:

Անմիջապէս հիւանդին քացախով կոտիմը տուաւ, ետքէն ալ լեմոնաւիշ մը շինեց, դդալխոտին ըմպելոյն մէջն ալ քանի մը կաթիլ քացախ խառնեց: Ասոգեւոր ըմպելեաց զօրութեամբը քանի մ'օր ետքը Ալեքսի սկսաւ աղէկի դառնալ. հիւանդութեան սաստկութիւնը կը նուա-

զէր, եւ քիչ մը ետքը սկսաւ ուտելիք ուղել: Ան ատեն իրեն ջրկոտիմով աղուխու ձաղի միս տուին: Իսկ երբոր բուրրովին առողջացաւ՝ քիչ մ'ալ հին գինի, նաեւ քանի մը կաթիլ շաքարօղիով թէյ խմցուցին:

Երեք շաբաթէն Ալէքսի կատարեալ առողջացաւ, եւ կրցաւ մէկալներուն կերած կերակուրն ուտել, որն որ հասարակօրէն աղուխու միս էր, վասն զի նոյն կենդանիները՝ որոնք Շքիցպէրկ շատ կը գանուին, ամէն օր այրին քովերը կը թափառէին, ուսկից զիրենք զարնելը գիւրին էր: Աս կենդանիներն իրենց ընկերաց մահուրնէ չէին վախնար, ամէն ատեն հոն գտնուած կերակրէն եւ իրենց անօթութենէն յանդգնելով՝ միշտ կու գային:

Նաւուղիդն ու Իվան ալ կրնային իրենք զիրենք աղէկ հոգալ, եւ հիւանդութենէ չբռնուելու համար՝ հալած ձեան ջրին մէջ քանի մը կաթիլ քացախ կը խառնէին. ամէն օր քիչ մը շաքարօղիով թէյ կ'առնուին. իսկ միտը ջրկոտիմով կը համեմէին: Բաւական միս ու աղ ունէին, միայն առուակի ջուր կը պակսէր:

Նոյն միջոցին մութն երթալով կը թանձրանար, պաղն ալ այնպէս կը սաստկանար՝ որ նաւարեկեալք հաղիւ կրնային գուրսը գործել: Ամէն կողմ թանձր միգով պատած էր. ձիւնն անդադար կը տեղար. վառելու փայտը ձիւներուն տակէն

դժուարաւ կրնային հանել, արդէն ալ
 զգալի կերպով քիչցած էր: Ա՛լ դիւրաւ
 չէին կրնար փոսը՝ հովին շարունակ փշելով
 բերած ձիւներէն մաքրել. ձիւնն այրին
 բոլորախոր բարձր պատած էր. բայց առ
 բանս տարին պահպանութեան շատ կ'օգ-
 նէր: Սակայն դուռն ալ այնպէս սառած
 ու մուտքը ձիւնով գոցուած էր, որ հազիւ
 կրնային բանալ: Աս դէպքն ալ ան ա-
 ղէկութիւնն ունէր՝ որ արջերուն յարձա-
 կմանէն կը պահպանուէին:

Գ Լ Ո Ի Խ Ժ Ե .

Այրին ձիւն մաքրութեանն ու այլ-այլ
 փիւրեր:

ՏԱՆ պատուհանէն դուրս հրացան մը
 պարզուած ատեն՝ ձայնը ներսէն որտաման
 նման դղրդիւն մը կը հանէր եւ քանի մը
 վայրկեան ալ կը տեւէր: Մեր երեք բա-
 րեկամք ասկից մակարեքեցին որ այրն ու-
 բիշ ճամբաներ ալ պիտի ունենայ: Նաեւ
 նաւապետին յիշատակագրէն ալ կը մակա-
 րեքէին որ ուրիշ անցք պիտի ըլլայ: Աս-
 կից զատ՝ անոր մէջ յիշատակուած ամէն
 պաշարները դեռ գտած չէին: Եւ որով-
 հետեւ օգին անհարթութեան պատճա-
 րաւ անէն դուրս չէին կրնար ելլել, անոր
 համար ուղեցին այրին մէջն եղած ամէն
 ձեղքերն ու անցքերը՝ որոնք զանազան
 ուղղութեամբ կը տարածուէին, որչափ որ

կարելի է ներս մտնելով քննել: Ամէնքը մէյ մէկ կացին առին, Իվան՝ որն որ առջեւէն կ'երթար՝ կանթեղ մը բռնած էր, Ալեքսի՝ բաճ մը, իսկ նաւուղիդը ջահին մնացած կտորները, որպէս զի եթէ կանթեղը մարի նէ, նոյնը վառէ. ասոր համար աղէկ կայծքար մ'ալ ունէր քովը:

Աջ կողման ամենէն հեռաւոր ճեղքէն զգուշութեամբ անցնելով, մեծ այր մը հասան, որուն լայն ու բարձր կամարը ժայռի բնական սիւներուն վրայ կը յենուր: Յատակն աւազով ծածկուած էր, եւ վրան մարդու հետքեր ալ կը տեսնուէին: Աս այրին ամէն կողմը քննեցին եւ մեծ ուրախութեամբ տեսան որ վրայէ վրայ դիզուած արագոտն եղջերուի եղջիւրներու կոյտ մը կար: Ասոնք թէպէտ իրենց օգուտ մը չէին կրնար ընել, բայց ուրախալի յոյս մը տուին, որովհետեւ հաստատութեամբ իմացան որ կղզւոյն վրայ նոյն կենդանին կը գտնուի, եւ իրենցմէ առջի նաւորդները բռնած են:

Արագոտն եղջերուն իրենց շատ եղանակաւ օգտակար կրնար ըլլալ: Նախախնամութիւնը նոյն կենդանին մասնաւոր հաստատած է ան հիւսիսային անբեր երկիրներուն մէջ՝ ուր պաղն ամէն բան կ'ապականէ, որպէս զի ան խիստ օգարածնին տակ եղողներն իրենց ամէն կարօտութեանց մէջ գործածեն: Արագոտն եղջերուն հասարակ եղջերուին կը նմանի: Թէ

արուին եւ թէ իդին եղջիւրները դէպ ի
առջեւի կողմը ծաած են. բայց ծայրերը
հասարակ եղջերուին եղջիւրներուն պէս
սուր չեն, այլ լայն՝ թիակի նման ճիւղե-
րով, որոնք կը ծառայեն ձմեռը ձիւները
վերցրնելով՝ տակէն մամուռ ժողվելու,
որով կը սնանին: Աս եղջիւրն ինչպէս
նաեւ եղջերուինն ալ, ամէն տարի կ'իյնայ:
Աս կենդանւոյն ամէն բանն օգտակար է.
իր համեղ միսը, ճարպն ու արիւնը կերա-
կուր կ'ըլլայ. մորթը՝ զգեստի, աղիքը՝
առասան եւ լար շինելու, ջղերը՝ դերձանի
տեղ կը գործածուի, փամփուշտը՝ մէջը
հեղուկ պահելու կը ծառայէ, իսկ ոսկը-
ներէն ու եղջիւրներէն՝ ամէն տեսակ գոր-
ծիք կրնայ շինուիլ:

Ընտանի էգ արագոտն եղջերու մը՝
կարագ ու պանիր շինելու համար կաթ
կու տայ: Լարոնացիք, Սամոյէտք եւ Քո-
րիաքներն իրենց երկրին մէջ աս կենդա-
նիները բազմութեամբ կը պահեն, եւ բալ-
խիրնին ալ քաշել կու տան: Արածուե-
լու ատեննին՝ պահապաննին շներն են,
եւ շատ անգամ կը պատահի որ վայրենի
արագոտն եղջերուներ ալ կու դան հօտին
մէջ կը խառնուին եւ առանց ընդդիմու-
թեան կը բռնուին:

Աս մեծ այրին մէջ առջեւնին զանազան
ճամբաներ կար, որոնցմէ կրնային եր-
թալ: Իրենք ամենէն լայնն ընտրեցին: Ա-
սոր սկիզբը դեանայարկ շտեմարանի մը

մուտքին կը նմանէր . բայց երկիրը խորդ-
ուփորտ էր . մեծ ու պղտիկ քարեր անց-
քին խափան կ'ըլլային . կամարը սրածայր ու
գուրս ցցուած քարերով լեցուն էր , որոնք
տեղ տեղ այնպէս վար կ'իջնային , որ ե-
րեք ճամբորդք պէտք էին իյնալէն եւ կամ
գլուխնին ժայռի զարնելէն զգուշանալ :
Ասկից զատ՝ անցքը շիտակ չէր . երբեմն
աջ , երբեմն ձախ կը շեղէր . գետինն ալ եր-
բեմն կը բարձրանար , երբեմն կը ցածնար :

Նաւարեկք շուրջ կէս ժամ քալած էին
աս անցքին մէջէն , մէյ մ'ալ ոտքերնուն
տակ այնպէս զառի վայր տեղ մ'եկաւ , որ
քար մը փրթելով՝ երկայն ատեն գլտորե-
ցաւ : Նաւուղիդն ընկերներուն ըսաւ որ
զգուշութեամբ քալեն , վասն զի կը վախ-
նար որ չըլլայ թէ հոն անգունդ մը գտնուի :
Իվան՝ ձեռքը կանթեղը բռնած՝ ժայռին
դէպ ի մէկ կողմը դարձաւ . հոն քարի
կտորի մը վրայ կոխած ատեն՝ քարն է շար-
ժեցաւ , տեղէն ելաւ եւ ծակի մը մէջ ին-
կաւ : Երիտասարդն ինք զինքը չկրնարով
բռնել՝ քարին հետ գլտորեցաւ : Ալեքսի
ընկերին զգետտէն բռնած ըլլալով՝ մէկ-
տեղ մէջն ինկաւ : Նաւուղիդն ալ նոյն-
պէս անոնց օգնել ուզած ատեն՝ սահե-
լով կռնրկի վրայ ինկաւ եւ բաւական տեղ
մը գլտորելով գնաց : Անմիջապէս ալ ան
ինկած քարին վրայ յեցած ժայռը մեծ
դղրդմամբ մը փլելով , իրենց ինկած մուտ-
քը փակեց եւ ճամբանին գոցեց : Իյնալին

զիրենք այնպէս անզգայ բրած էր, որ քանի մը վայրկեան խելքերնին կորսընցուցած մնացին. կանթեղն ալ մարած եւ իրենց բոլորախոր խոր գիշեր մը պատած էր:

Նաւուզիզը մէկայնեքէն առաջ ինք իրեն գալով, իր բարեկամները կանչեց: Պատասխան որ չառաւ, սկսաւ վախնալ որ մեռած չըլլան: Ալ երջապէս հեծելու ձայն լսելով, սկսաւ մթան մէջ բոլորախոր շոշափելով փնտռել. ձեռքը մաղոտ ու խիստ պաղ սառուցանման բանի մը հանդիպեցաւ: Չեռքը քաշեց՝ կայծքարով ջահը վառեց, տեսաւ որ դպածը՝ ծովու հորթէ շինուած՝ Իվանին մախաղն էր:

Իսկզ՞ մարդը կը ջանար իր դժբախտ բնկերաց օգնութեան հասնելու: Ինք, ինչպէս ըսինք, քիչ բան կրած էր, միայն ձեռքը սկրթած եւ գլուխը պզտիկ ուռեցք մ'առած էր: Իվանին ճակատը վերաւորած էր եւ սաստիկ կ'արիւնէր. մինչեւ մարմնոյն կէսն ալ ժայռի կտորտուկներու մէջ թաղուած էր: Նաւուզիզին օգնութեամբը ուրբեք. բայց երիկամանց եւ ուսին վրայ սաստիկ ցաւ կը զգար: Իսկ Ալեքսի գեռ բոլորովին անզգայ կը կենար: Գրլխուն վրայ ինկած եւ ասդին անդին մարմնոյն վրայ փոքր վէրքեր առած էր: Իր բնկերներուն օգնութեամբն աւերակաց տակէն դուրս ելաւ եւ խելքը գլուխն եկաւ. բայց բոլոր մարմնոյն վրայ ցաւերը կը տիրէին:

Կանթեղին մէջ դեռ այնչափ ճարպ ու պատրոյգ կար՝ որ կրնար բաւական տուն վառուիլ : Նոյնին լուսովը չորս կողմերնին աղէկ մը քննելով՝ երեք ընկերք ճանչցան թէ ինչ մեծ վտանգէ ազատած էին : Եթէ քարին հետ մէկտեղ ինկած չըլլային, փրած ժայռերուն զանգուածին տակ անշուշտ կը թաղուէին կը մնային : Աստուծոյ շնորհակալ եղան, եւ թեթեւ վէրքերով ազատելուն համար կ'ուրախանային : Բայց զիճակնին միշտ զարհուրելի էր : Խորունկ անդրնդի մը մէջ կը գտնուէին : Ժայռերուն կործանած ըլլալովը՝ ետ չէին կրնար դառնալ, եւ ուրիշ ճամբայ ալ չէին ճանչնար : Օդն այնպէս ծանր էր՝ որ հազիւ կրնային շունչ առնուլ : Հետերնին ուտելք ալ չէին առած, եւ եթէ հոն երկայն տուն մնային, մահն անտարակոյս վրայ պիտի հասնէր :

Ալեքսի ու Իվան այնպէս կը հեծէին՝ որ նաւուղիդն իր փորձառութեամբն ալ յուսահատելու սկսաւ : Թէ որ Աստուած չօգնէ, ըսաւ այլայլած ձայնիւ մը, կորսուած ենք : Բայց Ամենակարողը՝ որն որ մեզի ամէն վտանգներու մէջ պաշտպանեց, հիմակ ալ կ'օգնէ : Ամէնքը մէկտեղ ծնկան վրայ դալով ու դողդոջուն ձեռքերնին միացրնելով՝ Աստուծոյ օգնութիւնը սկսան կանչել : Ետքէն նաւուղիդն ըսաւ, Աստուծոյ ամենակարողութեան վրայ վստահ ըլլանք, ամէն վտանգի մէջ իր

օղնութիւնը մեզի մօտ եղաւ, եւ ոչ ալ
հիմայ թող կու տայ որ աս անդնդոյն մէջ
կորսուինք: Չյուսահատինք, ճամբայ մը
փնտռենք, դուցէ ելք մը կամ ազատու-
թեան միջոց մը կը գտնենք:

Պարսպ տեղ երկայն ժամանակ փրն-
տուեցին: Շատ անգամ ելք չունեցող ժայ-
ռերու ճեղքերուն մէջ կը մտնէին: Աւեր-
ջապէս շատ փնտռելէն ետքը՝ բաւական
լայն ճեղք մը գտան, որն որ դէպ ի աջ
կը տարածուէր, եւ զգուշութեամբ մէջը
մտան: Քառօրդ մը քայլելէն ետքը՝ ժայ-
ռերու շատ անկիւններ դառնալով՝ ճամբան
ուրիշ ուղղութիւն մ'առաւ: Քանի որ
յառաջ կ'երթային՝ այնչափ ալ ելք մը
գտնելու յոյսերնին կ'աւելնար: Աւերջապէս
երկիրը սկսաւ բարձրանալ եւ պաղ օդ մը
զգացին: Արովհետեւ օդը մաքրուելով՝ ա-
զատութեամբ շունչ առնելու սկսած էին,
աս բանս իրենց նշան եղաւ թէ ելք մը
գտնելը հեռու պիտի չըլլայ: Մէյ մ'ալ
ժայռերէ իջնող առուակի կարկաջ մը
լսեցին: Աս ձայնն ականջներնուն ինչ ա-
նուշ հնչեց, որչափ օւրախացուց իրենց
սիրտը: Ալ հիմայ վախը փարատած էր,
ազատութիւննին մօտ էր: Ընթացքնին
երթալով կը շուացընէին: Քիչ մը ետքը
վազուն ու յառակ ջրոյ մը՝ ժայռերուն մէջ
փորած աւազանին առջեւն ելան, որն որ
քանի մը ոտք հեռու նոյնպէս ժայռերու
պատուածքին մէջ կը կորսուէր: Նոյն

տեղը ժայռերու կոյտը նեղ էր, բայց անհամեմատ բարձրութիւն մ'ունէր. կամարը բոլորովին ծածկուած չէր: Թէպէտ ձիւնն ու սառոյցը նոյնին ծակը սղախկցուցած էին, բայց բոլորովին դոցած չէին, անոր համար առ կողմերուն օդը պաղ էր:

Երեք գժբախտ ընկերք շարժած սրտիւ աղբեր առջին կեցան: Գտանք, ըսին, երկայն ժամանակէ ի վեր բաղձացածնիս: Գոհութիւն Աստուծոյ ամենակարողին, որն որ իր բարերար ձեռքովը զմեզ հոս բերելով՝ մեր տխուր վիճակին մէջ հարկաւոր եղածը մեղի կու տայ: Չմեզ աս անդնդէն ալ անշուշտ ինք կ'ազատէ: Իր ամենակարողութիւնն ու բարութիւնն անսահման են:

Նոյն ջրէն զովանալով՝ զօրացան, եւ վերբերին ալ լուպէն ետեւ՝ առջեւնին բացուած ճամբան մտան: Ամէնքն ալ այնպէս կը համարէին որ կղզւոյն առաջին բնակիչները նոյն աղբիւրը կու գային. եւ պատճառ ալ ունէին անանկ կարծելու, որովհետեւ ճամբուն աւազին վրայ յայտնապէս ոտքի հետքեր կը տեսնուէին: Ասկից զատ նաեւ ան փոքրիկ աւազանին քովի բարերուն շարուածքն ու մամուով հաստատուած ըլլալը՝ մարդու ներկայութեան ու հնարագիտութեան նշան էր:

Աս յուսով զօրանալով, նաւարեկեալք միշտ դէպ ի վեր բարձրացող ճամբուն մէջ յառաջ կ'երթային, որն որ այնպէս

կերեւար թէ երթալով կը նեղնայ: Մէյ մ'ալ ճամբանին գոցուեցաւ: Առջեւի սրան աղէկ մը քննելով, աւերակներով ու վրած քարերով գոցուած գուռ մը գտան, որն որ կ'երեւար թէ երկայն աւանէ վեր չէր բացուած: Իրենց բրնձը քարերը մէկդի առնելով՝ գուռը բացին ու ներս մտան: Ժայռին ձեղքն այնպէս նեղ էր, որ մէյմէկ հոգի ետեւէ ետեւ կը քալէին. հազիւ քսան քայլ ճամբայ բրած էին, մէյ մ'ալ իրենք զիրենք ընդարձակ այրի մը մէջ գտան: Չորս կողմերնիննայելով՝ շուտով իմացան որ իրենց բնակարանին քովն եղած այրն է, ուսկից որ աս խուզարկութիւնն ընելու ճամբայ ելած էին:

Ա՛լ հիմայ յայտնապէս կը տեսնէին որ խղին առաջին բնակիչները ջուր բերելու համար ձմեռը նոյն ճամբէն աղբիւրը կ'երթային, եւ աս կարծեաց մէջ անով աւելի հաստատուեցան որ դրան մտ եղած ժայռին փոսին մէջ ջրոյ գոյլեր կային: Արնայ մտածուիլ թէ Աստուծոյ իրենց բրած աս մեծ բարերարութեան վրայ սրտերնուն մէջ զգացած երախտագիտութիւննին ինչ աստիճանի էր: Մաքուր ու յստակ ջուր մը Ալեքսիին այնչափ փասս հասցուցած հալած ձեան տեղ պիտի բռնէր: Անոնց սրտերն ինչ երախտագիտութեան զգածմունքներով լեցուած ըլլալն իմանալու համար՝ թող մէյ մը երեւակայէ մարդ թէ ինչպէս աստիկ է ծարաւոյն տանջանքը:

Շնորհակալութիւննին՝ ջերմեռանդ աղօթ-
քով մը յագեցընելէն ետքը՝ կերակուր կե-
րան, որուն՝ միօրեայ աշխատութենէ ետքը
մեծապէս հարկաւորութիւն ունէին:

Գ Լ Ո Ի Խ ԺՁ.

Այրէն որոշուեալ էր այրին մէջ արշաւանսներ:

ՆՈՅՆ ատեն սաստիկ հով մ'ելաւ եւ
խոշոր հատերով կը ձիւնէր: Պաղը վերջին
աստիճանի հասած էր: Երբ որ երեք բա-
րեկամք առտուանց արթնցան, հովը դեռ
կը տեւէր, իրենք ալ խղերնուն մէջ գրե-
թէ ձեան տակ թաղուած էին: Միայն
ծուխը կամարին մէջէն իրեն անցք մը շե-
նած էր: Գուրսը մնւթ գիշեր մը կը տի-
րէր, իսկ այրը կանթեղին աղօտ լուսովը կը
լուսաւորուէր: Պաղէն պահպանուելու հա-
մար վառարանը կարմրնալու չափ վառած
պէտք էր բռնել: Գուրս ելլելը գրեթէ
անկարելի էր, որովհետեւ դուռն ու պա-
տուհանները ձիւնը բռնած էր, թէ եւ մէկ
դի ալ առնէին, հովը նորէն կը բերէր
կը գիղէր:

Այսպէսով իրենց բնակարանին մէջ
գրեթէ բանտարկուած էին. բայց զբաղ-
մունք չէր պակասեր: Նախ խիւղը բերուած
փայտի պաշարնին սղոցեցին ու ջարդեցին:
Բայց նոր հոգ մը վրայ հասաւ: Առած
փայտերնէն կշռելով՝ տեսան որ ունեցած-
նին բոլոր ձմեռը չէր բաւեր: Նոյնպէս

կանթեղին ալ բաւական ճարպ չկար :
 Բայց դեռ քանի մը ամսոյ համար միս ու-
 նէին . եւ կը յուսային որ ձեան թանձրու-
 թիւնն աղուէսներն, ու արջերն իրենց այց-
 էլու թեան ելլելու կը ստիպէ : Ուստի ամե-
 նէն ստիպողական բանն էր վառելու նիւթ
 գանել :

Նաուզիզը դիտէր որ շատ չ'երթար՝ աս
 խիստ օգին՝ մեղմ՝ օդ մը կը յաջորդէ :
 Արդ մտքերնին դրին որ լուսինն ելլելու որ
 ըլլայ, պարանոցն երթան եւ կարելի եղա-
 ծին շափ փայտ բերեն : Աս նոր արշաւանաց
 համար ամէն պատրաստութիւններն եղան :
 Երէք արջու մտրթ կտրեցին եւ անոնց-
 մով՝ ուսերէն մինչեւ ծնկուրներն ին-
 ջող զգեստ մը շինեցին, այնպիսի եղանա-
 կաւ՝ որ վրայի ծակէն՝ դիտուն վրայէն ալ
 կրնար հանուիլ : Իսկ աղուիսու կաշիներն
 այնպէս մը յարմարցուցին՝ որ անոնցմով
 ծնկուրնին ու թեւերնին փաթտեցին, եւ
 չորցած աղիքները՝ չուանի տեղ գործածե-
 լով վրան փաթտեցին : Ատիւսած ատեննին
 ձեան մէջ չ'թաղուելու համար՝ Մամուկե-
 ներու պէս հողաթափներնուն տակ պզտիկ
 տախտակներ դրին : Աս պատրաստութիւն-
 ներն երկու շաբաթ տեւեցին : Նոյնպէս
 բալխիր մ'ալ շինեցին, որպէս զի իրենց
 արշաւանաց մէջ գտած օդտակար բաներ-
 նին անով կարող ըլլան տուն բերել :

Ուրիշ մտածմունք մ'ալ ունէին : Եր-
 բարդ այրին մէջ գտնուած արագոտն եղջե-

բուի եղջիւրներէն իմացած ըլլալով որ կողզոյն մէջ նոյն կենդանին կը գտնուի, կը յուսային որ աս արշաւանաց ատեն անոնցմէ կրնան բռնել: Արդ երեք օրուան կերակուր պատրաստելով՝ պարկերնին լեցուցին. եւ իրենք զիրենք Աստուծոյ յանձնելէն ետքը՝ հրացանով ու նիզակով զինած՝ լուսնոյ լուսովը բնակութիւննին թողուցին: Օդն այնպէս պաղ էր՝ որ շնչերնին կը սառէր. ո՛չ գէմքերնին եւ ո՛չ ձուռուրնին կրնային բաց թողուլ: Չեան վրայ կամաց կամաց միայն կրնային յառաջանալ. բայց հողաթափներնուն տակ դրած պղտիկ տախտակները ձեան մէջ չմտնելու շատ աղէկ կ'օգնէր: Թանձր մուշտակները զիրենք պաղէն կը պահէին, եւ միօրինակ շարժման մէջ ըլլալով՝ ցրտէն շատ մեծ նեղութիւն չէին կրեր:

Այսպէս յաջողութեամբ պարանոցը հասան: Տրամութեամբ տեսան որ ծովեզորը խորունկ ձեամբ լեցուած էր. ասոր տակէն պէտք էր նախ փնտռելով փայտ գտնել հանել, որուն համար գործիք ալ չունէին: Ասանկով իրենց արշաւանքն անօգուտ կը համարէին: Մէյ մ'ալ պարանոցին մէջ բարձրացած սառուցէ լերան ետեւէն արջի խիստ հաջելու ձայն լսուեցաւ: Սկսան զգուշանալ ու կռուոյ պատրաստուիլ: Կամաց կամաց յառաջ երթալով՝ երկու արջ տեսան, որոնք սառոյցներու մէջէն ծովու հորթու մը հետ կը կռուէին: Ծովահոր-

Թը Թէպէտ չէր կրնար ջրէն դուրս դիւ-
րաւ շարժիլ, բայց իր երկայն ճանկերովը
չատ քաջութեամբ ինք զինքը կը պաշտ-
պանէր: Արջերն այնպիսի կատաղութեամբ
մը կը կռուէին, որ իրենց մօտեցող նոր
Թշնամիները շիմացան: ուստի իրենք աղէկ
նշան աւնելու համար նիզակնին գետինը
խօթելով հաստատելու ատեն ունեցան:

Նաուդիզն ու Իվան մէկտեղ կրակ ը-
րին, որով անմիջապէս արջերն ինկան.
բայց նորէն ելլելով՝ կատաղաբար ծովու
հորթին վրայ յարձակեցան: Ալէքսի եր-
րորդ գնդակ մ'ալ արձակեց ու արջերէն
մէկուն զլուխը զարկաւ: Աս միջոցին նաւ-
ուդիզն ու Իվան ատեն ունեցան հրացան-
նին նորէն լեցնելու. երկրորդ հրացանը
պարպուելուն՝ մէկալ արջնալ տեղի տուաւ:
Նարէն երեք գնդակ ալ ծովահորթին
արձակեցին, որոնք այնպէս աղէկ հանդիպե-
ցան՝ որ քանի մը բոպէ ետքը կենդանին
սատկեցաւ:

Այսպիսի մեծ աւարի մը յանդիպելը
երեք բարեկամաց մտքէն ալ չէր անցներ:
Նաովու հորթը չէ Թէ իր սատուիկ ճարպային
ու գրեթէ անձաշակելի մսոյն, այլ իրենց
կանթեղին ճարպի պաշար մատակարարե-
լուն համար շատ օգտակար էր: Սատկե-
ցուցած ծովու հորթերնին գրեթէ մեծ
կովու մը չափ էր, բայց աւելի ձկան՝ քան
Թէ շորքոտանւոյ մը կը նմանէր: Մեծ ու
կար զլուսն երկու կողմը՝ կոր երեք-

ժանուղ նման, ճերմակ, զօրաւոր ու գրեթէ
 թեւի մը մեծութեամբ երկու հաս ժանիք
 ունէր: Անդանին զանոնք սառուցի մէջ
 կը խոթէ, եւ անոնց միջնորդութեամբն
 ինք զինքը դէպ ի յառաջ կը մղէ, նաեւ
 ժայռերուն կպած խեցեմորթերն անոնցմով
 կը զարնէ եւ կ'ուտէ: Ասոնք փղոսկրի պէս
 ճերմակ ու հաստատուն են եւ արուես-
 տական աղբայ շինելու շատ կը գործա-
 ծուին: Ծովու հորթին ձայնը ձիու խխնջա-
 լուն շատ նման է. իր զօրաւոր ու խիտ
 մորթն ալ օգտակար է:

Երեք աքսորեալք ծովու հորթին միսն
 ալ հարկաւոր կը համարէին. որովհետեւ
 աղուխուց սիրական կերակուրն ըլլալով՝
 անոնց կերի տեղ կրնար ծառայել:

Սպաննուած երեք կենդանիները սաս-
 տիկ ծանր ըլլալով՝ բալխրին վրայ մէկ ան-
 դամէն չէին կրնար տանիլ: Անոր համար
 երեք անգամէն տանելու ստիպուելով աս
 աշխատութեան երեք օր գնաց: Նոր ա-
 ւարներուն ճարպը հալեցընելը, միսն ա-
 ղէն ու չորցընելն՝ իրենց շատ օրերու զբաղ-
 մունք եղաւ: Նոյն ատեն միշտ աղուէսնե-
 րը կը դիտէին, անոնց համար կենդանեաց
 փորձաիք ու ծովու հորթի մսի կտորներ
 նետելով: Շատերն աս կերէն հրապուրուե-
 լով՝ սպանուեցան, այնպէս որ աղուխու
 խորվածն ամենեւին չպակսեցաւ:

Արագոտն եղջերու բռնելու մտած-
 մունքն ալ իրենց մտքէն չէր ելած: Անոր

համար ուղեցին նորէն արշաւանք մ'ընել, մանաւանդ որ փայտի պակասութիւնն ալ զիրենք կը ստիպէր դուրս ելլելու:

Աս արշաւանաց համար ամէն բան պատրաստեցին, նոյնպէս ձիւները մէկդի առնելու համար՝ թիակներ ալ շինեցին: Արյուսային որ յաջող ելք կ'ունենան, որովհետեւ հիւսիսայդ մ'ալ երեւալով՝ այնպէս պայծառ լոյս մը ձգած էր, որ կէսօրուան պէս ամէն բան յայտնի կրնային որոշել: Բայց երկրորդ առտու արթնցած ատեննին՝ ամէն բան փոխուած էր: Հովը սաստիկ կը փչէր, եւ այնպէս ձեան մըրիկ մը կը հանէր՝ որ աչքերնին չէին կրնար բանալ: Խոր մթութիւն մը ամէն կողմ կը տիրէր, անանկ որ չէին համարձակեր խիղէն դուրս ելլելու: Գուռը՝ զորն որ առջեւը ժողոված ձեան պատճառաւ հազիւ կարող եղած էին բանալ, շուտ մը գոցեցին, եւ գոցածնուն պէս՝ դարձեալ ձիւնը գիզուեցաւ: Նորէն ներսը փակուելով՝ եղջերու բռնելու յոյսն ալ զուր եղաւ:

Ասով տխուր խորհուրդները նորէն իրենց սիրտը մտան: Ի՞նչ պիտ'որ ընենք, ըսին Ալեքսի եւ Իվան՝ հեծելով մը, թէ որ աս մըրիկն ու ձիւնը երկայն տեւէ, եւ փայտի պաշարնիս լմրննայ: Առանց փայտի չենք կրնար պաղէն պատսպարուիլ. թէ որ այսպէս ձմեռն երկայն տեւէ եւ բոլոր կղզին ձեամբ ու տառնամանեզք ծածկուած մնայ, փայտ ի՞նչպէս պիտի հոգանք:

Աս հոգը մեր երկնաւոր Հօրը թողունք, պատասխանեց նաւուղիդը, եւ մենք մեր պարտքը կատարենք: Մինչեւ հիմա բարերարն Աստուած աս միայնութեան մէջ մեզի ամէն հարկաւոր եղածը հոգայ եւ զմեզ գրեթէ ամէն օր բարերարութեամբ լեցուց: Ո՛վ կրնայ ասկէ ետեւ ասերախա գտնուելով՝ Անոր ամենակարող Նախախնամութեան վրայ տարակուսիլ: Աս խօսքերը երիտասարդաց սրաին մեծ ազդեցութիւն ընելով՝ հանդարտեցան եւ կասկածնին ալ փարատեցաւ:

Որովհետեւ նոյն ատեն զբաղմունք չունէին, նաւուղիդն առաջարկեց որ այրին ներքին կողմերը տանող ճամբաներն աւելի ճշդիւ քննեն. ինչու որ յիշատակադրոյն մէջ յիշատակուած ամէն բաները դեռ չէին գտած: Ամէն մէկը մէյմէկ կանթեղ ստնելով եւ իրարու յիշեցրնելով որ զգուշութեամբ քալեն, որպէս զի չըլլայ թէ երկրի տակէն ըրած ճամբորդութիւններնուն գէպքը պատահի, ճամբայ ելան: Գացած ատեննին՝ ճամբայ մը տեսան, որն որ աստիճաններով վեր կը տանէր: Նոյն աստիճաններէն վեր ելնելով՝ ընդարձակ ու շատ չոր այր մը հասան: Մօտէն քննելով՝ տեսան որ գտածնին հին բնակչաց՝ պաշար պահելու տեղն էր: Ատր մէջ աղէկ մը գոցուած շատ տակառներ ու արկղներ կային: Արկեղ մը մէջ խել մը շապիկ, զանկապան, թաշկինակ, եւ ուրիշ ձերմըկեղէն գտան,

որոնց ամէնն ալ աղէկ վիճակի մէջ էին, վասն զի զանոնք խոնարութենէ պահելու համար՝ արկղը ձիւթով ծեփած էին: Աս գիւան երեք բարեկամաց համար մեծ բան էր, որովհետեւ իրենց ճերմըկեղէնը, փոխնորդ շունենայնուն համար՝ բոլորովին աղտոտած ու պատուտած էր: Տակառնեբէն մէկուն մէջ միտով չորցուցած ձուկ եւ աղած ու միտած արագոտն եղջերւոյ միա կար: Չոր դգալխտտով լեցուն երեք արկղ գտան, ուրիշ երկու հասի մէջն ալ արջու, ծովու հորթի, արագոտն եղջերուի, աղուխու մորթեր կային: Քան մ'ալ ապականած չէր, վասն զի բոլոր արկղներն ու տակառներն աղէկ գոցուած ու ձիւթով ծեփուած էին:

Մեր նաւորդք հաղիւ աշքերնուն կը հաւատային. եւ անհամեմատ ուրախութիւն ունեցան: Նաւուղիդն Ալեքսիին ու Իվանին հասկըցուց թէ ինչպէս փայտ բերելու համար դուրս ելլելն արդելոյ անպիտան օդին ու մրրկին դէմ արանջարով տկար ու անմիտ գանուեցան: Հիմայ չէք տեսներ, ըսաւ, որ արանջածնիդ՝ ձեզի մեծապէս օգտակար եղաւ: Այսպէս Աստուած ամէն բան կը կարգադրէ, շատ անգամ՝ մեզի անհաճոյ երեւցածը՝ մեր երջանկութեան աղբիւր կ'ըլլայ: Հոս գտած ամէն բաներնիս թէպէտ եւ երեւելի դին մը չունին, բայց ասոնց համար Աստուծոյ ըստ արժանւոյն շնորհակալ չենք կրնար

ըլլալ : Փայտ փնտռելու գացած ըլլայինք
նէ, աս գանձերը դեռ երկայն ատեն ալ
մեզի անծանօթ պիտի մնային :

Երեք բարեկամներն այրը պտըտած ա-
տեն՝ կրակին վրայ կաթսայով արջու միսը
կ'եփէր : Նոյն օրը նաւուղիդն աղէկ կերա-
կուր մ'ուզեց պատրաստել : Շատ անգամ
լսած էր թէ Արօհնլանտցիք ու Սամոյէտք
ամարուան ատեն դգալխոտը չորցընելով,
ձմեռն ընդեղենի պէս կ'ուտեն, որն որ
զիրենք ընդացաւութեան հիւանդութենէ
կը պահէ : Կաթսայի մէջ եռացած ջուր
դնելով, մէջը դգալխոտ լեցուց : Չոր տե-
րեւներն ուռեցան, կանանչութիւննին ա-
ռին ու կաղամբի նման հոտ մը բուրեցին :
Ուրիշ կաթսայի մէջ ալ արագոտն եղջե-
րուի աղած մսի կտոր մ'եփեցին : Ճաշեր-
նին շատ աղէկ եղաւ, որուն համար Աս-
տուծոյ մասնաւոր շնորհակալ եղան : Ա՛լ
երկայն ժամանակուան կերակրոյ համար
մտածելիք չունէին. եւ որովհետեւ արջի ու
աղուխու որսէն ունենալու խորվածին վրայ
տարակոյս չկար, ասանկով պաշարնին գրե-
թէ մէկ տարւան կը բաւէր : Անկէ ետքը
իրենց ուտելիքն աս կերպով կարգաւորե-
ցին. շաբաթը չորս հեղ արջի եւ աղուխ-
ու մսին հետ եփած դգալխոտ պիտի ու-
տէին, երեք անգամ ալ արագոտն եղջե-
րուի միսած միս ու ձուկ :

Գէշ օգերը դեռ շարունակելու վրայ
էին : Իրենք խուզարկութիւննին յառաջ

տանկելով՝ տեղ մը հասան, ուր քիչ յու-
սացած եւ շատ բազմացած բան մ'ալ
գտան, այսինքն՝ այրելի նիւթեր, փայտ ու
հանքային ածուխ: Աս վերջինը կ'երեւայ
որ խղին առջի բնակիչները նաեւն հանած
էին, որովհետեւ Անգղիայի ու Հոլանտայի
ամէն նաւերը կ'իտորութեան դացած ա-
տեննին՝ հետերնին շատ հանքային ածուխ
կ'առնեն: Որչափ որ փայտի պակասութեան
համար վախ ունեցած էին, այնչափ ալ աս
գիւտին վրայ ուրախացան: Աս վախերնին
ալ հիմայ բոլորովին ցրուեցաւ: Ալէքսի
եւ Իվան իրենց անհամբեր տրանջման վրայ
ամբշջան, եւ խոստացան որ ալ անկէ ետ-
քը նոյն պակասութեան մէջ չիյնան:

Գ Լ Ո Ի Խ Ժ Է .

Արտօրոն Էրվերոն:

ԱՍ միջոցին հոմն իջաւ եւ երկինքն
յստակեցաւ: Տնակն ան աստիճանի ձեամբ
ծածկուած էր, որ երեք բարեկամք դուրս
ելլելու համար խրամ մը բանալու ստի-
պուեցան: Չիւնը պարպելով՝ ներքին կող-
մը ժողվեցին եւ վրան ջուր լեցուցին, որ-
պէս զի սառելով՝ պատի պէս ըլլայ, այս-
պէսով արջերուն դէմ նոր պատուար մ'ալ
ունեցան: Պատուհանին առջեւ ժողվուած
ձեան մէջէն ծակ մը բացին, որպէս զի
անկէ աղուէաները դիտեն: Աս աշխատու-
թիւնները շատ օրեր տեւեցին: Իսկ պաղն

երթալով աւելի կը սասականար՝ քան թէ կը մեղմանար, այնպէս որ աշխատութեան մէջ ըլլալով ալ՝ տնէն դուրս հազիւ կրնային պաղին դիմանալ: Օգը պարզ էր եւ երկինքն աստղներով լեցուն, որոնց ազօտ լոյսն իրենց գործելուն դիւրութիւն կու տար:

Ան ատեն փայտ փնտռելու համար դէպ ի պարանոցը նորէն ճամբայ ելան: Մըրիկն իրենց մեծապէս օգնած էր, որովհետեւ ցամաքէն ձիւնն առած տարած ըլլալով, փայտերն երեւան ելած էին: Բայց ասանկով ալ գետնի վրայ սառած ու փակած ըլլալով, փրցընել հանելը՝ իրենց շատ աշխատութիւն ածեց: Ժողովուած փայտերով բախիրնին բեռնաւորեցին ու տնակը դարձան: Աս ալ նոյնպէս քանի մը օր տեսց:

Աստու մը՝ որ պայծառ լուսնկայով դուրս ելած էին, սովորականէն ուրիշ ճամբով մը պարանոցն երթալ ուզելով՝ հեռուն շարժող բան մը տեսան: Արմաց կամաց յառաջ երթալով, իմացան որ տեսածնին արագոտն եղջերուաց գունդ մըն էր, որոնք զիրենք տեսածնուն պէս՝ փախչելու սկսան: Իսկ երեք ընկերք ետեւնէն ինկան: Բայց ընթացքնին՝ նոյն արագոտն կենդանիներուն քով շատ դանդաղ ըլլալով, աչքերնուն առջեւէն զանոնք շուտով կորսընցուցին:

Աս անասունները՝ որոնք ձեան տակէն մամուռ ժողովելով կ'ապրին, ըստ նաւաղիղը, ձմեռը շատ չեն հեռանար իրենց որ-

ջէն, զորն որ ստորաբար ժայռերու այրի մը մէջ կը հաստատեն: Եթէ իրենց հետքը բռնելով յառաջ երթանք, գուցէ տեղերնին կրնանք գտնել: Նոյն անասնաց ետեւէն երթալով՝ դէպ ի ժայռերու շղթայ մը յառաջացան, ուր որ անոնք մտած էին: Առանկով հոստ մը հասան, որն որ ժայռերուն մէջէն յառաջ կ'երթար. աս հոստը ձիւնով ծածկուած էր, եւ ձեան վրայ եղջերուաց ոտքերու շատ նշաններ կը տեսնուէին. որմէ յայտնի կ'երեւար թէ անոնք շատ անգամ անկից անցած դարձած են: Իրենք հովտին մէջէն մեծ գծուարութեամբ քալելով՝ մեծ այր մը հասան, որմէ քիչ մը վար հովտին բերանը՝ ուրիշ պղտիկ մ'ալ կար, ուր որ ուղեցին հանգչիլ ու կերակուր ուտել: Մեծ զգուշութեամբ կը շարժէին, որպէս զի եթէ կենդանիներէն դէպ ի նոյն կողմն եկող բլայ նէ՛ չխառչին:

Գրեթէ ժամ մը սպասելէն ետքը շուկ մը լսեցին եւ այրէն գուրս նայելով՝ տեսան որ արագոտն եղջերուաց գունդ մը հովտին մէջ յառաջ կու գայ: Անմիջապէս ուրախութեամբ այրէն գուրս ելան: Արագոտն եղջերուները գատնք տեսնելուն պէս՝ կանկ առին, դլուխնին վեր վերցուցին սկսան հոտուբոսայ, եւ քիչ մը ժամանակ անորոշ կենայէն ետքը՝ սկսան փախչիլ: Երեք բարեկամք անոնց ետեւէն գացին, եւ ժայռերու մէջ խորածոր մը հասան, ուր երկու հետք

կային, մէկը հովտին հետ կը միանար, իսկ մէկան ան էր՝ ուսկից որ կենդանիները փախած էին: Աս կենդանիներէն հաս մ'ալ չէր երեւար. բայց նոյն տեղը ձեան վրայ իրենց ոտքի նշանները լեցուն էին, եւ կրնար մարդ ապահով ըլլալ թէ իրենց ապաստանարանը նոյն կողմերն են: Նոյն ապաստանարանը շուտ մը գտան: Անոնց տեղն ընդարձակ ու խոր այր մըն էր պզտիկ մոլտքով: Աս այրին քով ուրիշ աւելի պզտիկ մ'ալ կար, որն որ շատ համաձայն էր եղջերուաց ելլելն ու մտնելը դիտելու, միանգամայն հրացանով զանոնք զարնելու բաւական մօտ:

Թէպէտ ճամբորդներն եղջերուաց դարձին սպասելու համար կ'ուզէին կենալ, բայց վրանին գլուխնին սառուցով ծածկուած էր, ոստիկ կը մտէին ու կրակ վառելու միջոց չունէին. ընթացքնին ալ արդէն ութը ժամու չափ տեւած էր: Արդ նոյն անգամ՝ եղջերուաց ապաստանարանը գտնելով գոհ եղան, իսկորսալը հետեւեալ օրուան թող տուին:

Ճամբան խօսակցութիւնը՝ միայն արագասն եղջերուաց վրայ էր. որոնցմէ հաս մ'ալ ողջ կ'ուզէին բռնել: Այրին մէջ աս կենդանիներէն մէկ հատն երկայն ժամանակ սնուցանելու համար բաւական մամուռ ունէին: Երբոր ան ալ կը մտածէին թէ կրնան նաեւ անկէ կաթ կլթել, բերաններնուն ջուրը կը վազէր:

Հրացանով զարնելով բռնելնուն վրայ ա-
 պահով էին, անոր համար մտածմունքնին
 միայն ողջ բռնելու միջոցներուն վրայ էր.
 աս ալ դիւրին բան մը կ'երեւար, եթէ
 կարենային անոնց ապաստանարանին առ-
 ջեւը որոգայթ մը դնել: Անոր համար ամէն
 հարկաւոր պատրաստութիւններն ընելու
 զբաղեցան: Աղիքներով հաստատուն չուան
 հիւսեցին, արկեղ մէջ գտնուած արագոսն
 եղջերուի մորթերէն որոգայթը կազմելու
 եւ բռնածնին կապելու համար փոկ շինե-
 ցին: Ասոնք պատրաստելէն ետեւ՝ անմի-
 ջապէս հիւսիսայգի մը լուսաւորութեամբ
 իրիկունը ճամբայ ելան: Բոլոր պատրաս-
 տածնին բալխրին վրայ բեռնաւորեցին, որուն
 վրայ խորված միս, կրակ վառելու փայտ ու
 հանքային ածուխ ալ գրին. հետերնին
 նաեւ քանի մը գործիք առին, որոնք կրնային
 իրենց հարկաւոր ըլլալ: Մտքերնին դրած
 էին որ գիշերը կենդանիներուն քնացած
 ատենը՝ յանկարծ վրանին հասնին:

Առանց պատահարի մը պղտիկ այրը հաս-
 նելով՝ հոն բանակնին գրին: Իմանալու
 համար որ կենդանիներն արդեօք այրին մէ՞ջն
 են՝ թէ չէ, Իվան կամացուկ մը ներս մտաւ,
 եւ անոնց հանած դղողիւնէն ներկայու-
 թիւննին իմացաւ: Արակոտ պատանին ան
 աստիճանի կը բաղձար անոնցմէ մէկ հատը
 զարնել, որ ուղեց զնաւուղիդը համոզել
 այրին մուտքին առջեւը կրակ վառելու, որ
 իրենք ներս մտնեն, որով կրնային դիւրաւ

քանի մը հաստ մէկտեղ զարնել : Բայց նա-
ուղիդը չուզեց անոր խորհրդին հաւանիլ,
մտածելով որ եթէ ամէնն ալ մէկտեղ դէպի
մուտքը վազելու ըլլան, կրնան զիրենք գե-
տինը ձգել, կոխկռտել ու մինչեւ մեռցրնել
ալ : Ինք խորհուրդ տուաւ որ կենդանեաց
իրենք իրենցմէ դուրս ելլելուն սպասեն եւ
ան ատեն ուղածնին զարնեն : Իվան կը
մտածէր որ գոնէ որոգայթը շուտ մը լա-
րուի, որով իր կարծեաց համեմատ շու-
տով կրնային հաստ մը բռնել : Նաւուղիդն
ասոր ալ դէմ կը գնէր, ըսելով որ աս
բանս գլուխ հանելը դիւրին չէ, որովհետեւ
արագոտն եղջերուները մուտքին առջեւն
եղած ձայներէն վախնալով, դուրս կը յար-
ձակին, որոգայթը կը փրցրնեն կամ վրայ-
էն կը ցատքեն : Աւստի հարկ եղաւ սպասել :

Երեք բարեկամք մեծ կրակի մը քով
շարուեցան, եւ մէջերնէն մէկը փոփոխակի
միշտ կը լրտեսէր : Հաղիւ երկու ժամ ե-
ղած էր, մէյ մ'ալ կենդանիները հաւա-
նականաբար իրենց թշնամւոյն մօտ ըլլալն
խմանալով, այրէն դուրս սկսան նետուիլ,
ու դէպ ի հովտին գիմացի ելքին կողմը
փախչիլ : Աս տեսնելով՝ երեքը մէկտեղ
հրացաննին պարպեցին, բայց մինակ մէկը
նպատակին հասաւ : Արագոտն եղջերու մը
ինկաւ ու շիրցաւ ելլել : Չադ մ'ալ ին-
կողին քովը կենալով՝ հեծելու ձայներ կը
հանէր, որովհետեւ մեռնողն իր մայրն
էր : Իվան ու Ալեքսի դէպ ի ան հովտին

երկու ելքերը վաղեցին, որպէս զի աս
 ձագին փախչելու ճամբան բռնեն. նա-
 ուղիղն ալ անոր վիզը շուան նետելու
 համար իրեն մտակցաւ: Քանի մը անպտուղ
 փորձերէն ետքը՝ վերջապէս յաջողցուց.
 կենդանին առանց դէմ դնելու թող տուաւ
 որ ոտուքները կապեն:

Ճամբորդներն իրենց ըրած որսին վրայ
 գոհ էին: Չեռքերնին երկու արագոտն եղ-
 ջերու ունէին, մէկը՝ սղջ, մէկը մեռած:
 Ամէն բան բախարին վրան բեռնաւորելով՝
 տուն դարձան: Եղջերուն յօշէին ամբողջ
 օրուան մը զբաղում եղաւ. որմէ կտոր մը
 նոյն օրը եփեցին: Իսկ ձագը՝ կապերն ար-
 ձակածնուն պէս՝ խաղաղ մնաց, տուած
 մամուռնին կերաւ եւ շուտով ընտա-
 նեցաւ:

Շատ անգամ փայտ բերելու համար
 պարանոցը կ'երթային: Օդը խիստ պաղ
 էր, ջերմաչափը 26 աստիճանի իջած էր.
 առանց ամպի էր:

Բերած փայտերնին ճեղքելու եւ սղո-
 ցելու համար քանի մ'օր անցընելէն ետքը,
 որ միջոցին խոշոր արջ մ'ալ մեռցընելով՝
 շատ ճարպ, միս ու մորթ ձեռք բերած էին,
 եղջերու բռնելու համար նորէն դաշան ե-
 լան: Երեք օր դուրսը մնալու համար ամէն
 հարկաւոր եղածը մէկտեղ առին: Առանց
 պատահարի մը հովիտը հասան. եւ պզտիկ
 այրը մտնելով՝ ամէն բան կարգաւորեցին. իսկ
 մեծ այրը պարապ էր: Աս առիթը գործածե-

լով մուտքին առջին որոգայթնին լարելու համար երկայն դամեր գամեցին, վրան ալ ջուր թափեցին: Ջուրն անմիջապէս դամերուն վրայ սառեցաւ եւ ձիւնն ալ նստելով՝ դամերը չէին երեւնար: Ամէն բան լմբննալէն ետեւ՝ երեք բարեկամք պղտիկ այրը դարձան, ուր արագոտն եղջերուաց դարձին սպասելով՝ հանդարտ կը կենային:

Գրեթէ երեք ժամ ետքը երջերուները մօտեցան, շատերն առանց որոգայթին մէջ բռնուելու ներս մտան: Աւերջապէս անոնցմէ մէկը՝ որն որ ուրիշներէն աւելի մեծ ու աւելի ծանրաշարժ էր եւ դանդաղ կը յառաջանար, ոտքը որոգայթին մէջ դրաւ, ազատիլ ուղելով՝ հանգոյցն աղէկ մը պնդեց, եւ փախչելու համար փուչ տեղ աշխատելէն ետքը բռնուեցաւ: Մէկայններն աս տեսնելով՝ արագութեամբ փախան: Արտորդները շուտ մը վրան վազեցին: Նաւուղիդը զինքը բռնելու համար եղջիւրներուն վրայ շուան մը նետեց: Իվան ու Ալեքսի փոկով չորս ոտքը կապեցին, եւ այսպէս բախրին վրան դնելով՝ տուն դարձան: Բռնածնին էգ եղջերու մըն էր, եւ մեծութենէն ալ կը գուշակուէր որ յղի է: Այրին ներսի կողմը կապեցին, առջի ձաղն անմիջապէս քովը մօտեցաւ: Խեղճ անասունը մեծ վախի մէջ էր եւ սաստիկ կը գողար, բայց փախչելու ջանք չէր ըներ, քիչ մը ետքը կերակուր ուտելու սկսաւ: Նաւարեկեալք կամաց

կամաց զինքն ընտանեցուցին, եւ մինչեւ
որ մամուռն իրենց ձեռքէն չառնէր՝ կե-
րակուր չէին տար: Այսպէսով քանի մ'օր
ետքը բոլորովին ընտանեցաւ:

Գ Լ ՈՒ Խ ԺԸ.

Տրտնութիւն եւ սարսիտութիւն:

Երեսէ ընկերաց երկայն ատենէ վեր ու-
նեցած բաղձանքը՝ ալ հիմայ կատարուած
էր: Երկու արագոտան եղջերու ունէին,
որոնց մէկը մծտերն իրենց ձագ ու կաթ
կը խոստանար: Ուրիշ բան չէր մնար ընե-
լու, բայց եթէ անոնց կերակուր հոգալ:
Նստեւ եղջերուի թարմ միս ունէին, եւ
եթէ պաշարնին լմրննալու ըլլար, կրնային
գիւրաւ հոգալ, վասն զի նոյն կենդանեաց
որջը գիտէին: Ազուէաները ստոյգ է որ
հրացանի ձայնէն վախնալով՝ ալ չէին դար,
բայց անոնց տեղ արագոտան եղջերու ու-
նէին, որուն ճարպոյն իրենց դգալխտան
ալ շատ աղէկ կրնային համեմել: Ասան-
կով ձմեռը հանգիստ անցընելու համար
ամենեւին բան մը չէր պակսեր:

Բայց մարդուս վիճակն այնպէս է որ
մէկ հոգէ մը ազատածին պէս՝ ուրիշ մը
վրան կը հասնի, որպէս զի ասով Աս-
տուծմէ կախում ունենալը մտքէն չէլէ:
Պաղին սաստկութիւնն երթալով կ'աւել-
նար, եւ երեք բարեկամք նորէն այրին մէջ
մնալու ստիպուած էին, սակայն արագոտան

եղջերուաց մամուռ պէտք էր հոգալ, որուն նաւուղիղը շատ փութով ետեւէն կ'իյնար: Շատ անգամ երկայն ժամանակ նոյն գործքին կը զբաղէր, թէպէտ երկտասարդք չէին ուզեր թող տալ, որ չլլայ թէ փասս մը կրէ: Իսկան ու Ալեքսի վերջապէս աս գործքն իրենց վրայ առին. իսկ նաւուղիղը նոյն միջոցին՝ խոհանոցն և տնային գործքերը պիտի հոգար: Բայց առտու մը երբոր նոյն գործքին համար դուրս կ'ելլէին, նորէն ներս մտնելու ստիպուեցան, որովհետեւ պաղն անտանելի էր: Օդն այնպէս կծու էր՝ որ շնչառութեան արգելք կ'ըլլար, եւ շունչն երեսին ու մուշտակին վրայ կը սառեցընէր: Մերկ ձեռքով հրացանը բռնած ատեննին՝ ձեռքերնին անոր հետ կը կպչէր: Աչքերնին ալ շատ կը ցաւէր, եւ իրենց այնպէս կ'երեւար՝ իբր թէ երեսներնուն կաշին կը ճաթուտի: Այսպէս պաղ դեռ չէին զգացած. նաւուղիղն իրենց ապսպրեց որ ամենեւին դուրս չելլեն, մանաւանդ որ մամուռնին՝ մինչեւ խիստ պաղերուն անցնիլը, թէեւ ամիս մը տեւէր՝ բաւական էր: Այսպիսի ահագին օդի ատեն իրենք զիրենք վտանգի մէջ դնել հարկ չկար:

Նոյն միջոցին՝ ներսը զանազան տնային գործքերու տուին իրենք զիրենք: Խոշին հին բնակիչներէն թող տրուած արջու եւ արագոտան եղջերուի մորթերը բաւական գիւրաթեք ըլլալով, անոնցմէ հողաթափ

ու զգեստ շինեցին: Ստոյգ է շինած զգեստ-
նին աղուոր շէր, բայց զիւնէք տաքցը-
նելու բաւական էր: Աս աշխատութիւնն
իրենց մեծ դժուարութիւն կը պատճառէր.
որովհետեւ մորթերը դանակով կտրելու
տախտած էին, ասեղ ալ շունենալով՝ դա-
մով կը ծակէին, եղջերուի աղիքէ շինուած
լարը դերձանի ասեղ կը գործածէին: Գամբը
տաքցընելով ասեղ շինելը՝ Իվանին մտաքը
շատ ուշ ինկաւ: Մարդս միայն կամբ ու
յարատեւութիւն որ ունենայ, տկար մի-
ջոցներով ալ մեծամեծ գործքեր կրնայ
գործել: Հարկը՝ յաջողակ ու հնարագէտ
վարպետ մըն է:

Աս գործքերուն զբաղած ասեներն՝ նաւ-
ուղիդը մէկէն մեծ ակարութիւն ու ակտր-
ժակի պակտութիւն սկսաւ զգալ: Արիւնը
զլուխը զարկած բլբլով՝ զինքը խիստ կը
նեղէր. վերջապէս վրան սատտիկ հարբուխ
մ'ալ գալով՝ անկողին մտաւ. յառաջա-
ցած հասակը, կրած արտաքոյ կարգի աշ-
խատութիւնները, վատաւոյջ կերակու-
րը, գուցէ նաեւ իր ամուսնէն ու որդիքնե-
րէն հեռու դանուելուն համար ունեցած
արամութիւնը մէկտեղ գալով՝ աս հիւան-
դութեան պատճառ եղան: Մամուռ ժող-
վելու ատեն առած սրաղը փութացուցած
էր հիւանդութեան երեւան ելլելը, որն որ
երթալով կը սաստկանար: Երկու եղբորսը-
գւոյ սիրտը անձկութեամբ լեցուեցաւ:
Նաւուղիդը հօր պէս կը սիրէին. նոյն գրժ-

բախտ վիճակին մէջ իրենց ըրած ծառայութեանց մեծութիւնը, մանաւանդ ամէն առթի մէջ տուած իմաստուն խորհուրդներուն օգնութիւնը կը ճանչնային : Ինքն էր նոյն ամայութեան մէջ իրենց միակ բարեկամն ու օգնականը : Ար տեսնէին որ առանց անոր՝ նոյն անբնակ կղզւոյն մէջ շատոնց բաներնին բուսած էր :

Երկու երիտասարդք հիւանդին անկողնէն ամենեւին չէին բաժնուեր : Ո՛րչափ կը բաղձային իրենց հաւատարիմ բարեկամին վշտերը թեթեւցնել, նաեւ անոր ցաւերուն մէկ մասը կրելով : Բայց հիմայ զինքը հոգայէն եւ իրենց սէրը ցուցնելէն զատ բան չէին կրնար ընել : Արջի մուշտակներով կրցածնուն չափ փափուկ անկողին մը շինեցին, վրան ալ աղէկ մը ծածկեցին : Գիշեր ցորեկ վառարանը վառած կը բռնէին, իրեն յաճախ թէյ կու տային եւ ամէն բաղձանքը դուշակելով՝ կատարելու ետեւէ կ'իյնային : Բայց հիւանդն երթալով կը գէշնար, վրան սաստիկ տենդ մը եկած էր, եւ բոլոր անդամներուն վրայ խիստ ցաւ կը զգար : Երիտասարդաց ձեռքէն ուրիշ բան չգալով, եռանդեամբ հասարակաց Հօրը գիմելով՝ նաւուղիին առողջութիւնը կը խնդրէին : Բայց յոյսերնին բոլորովին կտրեցաւ, երբ որ հիւանդն աւելի տկարանալով՝ գրեթէ ալ չէր կրնար խօսիլ :

Աս վիճակին մէջ իր բարեկամներուն նշան ըրաւ որ մօտենան, եւ մեծ գոխարու-

Թեամբ նստելով ու դողացող գլուխը ձախ
 Թեւին կռթնցրնելով՝ ակար ձայնիւ մը
 ըսաւ. Սիրելի՛ բարեկամք, կը զգամ որ
 քիչ մը ետքը ձեզմէ պիտի բաժնուիմ։
 Աստուած զիս աս աշխարհքէս կը կանչէ։
 Բայց կրած նեղութիւններս ալ պիտի
 լմննան։ Մի՛ լաք։ Նախախնամութիւնը
 ձեր վրայ կը հսկէ ու թող չխտար որ կոր-
 սուիք։ Աստիճ եղէք Աստուած. Ինք
 միշտ ձեր օգնականն ու ամենէն ապահով
 պաշտպանն է. ինչպէս որ մինչեւ հիմայ
 օգնեց, այնպէս ալ զձեզ ասկէ ազատելու
 միջոցները կը խրկէ։ Բայց նոյն երջանիկ
 վայրկեանը ես պիտի չտեսնեմ։ Չեր հայ-
 րենիքը դառնալու որ ըլլաք, իմ կինս ու
 որդիքս ձեզի կը յանձնեմ, զիրենք միսթա-
 րեցէք եւ որչափ որ կրնաք՝ իրենց օգնու-
 թեան հասէք, զիս յիշելով որ ամէն ժա-
 մանակ ձեզի բարեկամ եղայ ու ծառայելու
 պատրաստ։ Մեռնելու վրայ եզող բարե-
 կամի մը վերջին հայցուածը կատարեցէք։
 Մնա՛ք բարով, բարեպաշտ ու աշխատասէր
 եղէք, ան ատեն Աստուած ձեզի հետ կ'ըլ-
 լայ ու հարկաւոր եղածը կու տայ։

Աս խօսքերը շատ դժուարութեամբ
 խօսելէն ետեւ՝ նորէն անկողնոյն վրայ ին-
 կաւ, աչուրները գոցեց, եւ բոլոր անդամ-
 ները բռնուած անդամալուծի պէս անշարժ
 մնաց։ Շնչառութիւնը հաղիւ կ'իմացուէր։
 Երկու բարեկամք կարծելով որ ալ ամէն
 բան լմնցած է, սաստիկ այլայլութեան

մէջ ինկան, սկսան լալ ու հեծել. վերջին վայրկենի մէջ իրենց ընկերին արտամութիւնը չաւելցրնելու համար վրան շատ մը արջի մուշտակներ ձգելէն ետքը՝ հեռացան։ Քովը միայն պզտիկ արագոան եղջերուն քնաց, որն որ իրեն շատ ընտանեցած էր։

Երկու երիտասարդք ցաւերնուն սաստկութենէն այնպէս կը հեծեծէին, որ բոլոր այրը կը հնչէր։ Թե որ մեր հաւատարիմ բարեկամը կորսընցրնելու ըլլանք նէ, ի՞նչ պիտի ըլլանք, կ'ըսէին։ Աս ամայի կղզւոյն վրայ ի՞նչ յոյս կրնանք ունենալ։ Քիչ մը ետքը մեզմէ մէկն ալ անոր ետեւէն պիտի երթայ։ Հուսկ վերջը մնացողն ի՞նչ պիտի ընէ։ Աստուած մեզի ողորմի։ Մեր վշտերը մարդու զօրութենէն վեր են։ Սաստիկ ցաւոց մէջ ինկած՝ ծնկան վրայ դալով, Աստուծոյ կ'աղաչէին որ կամ իրենց բարեկամն ազատէ, կամ զիրենք ալ մէկտեղ երկրիս վրայէն բառնայ, եւ այսպէս կրած նեղութիւններնուն վախճան մը տայ։

Քիչ մը վերջը ցաւերնուն սաստկութիւնը քիչ մը մեղմանալով, սասնկ ըսին. Հայր երկնաւոր, մեզի մեծ վշտեր կը խրկես, բայց մեր խեղճ հօրը պատճառած ցաւովնիս ասոնցմէ մեծ տառապանաց ալ արժանի ենք։ Քու կամքդ ըլլայ։ Զօրութիւն տուր մեզի որ վշտերուն դիմանանք։ Ետքը իրարու ձեռքէն բռնելով՝ խօսք տուին որ համբերութեամբ յարատեւեն, մինչեւ ցմահ եղբայրաբար իրարու օգնեն։

Մարդս փոխել չկրցածը՝ պէտք է որ համբերութեամբ կրէ, կ'ըսէին: Աստուած միշտ հրաշալի կերպով մեզի օգնեց, ասկէ ետքն ալ ինք մեր պաշտպանը կ'ըլլայ:

Սրտերնին տրամութեամբ լեցուած ըլլալով՝ չէին համարձակեր հիւանդին անկողնոյն մօտենալու, վախնալով որ չըլլայ թէ անոր իրօք մեռած ըլլալը տեսնեն: Դէպ ի ժայռին ներքին կողմերը գացին, որպէս զի էգ եղջերուն ուտելիք տան: Մէյ մ'ալ տեսան որ եղջերուն ձագ մը հանած էր, որն որ արդէն կաթ կ'ուտէր: Ուրիշ ատեն ըլլար նէ՛ աս բանս իրենց մեծ ուրախութիւն կը պատճառէր. բայց աս պարագայիս մէջ վրանին ամենեւին ազդեցութիւն չըբաւ: Թէ որ մեր բարեկամն աս ձագին մօրմէն կաթ ուտելը տեսնէր նէ, կ'ըսէին, երեքնիս ալ կ'ուրախանայինք:

Մէյ մը վառարանին նայեցան, եւ ետքը սկսան դուրսը զբաղում մը փնտռել. բայց պաղէն շուտ մը ներս մղուեցան: Ի վերայ այսր ամենայնի չէին համարձակեր հիւանդին անկողնոյն մօտենալու: Արակին քով նստելով տխուր խորհուրդներու մէջ մտան: Քիչ մը ժամանակ այսպէս կենալէն ետեւ՝ Իվան ըսաւ. Մեր բարեկամին ապերախտութիւն կ'ընենք՝ զինքը վերջի վայրկենին մէջ թող տալով: Պէտք է որ մեր հաւատարիմ՝ բարեկամին մահուան ալ համբերենք: Ասոր համար հարկաւոր եղած զօրութիւնն Աստուած կու տայ մեզի:

Աս ըսելով՝ կանթեղն առաւ եւ Ալեքսիին հետ հիւանդին անկողնոյն քով գացին: Բայց որչափ զարմացան եւ ուրախացան՝ տեսնելով որ անիկա սաստիկ կը քրտնէր, եւ շնչառութիւնն ազատ էր: Աս զարմանալի փոփոխութիւնը պատճառողը եղջերուի ձագն էր: Հաւատարիմ՝ կենդանին, ինչպէս ըսինք, շան մը պէս վարժած էր նաւուղիին՝ որն որ ամէն օր իրեն կերակուր կու տար, ուստի անոր ոտուրներուն վրան պառկելով՝ զինքն աղէկ տաքցուցած էր:

Բարեկամնիս դեռ կ'ապրի, պոռաց Իվան՝ ուրախութենէն ինք իրմէ ելած: Աստուած գթած է, գոչեց Ալեքսի, մեր բարեկամը նորէն կեանքը ստացեր է:

Նաւուղիդը՝ թէպէտ տկար, բայց սոյժառ աչօք մը երկուքին նայելով, թէյ ուղեց, վասն զի սաստիկ ծարաւ ունէր: Կաթսային մէջ եռացած ջուր կար, Իվան շուտ մը աճապարեց թէյը պատրաստեց: Անանկ կ'երեւար որ հիւանդը խորունկ քնէ մը արթընցած ըլլայ, բոլորովին քրտինքի մէջ էր եւ մեծ թեթեւութիւն մը կը զգար:

Երկու երիտասարդք ուրախութենէն չէին կրնար կենալ: Նաւուղիին այսպէս յուսահատեալ վիճակէն յանկարծ աղէկի փոխուիլը՝ քիչ մնաց զերենք կը խենթեցընէր: Երբոր հանդարտութեամբ մը կրցան իրենց երջանկութեան մեծութիւնը մտածել, ծնկան վրայ ինկան եւ այսպիսի մեծ

ու անակնկալ շնորհքին համար Աստու-
ծոյ շնորհակալ եղան :

Հիւանդին ամէն կարելի հոգերն ըրին :
Երկուքն ալ փոփոխակի քովը կը հսկէին
զինքը տաքութեան մէջ պահելու եւ տաք
ըմպելիք տալու համար : Հանդարտ քուն
մը զինքն աւելի զօրացընելով՝ երկրորդ օրը
չստ աւելի վրայ եկած կը տեսնուէր : Իվան
ձեռքը գաւաթ մը թէյով կաթ առած՝
հիւանդին մօտենալով, նաւուղիդը հաճու-
թեամբ մը հարցուց թէ Աթմն ուսկից
գաար :

Իրեն պատմեցին թէ արագոտն եղջե-
րուն ձագ մը հանած է, եւ այսօր առաջին
անգամ Իվան աւ կաթը կթած է : Աս-
տուած իմ, ըսաւ նաւուղիդ՝ ձեռքները
միացընելով, ես մահուան հետ կռուած
ատենս՝ իմ առողջութիւնս հաստատելու
համար նոր դարման մ'ալ տուեր եւ, Գո-
հութիւն քեզի : Անկէ ետքը մօի ջուրն ու
թէյով կաթը հիւանդին սոխորական կե-
րակուրն էր : Իբ շնչառութիւնն օրէ օր
կ'աղէկնար, տաք ըմպելիքներով կը ջանայ-
ին աւելի եւս նոյնը դիւրացընելու : Ամէն
օր երկու անգամ շաքարօղիով թէյ կու
տային : Հիւանդն երթալով կ'աղէկնար,
եւ կերակուր կ'ուղէր : Երկտասարդք կը
վախնային որ չըլլայ թէ արագոտն եղջե-
րուն միան իրեն դժուարամարս գայ, իսկ
արջու եզոտ միս ու աղած ձուկ տալու
աւելի եւս չէին համարձակեր : Աթմը հի-

ւանդը կշտացընելու բաւական չէր : Ուստի
ակամայ որոշեցին որ նոր ծնած եղջերուն
մորթեն :

Նոյն մսէն հիւանդին կտոր մը տուին ,
որն որ մեծ հաճութեամբ կերաւ , հետն
ալ քիչ մը հին գինիէն խմեց : Մսի սննդ-
դարար ջուրն ու եղջերուի ձագին միտք քիչ
ժամանակի մէջ զինքը զօրացընելով , քիչ
մը ետքը սկսաւ օրը քանի մը ժամ անկո-
ղնէն ելլել : Կամաց կամաց անկողինը բոլո-
րովին թող տուաւ , եւ կը զգար որ զօ-
րութիւնն երթալով կ'աւելնայ : Երկու
երիտասարդք իր առողջանալը՝ Աստուծոյ
չնորհակալ ըլլալով եւ փոքր ճաշով մը
կատարեցին :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Թ .

Նոր փոքր , Գայերոս եւ արջերոս հեք կտի :

ՊԱՒՈՒՂՂԻՆ հիւանդութիւնն ու ա-
ռողջանալն ամիս մը տեւած էր : Նոյն միջո-
ցին ամենէն ցուրտ ատենն անցած էր , եւ ե-
րեք բարեկամք ալ կրնային իրենց բնակարա-
նէն դուրս գործել եւ հեռու կողմեր ալ
երթալ պտըտիլ : Սպաննուած արագոտն եղ-
ջերուին միտք կերուած լմրնցած էր : Նաւ-
ուղիղն ալ կամաց կամաց եղջերուի ձա-
գին միտք լմրնցուցած էր : Փայտի պաշարին
վերջն ալ հասած էր : Անոր համար երկու
երիտասարդք մտքերնին դրին որ արագոտն
եղջերուի որսի երթան . իրենց ընկերին զօ-

բուժիւնը դեռ բոլորովին չէր եկած, եւ վախնալու իրաւունք ունէին որ չըլլայ թէ շուտով պաղ օդ ելլելով՝ նորէն պառկի: Ինք անոնց յանձնեց որ արջերէն զգուշանան, որոնք սաստիկ պաղէն ու ձեան թանձրութենէն կերակուր չգտնելով՝ աւելի կը գազանանային: Ինք նոյն ատեն անային գործքերու կը զբաղէր: Երկու արագոտն եղջերուներն իրեն այնպէս վարժած էին, որ այրին մէջ եղած ատեն՝ ամէն տեղ ետեւէն կ'երթային:

Օր մը երբոր նաւուղիդն իրենց բնակարանին քովի այրին մէջ կը կենար, էգ արագոտն եղջերուն գլուխը վերցուցած՝ պատին քովէն յառաջ կ'երթար, եւ արտաքոյ կարգի բան զգալու պէս՝ կը հոտուրտար: Աերջապէս ժայռին կամարին վերին կողմն եղած ծակի մը քով կեցաւ, եւ կըրցածին չափ քիթը վեր վերցընելով՝ սկսաւ հեւալ ու սելլ, իբր թէ բանի մը սաստիկ կը փափարի: Նաւուղիդն աս գործողութիւնը տեսնելով, կը վախնար որ չըլլայ թէ նոյն ծակը ժայռերէն դուրս ճամբայ մ'ունենալով՝ նոյն ատեն արջ մը ներս մտնելու վրայ ըլլայ: Չէնքերը պատրաստեց, բայց խաբուիլը շուտով իմացաւ, վասն զի կը տեսնէր որ արագոտն եղջերուն անհանգրտութիւն ցուցընելու տեղ՝ իր առջեւի ոտուրները պատին վրայ դրած՝ նոյն ծակին հասնիլ կ'ուզէր: Անթեղը մտնեցընելով՝ պատին վրայ խորունկ ծակ մը տե-

սաւ : Փորձեց որ մագլելով վեր ելլէ . բայց պարապ տեղ , վասն զի ժայռը շատ ցեց էր : Ան ատեն միտքն եկաւ որ շատոնց սանդուղ մը գտած էր , զորն որ գուցէ այրին հին բնակիչներն ան ծակն ելլելու կը գործածէին . բայց այնպէս փտտած էր՝ որ այրած էին : Ա՛խմանար որ եղջերուին զգացածն՝ ուտելու բան մը պիտի որ ըլլայ . բայց ինչ ըլլալը չէր կրնար գուշակել :

Երբ որ ինք ծակին հասնելու եղանակը կը մտածէր , Իվան ու Ալեքսի վրայ եկան : Քալիսրին վրայ մեծ արագոտն եղջերու մը պառկած էր : Որսը ներս առնելէն ետքը , նաւուղիզն իրենց հեռաւորութեան ատեն պատահածը պատմեց : Մէկզմէկ բռնելով՝ ջանացին որ ծակին հասնին , բայց անկարելի եղաւ : Անհրաժեշտ հարկաւոր էր որ սանդուղ մը շինէին . բայց ինչպէս կրնային : Իվան ու Ալեքսի մտքերնին գրին որ քիչ մը հանգչածնուն պէս՝ պարանոց երթան եւ հոնկից՝ յարմար փայտ մը բերեն : Քիչ մը կերակուր ուտելէն ետեւ՝ ճամբայ ելան , եւ եղեւնի փայտով մը ետ դարձան :

Երկաթեղէններու մէջ գէլը մը գտած ըլլալով , անով ծառին վրայ մէյմէկ ոտք հեռաւորութեամբ ծակեր բացին : Նոյն ծակերուն մէջ դաւազաններ անցընելով՝ շուտով մը սանդուղ շինեցին : Ամենէն յառաջ Իվան կանթեղով մը , ետքէն ալ Ալեքսի նաւու լապտեր մ'առած՝ ներս մտան : Ա՛

ծակը ժայռին մէջ շատ հեռու կ'երթայ, բաւ Իվան, եւ կ'երեւայ որ երթալով կը լայննայ: Իրօք ալ չէր խարուեր: Յած ու նեղ բերնով մը բնական խոռոջ մըն էր, որն որ փռան մը կը նմանէր: Մուտքին մէջ շատ մը չորցած մամուռ ու դգախտա կար: Հաւանականաբար արագոտն եղջերուն մամուռն հոտն առած էր: Փնտուելով՝ շատ տակառներ ալ դտան: Ալեքսի նաւուղիդը կանչելով՝ գտածնին իմացուց, եւ տակառները բանալու համար կացին կամ մուրճ մ'ուզեց: Առջի բացուած տակառին մէջ ալիւր կար, որն որ շատ աղէկ պահպանուած էր, երկրորդին մէջ սիսեռն, երրորդին մէջ՝ բակլայ, եւ այսպէս ամենուն մէջն ալ ուտելու պաշար կը գտնուէր:

Աս բանա երեք բարեկամաց մեծ ուրախութիւն պատճառեց, որովհետեւ երկայն ժամանակէ վեր աս տեսակ կերակրէ զրկուած էին: Հաւանականաբար խղին վերջին բնակիչը նոյն ուտելիքներն առձեռն պատրաստ ունենալու համար՝ հոն դրած էր:

Հիմայ նաւարեկեալներն աղէկ կերակուր կրնային պատրաստել: Արբեք այսչափ պաշար չէին ունեցեր, նաւուղիդը խոհակերութենէ աղէկ կը հասկընար, եւ դիտէր ալ որ աս տեսակ կերակուրներն իրենց զօրութիւնն աւելցընելու շատ օգուտ կընէ: Միտքը դրաւ նաեւ որ հաց ալ շինէ, եւ եթէ ձեռքն ունեցած տկար միջոցներով կատարեալ յաջողցընել կարող

այ չեղաւ նէ, գէթ փուռ մը նաւա-
կան պարսիմատ շինեց, որն որ երկայն
ժամանակէ վեր հացէ զրկուած բարե-
կամներուն շատ համով եկաւ: Նաեւ
այիւրով ու ճարպով աղէկ ապուր շինեց:
Ճաշերնին աւելի կատարեալ ընելու հա-
մար՝ մշյակէ գաւաթ ալ գինի խմեցին:

Երեք նաւարեկելոց հիմակուան վիճակը
կողին հասած ժամանակուան վիճակին
հետ բաղդատելով, խիստ երջանիկ էր-
բայց ամէն բան զգուշութեամբ կը գործա-
ծէին՝ միշտ ապագան մտածելով: Իրենց
գործքերն այնպէս կարգաւորած էին, որ
ամենեւին պարապ չէին կենար: Երբոր
օդը մեղմ կ'ըլլար, Ալեքսի եւ Իվան փայտ
ժողվելու կամ որսի կ'երթային. նաև ուղի-
ղը խոհանոցի եւ ուրիշ ներքին գործքերը
կը հոգար: Փայտ ժողվելը շատ դժուար-
ցած էր, որովհետեւ թանձր սառուցի տա-
կէն պէտք էր փրցընել հանել: Բայց գե-
տինը սառած ըլլալով՝ բեռնաւորած բալ-
խիրը կրնային դիւրութեամբ տեղերնին բե-
րել: Շատ անգամ սրտէն առանց երէի կու
գային. ինչու որ արագոտն եղջերուներուն
աչքը վախցած ըլլալով՝ մեծապէս կը զգու-
շանային, անոր համար իրենց ալ մեծ
զգուշութիւն ու խոհեմութիւն հարկաւոր
էր: Իվան եւ Ալեքսի ամէն արշաւանքներ-
նուն մէջ պէտք էին մեծապէս զգուշանալ
արջերէն ալ, որոնք կերակրոյ պակասութե-
նէն՝ սաստիկ կատղած էին:

Վա՛հե շատ անգամ՝ գայլեր ալ կ'երեւ-
 ային, որոնք զարհուրելի կերպով հաջելով՝
 իրենց գայուտար կ'ամացնէին : Օր մը եր-
 կու երկտասարդք պարանոցէն փայտ բերած
 ստե՛ննին, հեռուէն շատ գայլերու ձայն
 լսեցին, եւ այնպէս կ'երեւար որ երթալով
 կը մտնե՛նան : Պիտնալով որ անոնք կրակէն
 կը վախնան, բախրին վրայ կրակ վառեցին
 եւ այնպէս ետ դարձան : Գայլերը հեռուէն
 զարհուրելի կերպով հաջելով մինչեւ անա-
 կը ետեւնէն եկան ու կռուելու շքանդ դնե-
 լով՝ ելան գացին : Բայց ետքը սաստիկ ա-
 նօթութենէ ստիպուած՝ շատ անգամ
 անակին մտնե՛նալով, կերի համար աղուէս-
 ներու նետուած փորտիքը ձեան տակէն
 հանելու կ'աշխատէին : Ասանկով երկու
 հատ սասկեցուցին, բայց մորթերնին միայն
 բանի մը կրնար ծառայել, իսկ մներնին
 ձեան վրայ նետեցին : Հասարակօրէն կը-
 սուի որ գայլերու միսը՝ գայլէ զատ ուրիշ
 կենդանիները չեն ուտեր : Բայց երեք
 բարեկամք քանի մ'օրէն տեսան որ նե-
 տուած դիւրը բոլորովին կերուած սպա-
 սուած էին : Արջէն համոզուեցան որ
 արջերը, հաւանականաբար արտաբոյ կարգի
 քաղցէն ստիպուելով, կերած էին :

Իրիկուն մը հանգարտութեամբ քնա-
 ցած ստե՛ննին՝ նաւուղիղը, որն որ իր ըն-
 կերներուն պէս խորունկ չէր քնանար,
 դէպ ի կէողիշերը աղաղակէ մ'արթընցաւ :
 Իսկզբան կարծեց որ հոյի կամ գայլերու

ձայն ըլլայ . բայց շուտով մը արջերու խիստ
հաջիւն ըլլալն իմացաւ : Աշխնալով որ
չըլլայ թէ ան բազմաթիւ երեւցող ար-
ջերը մինչեւ բնակութեան դուռը հասնե-
լով՝ կարենան ներս մտնել , ընկերներուն
ձայն տուաւ : Որովհետեւ երկայն ատենէ
վեր արջերէ անհանդատութիւն մ'ուներ-
ցած չըլլալով՝ խրամին մէջէն ձիւնը մարբե-
լու հոգ չէին տարած , խրամը բոլորովին
լեցուած եւ վրան սառուցէ թանձր կեղեւ
մը պատած էր , այնպէս որ արջերը դիւրաւ
կրնային վրայէն անցնիլ :

Իվան լուսամուտքը բացաւ՝ որ դուրսն
եղածն իմանայ : Օդը հանդարտ , բայց սառ-
տիկ պաղ էր , ձիւնը հիւսիսայդի լուսէն կը
փայլէր : Նոյն լուսով տեսաւ որ հինգ հատ
սաստիկ անօթի արջեր խրամին վրայէն յա-
ռաջ կու գային : Երեք բարեկամք հրացան-
նին առնելով՝ զարկին եւ երկուքը գետինը
պառկեցուցին . բայց անոնք շուտ մը նորէն
ելլելով՝ սաստիկ հաջելով մը ընթացքնին
յառաջ կը տանէին : Մէկալ չզարնուող-
ները քանի մը վայրկեան կեցան . բայց ետ-
քէն աւելի եւս կատաղութեամբ յարձա-
կելով՝ կէսէն աւելի լեցուած խրամէն ցատ-
քեցին , եւ ներքին զառիվայրին վրայէն
մազլելով՝ մինչեւ գաւիթը հասնիլ կ'ու-
զէին :

Բնակիչք նոյն միջոցին հրացաննին լե-
ցընելով ու պարպելով՝ ուրիշ մը այնպէս
աղէկ զարկին՝ որ ալ տեղէն չշարժեցաւ :

Ան ատեն մէկալ երկու վիրաւորներն ա-
նոր վրան ինկան ու պատուելու սկսան :
Գետինը պառկողը՝ միայն սաստիկ վիրա-
ւորած ըլլալով, երկու թշնամեացը դէմ՝ ինք
զինքը սկսաւ պաշտպանել : Նոյն կռուոյն
ժամանակ պաշարեալները հրացաննին շատ
անգամ լեցընելով ու պարպելով, երեք
արջերը խիստ շատ վէրքեր առին, այնպէս
որ իրենք զիրենք չէին կրնար պաշտպանել .
բայց իրարու դէմ աւելի եւս զայրացած
էին : Իսկ մէկալ երկու արջերը, շատ աշ-
խատու թեամբ մտալելով՝ փոսին զառիպայ-
րէն վեր եղած գաւիթը հասած, եւ հրա-
ցաններուն յաճախ ձայնէն ու ընկերներնուն
վիրաւորուելէն՝ աւելի եւս կատղած էին :
Երեք բարեկամք անոնց վրայ քանի մը
գնդակ ալ արձակեցին : Երեքն ալ մէկ
հատին նշան առած եւ երկու հողի գլխուն
հանդիպցուցած ըլլալով, անիկայ ինկաւ .
եւ նորէն երեք գնդակ ալ ուտելով՝ սատ-
կեցաւ :

Հինգերորդը՝ որ ամենեւին վէրք չէր ա-
ռած, կատաղութեամբ մինչեւ տնակին
դուռը հասած էր, ուր որ հրացանով նշան
առնելն անկարելի էր : Գրան սաստիկ կը
զարնէր ու մարմնոյն բոլոր ծանրութեամբը
կաթընելով՝ ներս մտնել կը ջանար : Ներ-
սինները կը վախնային որ չըլլայ թէ դուռն
աս բռնութեան չկրնալով գիմանալ՝ կո-
տրի : Անդանին վախցընելու եւ փախցը-
նելու համար կացնով դրան կը զարնէին .

բայց արջն իր հոտառութեամբն իմանալով որ ներսը մարդ ու արագօտն եղջերուկայ, ամենեւին վտանգ մը բանի տեղ չէր գնէր: Նառուղիդն ըսաւ որ իրենց թշնամիէն աղատելու մինակ մէկ միջոց կայ, այս ինքն՝ դիմացէ դիմաց կռուելով՝ սասկեցընել:

Նառուղիդն ու Իվան նիզակներն ձեռքերնին առին. իսկ Ալեքսի իր ծանր կացինն առած՝ գուռը շուտ մը այնպէս պիտի բանար՝ որ ինք ետեւ գտնուի: Առաջին երկուքն անասնոյն դիմացն ելլելով նիզակը մարմնոյն մէջ պիտի խոթէին, իսկ Ալեքսի կացնով գլուխն աղէկ մը պիտի իջեցընէր: Ասոնք այսպէս որոշելէն ետեւ՝ արջը բոլոր ծանրութեամբը դրան կռթընած ատեն՝ Ալեքսի յանկարծ բացաւ, որով կենդանոյն յենարանը վերցուելով՝ ներս ինկաւ. բայց շուտ մը ոտք ելլելով՝ գէպ է նառուղիին կողմը սկսաւ յառաջանալ: Ինք դիմացն երթալով՝ նիզակը մինչեւ կոթը մարմնոյն մէջ խոթեց. Իվան ալ փորը մխեց. արջն ինկաւ, եւ նոյն վայրկենին՝ Ալեքսիէն ալ գլխուն վրայ սաստիկ հարուած մ'ընդունելով՝ ալ չկրցաւ ելլել: Նառուղիդն ու Իվան կացիննին առնելով, Ալեքսիին հեռ այնպէս սաստիկ կ'իջեցնէին, որ շուտ մը արջին գլխու սկաւառակը ջախջախեցաւ:

Մեծ վտանգէ մ'աղատեցանք, ըսաւ նառուղիդը, որն որ կրնար գէշ վախճան ունենալ: Բայց Աստուած զմեզ պաշտպա-

նեց. դոճուծիւն տանք իրեն: Մեծ ան-
խաճեմուծիւն ու անդգուշուծիւն բրած-
էինք, որուն կատարածը կրնար զարհու-
րելի բլայ: Խրամը չէինք մաքրած. խակ ար-
ջերն երթալով անօթուծենէ աւելի կը գա-
զանանան: Ամէն բանէն յառաջ ասոր հոգ
տանելու է:

Երկու երխտասարդք վախնալով որ բաց
օդի մէջ երկայն կենալը՝ նաւուղղին փնաս
մը չտայ, ու գեցին որ անիկա տնակին մէջ
արջերը մաքրելու պատաղած ատեն՝ նոյն
դորձքն իրենք ընեն: Շատ ընդդիմանալէն
ետքը՝ հաւանեցաւ, եւ հինգ արջերը տնակը
բերուեցան: Երկու երխտասարդք սաստիկ
դորձունէութեամբ զբաղելով, բոլոր ձիւնը
ներքին պատին վրայ նետեցին, այնպէս որ
յառաջուրնէ աւելի մեծ պատուար մ'ե-
ղաւ: Այսպէս գիտուած ձիւնը՝ բրչով
սրածայր ալ կտրելով, վրան ջուր թափե-
ցին, որով սառուցէ պատ մը դարձաւ. սլ-
անկէ ետքը արջերուն վեր ելլելն անկարելի
էր: Շատ անգամ ուրիշ արջեր նաեւ բաղ-
մուծեամբ ալ կու գային մինչեւ խրամ կը
հասնէին. բայց տնակը հասնիլ չէին կրնար:

Փայտ բերելու կամ որս ընելու երթալը
նաւարեկեալներուն շատ վտանգաւոր էր:
Բարեբախտութեամբ՝ մինչեւ գարուն բա-
ւական պաշար ունէին: Այսպէսով գրե-
թէ միշտ իրենց տնակին կամ գաւթին մէջ
կը կենային:

Գ Լ Ո Ի Խ Ի .

Մեծ հրեի է- կերորո-բի-ն :

ԱՅՍՊԷՍ չորս շաբաթ ալ անցուցին : Օգբ միշտ սաստիկ պաղ էր , մուծ գիշերը՝ որն որ չորս ամսէ վեր կը տիրէր , միայն երբեմն լուսնով ու հիւսիտայգով կը լուսաւորէր : Նոյն ատենները չէ թէ միայն դուռը գոց պահելու պարտաւորած էին , այլ նաեւ լուսամուտն ալ . վասն զի այլազգ թէեւ վառարանն ատրաշէկ ալ բռնէին՝ տաքնայն անկարելի էր : Եւ թէպէտ ամենէն խիստ պաղերն անցած էին , անանկով ալ դուռը կամ լուսամուտը բացածնուն պէս՝ այրին պատերուն վրայ բարակ կը սառէր , որով անակին ու երկու այրերուն մէջ օգբ կ'ապականէր եւ բնակչաց առողջութեան վրայ գէշ ազդեցութիւն կրնար բնել : Միայն օրուան մէջ երբեմն երբեմն մաքուր օդ շնչելու համար՝ դուրս ելլելու կը պարտաւորէին . ուր երկայն ատեն ալ կարող էին կենալ , վասն զի օդն այնպէս կծու չէր , եւ մուշտակներնուն մէջ փաթտուելով՝ կրնային պահպանուիլ :

Արագուտն եղջերուաց ճարակը լմննալու վրայ բլլալով՝ երեք բարեկամք գրեթէ ամէն օր ձեան մէջէն շատ դժուարութեամբ մամուռ ժողվելու կ'երթային . ձիւնը թանձր սառուցի կեղեւով մը ծածկուած բլլալով , կացնով պէտք էր կուտրել : Բաց օդի մէջ մարմնոյ շարժումն իրենց շատ օգուտ

կ'ընէր. իսկ երբոր ձեան առատութենէն կամ սաստիկ պաղէն քանի մ'օր ներսը կենալու ստիպուէին, բոլոր մարմիններնուն վրայ ծանրութիւն կը զգային ու վրանին սեւամաղձութիւն մը կը տիրէր:

Թէեւ հիմակուան վիճակնին՝ կղզւոյն մէջ բնակելու սկսած ժամանակուան համեմատութեամբ շատ տանելի էր, բայց ձմերուան ու գիշերուան երկայն տեւելն իրենց մեծ ձանձրութիւն կը պատճառէր: Անոր համար անձկութեամբ կը սպասէին գարնան գալուն, որն որ զիրենք ազատելու համար նաւ մը կրնար բերել: Մարդս այսպէս է: Մեծ հոգէ մը ազատելուն եւ աւելի աղէկ վիճակի մը մէջ դանուելուն պէս՝ վայելած բարիքն անարգելով, կը սկսի նոր բաներու բաղձալ, որն որ իրեն հանգիստ չիտար:

Երեք ճամբորդք աս զգածմանց մէջ եղած ատեն, գիշեր մը նաւուղիղը զարհուրելի ձայներէ արթննալով՝ կարծեց որ լսածն արջերու կամ գայլերու ձայն է, որոնք իրենց կը մօտենան՝ Անմիջապէս ընկերներուն ձայն տուաւ՝ որ հասարակաց պաշտպանութեան համար պատրաստուին: Ի վան դուռը բանալով՝ կ'ուզէր դիտել թէ ինչպիսի թշնամւոյ հետ պիտի կռուին. բայց մէկէն անանկ զարհուրելի հով մը փչեց, որ գրեթէ զինքը գետինը կը պառկեցընէր, որով իմացուեցաւ թէ ան մռնչիւնը՝ նոր ելած մեծ մրրկի մը ձայնն է:

Երկինքը սեւ ամպերով բոլորովին ծած-
 կուած էր, խոշոր հասերով անձրեւա-
 խառն ձիւն կը տեղար եւ լուսամուտքնե-
 րէն՝ խիւղը կը թափանցէր: Հոփն այնպէս
 ահագին էր, որ կարծես թէ երկիրն հիմանց
 կը շարժի եւ ժայռերը կը կործանին: Իվան
 ու Ալեքսի շատ անհանգիստ կ'ըլլային, ո-
 րովհետեւ ասոր նման բան տեսած չէին:
 Ծովու վրայի սառոյցներուն ձայնն ու ա-
 լեաց մունչիւնը՝ իրենց վախն աւելի կը մեծ-
 ցընէր: Իսկ նաւուղիղը՝ որն որ հիւսի-
 սային բեւեռին աս երեւոյթը կը ճանչնար,
 ոչ վախ եւ ոչ զարմացում չուցուց. մա-
 նաւանդ թէ անոր հակառակ աղէկ յոյս
 մ'ունեցաւ. գիտէր որ ձմերուան վերջը
 ասանկ արտաքոյ կարգի մրրիկներ կ'ըլլան:
 Եւ երբոր երկու երիտասարդը անձկու-
 թեամբ մը երեսը նայելով՝ կ'ուզէին իմա-
 նալ թէ արդեօք պէտք են վախնալ՝ թէ
 յուսալ, բարեպաշտ մարդը պատասխան
 տուաւ. Աստուած ամենակարող է, բնու-
 թեան զօրութիւնն ալ՝ իր հարուածնե-
 րուն մէջ ահաւոր: Հոփն մունչիւնը՝ ցո-
 բեկուան ու ամարուան դայը կ'աւետէ,
 սառոյցները կոտրելու համար ալիքները կը
 յուզէ, եւ զանոնք ջախջախելու համար՝
 սառոյց սառուցի դէմ կը հանէ: Ուրախ
 ըլլանք, որովհետեւ աս ձեր վախը գրգռող
 երեւոյթները՝ ամարուան մօտենալը կ'ա-
 ւետեն, որով մեր բաղձանաց կատարման
 կը մօտենանք: Ծովը սառուցներէ շուտով

կազաախ, նաւերը կխտորսու թեան կու գան
 եւ զմեզ կ'ազատեն: ՅԱստուած վստահ ըլ-
 լանք եւ ազաւենք որ մեր վրայ գլծայ եւ
 զմեզ ազատելու մէկը խրկէ:

Երկու երիտասարդք աչուքնին ու ձե-
 ուքնին երկինք վերցնելով, ամէնքն ալ
 քանի մը վայրկեան բարեպաշտ խորհուրդ-
 ներու մէջ մտան, եւ ետքէն մտաւոր ա-
 զատութեան յոյսը սրտերնուն մէջ խաղա-
 զութիւն ձգեց:

Վեց օր տեւեց մըրիկը. եւ բոլոր նոյն
 ժամանակը խիւղէն դուրս ելլելն անկարելի
 եղաւ: Նոյն ատեն Մարտին առաջին կէան
 էր: Նտրը երկինքը պարզեցաւ, լուսինն ալ
 ժայռերուն ետեւէն մահկի ձեւով երեւ-
 ցաւ. առաջին քառորդը կը մանէր: Իվան
 ու Ալեքսի հանդարտութեան առջի օրերը
 փայտ բերելու համար պարանոցը դացին:
 Ծովեզրը տխուր ու զարհուրելի տեսարան
 մը կը բանար անոնց առջեւը. ցամաք նե-
 տուած ու ջախջախած սառոյցները հովէն
 վրայէ վրայ դիզուելով՝ անհեղեղ ձեւեր
 ստացած էին, եւ զանոնք լուսաւորող
 լուսնոյ աղօտ լոյսն ալ անոնց այլանդակ
 կերպարանքը արտաքոյ կարգի բան կ'ե-
 րեւցնէր:

Երկու երիտասարդք եզերքին մտենալով՝
 սրածայր սառոյցներու մէջ սեւ զանգուած
 մը տեսան եւ քակուած նաւի մը կող-
 կարծեցին: Աս տեսիլքէն Հիւր-ի մէջ ե-
 ղած իրենց ընկերները մտքերնին ինկաւ,

եւ սկսան վախնալ որ չըլլայ թէ նաւա-
կոծութեան բեկորքը՝ անգղիացի նաւա-
պետին եւ իր նաւաստեաց դժբախտ վախ-
ճանին գոյժն իրենց տարու համար հոն նե-
տուած ըլլան : Ուստի որոշեցին որ հեռու-
էն անորոշ կերպով տեսածնին՝ երթան
մօտէն ազէկ մը դիտեն : Մինչեւ հոն հաս-
նելու ճամբան դժուար ու վտանգաւոր էր .
սաստիկ միրկէն նոր մղուած սառոյցները՝
շատ անհաւասար ու վեր վար էին , տեղ
տեղ ալ այնպիսի միջոցներ թողուցած
էին՝ ուր ծովը սառած չէր : Քայց երիտա-
սարդները շատ արգելքներու յաղթելու եւ
վտանգներէ չվախնալու վարժած էին . ան-
կից զատ՝ յանդուգն Իվանին վառվռուն
երեւակայութիւնը գրգռուած ատեն՝ ա-
մենեւին վտանգէ մը չէր վախնար . իսկ
Ալեքսի քիչ մը դիտելէն ետքը՝ ընկերին
ետեւէն գնաց , միտքը դնելով որ նոյն
վտանգաւոր արշաւանաց մէջ զինքը մինակ
չթողու :

Իրենց հետաքրքրութիւնը մեծապէս գրը-
դուող առարկային մօտենալով , խիստ ու
անհաճոյ եւ իրենց անձանօթ հոտ մ'ա-
ռին , որմէ կարծես թէ կը խղղուէին : Սա-
կայն եւ այնպէս սուր սառոյցներու վրայ
կոխելով եւ սառոյցներու տակէն ծառերը
հանելու համար հետերնին բերած բրիչնե-
րուն ու թիակներուն վրայ կոթրնելով
ճամբանին յառաջ կը տանէին : Ինչպէս
զարմացան մնացին , երբ որ տեսան թէ ի-

րենց նաւ կարծածը՝ սառոյցներու վրայ նե-
տուած ահագին կէտ մըն էր :

Աս վիթխարի գազանը՝ որ վաթսուէն
ստքի չափ երկայնութիւն ունէր, քանի մը
օր յառաջ սատկած կ'երեւար ու անտա-
նելի գարշահոտութիւն մը կը բուրէր : Եր-
կու երիտասարդք վտանգաւոր ճամբանին
յառաջ տանելով՝ մինչեւ ահագին անա-
մնոյն քոֆն եկան, եւ զարմացմամբ կը
զննէին անոր յաղթանդամ կազմածքն ու
գլխոյն մեծութիւնը՝ որն որ մարմնոյն երե-
քին մէկին չափ կար : Օձաձկան նման սեւ
ու ոգորկ մորթը շօշափեցին . եւ տեսան որ
փափուկ էր, վրան եղած եղն ալ այնպէս
կակուղ էր՝ որ ձեռքը մէջը կրնար մտնել .
նաեւ կետին մորթին վրայ կպած շատ
խեցիներ ալ տեսան, որոնք կ'երեւար թէ
անոր եղովը կ'ապրէին : Աերջապէս ետ
գառնալ ուղելով, եկած ատեննին կրած
գծուարութիւններով ու զգուշութիւննե-
րով հեռացան : Ըրած գիւտերնին նաւուղ-
զին իմացընելու համար կ'աճապարէին :

Ինք Ալեքսիին ու Իվանին պատմածը
լսելով՝ զարմանք չցուցուց . վասն զի գի-
տէր որ շատ անգամ կէտերը մրրկէն ցա-
մաք կը նետուին, որոնք կամ յառաջագոյն
սատկած ըլլալով՝ մակընթացութեամբ ծո-
վուն եղերքը կու գան, կամ սառուցի հա-
րուածներն ու այլեաց բռնութիւնը զերենք
անզգայ ընելով՝ ողջ ողջ ցամաք կը նետէ,
ուր շուտով կը սատկին : Քամչաղբայի

բնակիչներն աս բանս իրբեւ անակնկալ շահ մը կը դիտեն, որով երկայն ժամանակի համար առատ ու անաշխատ կերակուր կ'ունենան: Թէպէտ նոյն ժողովուրդն անոր կարծր մտէն ու նաեւ եղատ ճարպէն աղէկ կերակուր կը շինեն. բայց ծովու աս իրենց խրկած բնծան՝ շատ անգամ ահաւոր կ'ըլլայ: Ան կողման շատ բնակիչները կէտը թիւնաւորած նետով կը բռնեն: Արդ եթէ կերածնին՝ նոյն կերպով սպաննուած ըլլայ, անկէ շինած կերակրէն սոսկալի դէպքեր կրնան յառաջ դալ: Շատ անգամ բոլոր դերդաստաններ աս փրատակար կերակուրն ուտելով՝ կը հիւանդնան կը մեռնին:

Նաւուղիդը՝ որն որ կիտորսութեան գացող նաւերու մէջ շատ հեղ ճամբորդութիւն բրած ըլլալով՝ աս նիւթին մէջ աղէկ տեղեակ էր, ասոր վրայ եղած խօսակցութենէն յորդորուելով, իր երխաասարդ ընկերացը կետին կատարեալ նկարագրութիւնն բրաւ:

Կէտը, ըսաւ իրենց, ծովու ամենամեծ ձկերէն մէկն է, եւ ջուր սրակող անասնոց կարգը կը դրուի: Զինքը զանազանող որպիսութիւնն ան է՝ որ աղբայ չունի: Գլուխը, ինչպէս որ տեսաք, շատ խոշոր է. բերանն այնչափ մեծ է՝ որ տասը տասուերկու հոգի կրնան մէջը դիւրութեամբ ոտքի վրայ կենալ: Աս ընդարձակ ընդունարանը ճնօտի ահագին ոսկրներով բռնրւած է. վերին ճնօտին ոսկրները կը բռնեն

իր մծրութիւնը, որոնք իրեն ազրայի տեղ կը
 ծառայեն. ամանց գոյնը գորշ, սեւ ու
 դեղին է, զանազան գոյներու ծառագայթ-
 ներով : Ան կէտեր՝ որոնց մծրութիւնը յատակ
 կապոյտ է, ասոնք ձագ կը համարուին :
 Աս մծրութիւնը բուսած հաստատուն նիւթը
 երկայն ու կարծր մաղեր ունի, կամ նոյն
 իսկ մծրութիւնն ալ թելերէ բաղկացած է, որ
 որոնք երթալով կը բարակնան : Աւերին ծնօ-
 տին ամէն մէկ կողմը նոյն սակրներէն երկու
 հարիւր յիսուն հատ ունի. ասոնց ամենէն
 զորաւորները՝ մէջտեղերը կը գտնուին եւ
 տասը տասնուհինգ սանաչափ երկայնութիւն
 ունին : Աւրի ծնօտը նոյն սակրներէն չունի,
 այլ մեծ ու ճերմակ գունով սակրներով
 է. ասոր վրայ կը կենայ լեզուն՝ որն որ թոյլ
 ու սպնդանման եւ ճերմակ գունով ճարպի
 զանգուած մըն է եւ բոլորակը սեւ սեւ
 բծեր ունի :

Աէտը գլխուն վրայ, աչքերէն ու լողալու
 թեւերէն վեր, երկու ծակով մեծ ուռեցք
 մ'ունի, ուսկից անասունը սաստիկ զօրու-
 թեամբ ջուր դուրս կը սրսկէ : Աս գործողու-
 թեան ձայնը՝ որն որ շատ հեռուէն ալ կը
 լսուի, այրի մը մէջ մտնելով հնչող հովի
 ձայնին կը նմանի : Աէտը վերաւորուած
 ասեմը՝ ջուրն ամենէն բարձր կը սրսկէ եւ
 նոյն ժամանակուան հանած ձայնը՝ ծովուն
 յուզեալ ալիքներուն ձայնին կը նմանի :
 Աս ծակերէն շատ վար, դրեթէ բերնի
 ճեղքուածքին ուղղութեամբ կ'իյնայ մոր-

Թող մը պատած աշուրները, որոնք եզան
 մը աչքէն շատ աւելի մեծ չեն: Ըստ ա-
 մենայնի աշուրներուն ետեւը՝ ուստի եւ բեր-
 նին անկեան մօտ են՝ կենդանւոյն մեծու-
 թեան համեմատ՝ թեւերը, որոնք թանձր
 մորթով մը ծածկուած են ու ճերմկկէկ
 շերտերով սեւ գոյն ունին: Երբ որ մարդ
 նոյն թեւերը կը կտրէ, մորթին տակ՝ երկայն
 մատուրներով ու մարդու բացուած ձեռքի
 նման ոսկրներ կը տեսնուին: Աս ոսկրնե-
 րուն միաւորելու տեղերը՝ ձիգ ջղեր կան,
 որոնք գետինը զարնուած ատեն՝ վեր կը
 ցատքեն: Աէտը երկու թեւերը թիակի
 պէս գործածելով՝ երկու թիով նաւակի
 մը պէս կը լողայ: Գլուխը բոլորովին միացած
 է մարմնոյն հետ, որն որ նաւու կողի նման
 կորուսիւն մ'ունի: Աենդանին ինք զին-
 քը կը կառավարէ իր հորիզոնական պոչո-
 վը՝ որն որ երկու հաւասար ճիւղերու բաժ-
 նուած է:

Սաստիկ շուտ կրնայ լողալ, եւ ջրոյն
 մէջ բրած շարժումը, ջրոյն վրայ զարկած
 հորիզոնական պոչին պատճառաւ՝ կոնա-
 դժական է: Աէտ մը փախած ատեն, փոփո-
 խակի գլուխն, ուսն ու պոչը կ'երեւայ, ետ-
 քէն բոլոր մարմինը ջրոյն տակ կը թաղուի
 ու հեռու տեղ նսրէն երեւան կ'երլէ:

Աս անասնոց գոյնն արեւու ատեն՝ շատ
 գեղեցիկ կ'երեւայ եւ մորթերնուն վրայ
 եղած այլձեւ բծերն արծաթագոյն կը տես-
 նուին: Բայց իրենց գոյնը միօրինակ չէ. կան՝

որ ճերմակ ու սեւ մարմնը կը ձեւացընեն, կան՝ որ դեղին ու սեւ, կան ալ՝ որ բոլորովին սեւ են, որոնց սեւը՝ տեղ տեղ պայծառ ու փայլուն կ'երեւայ, տեղ տեղ ալ՝ ամբողջն:

Աս ծովային հրէշը՝ թէպէտ շատ զօրաւոր է, բայց ահագին թշնամիներ ունի. ամենէն աւելի վախցած թշնամին՝ սղոցածուկն է: Առանց կռիւ մը բանալու՝ դիմացէ դիմաց շէն գար. հասարակօրէն իսկըզբան յարձակողը՝ սղոցածուկը կ'ըլլայ: Երբեմն կետի մը դէմ անոնցմէ երկուքը մէկտեղ կը միանան: Որովհետեւ կէտը պոչէն զատ յարձակողական ու պաշտպանողական զէնք չունի, գլուխը ջրոյն տակ խոթելով՝ երբ որ կրնայ թշնամոյն զարնել, մէկ հարուածով մը կը սատկեցընէ. բայց թշնամին սաստիկ յաջողակ ըլլալով կը փախչի եւ վրան ելլելով՝ իր զէնքն անոր ուսը կը մտէ: Շատ անգամ մինչեւ ճարպին տակը չկրնալով վիրաւորել՝ վէրքը թեթեւ կ'ըլլայ: Ամէն անգամ՝ որ սղոցածուկը կէտը վիրաւորելու համար վրան կը յարձակի, կէտը ջրոյն տակ կը սուզանի: Բայց թշնամին ետեւէն իյնալով՝ դուրս ելլելու կը ստիպէ. ան ատեն կռիւը կը սկսի եւ մինչեւ որ կէտն աչքին առջեւէն չիկորսուիր, կռիւը շիդադրիր: Կէտը միշտ ետ ետ քաշուելով՝ կը կռուի, եւ ջրոյն վրայ թշնամիէն աւելի աղէկ կը լողայ: Աս ձկէն ոպաննուած կէտերն այնպէս գարշելի կը հոտին՝ որ հոտը

շատ հեռու ալ կ'երթայ: Ա'բաուի որ սղո-
ցածուկն եւ ուրիշ նոյն տեսակ ձկերը կետի
լեզուն արտաքոյ կարգի կը սիրեն, եւ մինչեւ
անասնոյն կենդանի եղած ատենն ալ նոյնն
ուտելու ետեւէ կ'ըլլան: Ասոր համար ա-
նոնցմէ մէկը կը ջանայ նախ գլուխը կիտին
անդէն բերանը խտթել. եւ երբոր երկու
ծնօտներուն մէջ կը մնայ, սեպի նման բաց
կը բռնէ, որով մէկայնէրը նոյն ծակը մեծ-
ցընելով՝ ներս կը մտնեն եւ լեզուն կ'ուտեն:
Քիչ մը ետքը խեղճ անասունը սաստիկ
ցաւերով կը սատկի:

Աս մանրամասն ստորագրութիւնն ընելէն
ետքը՝ նաւուղիդն ըսաւ. Ասղը ամէնքս
մէկտեղ երթանք նայինք որ ապականելէն
կամ արջերուն, դայլերուն ու ծովու հոր-
թերուն ճարակ ըլլալէն յառաջ՝ կրնանք
մի աղէկ կտոր մը հանել. նաեւ ձեզի սս
անասունն որսալու վրայ ալ մանրամասն
ճանօթութիւն մը կրնամ տալ:

Երկրորդ օրը՝ նաւուղիին հարկաւոր սե-
պած ամէն գործիքները հետերնին առնե-
լով երեքը մէկտեղ խրած հրեշին քովը դա-
ցին: Իրենց ձեռքն ունեցած տկար գործիք-
ներով ան ահագին անասունը մանր մանր
չկրնալով կարտել, քանի մը տեղէն թանձր
մորթը ճեղքեցին. մորթին ու մսին մէջ-
տեղը գտնուած ճարպին մէջ սուր գործիք-
ներ խտթեցին ու առատ եղ հանելով պզտիկ
տակառներու, մասնաւոր ասոր համար կա-
րուած մորթերու մէջ լեցուցին. կացնով

նաև մեծ կտոր մ'ալ փրցուցին, հալեցը-
նելով իրենց կանթեղին եղ պատրաստելու
համար: Եւ որովհետև ուտելու առաս-
պաշար ունէին, անոր համար նոյն կենդա-
նոյն անախորժ մտէն շուղեցին առնել. առ-
կից զատ՝ առած եղերնին այնչափ շատ էր,
որ անկից աւելի բան հետերնին չէին կրնար
տանիլ: Մնացածը վայրենի կենդանեաց եւ
արդէն օդին մէջ խոյացող յափշտակիչ
թռչնոց թողուցին:

Երբ որ տուն դարձան, նաւուղիդը կիտ-
որսութեան վրայ աս երկայն տեղեկութիւնը
տուաւ: Պարբերը կամ Պիսրայիայի նա-
ւաւարները՝ ծովու թագուհւոյն (կիտին)
գէմ առաջին պատերազմ՝ բացողները կը
սեպուին. գէթ աս վտանգաւոր որսին մէջ
ուներցած յաջողակութեամբ ու համար-
ձակութեամբ այնպիսի համարում մը ստա-
ցած են, որ նոյն շահաւոր վաճառականու-
թիւնը փորձել ուզողները՝ նաւապետը, ղե-
կավարն եւ ուրիշ գլխաւոր գործողներն
անոնցմէ կ'առնեն: Հոլանտացիք ու Անգ-
ղիացիք աս որսորդութենէն մեծ շահ ընե-
լու սկսան. ետքէն Ամերիկացիք նոյն գործքն
ընդարձակելով՝ առջիններուն գոնէ հաւա-
սարեցան: Գաղղիացիք ամենէն վերջը աս
գործքիս ձեռք զարկին. բայց անանկով ալ
սկսած ատենները՝ ութը տարւան մէջ՝ Գաղ-
ղիա 114 նաւ մտաւ, 31,000 տակառ եղով:

Աս երկայն ու վտանգաւոր ճամբորդու-
թեան համար հաստատուն շէնքով ու

կազմածքով նաւեր, բազմաթիւ ու քաջ նաւաստիք, վերջապէս աս գործքիս հարկաւոր շատ կահ կարասիք պէտք են: Աէտ մը տեսնելուն կամ անոր ջուր ցայտեցընելը լսելուն պէս, բոլոր որսորդները վեցական կամ եօթնական հողի պղտիկ նաւակներնու մէջ կը նետուին: Թիավարելով՝ ձկան մօտեցած ատեննին, նաւակին առջեւի կողմը կեցող ձկնորսը երեքժանին կ'արձակէ: Հասարակօրէն կը ջանան որ երեքժանին ականջներուն քով կամ թեւերուն եւ կամ կունրկին մէջտեղը զարնեն: Արեքժանւոյն ճոթը՝ նետի նման ու երկսայրի է. իսկ ետեւի կողմը թանձր է, որպէս զի միսը կտրելով դուրս չելլէ: Նոյն գործւոյն կսթը փայտէ է:

Աէտը վիրաւորած քլլայն իմանալուն պէս՝ սաստիկ շուտութեամբ երեքժանւոյն կապուած չուանը քաշելով՝ այնպէս ջրոյն տակը կը սուզանի, որ նաւակին առաջքը ճռելով՝ գրեթէ ջրոյն կը հաւասարի. եւ եթէ չուանը բանալով ետեւէն թող տալու սաստիկ մտադրութիւն չըլլայ նէ, նաւակն ալ մէկտեղ ծովուն յատակը կը տանի: Ամէն մէկ նաւակ չուանի կոյտ մ'ունի՝ չորս կամ հինգ մաս բաժնուած, որոնց ամէն մէկը 80—100 գրկաչափ երկայնութեամբ կ'ըլլայ: Աէտը ջրոյն տակն ինջնալու ատեն՝ որսորդները, մեծ զգուշութիւն կ'ընեն որ իրենց երկայն չուանը չխառնակի կամ մէկ կողմը շատ չերթայ, ապա թէ ոչ

Նաւակին անշուշտ կը սուղանի: Չուանն ըստ ամենայնի նաւակին մէջտեղէն պիտի արձակուի. եւ երեքժամին նետողը՝ նաւակին քսուած տեղը միշտ սպնգով կը թըջէ: որպէս զի չըլլայ թէ չուանին շարունակ քսուելէն եւ սատտիկ երագու թենէն բռնկի: Ուրիշներն ալ նոյն բանին կը հսկեն. իսկ հմուտ նաւակավար մը՝ նաւակին ետեւի կողմը նստելով, միտ կը դնէ թէ չուանը որ կողմանէ կը ձգուի եւ անոր համեմատ՝ նաւակը դեկով կ'ուղղէ: Առանց չափազանցութեան կրնայ ըսուիլ որ այսպէս վիրաւորած կէտէ մը քաշուած նաւը՝ հովէ աւելի շուտութեամբ կ'երթայ:

Այսպէս անասնոյն ետեւէն կ'իյնան մինչեւ որ յոգնի կամ սատկի եւ կամ գէթ ալ կարող չըլլայ աւելի հեռու երթալ: Երբեմն 2000 գրկաչափ չուան կ'առնէ մէկտեղ կը քաշէ: Թէ որ անասունը սառոյցներու մէջ մանէ, անոնց մէջէն բացած ճամբէն կ'երթան. իսկ եթէ սառուցէ շարժուն կողիներուն տակ քաշուելու ըլլայ, շատ անգամ հարկ կ'ըլլայ որսը թողուլ, երեքժամին զօրաւոր քաշելով հանել եւ կամ չուանը կտրել:

Ահա մը երեքժամուով զարնուած ատեն՝ ուրիշ նաւակները հարուածը տուող նաւին կը մօտենան: Երբոր չուանը փորձելով կը տեսնեն որ թոյլ է, կամ նաւակին աւջեւի կողմը շատ չիծռիր կոր, կը սկսին վեր քաշել: Չուանին վեր քաշուած ատենը

ձկնորսներէն մէկը կլոր կ'ամփոփէ, որպէս
 զի եթէ կէտը նորէն փախչելու սկսի՝
 նոյն գիւրութեամբ արձակեն: Իսկ ջրոյն
 երեսէն փախչողին չուանը շատ չեն թողուր,
 որպէս զի չըլլայ թէ կէտը շարժելով՝ չուա-
 նը ժայռի մը վրայ փաթտուի եւ երեքժանին
 ելլէ: Սասկած կէտերը երբ որ անմիջապէս
 ջրոյն տակ կ'երթան, նշան է որ գէր չեն.
 եւ որչափ աւելի նիհար են, այնչափ աւելի
 շուտով ծովուն յատակը կ'երթան. բայց
 քանի մ'որ ետքը նորէն ջրոյն վրայ կ'ելլեն:
 Բայց չեն սպասեր որ ջրոյն տակը գացողն
 ինք իրմէ վրան ելլէ, այլ բոլոր որսորդներն
 իրենց զօրութիւնը միացրնելով՝ դէպ ի նաւը
 կը քաշեն, որն որ կրցածին չափ կը մօտենայ
 եւ նաւակներուն ետեւէն կ'երթայ: Քանի
 մ'որէ վեր սասկած կէտը սաստիկ աղտոտ
 կ'ըլլայ ու անտանելի դարչահոտութիւն կը
 բուրէ. միան ալ երկայն ու ճերմակ որդե-
 րով կը լեցուի: Արչափ որ ջրոյն տակ աւե-
 լի կը մնայ, այնչափ աւելի ալ ետքէն
 ջրէն դուրս կը բարձրանայ: Ամանց մար-
 մնոյն մինչեւ կէտը ջրէն դուրս կ'երեւայ,
 բայց ան ատեն արտաքոյ կարգի ձայնիւ
 կը ճաթին: Մտերնին կը խմորի, եւ փորեր-
 նին խոշոր ծակեր բացուելով՝ փորտեաց
 կէտը դուրս կը թափի: Աէտէն ելած շողին
 աչքը զարնելով՝ կրին պատճառած ցաւին
 նման ցաւ կը պատճառէ:

Երեքժանեաւ վիրաւորելէն ետքը ջրոյն
 վրայ կենդանի վեր ելողներէն՝ ոմանք ա-

պշած կ'երեւան, ոմանք ալ գաղանացած ու
կատղած: Աս վիճակին մէջ դանուած ա-
տեն կեանքն մտնենալու համար մեծ զգու-
շութիւն պէտք է. սրովհետեւ եթէ օդը
քիչ մը յատակ ըլլայ, կենդանին թիակնե-
րու շարժումը կ'իմանայ: Ասանկ որ ըլլայ՝
վրան նորէն մէկ եւ երբեմն նաեւ երկու
երեքժանի կը նետեն, կենդանւոյն ունեցած
զօրութեան համեմատ. հասարակօրէն նո-
րէն ջրոյ մէջ կը սուզանի: Ոմանք իրենց
պոչովն ու թեւերովը շարժելով՝ ջրոյն երեսը
կը լողան: Եթէ աս շարժման մէջ չուանք
պոչին պլուսի, ան ատեն երեքժանին աւե-
լի եւս հաստատուելով՝ ալ չիվախցուիր
որ հանէ:

Վիրաւորած կէտը բոլոր զօրութեամբ
ջուրը վեր կը ցայտեցընէ. թնդանօթի
որոտումը սրչափ հեռուէն որ կը լսուի նէ՝
ասոր ջուր ցայտեցընելն ալ նոյնչափ
հեռուէն կը լսուի. բայց արիւնք բոլորովին
կորսնցընելէն կամ բոլորովին տկարանալէն
ետքը՝ շատ նուազ եւ գրեթէ կաթիլ
կաթիլ ջուր կը ցայտեցընէ: Անկէ ետքը
ձայնը կը նմանի պարսպ սրուակ մը լեցը-
նելու համար ջրոյ տակ բռնուած ատեն
հանած ձայնին: Աս փոփոխութիւնը նշան
է որ ալ շուտով պիտի սատկի:

Թէ որ երեքժանին կոտրի կամ դուրս
ելլէ, ուրիշ նաւի մը որսորդներն իրենց
երեքժանին կը նետեն, եւ յաջողցընելու
որ ըլլան, ալ կէտն իրենց կ'ըլլայ:

Երբեմն կէտ մը միեւնոյն ատեն երկու նաւու երեքժանիներով կը զարնուի: Ան ատեն երկու նաւերն ալ անոր վրայ հաւասար իրաւունք ունենալով՝ կէսուակէս կը բաժնեն: Հարուածը տուող նաւակին հետ գացող ամէն նաւակներն ալ կիտին վեր էլլելուն կը սպասեն, եւ նոյն ատեն ամէնքն ալ պէտք է որ նիզակով սատկեցընելու ջանան: Աս ժամանակն ամենէն վտանգաւորն է, որովհետեւ թէպէտ կէտն երեքժանին արձակող նաւակը կը քաշէ կը տանի, բայց ան նաւակէն շատ հեռու կը մնայ. անոր հակառակ զինքը նիզակով խոցել ուղող նաւակները՝ գրեթէ անասնոյնվրայ կամ քովերը գտնուելով, անոր շարժման ու տատանելուն համեմատ՝ խիտ հարուածներ ընդունելէն շէն կրնար պրծիլ: Պոչովն ու թեւերովն այնպէս կատաղի կերպով ջրոյն կը զարնէ, որ ջուրը ցատքեցընելով՝ փոշւոյ պէս կը տարածէ: Պոչին մէկ հարուածն ալ նաւակ մը խորտակելու բաւական է: Բայց մեծ նաւերն աս հարուածէն վախնալու բան մը չունին, իսկ ինք մեծ նաւին տուած հարուածէն շատ բան կը կրէ: Նիզակները՝ գրեթէ երկու գրկաչափ փայտէ ու գրկաչափ մ'ալ սուր երկաթէ շինուած են, եւ այնպէս չափաւոր պիտի մխուի, որ ծռի՝ բայց չկտորի: Նիզակը մխելէն ետքը վերքը լայնցընելու համար ասդին անդին կը շարժեն: Երբեմն կը հանդիպի որ երեք կամ չորս նաւակներու

բոլոր նիզակները կիտի մը մարմնոյն մէջ
մտուած կը մնան :

Հիւսիսային ծովու ձկնորսներն ուրիշ
կերպ մ'ալ կը գործածեն : Չկան վրայ ա-
ռանց չուանի արձակ երեքժանի մը կ'ար-
ձակեն, որուն վրայ իրենց անունը նշանա-
կուած կ'ըլլայ . գաղանը ղինքը վիրաւորող
երեքժանին հետն առած՝ կը փախչի, եւ ա-
րիւնը կորսընցընելով՝ քանի մ'օր ետքը կը
սատկի : Ախտորսները դին գտնելու որ ըլլան,
ան նաւուն կը դարձընեն՝ որուն անունն
որ երեքժանոյն վրայ գրուած է : Թէ որ
չատ նաւերէ հարուած ընդունած ըլլայ նէ,
նաւապետները ժողովք մը գումարելով՝ ան
նաւին կու տան, որ նաւին հարուածն որ
աւելի մահացու եղած կը համարուի :

Անասունը սատկածին պէս՝ պոչը կը կտրեն,
որովհետեւ խոտորնակ ըլլալով՝ նաւակին
ընթացքը կը կամացցընէր . նոյնէն ու թեւ-
երէն՝ զօրաւոր սոսինձ կը շինուի : Ետքէն
կէտը նաւակի մը ետեւը կապելով, նոյն
նաւակն ալ ուրիշ չորս կամ հինգ նաւակի
կցելով՝ մեծ նաւը կը դառնան : Հոն հա-
օածնուն պէս՝ կետին գլուխը նաւին խելաց
կողմը, իսկ պոչի կողմը՝ դէպ ի նաւին ա-
ռաջակողմը կը կապուի : Առջի հոգը կ'ըլլայ
ծնօտին վրայ, անոր աղբայի տեղ բռնող
ոսկրները ձեռք բերելու համար : Նոյնն ա-
նուորդի մը օգնութեամբ նաւին վրայ կը
հանեն : Աս ոսկրները անասնոյն մնացած
մարմնոյն չափ կ'արժէ : Ետքէն լեզուն կը

կտրեն, ու մարմնոյն վրայէն բոլոր ճարպը կը
 հանեն: Ճարպին ամէն մէկ կտորը մարմնոյն
 բոլոր երկայնութեամբը երկայն երկայն կը
 կտրուի. ետքը ոտնաչափի մը մեծութեամբ՝
 քառակուսի քառակուսի, վերջապէս աւելի
 մանր կտրտելով՝ տակառներու մէջ կը
 լեցընեն: Աս գործքին համար 4—6 ոտք
 երկայնութեամբ մեծ դանակներ կը գործ-
 ածեն: Այէտը կտրտելու համար անասնոյն
 վրայէն քալողները՝ անոր ողորկ ու ճար-
 պային մարմնոյն վրայ չսահելու համար՝
 տակը սուր գամերով կօշիկներ կը հագնին:
 Ոմանց ճարպը ձերմակ կ'ըլլայ, ոմանց՝ դե-
 ղին, ոմանց ալ՝ կարմիր: Ձերմակին մէջը
 բարակ ջղեր ըլլալուն համար՝ դեղնին պէս
 առատ եղ չիտար, իսկ դեղինն ամենէն ա-
 ղէկն է: Ճարպը բոլորովին առնուելէն ետ-
 քը՝ կիտին կմախքն իր ծանրութեամբը
 ջրոյն տակ երթալով, բոլոր որսորդներուն
 ցնծութեան աղաղակաւն աներեւոյթ կ'ըլ-
 լայ: Բայց աս կմախքը քանի մ'օր ծովուն
 տակ կենալէն ետքը, ուռելով՝ ջրոյն երեսը
 լողալու կը սկսի, որով ձկանց, թռչնոց
 ու արջերու ճարակ կ'ըլլայ:

Աս գործողութիւնը լմնցընելէն ետեւ՝
 նաւը ճամբայ կ'ելլէ, եւ նաւահանգիստ մը
 մտնելով կամ հաստատուն սառուցի մը
 քով կենալով, ճարպը հալեցընելու կը
 սկսին: Աս գործքն որսորդներէն ոմանք
 նաւուն մէջ կ'ընեն. բայց կրակ ելլելու վա-
 խը՝ առհասարակ ցամաք երկիրը նաւէն նա-

խամեծար ընել կու տայ: Շատ անգամ
կիտորսներն աս դորձքիս համար Շքիցպեր-
կի կողմերը կը կենան: Թէպէտ կրնայ ճար-
պը տակառններու մէջ թող տրուիլ որ
ինք իրեն խմորելով՝ եղ դառնայ. բայց հա-
սարակօրէն փայտէ մեծ ամանի մը մէջ կը
դնեն, անկէ ալ լայն ու տափարակ կաթ-
սայի մը մէջ: Արակով աղէկ մը եփելէն
ետքը՝ պղտիկ ամաններով կ'առնեն՝ մեծ
մաղի մը մէջ կը լեցընեն, որմէ միայն հե-
ղուկը կ'անցնի. իսկ մնացածը կը նետուի:
Մաղին տակը՝ կէս մը ջրով լեցուն՝ փայտէ
մեծ աման մը կը դրուի, որուն մէջ եղը
կը պաղի, կը զտուի եւ աւելորդ աղտոտ
մասերը ջրոյն տակ կը նստին, իսկ զուտ
եղը ջրին երեսը կը մնայ: Նոյն եղն աւելի
եւս զտելու համար մեծ ամանէն դար-
ձեալ խողովակով մը՝ նոյն մեծութեամբ
ուրիշ ամանի մը մէջ կը վաղցընեն, ան-
կէ ալ երրորդի մը մէջ, որոնք նոյնպէս
մինչեւ կէսը ջրով լեցուն կ'ըլլան: Աւերջա-
պէս անկէ ալ չորրորդի մը կ'անցնի, ուս-
կից առնելով՝ պահելու տակառններուն մէջ
կը լեցընեն: Հալեցընելու ատեն ճարպէն
կորսուածը հարիւրին քսան է:

Աս կերպով կը վարուին Նւրոպացի որ-
տորդները. իսկ կիտին դտնուած կողմերուն
բուն բնակիչքը՝ նոյն անատունն որսալու
ուրիշ եղանակներ ունին: Արտէնլանտցիք
կիտորսութեան դացած ատեննին՝ իրենց
ամենէն գեղեցիկ զգեստը կը հագնին. ու-

որովհետեւ իրենց ձեռնածուները կ'ըսեն որ
 եթէ մէկն աղտոտ կամ մեռելի դպած
 զգեստներով նոյն որսին երթայ նէ, կէտը
 կը փախչի, եւ սատկելու ալ ըլլայ նէ՝
 ջրոյն երեսը չ'ելլեր: Կանայք ալ աս որ-
 սոյն մէջ կը մտնեն, ասոնց գործքն է ծո-
 վային պատմութեանը պատրաստ բռնել, եւ
 կաշուով ու մորթով պատած նաւերը նո-
 րոգել: Արք ու կանայք առանց վախի մը նա-
 ւերով դազանին դիմացը կ'ելլեն, վրայէն
 մեծ ծովահորթի կաշիէ տիկեր կախուած
 երեքժանին անասնոյն վրայ կ'արձակեն,
 որով կէտը չ'իկրնար ջրոյն յատակն իջնալ:
 Ինք փուչ տեղ աշխատելով՝ յոգնելու ժա-
 մանակ, նիզակի հարուածներով բանը կը
 լմրնցրնեն: Ան ատեն արք ծով կը նետուին,
 ծովաշան մորթէն շինուած ծովու զգես-
 տով, որուն կօշիկը, բուն մարմինը պատող
 մասն ու գլխանոցն իրարու հետ աղէկ կա-
 րուած միացած են: Այսպէս մինչեւ գլուխ-
 նին նոյն զգեստով ծածկուելով, ծովաշան
 մը կերպարանք կ'ունենան, եւ դազանին
 բոլորախքը կ'երթան կու դան՝ առանց
 ընկղմելէն վախ մ'ունենալու, որովհետեւ
 հագածնին՝ լողալու զգեստ ըլլալով, նոյնով
 կրնան ծովուն երեսը ոտքի վրայ ալ կենալ
 ու քայլել: Թէպէտ դանակնին անպիտան
 է, բայց սակայն մօրուքի ոսկրները յա-
 ջողութեամբ կը կտրեն կ'առնեն: Ետքէն
 արք, կանայք, տղայք աւարէն մաս մ'ու-
 նենալու համար, կը սկսին խառնիխուռն,

եղը կտրակել . վասն զի ամէն մարդ նաեւ
 Հանդիսատեսք որսին իրաւունք ունին : Աս
 խառնակութեան մէջ՝ իրար չփիրաւորելու
 մեծապէս փոյթ կը տանին . բայց այնպէ-
 սով ալ՝ որսէն ոչ որ առանց վէրքի ետ կը
 դառնայ :

Գ Լ Ո Ի Խ Ի Ա .

ԱՐԼՆՆՅ՝ Է՝ ԴՊՊԻՆ ԲԵՂՄՆԱԼԸ :

ՔՐԻՉ մը ետքը ձորը բոլորովին զատ
 կերպարանք մ'առաւ : Ժայռերու ծագերը
 ձիւն չէր մնացած , բայց լուսնոյ լուսովը փայ-
 լուն ու սառուցով պատած կ'երեւային :
 Շատ բլուրներուն ձիւնն անձրեւէն հալե-
 լով՝ իրենք երեւան կ'ելլէին : Ա՛լ հիմակ
 արագոտն եղջերուաց համար մամուռ ժող-
 վելը դիւրին էր : Ի վան ու Ալեքսի նորէն
 փայտ ժողվելու համար պարանոց դացին :
 Այնչափ ատեն բանտարկուածի պէս տնա-
 կին մէջ կենալու ստիպուելէն ետեւ՝ սր-
 չափ հաճոյական էր իրենց դուրս ելլելնին ,
 սրչափ աղուոր կ'երեւար հիմայ չորս կողմը ,
 ուր ձիւնը խիտ նուազած էր : Պարանոցին
 տեսքն ալ փոխուած էր : Ան սարսափելի
 բարձրութեամբ սառուցէ լեռները՝ որոնց
 հիմը ծովուն յատակը կ'երեւար , հիմայ
 ծովուն մէջ ասդին արդին լողալով՝ իրենց
 զօրաւոր հարուածներովը ծովին երեսի սա-
 ուոյցները կը խորտակէին : Տեղ տեղ վրայէ
 վրայ դիզուած սառոյցներ կային , որոնք

քաղքի մը աւերակներուն կը նմանէին .
իսկ ուրիշ կողմեր՝ սառուցի դաշտերու մէջ
ասդին անդին ջրոյ հոսանքներ կ'երեւային ,
որոնք հովէն մղուելով՝ ջրերնին սառուց-
ներուն վրայ կը թափէին :

Երկու երիտասարդք բախտիւնին փայտի
աղէկ պաշարով մը լեցընելով՝ տուն դար-
ձան : Լուսինը ժայռերուն ետեւէն երեսը
կը ծածկէր , եւ մթըննալու կը սկսէր : Մէյ
մ'ալ յանկարծ արեւելեան կողմը երկինքին
վրայ կարմրութիւն մը տեսան , որն որ եր-
թալով կը շատնար : Ետքէն արեւուն ճա-
ռագայթները տեսնուեցան եւ արշալոյս
ըլլալն իմացուեցաւ : Ար յուսային որ ա-
րեւն իրենց հորիզոնին վրայ կը բարձրանայ .
բայց դեռ շատ ցած ըլլալով՝ միայն իր ցո-
լացումը քիչ մը լոյս սարգեւեց , որն որ
լուսնկայէն աւելի լոյս կու տար : Աս
հաճոյական երեւոյթը՝ որչափ կարճ էր ալ
նէ՛ իրենց սիրտը միսթարական յուսով
մը լեցուց . վասն զի իմացան որ վերջապէս
պիտի դառնայ ցորեկուան լոյսը՝ որմէ եր-
կայն ատենէ վեր զրկուած էին :

Աճապարելով եկան աս ուրախալի լուրը
նաւուղիին ալ հաղորդեցին , որն որ հազի-
կրնար հաւտալ . բայց երկրորդ օրը իր աչ-
քովն արեւուն ելլելը տեսնելով՝ համո-
զուեցաւ . նոյն օրը ճառագայթները քիչ
մ'ալ աւելի բարձրացան : Հինգ ամսուան
չափ արեւէն զրկուելէն ետքը՝ ինչ պրանչե-
լի տեսարան էր արշալոյսը տեսնելը : Աուրի՛

մը, երկայն ժամանակէ վեր աչքը ծածկող վարագոյրը բացուելու ատեն, բնութեան զարմանալի տեսարանը տեսնելով՝ զգացած ուրախութեան նման ուրախութիւն էր աս երեւութին պատճառած ուրախութիւնը։ Աս նոր բարերարութեան համար ալ Աստուծոյ շնորհակալ եղան, եւ ան ժամուն մէջ երախտագիտութեամբ յիշեցին թէ ինչպէս զարմանալի կերպով զիրենք պաշտպանեց, եւ նոյն մութ ու երկայն գիշերուան ատեն՝ իրենց ամէն հարկաւոր եղածները հոգաց։

Հետեւեալ օրերը արեւը բոլոր պայծառութեամբը տեսնուեցաւ եւ հորիզոնին վրայ աւելի երկայն կեցաւ։ Աերջապէս մէյ մ'ալ ելաւ ու ալ շմտաւ։ Մէկալ կիսագունար լուսաւորելէն ետքը՝ հետզհետէ հիւսիսային բեւեռին կը մծտենար։ Արեւն երկրագնդին միայն կէտը կը լուսաւորէ, ան ալ իր ճառագայթներուն ուղղահայեաց ինկած տեղէն ամէն կողմ՝ 90 աստիճան։ Գարնան ու աշնան ատենը՝ երբոր ինք ճշդիւ հասարակածին վրայ կը գտնուի, իր ճառագայթները հաւասարապէս երկու բեւեռին ալ կը տարածէ։ Որովհետեւ ամառը դէպ ի հիւսիս կը դառնայ ու նոյն կողմերը կը մնայ, ի հարկէ ան կողմերը շարունակ ցորեկ կ'ըլլայ, միեւնոյն ժամանակ՝ հարաւային կողմը երկայն գիշերուան խաւարի մը մէջ թաղուած կ'ըլլայ։

Արեգական երեւնալուն հետ օդն ալ

շարթէ շարաթ կը փոխուէր, եւ ամէն
 կողմ նոր կերպարանք մը կը ստանար :
 Արեւուն հորիզոնին վրայ կարճ ատեն
 մնացած առաջին օրերը՝ օդը դեռ պաղ էր .
 բայց ալ ան խիստ պաղը չէր՝ որն որ ան-
 դամները կ'ընդարմացընէ ու շունչը կ'ար-
 գելէ : Երեք բարեկամք հիմակ երկայն ա-
 տեն բաց օդի մէջ կրնային կենալ . կրնային
 միանգամայն արածելու տանիլ իրենց ա-
 րագոտն եղջերուները, որոնք նորէն կենդա-
 նութիւն ստանալով՝ ձեան տակէն ուրա-
 խութեամբ մամուռ կը փնտուէին : Որչափ
 աւելի որ արեւը հորիզոնին վրայ կը կենար,
 այնչափ ալ օդը կը մեղմանար, սառոյցներն
 ալ մամուռներուն վրայէն կը հալէին : Ի-
 րիկունը շատ անգամ ամէն կողմ թանձր
 միգով մը կը պատէր, որն որ ետքէն տաք
 անձրեւի մը կը դառնար, եւ քանի մ'օր
 անձրեւելով՝ երկրին սառոյցներէն ազատելը
 կը փութացընէր :

Երեք արտորելոց բնական հովիտը զուարթ
 տեսք մ'առած էր : Երկիրը գեղեցիկ կա-
 նաչով ծածկուեցաւ, որովհետեւ լոռն ու
 մամուռը շուտ կ'աճէին : Արեւն երթա-
 լով աւելի կը բարձրանար եւ աւելի եր-
 կայն ատեն կենալով՝ խոտն ու դդախտտը
 կը բուսցընէր : Արագոտն եղջերուներն ալ
 նոյն խոտի օթոցին վրայ ուրախութեամբ
 ժողվուելով՝ նոր բուսած փափուկ խոտե-
 րով կը ճարակէին : Միայն ծովուն կողմը
 դեռ զարհուրելի կերպարանք մ'ունէր :

Ստոյգ է՝ տեղ տեղ սառույցները հալած էին, բայց տակաւին ահագին լեռներ կային, մեծատարած միջոցներ թանձր սառուցով ծածկուած էին, որն որ արտաքոյ կարգի տեսարան մը կը ձեւացընէր։ Մէկ կողմը բնութիւնն իր երիտասարդական գեղեցկութեամբը կ'երեւար, մէկալ կողմը՝ ձմերուան բոլոր խստութեամբը։

Սառնամանեօք ծածկուած պարանոցն ալ աչքին հետաքրքրական կերպարանք մը կ'երեւցընէր. իրարու վրայ անհեղեղ կերպով դիզուած սառույցները, նայուած կողման համեմատ՝ երբեմն աշտարակներու եւ անխանելի բերդի կերպարանք ունէին, երբեմն գետնաշարժէ կործանած քաղքի մը աւերակներու տեսքը, երբեմն ալ միջին դարու մենաստանի մը ճարտարապետական շինուածքին երեւոյթը։ Սառույցներուն՝ արեւէն կէս մը հալած դադաթները, զանազան կանոնաւոր ու անկանոն զարդեր կը ձեւացընէին, եւ կամ նաեւ ամենաճարտար քանդակագործի մը մեծ համբերութեամբ հաղիւ յառաջ բերել կրցած ամէն սքանչելիքը կ'երեւցընէին։ Լուսոյն՝ աս սառուցի զանգուածէ պատկերներուն մէջ յառաջ բերած սքանչելի ու զանազան երեւոյթները՝ զարմանալիքն աւելի եւս կը կրկնապատկէին։ Նոյն ընդարձակ հայելոյն ու թափանցիկ զանգուածին վրայ, փոփոխակի ամէն դոյներն ալ կը ցոլանային եւ անոնց մէջէն կը փայլէին. մէկ կողմը՝ սսկւոյ, ու-

բիշ կողմը՝ ծիրանւոյ գոյն մը կը շողար. հոս՝ սրգան կարմրի հաբուստ գոյնը, հան փափուկ կապուտակը կը փայփլէր: Օրը քանի մը անդամ լուսոյ ճառագայթից զանազան ուղղութեամբ զարնելովը փոխուող աս երեւոյթները հրապուրիչ ու նորակերպ լուսանկար մը կը պատճառէին:

Նաեւ արեւը կէսգիշերուան ատեն տեսնելն ալ զարմանալի տեսարան մըն էր: Արեւը մինչեւ կէսօր միօրինակ դէպ ի վեր կը բարձրանար. նորէն վար կ'իջնար՝ ետքէն առանց հորիզոնին վրայէն կատարեալ աներեւոյթ ըլլալու: Արեւը շարունակ տեսնելը՝ չբացատրուելու զգածմունք մը կը պատճառէր. լուսոյ ատեն կը պառկէին, լուսոյ ատեն կ'ելէին:

Գ Լ ՈՒ Խ Ի Բ .

Նոր հոգիեր ու պարբասութիւններ:

ԳՆՐՆԱՆ գայը՝ մեր աքտորելոց սրտին մէջ Շքիցպերկի կիտորոաց վրայ նաւ տեսնելու յոյսը զրգուեց: Աստուծակ միշտ կը խնդրէին աս շնորհքը՝ որն որ իրենց ազատութիւն պիտի տար: Բայց կրնար ըլլալ որ ամենեւին նոյն կողմերը նաւ չգար, կամ կղզւոյն այնպիսի մէկ կողմը մտենար, որ իրենք կարող չըլլային տեսնել:

Երկու երիտասարդք իրենց գերութենէն ազատելու բաղձանքնին շատ անդամ կը յայտնէին: Իսկ նաւուղիդը՝ որն որ նոյն-

պէս որտին մէջ ուրիշ բաղձանք չունէր ,
 բայց եթէ շուտով իր ամուսնոյն ու որ-
 դոց հետ միանալ , իրենց յայանապէս ը-
 սառ թէ բաղձանքնին դեռ շուտով չի կրնար
 կատարուիլ , վասն զի կիտորսներուն Շքից-
 պէրկ գալու ատենը դեռ հասած չէ : Չի-
 բենք յորդորեց որ համբերութիւն ու Աս-
 տուծոյ կամաց հետ համակերպութիւն
 ունենան . վասն զի կրնայ ալ ըլլալ որ նոյն
 տեղը երկրորդ ձմեռ մ'ալ անցընելու ստի-
 պուին : Աւելի չարագունին պէտք է որ
 պատրաստ ըլլանք , կ'ըսէր : Թէպէտ մեր
 ազատութենէն պէտք չէ որ յուսահատինք ,
 բայց յոյսն ալ շատ պէտք չէ գրգռել :
 Այսպէս վարուելով , եթէ բաղձանքնիս կա-
 տարուելու ըլլայ , աւելի կ'ուրախանանք . իսկ
 եթէ անոր հակառակ նա գալու չըլլայ
 եւ հոս տարի մ'ալ կենալու պատրաստ
 չըլլանք , տրամութիւննիս շատ մեծ կ'ըլլայ :
 Արդ պէտք ենք այնպէս վարուիլ իբր թէ
 ամբողջ տարի մ'ալ աս կողմոյն վրայ պի-
 տի մնանք : Մեղի ու մեր արագոտն եղ-
 ջերուաց համար պաշար պէտք ենք ժող-
 վել . եւ այսպէս երկայն բնակութիւն մը
 տանելի ընելու համար ամէն բան պա-
 տրաստել : Թէ որ նոյն պաշարները չսպա-
 աւած' նաւ մը մեզի ազատութիւն բերելով ,
 աս կողիէն ելլենք , գէթ անով գարնան
 ժամանակ զբաղած եւ փախած կ'ըլլանք
 դատարկութենէն , որն որ մեր միտքը հո-
 գեր բերելով' զուարթութիւննիս կրնայ

յափշտակել: Մեր չքաւորութեան ատեն
առաջին բնակիչներէն մնացած պաշարները
մեզի մեծ օգնութիւն եղան: Չիկրնար մի
ըլլալ՝ որ մեր աղատելէն ետքը՝ աս ամայի
կողմոյն վրայ ուրիշներն ալ իյնան: Հո-
լանտացւոց թողուցածներովը մենք մեր
կեանքը պահեցինք: Մենք ալ մեր կող-
մանէ կրնանք ուրիշներուն կեանքը պա-
հել: Ուրեմն խիւղը՝ մեր ամէն պատրաս-
տել կարող եղած պաշարներով՝ պատշաճ
վիճակի մէջ թողունք:

Թէպէտեւ նաւուղիին աս խօսքերը երի-
տասարդներն ու բախացրնելու յարմար չէին,
բայց խօսածներուն վրայ որչափ աւելի կը
մտածէին՝ այնչափ ալ տուած խրատնե-
րուն խմաստութիւնը կ'ըմբռնէին: Ուստի
այնպէս սկսան գործել՝ իբր թէ տա-
րի մ'ալ Շրիցպերկի վրայ պիտի կենային:

Գարնան ատեն՝ իրենց առաջին գործքն
եղաւ տնակնին մտքրել ու մտքուր օգ տալ,
որովհետեւ վեց ամիս էր որ պաղերուն
պատճառաւ՝ ո՛չ դուռ եւ ո՛չ պատուհան
կրցեր էին բանալ: Ծխէն, մսին շոգիէն ու
եղջերուաց շնչառութենէն օգն ապակա-
նած էր: Եղջերուները դուրսը ձգեցին, եւ
երկու այրերուն մէջ կրակ ու քիչ մ'ալ
վառօղ վառելով՝ օգը մտքրեցին: Ուտելու
պաշարնին ու մուշտակնին դուրս հանելով՝
վերջիններն աղէկ մը ծեծեցին ու թօթուե-
լով՝ արեւու մէջ փռեցին. ամէն աման-
ներն ալ մտքրեցին: Նոյն գործողութիւն-

ներն իրենց զգեստներուն ու ճերմըկեղէններուն վրայ ալ կատարեցին: Ետքէն տնակին ներսն ու դուրսը աղէկ մը մաքրեցին ու կարգաւորեցին: Շատ գործածութենէն սոցականած վառարանն աւելով՝ նորէն աւելի հաստատուն եւ աւելի պատշաճագոյն մը շինեցին:

Նոյն ստեն միանգամայն արագոտն եղջերուներն ալ կրթեցին: Աս կենդանիները շատ հեզցած ու ընտանեցած էին. նշան տրուածին պէս՝ կու գային եւ իրենց տերանց ետեւէն ամէն տեղ կ'երթային: Սպանուած արագոտն եղջերուաց մորթէն պախուց ու փոկ շինեցին: Անդանիները հեղութեամբ մը թոյլ տուին որ պախուցն իրենց անցընեն ու բախարին լծեն, որուն վրայի բեռն ամէն օր կ'աւելցընէին՝ առանց շատ ծանրացընելու:

Խոզին մօտերը քիչ մը երկիր փորելով, սոսկ ու սխտեռ տնկեցին, եւ քիչ մը ետքը նստել բակլայ ալ տնկելու միտք ունէին: Փորած տեղերնէն շատ մամուռ ժողվեցին եւ չորցընելով՝ կաշիէ պարկերու մէջ լեցուցին:

Աս գործքերով ամիս մ'անցաւ: Արովհետեւ պարանոցին վրայի սառոյցներն երթալով կը հալէին, ձուկ բռնելու համար կարթի լար պատրաստեցին: Հին բնակչաց գործ իքներուն մէջ կարթ գտած էին. սասկեցուցած կենդանիներուն աղիքները կերի տեղ գործածեցին: Աս փորձն աղէկ

յաջողեցաւ . ան օրուքնէ ետքը՝ ամէն օր իրենց սեղանին վրայէն ձուկ չէր պահսեր : Այնչափ առատ ձուկ կը բռնէին , որ սկսան մէկ մասը չորցընել , մաս մ'ալ մխել :

Իրենց տնակը մտքրած ատեննին՝ շատ անգամ յղկուած տախտակ պէտք ըլլալով , ծովեզրէն բերելու պարտաւորեցան : Երեքն ալ զինեալ եւ եղջերուները բախրին լծելով՝ ճամբայ ելան : Թէպէտ եւ արեւը խիստ զօրաւոր էր , բայց կը տեսնէին որ երկիրը բոլոր խոնաւ , տեղ տեղ ալ ճախճախուտ էր , եւ մամուէն , դգախտուէն ու քանի մը թփերէ զատ՝ բան չէր բուռցընէր : Իրենց համար ուրախալի զիւտ մ'եղաւ առաջին անգամ՝ ան կողմոյն վրայ աղկիոն ու ծովու ծիծառ տեսնելը : Ասոնցմէ մէկ քանի հատ զարնելով՝ աղէկ խորված մը պատրաստեցին :

Պարանոցին քով՝ քառասունուչորս ժամ անցընելով՝ շատ փայտ ժողվեցին : Ծովէն առատ ձուկ կը բռնէին . հազիւ թէ կարթը կը ձգէին՝ մէյ մ'ալ ձուկ կը բռնուէր : Հոն կեցած ատեննին՝ ուտելիքի վրայ մտածելիք չունէին . արդէն կերակուր եփելու մէջ ալ աղէկ վարժած էին : Կերակուրնին ուտելէն ետեւ՝ մուշտակներնուն փաթտուելով՝ երկրին վրայ կը քնանային :

Աշխատութենէն հանգչելէն ետեւ՝ պարանոցին քովերը կը պտըտէին : Անգամ մը ատանկ ստըտելու ատեն՝ բարձր տեղ

մը գտան, որն որ նաւի փրցուած ող-
 նափայտի կը նմանէր, եւ կ'երեւար որ
 մեծ երկրի մը զանգուած բլլայ: Մին-
 չեւ նոյն ատեն մեր երեք բարեկամաց
 նոյն կողմոյն մէջ տեսած ամէն բլուրներն
 ու լեռները՝ սրածայր ժայռերէ էին: Բայց
 հոս հատ մ'ալ տեսան, որն որ խոտով ու
 մամռով ծածկուած, քովերն ալ խո-
 նաւ ու ճախճախուտ էր: Արան ելլելով
 տեսան որ գազաթը մէջն ինկած էր: Ճեղ-
 քը քննելով՝ տեսան որ բոլոր բլուրը սա-
 աուցէ բաղկացած էր եւ միայն վրան կե-
 ղելի մը պէս՝ մամռով ծածկուած հող
 կար: Արի ծագն արեգակէն տարքնալով՝
 հալած եւ ջուրը շատ կողմերէ առուի պէս
 վազելով՝ շորս կողմը ժողովուած էր:

Աս կործանած բլրէն իմացան որ եր-
 կրին մեծ մասը՝ գուցէ հազարաւոր տարի-
 ներէ վեր չհալող սառոյցներէ բաղկացած
 էր: Աղբուրն վրայ առդին անդին տեսնուող
 ժայռերը՝ իբր թէ անոր կմախներն էին.
 իսկ ան բոլոր ծովուն երեսին վրան գտնու-
 ող դաշտերն ու ձորերը՝ սառուցով ու
 վրան քիչ մը կեղելի պէս հողով ծածկու-
 ած էին, նոյն հողն ալ յառաջ եկած էր
 ծովուն բերած ու դիզած տնկերէն եւ
 փայտերէն, որոնք ետեւէ ետեւ փտտելով՝
 հող դարձած էին: Անոր համար ամենեւին
 ծառ կամ տունկ մը խորունկ արմատ չէր
 կրնար ձգել, եւ գետինն ալ միշտ խոնաւ
 ու սրաղ կը մնար: Կրենց տնկած սիսեռն

ու սապն ալ՝ քիչ մը արմատ ձգելէն ետքը
ապականեցան եւ հաղիւ եղջերուաց ուտե-
լու խոտ տուին:

Նոյն անասունները երեք բարեկամաց
մեծ ծառայութիւն կ'ընէին իրենց ժող-
ված ծառի բները տուն կրելով: Առան-
ձին առանձին մէյմէկ գերանի մը լծուելով
ալ՝ հեղութեամբ կը քաշէին:

Տունը բաւական այրելու եւ շէնքի փայտ
կրելէն ետքը՝ սկսան մեծ փութով կար-
գաւորել: Շարժական կամուրջը քիչ մը
ապականած ըլլալով՝ նորոգեցին. այրին
մուտքին ալ կրկին դուռ մը շինեցին, որ-
պէս զի պաղէն աղէկ պատասպարուին:

Հիմակ ալ պէտք էր ուրիշ պաշարներ
ալ պատրաստել, որոնց համար որսորդու-
թիւն ու ձկնորսութիւն պէտք էր ընել:
Չկնորսութիւնը Ալեքսիին սովորական
զբաղմունքն էր. եւ այնչափ առատ ձուկ
կ'որսար՝ որ չէ թէ միայն իրենց ամէն
օրուան կերակրոյն բաւական կ'ըլլար, այլ
նաեւ բաւական չոր ու միտած ձուկ ալ
կը պատրաստէին: Որոն աւելի դժուար
էր, վասն զի արագոտն եղջերուները
զարնան տեղերնին փոխած եւ ասդին
անդին խոտաշատ տեղեր ցրուած էին:
Իսկան երկայն ժամանակ պտրտելէն ետքը
հատ մը զարկաւ, սրով բաւական ատեն
ուտելու կերակուր ունեցան: Բայց սրով-
հետեւ տաքին պատճառաւ արագոտն եղ-
ջերուին ու ձկան միտը պահելը դժուար

կըլլար, սկսան անսպական պահելու միջոց մը փնտռել: Նաւուղիդը հնարք մը գտաւ: Իր խորհրդեան համաձայն՝ խրամին տակը սառուցի մէջ շտեմարանի պէս փոս մը փորեցին, որուն բերանը մեծ ու լայն քարով մը գոցեցին: Աս փոսը հիւսիսային կողմը բացած էին, որպէս զի արեգական ճառագայթներուն տակ չիյնայ, եւ այնպէս շինուած էր՝ որ տակը ժողվուած ջուրը կրնար վազել երթալ: Այսպէսով միան ու ձուկը միշտ թարմ կը մնային:

Գ Լ Ո Ի Խ Ի Գ .

Նաւուղիներն իրենց ստորագրութիւնը:

ՓԼՅՏԻ ու կերակրոյ աղէկ պաշար պատրաստելէն եւ բոլոր անային գործքերը լմնցընելէն ետքը, նաւուղիդն առաջարկեց որ կղզւոյն վրայ մեծ արշաւանք մ'ընեն: Ասով երկու գիտում ունէր. նախ կղզին աղէկ մը ճանչնալ, երկրորդ իրենց համար օգտակար եղող ուրիշ բաներ փնտռել: Արնար ըլլալ նաեւ որ կիսորսներն իրենց կեցած կողման հակառակ կողմը ցամաք ելած ըլլային եւ Նախախնամութիւնն իրենց ընթացքը դէպ ի հոն ուղղէր:

Աս արշաւանաց համար օգը շատ յարմար էր, որովհետեւ Մայիսի վերջերն ըլլալով՝ սաստիկ տաքերը դեռ չէին կոխած: Արկայն ժամանակէ վեր չմտնող արեւը՝ օրէ օր կը բարձրանար, եւ երեք բարեկամք

գիտէին որ Յունիսի Չլին իր վերջին աստի-
ճանի բարձրութեան հասնելէն եւ վերջին
աստիճանի տաքութիւն պատճառելէն ե-
տեւ՝ կամաց կամաց իջնալու կը սկսէր մին-
չեւ որ աներեւոյթ ըլլար: Նաւուղիդը գիտէր
որ կիտորսները Մայիս ամսոյն մէջ նոյն
կողմերը կու գան եւ մինչեւ Շքիցպէրկ կը
յառաջանան. իսկ երկայն օրն անցածին
պէս՝ շուտով ետ կը դառնան, գիտնալով
որ անկէ ետքը հիւսիսային կողմը կենալը
վտանգաւոր է: Ուստի երեք արտօրեւոց ա-
զատութեան յոյսը՝ Մայիսի վերջին կէսէն
մինչեւ Յունիսի կէսին մէջ սահմանաւորած
էր. եւ կրնայ մտածուիլ որ իրենց ամէն
օրւան աղօթքին մէջ չէին դադրիր Աս-
տուծմէ խնդրելէն որ իրենց յոյսը պարապ
չելլէ:

Նաւ մը տեսած ատեննին, նոյն կողմոյն
մէջ ազատութեան սպասող մարդիկներ
գտնուելուն նշան տալու համար հարկաւոր
եղածը հետերնին առին: Շատ դժուարաւ
կրցան իրենց խղէն մինչեւ ժայռին ամենա-
բարձր գագաթը ճամբայ մը բանալ, ուս-
կից որ ծովին պարանոցը կ'երեւար: Գի-
տելու համար որոշեալ ատեն փոփոխակի
հոն կ'ելլէին: Արագոտն եղջերուաց օգնու-
թեամբ նոյն բարձր տեղը շոճի ծառ մը
հանելով, վրան արջու մորթ մ'անցուցին,
որն որ ծովուն վրայ շատ հեռուէն ալ
կրնար տեսնուիլ: Աս նշանէն քիչ մը հե-
ռու փայտ գիղելով՝ պատրաստեցին, որ

հարկ եղած ատեն՝ շուտով կարենան կրակ վառել: Եւ որովհետեւ մուխը շատ հեռուէն ալ կը տեսնուի, անոր համար եթէ մղոններով հեռուէն ալ նաւ մ'անցնելու ըլլար, նշմարելով կրնար զիրենք ազատելու նաւակ մը խրկել:

Երեք բարեկամաց աս դործողութիւններուն մէջ ունեցած զգածմունքը՝ չիկրնար խօսքով բացատրուիլ: Ասին ու յոյսը փոփոխակի իրենց վրայ կը տիրէին: Մտածելով որ նաւ մը իրենց նշանը կրնայ իմանալ ու նաւակը խաւրել, ուրախութենէն սրտերնին կը զարնէր: Արդէն իրենց երեւակայութեան մէջ կը տեսնէին որ նաւակը հասած է, իրենք ալ թեւերնին տարածած՝ իրենց մտացածին ազատիչը կը գրկէին: Մէյ մ'ալ ետքէն երբ որ կը մտածէին թէ կրնայ ըլլալ որ իրենց կողմին կամ բնակարանին կողմերն ամենեւին նաւ մը չմտենայ, եւ իրենք նոյն տխուր տեղը ձմեռ մ'ալ անցընելու ստիպուին, բոլոր քաջասրտութիւննին կը մարէր, աչքերնին արցունքով, սրտերնին ալ տրամալի խորհուրդներով կը լեցուէր, եւ միայն Աստուծոյ կամացը հետ ունեցած բարեպաշտ համակերպութեան տեղի կու տային:

Աս մտածմունքներով իրենց երկայն արշաւանքը սկսան ան ճամբով՝ որով որ նաւէն իրենց բնակարանն եկած էին: Աերակուրներն եւ ուրիշ հարկաւոր բաները՝ արագոսն եղջերուները կը կրէին: Իրենց առ-

ջի անգամ՝ ջուր շնորհող առուին եւ առաջին գիշերն անցուցած այրին քով, եւ առջի արջուն հետ կռուած տեղերնին քիչ մը երկնկեկ կեցան: Աս ամէն տեղերն իրենց միտքը տխուր յիշատակներ կը բերէին, բայց միանգամայն առիթ կու տային իրենց շնորհակալութիւնն ալ Աստուծոյ մատուցանելու:

Իրենց նաւէն ելած ատեն, նոյնին կեցած տեղը գիտակով գիտեցին, եւ յաջողութեամբ կղզին հասած ըլլալուն համար կրակով նշան տուած ժայռերնուն վրայ ելան: Համատարած ծովուն վրայ իրենց աչքին առջեւը՝ միայն սառուցէ լեռներ կը տեսնէին, որոնք թեթեւ հովէն ու ալիքներէն կը տատանէին: Նաւու եւ ոչ նշմարանք կար: Նոյն կողմերը նաւի կտորտուկ սկսան փնտռել, որպէս զի իմանան որ արդեօք իրենց կղզին գալէն ետեւ ելած մըրկով նոյն նաւը խորտակած է: Բայց չկրցան անտնկ բան մը տեսնել, որմէ կարող ըլլային հետեւեցնել թէ նոյն կողմերը նաւ մը խորտակած ըլլայ:

Առաջին անգամ իրենց դժբախտ ընկերներուն նշան տալու համար կրակ վառած ժայռին վրայ արագոտն եղջերուի մորթով կայմ մը տնկեցին, որով իրենց հոն ըլլալուն նշանը՝ կղզւոյն մտեցող նաւին կ'ուղէին տալ: Աս ընելէն ետեւ՝ իրենց բնակարանը դարձան. ճամբան շատ դճալխոտ ժողովեցին, եւ ճարպով առողջարար ու հա-

մով կերակուր եփեցին: Չորոյն մէջէն անցնող գետակին ափանց վրայ շատ ջրկտակէն գտան, որուն թարմն երկայն ատենէ վեր չէին կերած:

Քանի մ'որ հանգչելէն ետքը՝ մտքերնին դրին որ ծովուն քովէն կրցածնուն չափ հեռու ճամբորդութիւն ընեն: Ասոր համար հետերնին ութը օրւան կերակրոյ պաշար առին: Արովհետեւ ծովեզրը կարգաժայռեր կային, կը յուսային որ հանգչելու համար այր ալ կրնան գտնել: Քայլսիրն ամէն հարկաւոր բաներով բեռնաւորելով՝ եղջերուները լծեցին: Ա'ուղէին ճամբանին այնպէս յառաջ տանիլ, որ ծովուն մէկ մասը միշտ առջեւնին ըլլայ, որով քանի մը մղոն հեռուէն անցնող նաւ մ'ալ աչքերնէն չսրծի: Ալերջին օրերուն հանգստեան ատենը, ժամ մ'ալ չէին անցրներ առանց մէջերնէն մէկը դիտակով դիտելու համար ժայռին վրան խրկելու. բայց ամենայն ինչ անօգուտ եղած էր:

Ջերմեռանդն աղօթքով մը Աստուծոյ սղորմութիւնը խնդրելէն ետքը՝ ճամբայ ելան: Ծովեզրէն քայլելը յաճախ մինչեւ ծովուն մէջ երկրնցող ժայռերուն համար խիստ դժուար էր: Աղյնպիսի տեղեր բեռներնին իրենք անձամբ տանելու կը ստիպուէին, վասն զի ան զառիվայր ու խորտուրտ տեղերը՝ արագոտն եղջերուք պարապ բայլսիրն խոկ դժուարաւ կրնային քաշել: Երբեմն ճամբանին երկու կողմը ժայռով

պատած ձորի մէջէն կ'ըլլար, որով ծովուն տեղքը կ'արգելուէր: Այսպիսի տեղեր երկայն ժամանակ չէին հանգչեր. հապա աւելի ան տեղերը կը կենային, ուր որ ծովը տեսնելու արգելք մը չէր ըլլար: Նոյնպիսի տեղերը հանգչելով՝ կրակ կը վառէին, բռնած ձկերնին կ'եփէին, կամ՝ ծովու քովերը հրացանով զարնուած թռչունները կը խորվէին: Շատ անգամ ծովուն քովերը փայտ գտնելով կը գործածէին, իսկ ուր որ չէր գտնուեր՝ բախրին վրայիններէն կը վառէին:

Իրենց աս ճամբորդութեան առաջին օրը երեք անգամ կենայէն եւ գոնէ տասը մղոնի չափ ճամբայ ընելէն ետքը, իրենց ու եղջերուաց հանգչելու համաձայն քիչ մը խորունկ այր մը գտան, որուն քովերը եղջերուաց համար բաւական ճարակ կար: Ստոյգ է որ արեւելեան կողմը ժայռ մը դուրս ջցուած ըլլալով՝ ծովուն տեղքը կը խափանէր, բայց արեւմտեան կողմանէ առջեւնին շատ բաց էր: Երեք բարեկամք աղէկ կերակուր մ'ուտելէն ետեւ՝ պառկեցան:

Ալեքսի եւ Իվան ճամբէն շատ յոգնած ըլլալով՝ շուտ մը քուն մտան: Իսկ նաւուղիղը, որն որ աւելի ուշ քնացած էր, որոտման նման ձայնէ մը արթընցաւ: Միտ գնելով՝ երկրորդ ու երրորդ անգամ ալ նոյն տեսակ ձայն լսեց, որն որ ժայռերուն մէջ կը հնչէր: Շուտ մը վեր ցատքեց, երկինքը

զննեց, բայց պարզ ու մաքուր էր: Ուրեմն
 որոտում չէր կրնար ըլլալ: Անմիջապէս իր
 բարեկամներն ալ արթնցուց, որոնք ինչ-
 պէս յոգնած մարդիկներուն կ'ըլլայ, յու-
 գեալ քնոյ մը մէջ նոյն ձայնը լսած էին:
 Իսկզբան երազի մէջ իրենց մտքին առջեւ
 նաւ մը կը ներկայանար, եւ այնպէս կ'երե-
 ւակայէին որ իր դաշն աւետելու համար՝ ե-
 րէք թնդանօթ արձակելով՝ զիրենք նաւը
 կը հրաւիրէր: Ոտք ելլելով՝ աչքերնուն
 զօրածին չափ ծովը դիտեցին, արեւելեան
 կողման ժայռին վրան ելան, բայց ո՛չ աչ-
 քով եւ ո՛չ դիտակով նաւ կամ նաւու
 նշմարանք տուող բան մը կրցան տեսնել:
 Այսպէս յոյսերնին պարապ ելլելով, տե-
 ղերնին դարձան եւ նորէն պառկեցան, բայց
 հանդարտ չկրցան քնանալ, վասն զի թնդա-
 նօթի ձայնը միշտ ականջներնուն կը հնչէր:

Երկրորդ օրը կանուխ ճամբայ ելան:
 Միշտ խորածորի մը մէջէն կը քալէին, եւ
 որչափ որ յառաջ կ'երթային՝ այնչափ ալ
 դուրս ցցուած ժայռերը ծովու տեսքը կը
 խափանէին: Ետքէն ծովափնեայ տեղ մը
 լայն դաշտ մը գտնելով՝ ճամբանին հոնկից
 յառաջ տարին: Նոյն ճամբէն երկու ժա-
 մու չափ յառաջ երթալով, աջ կողմի
 ժայռերուն մէջէն անցք մը զիրենք ուրիշ
 ժայռերով պատած դաշտ մը հանեց: Հոն
 կենալով՝ կարթերնին նետեցին որ կերա-
 կրոյ համար ձուկ որսան: Արագոտն եղջե-
 րուններն ալ լուծէն արձակելով՝ ազատ

Թող տուին, որ իրենք իրենցմէ երթան ճարակ գտնեն :

Աս ցած ժայռերով պատած ձորը՝ աչքին գեղեցիկ տեսք մը կը ներկայացընէր : Մէջէն հեղիկ մրմունջով առու մը կ'անցնէր, որուն ափունքը թփերով լեցուն էր : Արկու կողմերը գեղեցիկ խոտաշատ դաշտեր կային, ջրային թռչուններն ալ եղերքը կը թռչտէին : Նոյն ձորոյն գեղեցիկութեան ու բարեբերութեան վրայ այնպէս զարմացան, որ իրենք զիրենք երկրին ուրիշ մէկ կողմը փոխադրուած կը կարծէին : Շքեցպերկի վրայ կողմ մ'ալ այսպէս գեղեցիկ եւ խոտաշատ տեղ տեսած չէին . հոն գգալխատ, ջրկուտեմն եւ ուրիշ իրենց անձանթութանկեր ալ կային . հողին թանձրութեան ալ իրենց տնակին քովի հողէն աւելի բլլալուն վրայ չէին տարակուսիր : Բայր ձորն այնպէս աղուոր երեւցաւ իրենց, որ որոշեցին թէ երկայն ատեն Շքեցպերկի վրայ կենալու ստիպուին նէ, ամարուան մեծ մասը նոյն տեղն անցընեն :

Նառուղիղը մէկ բանին չէր հաճեր . այսինքն թէ ձորն այնպէս ամէն կողմանէ ժայռերով պատած բլլալով, ծովուն վրայ ազատ ու բաց տեսք չունէին, որն որ իրենց համար էական բան մըն էր, առանց որոյ՝ ան կողմանէ անցնող նաւերը կրնային իրենց աչքէն պրծիլ :

ԱՐԵՔ բարեկամք կաթսայի մը բոլորտի-
քը շարուած էին , որուն մէջ ձուկու դգալ-
խտա կ'եփէին : Չորին գեղեցկութեան վրայ
այնպէս զմայլելով կը խօսէին , որ միտ չէին
դրած թէ եղջերուներն իրենց աչքին առ-
ջեւէն աներեւոյթ եղած էին : Մէյ մ'ալ
յանկարծ հրացանի մը ձայնէ արթնցան
եւ տեսան որ պզտիկ արագոտն եղջերուն
դիմացի կողմը պատող ցած բլուրներուն
վրայէն փայլակի արագութեամբ ցատքելով
կու գայ : Մէկալ եղջերուն ուրիշ կողմա-
նէ կու գար : Հեռուէն ալ մարդիկներու
ձայն մը կը լսուէր :

Երեքն ալ յանկարծ վեր ցատքեցին , որ
եղածն իմանան : Օտար մարդիկներու ձայնն
իրենց ականջներուն քաղցր հնչում մըն
էր : Պզտիկ եղջերուին եկած կողմը նայե-
լով չորս հոգի տեսան , որոնք հրացանով
զինած ու նաւավարի զգեստ հագած էին ,
եւ ժայռերուն վրայէն կը քայլէին : Երեք
բարեկամաց բերնէն ուրախութեան աղա-
ղակ մը փրթաւ . գլխարկնին շարժելով
օտարականաց կը պոռային որ իրենց քովը
գան : Այնպէս ասլած էին որ հազիւ ի-
րենց աչքին կրնային հաւատալ , տեսած-
նին երազ կամ իրենց երեւակայութեան
ճնունդը կը համարէին : Բոլոր անդամ-
նին անգամալուծի պէս բռնուեցան ,

որտերնին ալ սաստիկ կը զարնէր: Բայց տեսածնին ցնորական երեւոյթ չէր, ազատութեան ժամը հնչած էր: Օտարականը ալ գլխարկնին բարձրացընելով՝ ուրախութեան ազազակ մը փրցուցին եւ ժայռերէն վար աճապարելով՝ դէպ իրենց կողմը կը վազէին: Երեք բարեկամք ուրախութենէն չէին կրնար բառ մը զրուցել: Տեղերնին անշարժ կեցած՝ արտասուալից աչուրնին մէյ մը դէպ ի երկինք կը վերցընէին, մէյ մը եկողներուն վրայ կը դարձընէին:

Վերջապէս նաւուղիդը խօսելու սկսաւ. հառաչելով. Տէր Աստուած, գոչեց, որչափ բարի ու սղորմած ես: Ետքը երեքն իրարօփաթտուելով, Աստուած մեր աղաչանքը լսեց, ըսին, եւ մեր վշտերուն վերջ տուաւ: Բարութիւնն ու կարողութիւնն ամբառէ: Աս ըսելով՝ օտարականաց կողմը սկսան վազել: Բայց արդէն եկողներէն մէկը հեռուէն իրենց անունները կու տար, ձայնն ալ իրենց ծանօթ էր:

Տէր Աստուած, կանչեցին, եկողը նաւապետն է: Ուրեմն զմեզ իրմէ բաժնող մըրկէն՝ փնաս մը չէ կրած: Ան է, ստուգիւ ան է: Եւ շուտով մը վրան վազելով՝ անոր փաթտուեցան:

Երկայն ժամանակէ վեր իրարմէ բաժնուած բարեկամներուն իրար տեսած ատեն ունեցած ուրախութիւնն ո՞վ կրնայ ստորագրել: Երկայն ատեն այնպէս լուութեամբ մէկմէկու փաթտուած մնացին: Վերջապէս

սկսան ուրախութեան արցունք թափել,
 եւ Աստուծոյ իրենց ըրած բարերարու-
 թեան մեծութիւնը ճանչնալնին՝ երկինք ար-
 ձակած նայուածքով յայտնեցին: Բոլոր
 կրած վշտերնին մտնալով՝ երջանկու-
 թեան ծովու մը մէջ կը լողային:

Աերջապէս նաւապետը խօսելու սկսե-
 լով՝ ըսաւ. Միրելի բարեկամք, զձեզ գտնե-
 լովս կրկնապատիկ երջանիկ կը սեպեմ՝ զիս:
 Չեր իմ նաւէս բաժնուելէն ետքը՝ ծանր
 հոգ մը միշտ սիրտս կը ճմլէր. զձեզ ձեր
 հօրը անէն հանելով՝ աս ճամբորդութեան
 ձեռք զարնել տալուս համար՝ միշտ կը
 չարչարուէի: Աս պատճառաւ զձեզ նորէն
 ձեր տառապեալ հօրը բազկացը հասցը-
 նելու համար միտքս դրած էի որ ամէն
 բանի ձեռք զարնեմ: Անոր համար դարունն
 եկածին պէս՝ դէպ ի Շրիցպէրկ ճամբայ
 ելայ: Ազգւոյն արեւելեան կողմը ծոցի մը
 մէջ նաւս խարիսխ նետած է: Արդէն ե-
 րէկ գիշեր նաւի մը դալուստը ձեզի իմա-
 ցրնելու համար երեք թնդանօթ արձակեցի:
 Չձեզ փնտռելու համար նաւակով մը մին-
 չեւ հոս եկայ: Յամաքելէլէս ետքը ժայ-
 սերուն մրայէն արագոտն եղջերու մը տես-
 նելով՝ քայլերս դէպ ի ան կողմը դարձու-
 ցի: Ես նոյնն ազատ կենդանի մը կարծե-
 լով՝ հրացանս ուղղեցի, բայց չկրցայ հան-
 դիպցրնել: Ետեւէն ինկանք, եւ աս ձեր
 դանուած գեղեցիկ հովտն հասնելով՝ ձեզի
 հետ միացանք: Միտքս ան էր, որ ձեր ինչ

եղածն իմանալու համար բոլոր կղզին պարտիմ:

Երեք բարեկամք նաւապետը գրկելով՝ իրենց համար յանձն առած աշխատութեան ու փութոյն համար շնորհակալ եղան: Նաեւ անոր ընկերներուն ձեռքերնին երկրնցուցին, եւ ասանկ բարերար անձանց մէջ դանուելնուն վրայ մեծապէս կ'ուրախանային: Աս ուրախալի դիպուածին մէջ նորէն ամենախնամ՝ Նախախնամութեան ընթացքը՝ պայծառ տեսան: Նաւապետին կղզւոյն արեւելեան կողմը դալն ու հոն ապահով ծոց մը գտնելով՝ խարխալ նետելը պատահական բան էր: Աստուծո՛ւմէ չէ՞ր մի՛ որ նաւապետին նաւակն այնպիսի կողմ՝ կեցաւ, ուսկից մեր դիւցազանց քովը գալը դիւրին եղաւ: Նաւապետին ընթացքը երեք բարեկամաց կեցած տեղն ուղղողը՝ անբան անասուն մըն էր: Պատահական բան էր դաշտին գեղեցկութեան վրայ այնչափ զմայլելնին՝ որ միշտ իրենց բոլորախըն արածուող եղջերուաց հեռանալը չիմացան: Ո՞վ էր պղտիկ եղջերուն ըստ ամենայնի ան բլրին վրայ հանողը, ուր որ նաւապետն ու իր ընկերները զինքը կրնային տեսնել, եւ ոչ ուրիշ բլրի վրայ՝ ուր նոյնպէս ճարակ կրնար գտնել: Նաւաբեկեալք լուսութեամբ իրենց մոզին մէջ աս հարցումներն ընելով, սրտերնին Աստուծոյ վրայ երախտադիտութեամբ լեցուեցաւ:

Նաւապետն իր մարդիկները խրկեց որ երթան նաւակն իրենց գտնուած հովտին քովը բերեն : Նոյն միջոցին ինքն ու երեք բարեկամք՝ իրարու վիճակին վրայ զանազան հարցումներ կ'ընէին : Բայց հաղիւկրնային միայն երեւելի դիպուածներն իրարու հաղորդել, որոնք երկու կողմանէ ալ զարմանալի էին, եւ երկուքին մէջն ալ աստուածային Նախախնամութեան գործքերը կ'երեւային :

Նաւակը քիչ մը վերջը հասաւ : Նաւապետն աղէկ միս, պաքցամատ, գինի ու շաքարօղի բերել տուաւ, եւ նաւաստիներէն մէկն աղէկ կերակուր պատրաստեց : Ա՛հ, ինչպէս անուշ կու գար երեք բարեկամաց նաւական կերակուրը, պաքցամատն ու գինին, որոնցմէ երկայն ատենէ վեր զրկուած էին : Բայց իրենք ալ նաւապետին առջեւն անանկ բան մը հանեցին՝ զորն որ շատ ատենէ վեր չէր ճաշակած : Եղջերուէն կաթ կթելով՝ թէյ եփեցին եւ երկուքով խառն ըմպելիք մը մատուցին :

Կերակրոյ ժամանակ՝ խօսակցութեան նիւթն էր երեք բարեկամաց զխէն անցածները : Իրենց բնակարանը, անային կարգաւորութիւնները, ինչպէս եւ ո՛ւր տեղ ուտելիք գտնելնին, եւ Աստուծոյ իրենց ինչպէս օգնելն ու նաեւ երբեմն զարմանալի կերպով օգնութեան հասնիլը՝ մէկիկ մէկիկ նկարագրուեցան : Նաւապետն ու իր մարդիկն աս պատմութիւնը մտադրու-

Թեամբ լսելով՝ երեք դժբախտներուն բարեպաշտ զգած մանց վրայ շինուեցան : Պատմածնին՝ նաւապետին այնպէս արտաքոյ կարգի բան կ'երեւար, որ ուզեց անձամբ անոնց բնակարանն ու պաշարը տեսնել : Որոշուեցաւ որ նաւակով մինչեւ պարանոցն երթան, եւ անկէ ոտքով մինչեւ տնակը յառաջանան : Բեռերը, եղջերուներն ու բալխիրը մէկտեղ նաւուն վրայ բեռնաւորելով՝ անկէ բաժնուեցան :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ի Ե .

Հերոյ նոնն գլխին ելա՞նք :

ՆԱԻԱՐԿԵԼՈՒ ատեն՝ նաւապետն իրենցմէ բաժնուելէն ետքը գլուխն եկածները պատմեց : Նաւուղիդն Իվանին ու Ալեքսիին հետ հաստատուն երկիր մը փնտռելու գացած ատեն՝ նաւը սառոյցներու մէջ անշարժ կը կենար : Գէտերուն ժայռին գլուխը նշան տալու համար վառած կրակն ու երեք հրալից փամփուշտը նաւաստիք տեսնելով եւ իմանալով որ անոնք բոլոր նաւաստեաց բնակելու յարմար այր մը գտած են, սկսան նաւը պարպելու պատրաստութիւն տեսնել : Ատորտած կայմերէ լատեր ու բալխիրներ շինեցին, որոնց վրայ պաշարները բեռնաւորելով՝ սառուցեալ դաշտին վրայէն պիտի քաշէին : Բոլոր նաւաստիք՝ տակառները, արկղներն ու նաւին մէջ գտնուած ամէն կահ կարասիքը

դուրս հանելու կը զբաղէին, որպէս զի շուտով բախտիրներու վրայ բեռնաւորեն, Նոյն միջոցին նաւապետն իր թղթերն ու նաւարկութեան գործիքները կը ժողվէր: Արդէն որոշած էր թէ նախ որոնք կողին պիտ'որ երթան եւ ինչ պիտի տանին: Մէյ մ'ալ երկրորդ նաւուղիդը վար իջնալով՝ այլայլութեամբ մը իրեն ըսաւ որ կողին երթալը պէտք է աճապարել, վասն զի ամէն նշաններուն նայելով՝ օդը պիտի փոխուի եւ սաստիկ մրրիկ պիտի փրթի: Նաւապետը շուտով մը ծածկին վրայ ելլելով՝ տեսաւ որ հովը հիւսիսային արեւմուտքէն կը փչէր: Օդը խոնաւ էր եւ ձիւներու կը սկսէր:

Արդէն քանի մը բաներ շուտով դուրս հանելու հրաման տուած էր, մէյ մ'ալ հովը սաստկացաւ. կողունքն նաւը պատող սառոյցները դղրդելով՝ փրթան, եւ սկիսան նաւը սաստկութեամբ ցամաքէն հեռացրնել: Ա՛լ անկէ ետեւ բախտիրներով բեռերը փոխադրելու ձեռք չէին կրնար զարնել: Երթալով վտանգը կ'աւելնար. վասն զի հովը հիւսիսային արեւմտեան սաստիկ փոթորկի մը փոխուած էր, որն որ սառոյցն ու նաւը՝ խրկուածներուն գտնուած կողունքն հակառակ ուղղութեամբ կը տանէր:

Ա՛լ ան ատեն նաւապետն ըսաւ. Աստուած օգնական ըլլայ մեր երեք ընկերներուն, վասն զի եթէ մրրիկը շուտով չդա-

դրի նէ, ալ չենք կրնար անոնց հետ միա-
նալ: Հիմայ մենք պէտք է որ զմեզ մրրկին
ձեռքը թողունք: Նաւէն ելլելն անկարելի
է, բայց յոյսերնիս պէտք չէ որ կորսնցը-
նենք, վասն զի նաւին էական մասերն ան-
փնաս մնացած ըլլալով՝ կրնանք սառոյցնե-
րէն ազատիլ եւ բաց ծովուն մէջ մտնել:
Աս խօսքերը նաւաստեաց քաջալերութիւն
տուին. բայց նաւապետն այնչափ չէր յու-
սար որ ազատին: Միշտ կը վախնար որ
մրրկին բռնութենէն նաւը չընկղմի եւ
սառոյցներէն ալ չջախջախի: Ասկէ դատ՝
նաւը կայմ՝ շունէր. իսկ ղէկը սառուցի
հարուածներէն այնպէս ապականած էր, որ
բաց ծովու, եւս սառաւել սառոյցներու
մէջ չէր կրնար կառավարուիլ. եւ այսպէս
հովին ձեռքը խաղալիկ պիտի ըլլար: Այս
ամենայն կը տեսնէր նաւապետը, բայց իր
անձկութիւնները չէր ուզեր նաւաստեաց
յայտնել, որ զիրենք ալ չվհատեցրնէ:
Անոնց առջեւն ինք զինքն ապահով կը
ցուցրնէր եւ անոնց հետ արիութեամբ
կը խօսէր, պարտքերնին կատարելու եւ իր
հրամանաց ճշդիւ հնազանդելու կը քաջա-
լերէր, վասն զի գործունէութեամբ եւ ամէն
մարդ իր պարտքը կատարելով՝ կրնային
վտանգին յաղթել:

Նաւին համար ամէն հարկաւոր կարգա-
դրութիւններն ընելէն ետքը՝ նաւապետը
վար իջաւ, եւ իր ազգականաց ու Լոն-
տոնի ծովապետութեան նամակներ գրելով,

Արխանկէլէն Շրիցպէրկ ըրած ճամբորդութիւնը կը ստորագրէր. ասոնց քով գրաւնաւ օրագիրն ալ : Աս ամէն գրուածները պղտիկ տակառի մը մէջ դնելով՝ ամէն կողմանէ աղէկ մը ձիւթով գոցեց : Միտքն ան էր՝ որ եթէ տեսնէր թէ ալ աղատութեան յոյս չկայ, տակառը ծով ձգէ : կը յուսար որ նոյնը կրնայ ալիքներէն մղուելով՝ դէպ ի ցամաք երկիր մը մտանալ եւ գտնուիլ : Թէ որ նաւը կորսուելու ըլլար, ասիկայ միակ միջոց մըն էր իր վրայ տեղեկութիւն տալու : Աս միջոցն ամէն նաւապետ վերջին վտանգի ատեն կը գործածէ : Ծովափնեայ տեղեր սովորութիւն է որ մէկն այսպէս տակառ կամ արկղ մը գտնելուն պէս, առանց բանալու՝ կը տանի տէրութեան կը յանձնէ, ան ալ բանալով՝ նամակներն իրենց տեղը կը հասցընէ :

Բայց միրիկն երթալով կը սաստկանար երկինքն ալ սեւ ամպերով միշտ աւելի կը ծածկուէր : Սակայն կ'երեւար որ պաղքիչ մը կը նուազի : Ան սառուցէ դաշտը՝ որուն վրայ նաւը մտուած էր, սկսախորտակիլ եւ սառուցի խոշոր կտորներ անկէ կը փրթէին : Հովը միշտ նաւը ցամաք երկրէն կը հեռացընէր : Նոյն ատեն նոր վտանգ մ'ալ վրայ եկաւ : Տակի սառուցով մէկտեղ արդէն ծովուն մէջ մտած նաւն ահագին սառոյցներու հարուածէն կրնար խորտակիլ : Աս կերպով նաւն երէք օր երէք զիշեր հովէն կը մղուէր :

Տակէն ալիքները սաստիկ կը յուզէին, զորոնք թէպէտ նաւին մէջինները չէին տեսներ, բայց անոնց զարհուրելի ձայնը կը լսէին: Առտու եղած ատեն՝ տեսան որ ասդին անդին ծովուն երեսը բաց էր. ալիքներն ալ շառաչմամբ կը յուզէին: Արդէն առաջին գիշերը՝ նաւը Շքեցպէրկէն այնչափ հեռացած էր, որ նոյն խկ դիտակով ալ չէր երեւար:

Աերջապէս հովը դադրեցաւ, երկինքը պարզեցաւ. բայց պաղն երթալով կը սաստկանար: Նաւը սարսափելի խոշոր սառուցին վրայ կպած էր. նաւաստիք խիստ վտանգաւոր վիճակի մէջ էին, վասն զի օդը միշտ շարժման մէջ ըլլալով, կրնար ծանծաղուտ տեղ մը մղուիլ ու խրիլ, եւ ալ անկէ ետեւ ազատութեան ճար չէր մնար: Արնար նաեւ ծովուն յատակէն մինչեւ երեսը բարձրացած սառուցի լերան մը հանդիպիլ եւ այոպէսով տապալիլ:

Նաւաստեաց վիճակն երթալով աւելի զարհուրելի կ'ըլլար, եւ արդէն շատերը յուսահատած էին. միայն նաւապետը՝ թէպէտ բոլոր վտանգը կը տեսնէր, բայց իր հանդարտութիւնը պահելով՝ ազատութեան միջոց մը կը փնտռէր: Նաւը հաստատուն մակոյկ մ'ունէր. մտքերնին դրին որ կտորած կայմէն տեսակ մը բախիր շինեն, մակոյկը պաշարով ու փայտերով լեցընեն եւ նաւաստիները նոյնը բախիրին վրայ զետեղելով՝ մինչեւ սառույցներուն ծայրը

տանին . Հոն ջուր իջեցրնելով՝ նաւուղին
ու անոր ընկերաց գացած կողին մտենալու
ջանան : Ասիկա նաւապետին մտածմունքն
էր . եւ կը յուսար որ եթէ կիտորսութեան
համար եկած նաւերէն մէկն ուշացած կամ
մըրկէն ան կողմերը նետուած է նէ՝ անոր
մէջը կը մտնեն :

Նոյն վտանգաւոր ճամբորդութեան հա-
մար ամէն պատրաստութիւնները տեսան .
եւ մակուկին՝ նաւաստիներն առնելէն ետեւ
տանել կըրցածին չափ բան բալխրին վրայ
լեցուցին : Նաեւ փայտ, հանքային ածուխ,
մուշտակ եւ պաղէն պատասպարուելու հա-
մար ամէն հարկաւոր եղածները դրին :
Մէկ մեծ ու քանի մը հատ պղտիկ բալխի-
ներ շինեցին : Աս աշխատութեանց շատ
օրեր ծախուեցան :

Նաւապետն առջի օրերէն աւելի ու-
րախ կ'երեւար, մտածելով որ դեռ ազա-
տութեան թեթեւ յոյս մը կայ : Կը յու-
սար՝ միանգամայն որ գուցէ ան կողմերը
նաւու մը կրնայ հանդիպիլ : Անոր հա-
մար նշան տալու ամէն հարկաւոր բա-
ները պատրաստեց : Նաւին ծածկին վրայ
միօրինակ կրակ կը վառէր . նոյնպէս երկայն
գերան մը անկեց, որուն ճոթը գիշերները
կանթեղ կը վառէր : Ժամը մէյ մ'ալ հրա-
լից փամփուշտ կ'արձակէր, եւ գիշեր ցորեկ
մէկը միշտ պահպանութեան համար կը
սպասէր, որ միտ դնէ թէ արդեօք իրենց
նշանին պատասխան տուող կ'ըլլայ : Բայց

երթալով աս յոյսը նուազեցաւ : Ամենեւին նշան չէր երեւար : Աւստի եւ յոյսերնին միայն նաւակին վտանգաւոր ճամբորդութեան վրայ մնաց : Աս փորձին համար ալ երկրորդ օրն որոշուեցաւ :

Նաւաստեաց վրայ վհատութիւնը աւերած էր . եւ շատերը մտքերնին դրեր էին որ մահուընէ պիտի չկարենան աղատիլ : Մէյ մ'ալ ճամբայ ելլելուն առջի զիշերը պահպանութիւն ընող նաւավարը դահաւիթութեամբ վար նետուելով, Նշան մը, պոռաց, նշան մը . հարաւային արեւմտեան կողմանէ նշան մը :

Նաւապետն իր բոլոր մարդիկներովը նաւածածկին վրայ ելլելով՝ ետեւէ ետեւ շատ հրալից փամփուշտներ արձակեցին : Հարաւային արեւմտեան կողմէն ալ հեռուէն երկու հրալից փամփուշտներ տեսան : Նաւ մը, նաւ մը, ալ փրկուեցանք, աղաղակը բերնէ բերան կը պտըտէր : Աւրախութենէն ինչ ընելիքնին չէին զխտեր : Ծնկան վրայ իյնալով՝ երախտագիտութեան արտասուօք, իրենց հասած անակնկալ օգնութեան համար Աստուծոյ շնորհակալ եղան : Վերջապէս հեռուէն կրակ մ'ալ տեսան, եւ թնդանօթի որոտմունք մը լսուեցաւ : Նաւապետը նոյնպէս պատասխան տուաւ, եւ մէկալ նաւէն նորէն թնդանօթ մ'արձակուեցաւ : Այսպէս փոփոխ նշան տալը՝ մինչեւ առտու տեւեց : Առտուանց կանուխ անձկութեանց մէջ

սպասող դժբախտները տեսան որ նաւ մը
 իրենց օգնութեան հասնելու համար մա-
 կոյկը ծով կ'իջեցընէր: Հերոյն նաւաս-
 տիները սառոյցներու վրայէն՝ զիրենք ազա-
 տողներուն դիմացը գացին: Մակոյկը շուտ
 մը սառոյցներուն քովն հասաւ: Նոյնը
 խրկողը՝ Տանիմարգացի կիտորսի նաւ մըն
 էր, որն որ նոյն կողմերն ուշացած էր:
 Բոլոր նաւաստիք՝ իրենց նաւէն առնել
 կրցածնին մէկտեղ առած՝ նոյն նաւը գա-
 ցին, որն որ անմիջապէս դէպ ի Գորէն-
 հակ ճամբայ ելաւ: Նաւապետն ու իր
 նաւաստիքն անկէ Անգղիա անցան, ուր
 գլուխնին եկած դժբախտութիւնն ամէն
 կողմ հրատարակուեցաւ:

Նաւապետն Անգղիա հասածին պէս,
 նամակ մը գրեց Օզարովին, որն որ իր որ-
 դւոյն ու եղբորորդւոյն վրայ շատ անհան-
 գիստ կ'ըլլար, եւ անոնց վրայ գիտցածը
 ծանոյց, հաստատելով որ երկրորդ տա-
 րին նորէն գէպ ի հիւսիսային բեւեռը
 ճամբորդութիւն ընելով, զանոնք գտնելու
 համար Շրիցպէրկ խարխսի կը նեաէ: Նոյն
 լուրը նաեւ նաւուղղին կնոջն ալ տալով՝
 նաեւ ստակ ալ խրկեց, որ անոր հեռա-
 ւորութեան ատեն՝ կինն ու որդիքը խեղ-
 ճութեան մէջ չմնան:

Անկէ ետեւ սկսաւ նոր արշաւանացը
 համար պատրաստութիւն տեսնել: Իր ե-
 րեք ընկերաց վիճակը զինքը շատ անհան-
 գիստ կ'ընէր, վասն զի կը տեսնէր որ Ի-

վանին ու Ալեքսիին գլուխն եկած չարեաց
գլխաւոր պատճառն ինքն է: Խիղճը զինքը
կը ստիպէր որ ամէն ձեռքէն եկածն ի գործ
դնէ զանոնք ազատելու համար:

Նաւապետին Լոնտոն դանուած ատենը՝
Անգղիայի տէրութիւնն որոշեց որ հիւսի-
սային բեւեռը նոր գիւտեր ընելու համար
գարնան շատ մը նաւեր խրկէ: Նաւապե-
տին՝ իր ճամբորդութեան ատեն կրած պա-
տահարները, եւ ան պատահարաց առջեւն
առնելու համար գործածած միջոցները ի-
րեն վրայ մեծ համարում տուած էին. աս-
կից զատ՝ իր սրտտուութիւնն ու գիտու-
թիւնն ամենուն ծանօթ էր: Ասով գիւ-
րաւ կրցաւ տէրութենէն նաւ մ'ընդունիլ,
որն որ տէրութեան ծախքովը պատրաս-
տուեցաւ: Նաւը նոր, հաստատուն ու
թեթեւաշարժ էր: Առաջին ճամբորդու-
թեան ատեն իրեն հետ եղող նաւա-
տեաց շատերն իրեն հրամանին տակ մտան:

Արցածին չափ շուտ ճամբայ ելլելով՝
յաջող հովով Նորուեղիայի, Իսլանտիայի
ու Արէնլանտիայի ծովեզերքն անցաւ ու
Շրիցպերկի մտտեցաւ, ուր կը յուսար որ
իր երեք ընկերները կը գտնէ: Նոյն տարին
բեւեռին կողմը ճամբորդութիւն ընողնե-
րուն շատ յարմար էր: Նաւապետն իր ըն-
թացքն արդելող սառուցի դաշտերու ա-
մենեւին չհանդիպեցաւ: Իսկ պզտիկ սա-
ռոյցներէ կրնար խոյս տալով ազատիլ:

Երբոր Շրիցպերկի բարձրութեան հա-

սաւ, սկսաւ կողեաց քովերէն երթալով՝
մտա տեղերը նաւ գտնուիլն իմացընելու հա-
մար երբեմն երբեմն թնդանօթ արձակել :
Հոն հասած ատեն՝ նաւարեկելոց բնակած
տեղւոյն հակառակ կողմը խարիօխ ձգեց :
Ետքը մակուկի մը մէջ մտնելով՝ ցամաք
ելաւ եւ սկսաւ զիրենք փնտռել : Նախա-
խնամութիւնը զիրենք զարմանալի եղանա-
կաւ մը իր գիմացը բերաւ :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ի Զ .

Երեւ Բարեկամք Կռնեմ Կեւեմ :

Աս պատմութեան ատենը՝ մակոյկը
խղին քովերը հասաւ : Նաւապետն ու իր
ընկերներն այրը մտնելով՝ մէջի կարգա-
ւորութեան վրայ շատ զարմացան : Իրենց
աչքին հանդիպած բաները խօսակցութեան
նիւթ կու տային, որմէ միշտ Աստուծոյ մեծ
բարերարութիւնն ու ամէն հարկաւորու-
թեան մէջ իրենց օգնութեան հասած
ըլլալը կը տեսնուէր : Բոլոր պաշարներն
աչքէ անցան եւ որոշուեցաւ թէ հե-
տերնին ինչ պիտի առնուն եւ ինչ պիտի
թողուն : Նաւապետը՝ որն որ խոհեմ ու
միանգամայն շատ գութ ունեցող մէկն
էր, մտածելով որ իր երեք բարեկամաց
գժբախտ գէպքն ուրիշ նաւորդներու
ալ կրնայ պատահիլ, անոնց համար ձմե-
րուան պաշար ուղեց թողուլ : Նաեւ երեք
բարեկամաց հոն բնակած ատեն գործա-

Ծած բոլոր գործիքներն ալ հոն ձգել ու-
ղեց: Նաւուղղին յանձնուեցաւ որ այրին
նկարագրուած իւնը շինէ, մէջն եղած առ-
արկայից ալ ցանկն առնէ, նաեւ կերա-
կուր հոգալու եւ նոյն կողմոյն մէջ բնա-
կելու ամէն տեղեկուած իւններն ալ տայ:
Իսկ Իվան նոյնն անգղիերէն թարգմանեց:
Գրուած տեղեկուած իւնները թիթեղէ տփի
մը մէջ գոցելով՝ այրին մէջ սեղանին վրայ
դրին, որպէս զի հոն ինկող դժբախտ նաւ-
որդք դիւրաւ գտնեն: Թէպէտ եւ ժա-
մանակը նաւապետին համար շատ թանկա-
զին էր, ի վերայ այսր ամենայնի մինչեւ որ
այս ամենայն կարգաւորուեցաւ նէ՝ հոն
կեցաւ:

Անկէ ետքը հետերնին տանիլ ուղած-
նին՝ նաւակին մէջ տեղաւորեցին: Ասոնց
մէջ նաեւ իրենց համար շինած զգեստներն
ալ կային, դորոնք՝ նոյն կողմոյն մէջ բնա-
կելուն յիշատակին համար՝ քովերնին պա-
հել կ'ուղէին: Նաեւ այնպիսի ուտելիք-
ներն ալ առին՝ որոնք կենալով կրնային
սպականիլ: Արագոտն եղջերուններն ալ
որոնք այնպէս հեղ ու ընտանի էին, ուղե-
ցին մէկտեղ առնել: Նաւապետը թոյլ
տուաւ որ անոնք ալ մակուկին մէջ առ-
նուին: Քայց յառաջագոյն հարկ եղաւ որ
անոնց համար մամուռ ու խոտ ժողվեն եւ
չորցրնեն, որպէս զի ճամբան իրենց կերա-
կուր տան:

Բոլոր աս պատրաստուած իւնները լմն-

նալով, երեք բարեկամք իրենց հրաժարա-
կանք տուին աս կղզւոյն՝ որն որ այնչափ
սրտաշարժ յիշատակներ կը թողուր իրենց
վրայ: Աստուածային նախախնամութեան
նոյն տեղն իրենց բրած ամէն բարիքնե-
րուն համար շնորհակալ եղան: Սրտեր-
նին շարժելով իրենց աչքին առջեւը կը
բերէին ան ամէն վտանգները՝ որոնցմէ զի-
բենք Աստուած աղատած էր: Ամէն տե-
սածնին՝ իրենց վրայ երախտագիտութեան
նոր զգածմունք մը կը զարթուցանէր:
Մակոյկ չմտած՝ զեախնն իյնալով՝ պաղին
եւ իրենց արցունքովը թրջեցին ան սառուցէ
գետինը՝ զորն որ ընդ միշտ կը թողուին:
Մինչեւ որ նաւ հասան նէ՝ աչքերնին միշտ
կղզւոյն վրայ էր, եւ սրտերնէն անցածը
իրենց կերպարանքով ու թափած արցունք-
ներով կը յայտնէին: Նաւին մէջինները
զիրենք ուրախութեան աղաղակներով ընդ-
ունեցան: Հոն շատ բարեկամներ գտան,
որոնց հետ առաջին ճամբորդութիւննին
բրած էին: Ամէնքն ալ նաւապետը կը
գոյլէին զամանք գտնելու ետեւէ իյնալուն
համար, եւ գործքին աղէկ յաջողելուն հա-
մար սրտանց իրեն ուրախակից կ'ըլլային:

Նաւապետը հրաման ունէր կրցածին
չափ աւելի գէպի հիւսիս յառաջանալու եւ
չէր կրնար յառաջուրնէ իմանալ թէ ար-
գեօք պիտի կարենայ նոյն գործքը յաջող-
ցընել, կամ թէ գլուխն ինչ պիտի գայ:
Ար բաղձար որ երեք բարեկամները՝ որչափ

կարելի է նէ շուտով՝ իրենց հայրենիքը հասցընէ . իսկ իր արշաւանաց ատեն զանոնք հետը տանելով՝ նոյն վախճանին չէր կրնար հասնիլ : Ուստի որոշեց որ նախ քիչ մը դէպ ի հարաւային կողմը նաւէ , ուր յոյս ունէր թէ կիտորսաց նաւի մը կը հանդիպի ու զիրենք ան նաւին յանձնելով՝ Արխանկէլ կը խրկէ : Աս վախճանին համար Պաֆֆինի ծոցէն անցաւ , որն որ հիւսիսային Ամերիկայի ծայրն ու Արէնլանտայի մէջն է : Օդը շատ յաջող էր , որով սառույցներէն նեղութիւն չկրեցին :

Նաւը նոյն ամայի երկիրներուն մէջ բնակող Էսքիմացւոց ու Արէնլանտացւոց հետ շատ անգամ՝ բան գործ ունենալով , մեր բարեկամներն անոնց բարուց վրայ աղէկ տեղեկութիւն ունեցան :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ի Է .

Արէնլանտացի + — Էսքիմացի :

Աս ազգերուն հասակը կարճ է , եւ գրեթէ միշտ հինգ ոտնաչափէ վար , բայց վայելուչ համեմատութեամբ : Գէմքերնին լայն ու տափարակ է , կլոր ու գէր այտերով՝ որոնց ոսկրը դուրս ցցուած կ'ըլլայ : Աչքերնին՝ պզտիկ ու սեւ , բայց քիչ փայլուն է . բերաննին՝ մեծ , շրթունքնին՝ թեթեւ մը դուրս դարձած . քթերնին՝ պզտիկ է , բայց տափակ չէ : Գլուխնին մեծ է , երկայն , կակուղ ու սեւ՝ մազերով :

Էրբիկ մարդիկ գրեթէ մօրուք շունին, վասն զի բուսածին պէս՝ կը փրցընեն: Երեսներնուն գոյնը ձիթապողոյ գոյն է, եւ երբեմն կենդանի կարմրութիւն մը կ'ուեննայ: Տղաք բաւական ճերմակ կը ծնանին, բայց միօրինակ վերջին աստիճանի աղտոտութեամբ ապրելով՝ շուտ մը մութ գոյն մը կը ստանան: Ստուգիւ ալ միշտ եղի ու ճարպի մէջ են, իրենց կանթեղին թանձր մութին քովը կը նստին եւ խիստ ցանցառ կը լուացուին: Իրենց գունոյն աս թխութիւնը կրնայ նաեւ կերած եղոտ ու ճարպոտ կերակուրներուն ալ տրուիլ, որոնք այնպէս իրենց երակներուն մէջ կը թափանցեն՝ որ քրտինքնին եղ ու ձուկ կը հոտի, ձեռքերնին ալ՝ ծովահորթի ճարպ, զորն որ միշտ կ'ուտեն ու կը շօշափեն:

Արէնլանտացւոց ձեռքերն ու ոտքերը պզտիկ ու լեցուն են, ուսերնին՝ լայն է, մանաւանդ կանանց, որոնք տղայութենէ ծանր բեռեր կը կրեն: Գէր ու արիւնոտ մարմին մ'ունին, աս բնածին որպիսութեամբ ու թանձր մուշտակներու փաթտուելով, դլուխնին ու վզերնին բաց՝ պաղօղերու տակ կը պտըտին: Տներնուն մէջ միայն կէս մէջքերնէն մինչեւ ծնկուրները ծածկուած կը պտըտին, բայց աս վիճակին մէջ իրենց մարմնէն բուրած հոտն անտանելի է:

Զգեստնին շատ հետաքրքրական է եւ զանոնք շինելու համար գործածած անպի-

տան գործիքներուն նայելով՝ չափաւոր
 վայելուչ: Բոլորն ալ արագոտն եղջերուի,
 ծովահորթու եւ թռչնոյ մորթերէ կը շի-
 նեն: Արկնոցնին Եւրոպացւոց սայլապանի
 զգեստին կը նմանի. միայն անոր չափ եր-
 կայն ու լայն չէ, առջեւի կողմանէ ալ
 մինչեւ կզակը կարուած է: Նոյնին վերին
 կողմը գլխարկ կամ կնդուղ մը կայ, զորն
 որ անձրեւի կամ պաղի ատեն՝ գլուխնին
 կ'անցընեն, եւ առասանով մը ուղածնուն
 չափ երեսներնուն վրայ կրնան ամփոփել:
 Անանց պարեգօտն արանց կրկնոցէն քիչ
 մը տարբեր է, գլխարկն ալ աւելի մեծ. իսկ
 վարի կողմը՝ կլոր կտրուած բլլալու տեղ
 առջեւէն ետեւէն երկայն սրածայր կ'ըլլայ
 եւ երբեմն մինչեւ գետին ալ կը քսուի:
 Ասկից զատ՝ կանանց պարեգօտը գոյնզգոյն
 մորթի կտորներով զարդարուած է՝ զորոնք
 խիստ ազուր ու նաեւ գեղեցիկ ճաշակով
 քովէ քով կը դնեն: Աս զգեստը հասարակօ-
 րէն ծովահորթու մորթէն կը շինուի. բայց
 երբեմն նաեւ արագոտն եղջերուի ու թռչնոյ
 մորթ կը գործածեն՝ զանոնք Շարտարու-
 թեամբ մը միացընելով: Երբիմացիներէն
 ոմանք աս զգեստին տակէն՝ ծովահորթի
 փամփուշտներէ շինուած շապիկ մ'ալ կը
 հագնին: Արտիքնին՝ ծովահորթու կամ
 արագոտն եղջերուի մորթէն է. վերի կողմը
 խորշ խորշ ու մարմնոյն բոլորալքը կա-
 պուած: Հողաթափնին ու կօշիկնին ալ
 նոյն նիւթերէ կը շինեն, միայն ներքանը՝

ծովաճիու մորթէն է. կօշիկնին վերին կողմանէ շուանով ծնկան վրայ ամփոփելով կը կապեն, իսկ հողաթափնին՝ կոճեղներնուն վրայ :

Ծովու մէջ սովորական զգեստէն զատ՝ տեսակ մը տառատակալ կը հագնին, որուն վերարկուն, վարտիքը, զանկապանները, հողաթափները մէկտեղ միացած ամբողջ մըն է : Աս տառատակը ծովաշան լերկ մորթէն շինուած է եւ այնպէս աղէկ կարուած՝ որ ջուրը չիկրնար թափանցել : Աուրձքին վրայ պզտիկ ծակ մը կայ, ուսկից՝ ջրոյն վրան կենայլու համար որչափ որ հարկաւոր կը համարին նէ՝ կը փչեն, ետքէն ալ խիցով մը կը գոցեն :

Էրիկ մարդիկ մաղերնին կը կտրեն եւ շատ անգամ առջեւի կողմը կ'ածիլեն ալ, որպէս զի գործելու ատեն իրենց նեղութիւն չպատճառէ : Բայց կնոջ մաղերն ածիլեն անպատուութիւն է, ի բաց առեալ սգոյ ու ամուսնութենէ հրաժարելու ատեն : Ասոնք մաղերնին երկու բաժնելով՝ ապակեոյ կտորներով գլխոյն վերի կողմը կը ժողվեն ու կը հլուսեն : Աս ապակիէ ուլունքը Արէնլանտացւոց ադամանդն է, ուսկից մանեակ, գինդ, ապարանջան կը շինեն, նաեւ զգեստնին ու հողաթափնին ալ զարգարելու կը գործածեն : Շատ հարուստները ճակատնին դերձանէ կամ մետաքսէ ժապաւէնով այնպէս մը կը սլատեն, որ երկու կողման խոպոպիքը՝ որն որ իրենց ա-

մենէն մի ծ զարդերն են, չեն ծածկուիր: Արինն աստիճանի գեղեցկութեան բաղձացողները՝ պէտք է որ երեսներնուն վրայ ծխէ սեւցած դերձանով բանուածք մ'անցնեն, որն որ իրենց կզակին, այտին, ոտից ու ձեռաց բոլորտիքը մորթին ու մսին մէջէն կ'անցուի: Երբ որ նոյնը մորթին տակէն կը հանուի, սեւ նշան մը թող տուած կ'ըլլայ: Մարք շատ անգամ իրենց աղջիկներուն վրայ պղտիկուց աս գործողութիւնը կը կատարեն:

Չիւնէն ցոլացած սաստիկ լոյսը բարեխառնելու համար՝ տեսակ մը ճարտարագործակնոց կը գործածեն, զորն որ Չեան ալունք կը կոչեն: Աս ակնոցը մէկ ամբողջ փայտէ բաղկացած է, եւ ներքին կողմը քթին ու աչաց դուրս ցցուածն ամփոփելու համար՝ փորուած: Ըստ ամենայնի երկու աչաց վրայ՝ խոտորնակ եւ շատ նեղ, մէկ մատնաչափ երկայնութեամբ ծակ մը կայ, ուսկից որ առարկաները դիւրաւ կը տեսնեն՝ առանց ձիւնէն անհանգստութիւն կրելու:

Արէնլանտացիք ամառը վրանարնակ են, իսկ ձմերուան համար տուն ունին: Աս տներուն լայնութիւնը՝ երկու գրկաչափ երկայնութիւնը՝ չորսէն մինչեւ տասու երկու գրկաչափ կ'ըլլայ. բարձրութիւնն ալ մարդու մը հասակին չափ: Նոյն տները քանի մը ճամբորդներուն ըսածին պէս՝ գետնի տակ չեն շիներ, այլ բարձր տեղեր, եւ

դիտաւորաբար զառիվայր ժայռերու վրայ ,
 որպէս զի ձիւնէն կամ բոլորովին եւ կամ
 ըստ մասին ազատ ըլլան : Աւելի ծովուն
 մծաերը կը շինեն աները , որպէս զի դիւրին
 ըլլայ ձկնորսութիւնը՝ ուսկից որ կ'ապրին :
 Պատերն իրարու վրայ դիզուած քարերէ կը
 շինեն՝ գրկաչափ մը լայնութեամբ եւ հողով
 ու խոտով կը ծեփեն : Ասոր վրայ բնակու-
 թեան երկայնութեան համեմատ՝ դերան
 մը կ'երկրնցնեն . թէ որ դերանը կարճ
 ըլլայ , երեք շորս հաս իրարու հետ փակե-
 րով կը կապեն եւ տակէն ցցերով կը հաս-
 տատեն : Աս դերաններուն վրայ շեղ հե-
 ծաններ , անոնց մէջ ալ՝ նեղ ու երկայն
 տախտակներ կը դնեն : Անոնց վրայ թփե-
 րով ու հողակուշտերով ծածկելով՝ վրան
 բարակ ու թեթեւ հող կը ցանեն : Քանի
 որ սառած կ'ըլլայ՝ աս շէնքերը հաստատուն
 կը մնան . բայց ձեան հալին ու ամարուան
 անձրեւները շէնքը կը խախտեն , եւ աշուն
 եկածին պէս՝ պատերն ու ծածկը պէտք
 կ'ըլլայ նորոգել : Տները սչ դուռ ունին եւ
 սչ ծխան . դրան տեղ՝ մէջտեղը երկու կամ
 երեք գրկաչափ լայն մուտք մը կը թողուն :
 Աս մուտքը հողէ ու քարէ շինուած կա-
 մար մըն է , որն որ առանց հովի ու պաղի
 ենթակայ ըլլալու՝ մէջի ապակամած օդը
 մաքրելու կը ծառայէ , որովհետեւ անկիւ-
 նաչափի ձեւով կամ թմրկածեւ կամար մըն
 է , որուն մուտքը տան առջեւէն հաւասար
 հեռաւոր կ'ըլլայ . կամարն ալ այնպէս ցած

է, որ եւ ոչ ներսի կողմանէ ծռելով կր-
նան ներս մտնել, այլ շորս թաթի վրայ
գալով՝ կը մտնեն կ'ելլեն: Պատերը՝ վրան-
ներն ու նաւերը ծածկելու գործածուած
հին մորթերով կը ծածկեն, եւ ծովահորթի
ոսկրներէ շինուած տեսակ մը գամով կը
հաստատեն: Աս մորթերը խոնաւութենէ
կը պահպանեն:

Տան մէջտեղէն մինչեւ կանրկի պատը՝
գետնէն մէկ ոսնաչափ բարձր տախտակա-
մած մը կայ: Նոյն տախտակամածը, յարկը
բռնող ցցերուն վրայ լարուած մորթերով
խորշ խորշ բաժնուած է, որոնք ախոռի նման
սենեակներ կը կազմեն: Ամէն մէկ սենեկին
մէջ մէյմէկ ընտանիք կը բնակին: Իւրա-
քանչիւր տուն երեքէն մինչեւ տասն ըն-
տանիք կ'ունենայ: Նոյն տախտակամածին
վրայ մորթ ծածկելով՝ վրան կը քնանան:
Հոն բոլոր օրը կը նստին, արք՝ ոտքերնին
տախտակամածէն վար կախած, իսկ կանայք՝
արեւելոց պէս ոտքերնին ծնկուրներնուն
տակն ամփոփելով: Չկնորսութեան գոր-
ծիքներն եւ ուրիշ կարասիքը բոլոր էրիկ
մարդիկ կը շինեն. իսկ կանայք՝ կերակուր
եփելու եւ կար կարելու կը զբաղին: Տան
առջեւի կողմը երկու քարակուսի ոսնաչա-
փի մեծութեամբ պատուհաններ կան. քո-
վէքով կարուած ծովու ձկանց աղիքներն
ապակեոյ տեղ կը ծառայեն: Նոյն աղիք-
ներն այնպէս թափանցիկ եւ իրարու հետ
այնպէս աղէկ կարուած են, որ լուսոյն

արդեւք չեն ըլլար եւ ներսը ո՛չ հով կը մտնէ եւ ո՛չ ալ ձիւն: Պատուհաններուն տակ, ներքին կողմը, պատին երկայնութեամբ տախտակամած մ'ալ կը գանուի, ուր որ օտարականք կը նստին եւ կամ կը պառկին:

Իւրաքանչիւր գերդաստան իր յատուկ կրակարանն ունի. բաժանումներն ընող ցցին առջեւը, դետնի վրայ, խոշոր գերան մը կը զետեղեն, անոր վրայ շիտակ քար մը, անոր վրայ ալ՝ մարմորէ կանթեղը կրող եռոտանի մը: Այնթեղը մէկ ոտնաչափ լայնութիւն ունի եւ մահկաձեւ շինուած է. ասիկայ հակթածեւ փայտի մը մէջ զետեղուած է, որուն մէջ կը ժողվի կաթած եղը: Իսկ կանթեղի պատրոյզը՝ տեսակ մը բարակ ու շատ աղէկ վառող մամուռ է: Տունն աս կանթեղով կը լուսաւորի ու կը տաքնայ: Ամէն մէկ կանթեղին վրայ՝ մարմորէ կամ քարէ կաթսայ մը կախուած է չորս չուանով. կանթեղին երկայնութիւնը մէկ ոտնաչափ է, իսկ լայնութիւնն՝ ութը մատ: Իւրաքանչիւր ընտանիք իր կերակուրն անոր մէջ կ'եփէ: Այնթեղին բոցը կը ծառայէ նաեւ լուացքն ու կօշիկները չորցընելու, զորոնք յարկէն կախուած վանդակի նման բանի մը վրայ կը տարածեն: Աս կանթեղները՝ որոնք միշտ կը վառին, թէպէտ քիչ՝ բայց միակերպ տաքութիւն կը պատճառեն: Սակայն նոյն կանթեղին, կաթսային մէջ եղած ձկան ու մսին, պատին վրայ տարածուած մարթերուն,

չորցրնելու համար դրուած զդեօտներուն ու
կօշիկներուն սաստիկ հոտն օտարականնե-
րուն շատ անախորժ են :

Տնէն դուրս մտնան մ'ուենին, որուն
մէջ իրենց օրւան կերակուրները կը պա-
հեն. իսկ բուն մեծ պաշարնին՝ ձեան տակ
կը պահուի : Տան մօտերը կը տեսնուի
ցցի մը կապուած նաւակնին, որուն քով
կը գտնուին իրենց զէնքերն ու ձկնորսու-
թեան գործիքները : Սեպտեմբեր ամսէն
սկսեալ մինչեւ Ապրիլ կամ Մայիս ամիսն
աս բնակարանին մէջ կը կենան. եւ երբոր
նոյն ատենները ձիւնը հալելով՝ տան կոր-
ծանելուն վտանգ կ'ըլլայ, բնակիչք կը
սկսին վրաններու տակ բնակիլ :

Իսկ ամառուան բնակարաններն այսպէս
կ'ըլլան : Նախ գետինը շիտակ քարերով ու
երկայն քարակուսի ձեւով սալայատակ մը
կը շինեն : Աս քարերուն մէջ տասնէն մին-
չեւ քառասուն երկայն ցցեր կը գտնեն,
զորոնք՝ մարդու հասակի բարձրութեան
հասած ատեն՝ կը միացրնեն շրջանակի մը
հետ եւ ամպհովանի մը կը ձեւացրնեն, ո-
րուն գազաթը բուրգի ձեւով կ'ըլլայ : Ա-
սոր վրայ ծովահորթու կրկին մորթ կ'անցը-
նեն. իսկ հարուստներն իրենց վրանին ներ-
քին կողմն ալ արագոտն եղջերուի մորթով
կը պատեն, որն որ զարդի տեղ ալ կը
ծառայէ : Գրտի մորթը մինչեւ գետին կը
համնին. եւ որպէս զի հովը չկարենայ վրա-
նը վար առնել, նոյն մորթ երուն ծայրերը

մամուլ ու ծանր քարերով գետնի վրայ
կը հաստատեն : Իսկ դրան տեղ մուտքին
առջին՝ վարագոյր մը կը կախեն : Աս վա-
րագոյրը բարակ ու թափանցիկ աղիքներէ
շինուած եւ շատ աղէկ կարուած է . եւ
ձերմակ կաշիէ օղակներով կը կախուի :
Նոյնը՝ թէ՛ ներսը լուսաւոր կը պահէ եւ
թէ՛ օդէն կը պահպանէ : Արագուրէն ներս
մտնուելուն պէս՝ գաւիթ մը կ'ըլլայ, որուն
մէջ ուտելիքները կը պահուին : Աերակուրը
վրանին մէջ չեն եփեր, այլ դուրսը, բաց
օդը, պղնձէ կաթսաներու մէջ եւ փայ-
տով :

Իւրաքանչիւր վրանի մէջ հասարակօրէն
միայն մէկ ընտանիք կը բնակի . բայց եր-
բեմն քիչ մը մեծ կակ եղողներուն մէջ
շատ աղքատ ըլլալէն կամ ազգականութեան
պատճառաւ՝ երկու ընտանիք ալ կը բնա-
կին . այնպէս որ վրան մը մինչեւ քսան հո-
գի կրնայ ընդունիլ : Պառկելու տեղերը
ձմերուան բնակարանին մէջ եղածներուն
շատ կը նմանին . միայն թէ վրանին մէջին-
ները շատ աւելի աղէկ ու մաքուր են :

Իսկզբան Արէնլանտացիք նետով ու
աղեղով որսի կ'երթային . բայց երբ որ
Եւրոպացիք սկսան իրենց հրացան ծախել,
ալ իրենց հին զէնքերուն համարումն ին-
կաւ : Չկնօրսութեան համար փայտի կտոր-
ներէ ու կիտի աղրայէ շինած երեքթանի
կը գործածեն : Ասոր ճոթն եղած երկրթէ
սլաքը ձկան մարմինը մտնելէն ետքը կոթէն

կրնայ բաժնուիլ . բայց նոյն սլաքը կապած է չուանով մը՝ որուն մէկայ ծայրը ձկնորսին նաւակին մէջն է եւ նոյն ծայրն օդով լեցուն փամփուշտ մ'ալ կայ : Աս փամփուշտը ջրոյն վրայ լողալով՝ կը ցուցնէ որ վիրաւորած անասունը ջրին տակ ո՛ր կողմը կը փախչի : Չկնորսները հասարակօրէն երեքժանուոյ նման ուրիշ մեծ նիզակ մ'ունին որուն կոթն ալ սլաքէն կրնայ բաժնուիլ . անկէ զատ նաեւ փոքր նիզակ մ'ալ ունին , որուն ճոթը երկայն սրոյ ծայր մը կայ :

Հիմայ Արէնլանտացւոց ձկնորսութեան դորժածած նաւակին անցնինք : Ուրիշ կոչուած մեծ նաւերը՝ քառասուն ոտնաչափ երկայնութիւն , չորս հինգ ոտնաչափ լայնութիւն , երեք ոտնաչափ ալ խորութիւն ունին , երկու ճոթերնին՝ սրածայր է , իսկ յատակը՝ շիտակ : Աս յատակն երեք տախտակէ կը բաղկանայ , որոնք նաւուն ծայրերն իրարու հետ կը միանան : Նոյն երեք տախտակները տեղ տեղ դերաններով հաստատուած են . երկու կողման տախտակներուն վրայ ալ կարծ ցցեր հաստատուած են , որոնց վրայ նաւուն ծնօտները շինուած են : Աս ծնօտները հաստատուած են երկու տախտակներով . որոնք նաւին երկու ծայրն իրարու միացող երեք տախտակին հետ կը միանան : Աս հինգ դիւաւսր կտորներուն վրայ կիտի մօրուքներէ շինուած երեք մատնաչափ լայնութեամբ բարակ տախտակներ հաստատուած են . եւ ամէն տախտակները , թէ՛ ներքուստ

ու թէ արտաքուստ, ծովահորթի մարուք մորթով ծածկուած են: Բայց երկրթէ դամի տեղ, որն որ ժանդոսելով՝ մորթերը կրնար ծակել, փայտէ սեպ ու կիտի փոկ կը գործածեն:

Արէնլանտայիք աս նաւը մեծ յաջողութեամբ, առանց գործեաց, առանց կանոնի կամ կարկնի շուտով կը շինեն: Իրենց ունեցած գործիքները՝ բոլոր բոլոր են, սղոց մը, քանդակագործի մը՝ որուն կոթանցուած ատեն՝ կացնի տեղ ալ կը ծառայէ, գչիր ու սրածայր կարոց մը: Երբոր նաւ շինողը՝ ատաղձագործի գործքերը կը լմնցընէ, իր կինը նոյնը նոր ու կակուղ մորթերով կը պատէ, իսկ ծակտիքը՝ երկայն ատենէ մնացած ու ծթուած ճարպով կը գոցէ: Եւ այսպէս աս նաւերը՝ ամբողջ փայտէ շինուած նաւերէն նուազ ջուր կ'առնեն, վասն զի բոլոր ծակերը կ'ուռին ու կը գոցուին: Թէ որ ժայռի մը հանդիպելով՝ ծակ մը բացուելու ըլլայ, շուտ մը կը գոցեն: Բաց անկէ՝ նաեւ ամէն տարի ալ նաւը կը նորոգեն: Աս նաւերուն թիավարները կանայք են, հասարակօրէն չորս հոգի, իսկ հինգերորդ մը ետեւի կողմը նստելով՝ թիակով մը կը ղեկավարէ: Թէ որ յայտնի վտանգ մը վրայ չհասնի՝ էրիկ մարդիկ երբեք չեն թիավարեր:

Թիակները կարճ ու լայն են եւ փոկով մը նաւին երկու կողմերը հաստատուած: Նաւուն առաջքը կայմի պէս գերան մը

կայ, ասոր վրայ աղիքներէ քովէքով կարուած առագաստ կը բանան, որուն բարձրութիւնը՝ մէկ, իսկ լայնութիւնը՝ մէկուկէս զրկաչափ է: Միայն հովը նաւուն ետեւէն փչած ատեն՝ առագաստ կը գործածեն, որով Եւրոպացի նաւակի մը շէն կրնար հասնիլ. անոր հակառակ, հովը հակառակ կամ խաղաղ եղած ատեն՝ թիակներով Եւրոպացոցմէ շուտ կը նաւեն: Աս նաւերով՝ մէկ նաւահանգստէ մէկայն երթալով, երբեմն տասը մինչեւ քսան հոգի, վրաններով, կահուք կարատեօք եւ ուտելիքներով, ծովեզրէն՝ մինչեւ երեք չորս հարիւր մղոն ճամբորդութիւն կ'ընեն: Աս ճամբորդութեան ատեն՝ օրը տասուերկու մղոն կ'երթան: Գիշերները նաւէն կ'ելլեն, վրաննին կը կանգնեն. իսկ նաւը ցամաք քաշելով՝ մէջը ծանր քարեր կը դնեն որ հովը չտանի: Թէ որ նոյն տեղը նաւը կեցընելու անյարմար ըլլայ, վեց կամ ութը հոգի գլուխներնուն վրայ առնելով՝ աւելի յարմար տեղ կը տանին:

Քայտ կոչուած սղտիկ նաւակները՝ տասնութը ռանաչափ երկայնութիւն ունին, երկու ծայրերնին սրածայր, որով ուտայնանկի կկոցի կը նմանին. մէկ ռանաչափ խորութիւն եւ առ առաւելն մէկուկէս ալ լայնութիւն ունին: Նաւակին կողը՝ երկայն բարակ տախտակներէ շինուած է, որոնք շրջանակներով պատած ու կետի ոսկրով կամ անասնոց նեարդներով հաստատուած

են : Բոլոր նաւակը մորթէ պարկի մջ
 գրուածի պէս՝ թէ ներսէն թէ դրսէն մոր-
 թով պատած է : Նաւակին թէ յառաջքը
 եւ թէ խելքը կետի ոսկրներով ամրացած
 է , որպէս զի քարի կամ ժայռի զարնուած
 ասեն՝ չմտասի : Նաւակին մէջտեղը՝ փայտե
 կամ կետի ոսկրէ շրջանակով ծակ մը կայ :
 Չկնորսը մորթով ծածկուած տախտակի
 մը վրայ նստելով՝ ծնկուքները նոյն ծակէն
 ներս կը խոթէ : Ատքէն իր ձկնորսու-
 թեան զգեստովը կամ անոր հետ միացու-
 ցած ուրիշ մորթով մը նոյն ծակն այն-
 պէս ամրախից կը գոցէ , որ ջուրը չիկրնար
 ներս մտնել : Իսկ ինք երեսներն եւ ուսերը
 զգուշութեամբ գոցած՝ ինչ օդ որ ըլլայ
 նէ՝ ըլլայ , ձիւն , հով , մրրիկ՝ չինայիր , ծո-
 վու մէջէն կ'երթայ : Նիզակը նաւակին
 քովը կը կենայ՝ փոկով մը կապուած , դի-
 մացը՝ մասնաւոր պատրաստուած անուի մը
 վրայ պատած չուանն ալ պատրաստ է ,
 իսկ չուանին ծայրի փամփուշան ալ՝ ետելի
 կողմն է : Իր նաւակը կառավարելու եւ
 յառաջ տանելու համար՝ տասը ոտնաչափ
 երկայնութեամբ , երկու ծայրն ալ տափակ
 ու լայն , մէկ հատիկ թիակ մ'ունի , որուն
 ճոթերը հասարակօրէն կետի ոսկրէ վայե-
 լուչ զարդերով զարդարուած է : Թիակն
 երկու ձեռքով բռնելով եւ կանոնաւոր ու
 միօրինակ շարժմամբ մը փոփոխակի երկու
 կողմն ալ գործածելով , զարմանալի յաջօ-
 ղակութեամբ ու երագութեամբ ջուրը

կը պատուէ եւ նաւակն ուզածին պէս
կ'ուզէ :

Ստուգիւ շատ հետաքրքրական բան է
Արէնլանտացի մը տեսնելը՝ իր ճերմակ կո-
ճակներով զարդարուած՝ ձկնորսի գորշ
զգեստովը, որ քաջասրտութեամբ հովե-
րուն ու մրրիկներուն յաղթելով՝ տկար
նաւակի մը վրայ կը թիալարէ, եւ թե-
թեւութեամբ մը ալիքները ճեղքելով՝ օ-
րուան մէջ մինչեւ քսանուչորս մղոն ճամ-
բայ կ'ընէ : Չէ թէ միայն ալիքներէ չիախ-
նար, այլ կարծես թէ զանոնք կը փնտուէ
ու սլաքի մը պէս անոնց վրայէն կը թռչի :
Թէեւ ալիքները վրան ալ թափուելու ըլ-
լան՝ տեղէն չիշարժիր : Թէ որ ալիքները
դիմացէն դան, զօրութիւնը կը ժողվէ եւ
անոնց կատաղութեան դէմ՝ իր թիակովը
կը կռուի : Քանի որ թիակը ձեռքն է,
դիւի վայր ջրին տակ մտնելու ալ ըլլայ,
թիակի մէկ շարժմամբ նորէն կ'ելլէ : Բայց
թիակը կորսնցընելու որ ըլլայ, եթէ օգ-
նութեան հասնող մը չ'ըլլար նէ՝ բանը
բուսած է : Եւրոպացի մը չիգանուիր, որ
ասանկ նաւակի մը վրայ թեթեւ հովի
մ'ատեն ալ նաւելու յանդգնի : Բայց ո-
րովհետեւ միայն երկայնժամանակեայ փոր-
ձերով աս քաջասրտութիւնն ու յաջողա-
կութիւնը կրնայ ձեռք բերուիլ, անոր հա-
մար իրենք ալ պզտիկութենէ՝ զանազան
կրթութիւններով կը վարժին :

Երբ որ Արէնլանտացի մը ծովու տա-

ուստիքը հազնելու հասակին կը հասնի, այսինքն՝ երբոր իր բոլոր կենաց մէջ գործածելու արուեստին համար բաւական զօրութիւն, համարձակութիւն ու յաջողակութիւն կը ստանայ, նախ ծովահորթուորսի կ'երթայ, որն որ երեք եղանակաւ կ'ըլլայ, կամ առանձին նաւակի մէջ, կամ մեծ նաւով ընկերութեամբ, կամ ձմեռը սառուցի վրայ: Առաջին տեսակն ամենէն աղէկ ու ամենէն հատարակ եղանակն է: Իր կահ կարասիքով նաւող ձկնորս մը՝ ծովու հորթ մը տեսածին պէս, կը ջանայ որ անասնոյն՝ հովին ու արեւին դէմ գացած ատենը, որ ատեն առջեւէն զինքը վերաւորելու համար եկող մարդը չ'իմանար, յանկարծ վրան հասնի: Չկնորար մեծ ալիքի մ'ետեւ պահուրտելով, վերաւորելու համար՝ երեքժանին, չուանն ու փամփուշտը պատրաստ բռնած՝ մինչեւ հինգ վեց դրոկաչափ՝ անասնոյն կը մօտենայ: Թիակը ձախ, իսկ երեքժանին կոթէն՝ աջ ձեռքը կ'առնէ: Թէ որ երեքժանին նպատակին աղէկ հասնելով՝ անասնոյն փորը կը մըխուի, ան ատեն բունն ելլելով՝ ծովին երեսը կը լողայ: Հարուածը տրուածին պէս, ձկնորսն՝ աւարին ծովուն տակ մտած կողմը փամփուշտն ալ կը նետէ: Ետքը երեքժանւոյն բունը ծովուն երեսէն կ'առնէ, նաւակին մէջ կը դնէ: Անասունը փամփուշտը քաշելով՝ երբեմն ջրոյն տակն ալ կը տանի. բայց շատ դժուարութեամբ

վասն զի փամփուշտը շատ մեծ կ'ըլլայ սակայն ետքը, որովհետեւ անասունը շունչ առնելու համար ծովուն երեսը կ'ելլէ, շատով նորէն կ'երեւայ: Արէնլանտացին՝ անասունը երկայն նիզակով նորէն խոցելու համար՝ փամփուշտը կը դիտէ: Ծովահորթին ամէն անգամ երեւնալուն՝ նիզակի հարուածը կու տայ, մինչեւ որ ալ անասնոյն զօրութիւնը կտրի, ան ատեն պզտիկ նիզակով մը քովը կ'երթայ ու կը սատկեցընէ, սատկածին պէս՝ արեան հոսումը դադրեցընելու համար վէրքերը կը գոցէ. ետքէն թեթեւցընելու համար փչելով կ'ուռեցընէ եւ շուանով մը նաւակին ձախ կողմը կը կապէ:

Աս տեսակ որսը ամենէն յաճախ կը գործածուի, բայց ամենէն վտանգաւորն է, եւ շատ անգամ ձկնորսը՝ կեանքը կը կորսընցընէ: Աս կերպով՝ միայն ապուշ տեսակ ծովահորթերը կրնան որսացուիլ եւ միայն մէկ հատ: Իսկ ուրիշ տեսակներէն կամ շատ մէկտեղ բռնելու համար, բազմութիւն պէտք է: Աս կերպ որսին մէջ Արէնլանտացիք մեծ աղմկով ու քարեր նետելով՝ ծովահորթերը կը գրգռեն որ տեղերնէն դուրս ելլեն: Անասունները դուրս ելածնուն պէս՝ մինչեւ որ յոգնեցընեն՝ ետեւնէն կ'իյնան, եւ օդ շնչելու համար երկայն ժամանակ ջրոյն երեսը կենալու կը ստիպեն: Ան ատեն զիրենք ամէն կողմանէ կը պաշարեն ու պզտիկ նիզակներով կը

սատկեցրնեն : Անասունը ջրոյն վրայ երեւ-
ցածին պէս՝ բոլոր որսորդներն աղաղակ-
ներով վրան կը թափին . ծովահորթը նո-
րէն կը սուղանի . մարդիկ ետեւէն երթալով
կը բացուին , մտադրութիւննին միշտ ան
տեղը դարձրնելով , ուսկից որ կը կարծեն
թէ անասունը դուրս պիտի ելլէ , սրն որ
գրեթէ մզոն մը հեռուն կը հանդիպի :
Երբոր զարհուրած անասունը երկրի վրայ
երթալ ապաստանիլ կ'ուզէ , ան տեղը
կեցող կանայք ու տղաք գլխուն քար ու
գաւաղան կը նետեն , իսկ ետեւի կողմանէ
արքնիզակով կը խոցեն : Աս որսորդութիւ-
նը՝ Արէնլանտացւոց շատ հաճոյ ու : զուար-
ճացուցիչ է , վասն զի երբեմն ամէն մէկը
մինչեւ տասը ծովահորթ կը բռնէ :

Աս կերպ որսը՝ գլխաւորաբար աշնան
կ'ըլլայ . իսկ ձմեռը՝ սառոյցներու վրայ կ'որ-
սան : Որովհետեւ ծովահորթը ձմեռը շունչ
առնելու համար սառոյցները կը կոտրէ ու
կը ծակէ , Արէնլատացի մը կու գայ ծակին
քով պզտիկ աթոռի վրայ կը նստի , ոտքն
ալ ուրիշ աթոռի մը վրայ դնելով՝ որ
պաղ չառնէ : Անասունը կնճիթը դուրս
հանելուն պէս՝ երեքժանով մը կը զարնէ կը
վիրաւորէ : Շուտով մ'ալ քովի սառոյց-
ները կոտրելով՝ կենդանին ճանկով դուրս
կը քաշէ եւ շատ հարուածներով կը սատ-
կեցրնէ : Երբեմն մարդ մը տեսակ մը բալ-
խրի վրայ՝ մեծ ծակին քով երեսի վրայ կը
պառկի , որ ծակէն որ անասունն արեւէն

տաքնալու համար սառուցին վրայ կ'ելէ : Աս մեծ ծակին քովն ուրիշ պզտիկ մ'ալ կը բանան, որուն վրայ ձկնորսը՝ երկայն գաւազանի ծայր երեքժանի մ'անցուցած կը հաստատէ : Մեծ ծակին քով կեցողը երբ որ կը տեսնէ թէ անասունը երեքժանւոյն տակէն կ'անցի, ընկերին նշան կու տայ . ան ատեն մէկալը բոլոր զօրութեամբ երկաթը մարմնոյն մէջ կը մխէ : Երբեմն որսորդը սառուցի վրայ ծովահորթ տեսած ատեն՝ այնպէս մը անոր ձայնը կը ձեւացընէ, որ անասունը կարծելով թէ իր տեսակէն է, թող կու տայ որ իրեն մօտենայ, մէյ մ'ալ յանկարծ՝ փախչելու ժամանակ չունեցած՝ կը զարնուի :

Հիմայ պէտք է որ քիչ մ'ալ ծովահորթերու վրայ խօսինք : Աս անասունները հաստատուն, կարծր ու թաւ մորթ մ'ունին ցամաքային չորքոտանեաց պէս, աս տարբերութեամբ որ իրենց մազը խիտ եւ եղտոտածի պէս սահուն է : Առջևի երկու ոտքերը՝ քայելու, իսկ ետեւինները՝ լողալու համար են : Ամէն մէկ ոտքը չորս յօդերով հինգ մատ ունի, որոնք ժայռերէ ու սառուոյցներէ մագլելով վեր ելլելու համար՝ մագիլներ ունին : Ետեւի ոտուրներուն մատերը սազի թաթին պէս միացած են, այնպէս որ լողացած ատեն՝ հովահարի պէս կրնայ բացուիլ : Գլուխը՝ ականջները կտրուած շան գլխուն կը նմանի, բայց ամենուն ալ միօրինակ նոյն ձեւով չէ . ոմանցը՝ ա-

ւելի կըր, ոմանցը աւելի երկայն ու նիհար կ'ըլլայ: Անճիթներուն տակ մօրուք ունի, քանի մը մազ ալ քթին քովերը եւ քանի մը հաս ալ՝ ընքուի պէս՝ աչուրներուն վրայ: Աչուրները մեծ, խորունկ ու պայծառ են: Չանազան գոյներով ծովահորթ կայ. շատերը վագեր պէս խայտաբղէտ կ'ըլլան, ոմանք ճերմակ պիսակներով՝ սեւ, ոմանք ալ դեղին կամ գորշ կամ կարմիր: Աղբանին շան աղբաներու պէս սուր, եւ անոնցմէ աւելի զօրաւոր են, որով թեւի հաստութեամբ գաւազան մը կրնան կտրել. մագիլնին՝ երկայն, սեւ ու սրածայր, իսկ պոչերնին՝ կարճ է: Շան կերկերեալ ձայնին պէս կը հաջեն. իսկ ձագերուն ձայնը կատուի մլաւելուն նման է: Աս անասունը թէպէտ երկակենցաղի տեսակ է, բայց ծովուն մէջ կը կենայ եւ ձուկ կ'ուտէ: Միայն քնանալու համար ցամաք կամ սառուցի վրայ կ'ելէ. արեւու մէջ այնպէս խորունկ կը քնանայ ու կը խորդայ՝ որ մէկէն բռնելը դիւրին է: Առջեւի ոտուրներովը քայլելով եւ ետեւիններով ցատքելով՝ հաշմ' ընթացքով մը այնպէս կը վազէ, որ մարդ հազիւ կրնայ ետեւէն հասնիլ: Սովորական երկայնութիւնը՝ 5—8 ոտնաչափի մէջ է: Մարմնոյն մէջտեղը հաստ է, իսկ երկու ծայրերը կոնաձեւ կը վերջանան, որով շատ դիւրաւ կրնայ լողալ:

Աս է Արէնլանտացւոյ մը բոլոր կենաց մէջ որսայած անասունը, որով իր ամէն

կարօտութիւնները կը լեցընէ : Միսն ուտելու կը գործածէ, ճարպը՝ լուսաւորուելու, մարթը՝ հագնելու, վրան շինելու եւ նաւերը պատելու : Արէնլանտացին աղայութենէ որսորդութեան կը վարժի, որն որ իր կենաց գլխաւոր դրաղումն ու մեծագոյն զուարճութիւնը կ'ըլլայ : Տղայ մը ձեռքն ու ոտքը գործածելու սկսածին սէս՝ հայրը ձեռքը նեւ ու աղեղ մը կու տայ, որ նպատակին նշան առնէ, ծովու քով տընկուած նպատակի մը քարով զարնել կը սորվեցընէ : Իրեն դանակ մը կը պարգեւէ, որն որ զուարճութեան կը ծառայէ : Տասը տարւան եղած ատեն՝ իրեն նաւակ մը կը հոգայ, որուն մէջ տղան թիավարելու, որսոյ ու ձկնորսութեան եւ վերջապէս ծովու աշխատութիւններն ու վտանգները փորձելու կը զբաղի : Իսկ տասնուհինգ կամ տասնուվեց տարւան եղած ատեն՝ հօրը հետ ծովահորթ որսալու կ'երթայ : Բռնած առաջին հրէշը, իր բոլոր ընտանեաց ու գրացիներուն կոչունք տալու կը գործածուի : Արէնլանտացի մը քսան տարւան եղած ատեն՝ իր նաւակն ու կահ կարասիքը կը շինէ : Անկէ ետքը ամուսնանալն ալ չուշանար, բայց հասարակօրէն ծնողաց քովը կը կենայ, եւ անտեսութեան վերին կառավարութիւնը մայրը կ'ընէ :

Իսկ աղջիկները մինչեւ որ տասնուհինգ տարւան ըլլան, եթէ ջուր քաշելու շէն զբաղիր նէ, շատխօսութենէ, երգելէն ու

կաքաւելէն զատ բան չեն ըներ: Տասնու-
հինգ տարւան կ'ըլլան նէ՛ պէտք է որ
տղաք հոգան, կերակուր եփեն, մերթերը
պատրաստեն. եւ քանի որ հասակնին
կ'առնեն՝ նաւի մէջ թիափարել ու տուն
չինել ալ պիտի գիտնան:

Էրիկ մարդիկ ծովու վրայ որսի ու ձկնոր-
սութեան կ'երթան. ցամաք ելլելէն ետքը
ալ ամենեւին բանի մը ձեռք չեն զարներ,
սպանած անասուննին ցամաք քաշելն իսկ
իրենց արժանաւորութենէն վար կը համա-
րին: Մնացած բաները բոլոր կանայք կ'ը-
նեն, մնալաճառութենէ սկսեալ՝ մինչեւ
կօշկակարութիւն: Ասոնք բոլոր իրենց
գործքերուն համար՝ մահկաձեւ դանակէ,
փայլեցընելու ոսկրէ կամ փղոսկրէ, մատնու-
ցէ ու երկու երեք ասեղէ զատ բան չունին:
Տուն շինելու ատեն՝ որմնադրութեան բոլոր
գործքերը կանանց է, իսկ ատաղձագործու-
թիւնը՝ արանց: Ծանր քարերն ուսերնին
շալկած՝ կիներուն իրենց առջեւէն անցնիլը
արք անտարբերութեամբ մը կը տեսնեն:
Բայց ասոր փոխարէն՝ իրենց ամէն վաստրկա-
ծին կամ բռնածին տէրութիւնը կանանց կը
թողուն, միայն կետի եզը դուրս հանելով,
զորն որ արք անձամբ կը ծախեն: Երբսր
տան մէջ պաշարնին լմբնալով՝ ուտելու
բան չըլլայ նէ, այր եւ կին միաբան կը
համբերեն եւ միատեղ ալ կը մեռնին:
Միայն իրենց աղոց վիշտը զիրենք անհնարին
կը նեղէ: Ընտանիք մը որդի չունեցած ա-

տեն՝ այրը մէկ կամ երկու որը տղայ, իսկ կինը՝ որը աղջիկ կամ այրի մը որդեգիր կ'առնէ :

Ստոյգ է՝ Արէնլանտացւոց կենաց կերպը կրթեալ մարդու մը ամենեւին ախորժելի չիգար . բայց մարդս մըրկէ մը բռնուած ատեն՝ անպիտան խիւղ մ'ալ իրեն քաղցր նաւահանգիստ է . եւ այնպիսի երկիր մը՝ ուր կարծես թէ ամէն տարերք միաբան մարդուս դէմ կ'ելեն, քաղցի նեղութեանց մէջ շատ օրեր անցընելէն ետքը, նոյն աղքատ վայրենիներուն ամենէն ողորմելի կերակուրն ալ կոչունք մը կու գայ : Ասով՝ մարդս անոնց տան մէջ տիրած կարգաւորութեան եւ տեսակ մը միայն իրենց սեպհական մաքրութեան վրայ կ'ապշի : Թէպէտ ձեռուրնին աղտոտ ու երեսնին եզոտ կ'ըլլայ եւ սաստիկ ձուկ կը հոտին, ի վերայ այսր ամենայնի տօնական զգեստնին՝ տեսակ մը մորթէ ասղանկար պահարանի մը մէջ ծալած մաքուր կը պահեն : Թէպէտ մորթէ գէշ հոտող գոյլեր ունին, բայց ջրերնին մաքուր փայտէ կարասի մը մէջ կը պահեն, որն որ պղնձով ու փայլուն սկրով պատած է : Աերջապէս թէ որ միշտ եղի կամ ծովահորթի ու կետի արեան մէջ լողացող ազգի մը վրայ նոյն իսկ մեր հասարակ գործաւարաց եւ գեղացւոց արտաքին կարգաւորութիւնը չիտեսնուիր նէ, գոնէ իրենց մէկ խիւղին մէջ ուր զանազան ցեղերէ յաւաջ եկած շատ

ընտանիքներ մէկտեղ կը բնակին, մեր տներուն մէջ բնակող մի եւ նոյն արեւէ յառաջ եկած մարդիկներուն մէջ չգտնուած միաբանութիւնն ու խաղաղութիւնը կը տիրէ: Իրենց որսէն՝ ուրիշներուն ալ այնպէս սիրով ու փութով պարգեւ կու տան, որ ոչ դք խնդրելու կը համարձակի. եւ աս աղքատ երկրին մէջ հիւրընկալութիւնը՝ մուրալէն յառաջ կը կանխէ:

Արէնլանտացւոց վաճառականութիւնը շատ պարզ է եւ կը կայանայ իրենց աւելորդ եղածը՝ պակասածին հետ փոխելու մէջ: Բայց իրերուն գինը չգիտնալով՝ տղու պէս ըստ քմաց կը վարուին: Ամէն նոր տեսած բաներնին ձեռք բերել ուղղելով՝ քսան փոխանակութիւն կ'ընեն, եւ ամէն մէկ տուրեւառի մէջ կը կորսընցընեն, ձեռուրնին գործածած գործիքնին՝ սնտաի բանի մը հետ փոխելով եւ իրենց հաճոյ եղածը՝ հարկաւորին տեղ տալով: Իրենց տուրեւառը տեսակ մը վաճառատեղւոյ մէջ կ'ըլլայ, ուր որ որոշեալ ժամանակ մը բոլոր ազգը կը ժողվի. աս ժամանակն ամէն տարի ձմերուան մէջ է: Արէնլանտացիք ան վաճառատեղը՝ պանդխտութեան մը պէս կ'երթան. վաճառքնին դուրս կը հանեն, եւ անոր տեղն առնել ուղածնին կը պահանջեն: Հարաւային բնակիչները՝ կէտ չունին, իսկ հիւսիսայինները՝ փայտ: Արէնլանտի հարաւային ու նաեւ արեւելեան եզերքէն նաւերով կ'երլեն եւ երեք չորս հարիւր մղոն

Ճամբայ ընելով, փայտ ու քարէ ամաններ կ'առնեն, եւ ասոնց տեղ ձկան եղջիւր ու աղբայ, կետի մօրուք, ոսկր ու պոչ կու տան: Այսպէս տուրեւաւր դրեթէ միայն իրենց ազգին մէջ կ'ըլլայ:

Աս ճամբորդութեան ատեն՝ ամէն մարդ իր բոլոր ընտանիքն ու ինչքը մէկտեղ կը տանի: Շատ անգամ իրենց հայրենիքէն դուրս տարիներ կ'անցընեն. վասն զի թէ որ ճամբան ձմեռը վրանին հասնելու ըլլայ, տեղ մը կը կենան եւ ձմեռն անցընելու համար խիւղ մը կը շինեն: Ամէն տեղ ծովն ու ցամաքն իրենց է. եւ որովհետեւ աս թափառական ընտանիքները երբեմն հոս երբեմն հոն են, միշտ ամէն տեղ ծանօթներ ու բարեկամներ կը գտնեն:

Արէնլանտացւոց օդաբաժինը՝ որչափ որ խիստ ալ է նէ, ի վերայ այսր ամենայնի իրենք ամէն ազգէն աւելի իրենց հայրենիքը կը սիրեն: Իրենց երկրէն հեռացողները, նաեւ խիստ աղէկ ալ նայուին եւ առատութեան ու զուարճութիւններու մէջ ալ լողան, միշտ իրենց ծփեալ լեռներու, ծովահորթին ու ծխալից խիւղին կը բաղձան: Թէպէտ քանի մը նաւորդներ զիրենք իրբեւ գող ու նենգաւոր կը նկարագրեն. բայց մարդս իրենց ներքին կենաց թափանցելու ըլլայ նէ, կը տեսնէ որ քաղցր ու բարեբարոյ են:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ի Ը .

Գործ : Ի լուսնորիս կղզին :

ԹԻՒՊԵՏ առ երկիրն աւելի եւս դիտելը՝ մեր բարեկամաց շատ ցանկալի էր, բայց իրենք անհամբերութեամբ կը բաղձային իրենց հայրենիքը հասնիլ : Արդէն նոյն կողմերն եկող նաւերուն կեցած տեղերէն շատերուն գացած էին . մէյ մ'ալ վերջապէս Ֆերուէլի գլուխը մօտենալով, որն որ կրէնլանտայի հարաւային կողմն է, նամը տեսան : Ընթացքնին դէպ ի անոր ուղղեցին, եւ մօտենալով՝ տեսան որ կիտորսութեան համար նոյն կողմերն եկած Ռուսի նաւ մըն էր, որն որ արդէն Նորուեգիայի կողմերը պտըտած ըլլալով՝ Արխանկէլ դառնալու վրայ էր :

Նաւապետը մակոյկ մը խրկեց աղաչելով որ իր երեք Ռուս բարեկամներն ընդունի : Ռուս նաւապետն խկղբան ան երեք ճամբորդներուն անունն իմանալ ուղեց . եւ երբոր իմացաւ ու գլուխնին եկածը լսեց, ուրախութեամբ խնդիրը կատարեց, վասն զի երիտասարդներուն ազգական էր, եւ արդէն Արխանկէլ լսած էր որ նաւուղին հետ անգղիացի նաւով մը Շրիցպէրկ գացած եւ հոն նաւարեկութեան հանդիպելով՝ դժբախտ կեանք մը կ'անցընեն, եթէ մեռած ալ չեն նէ : Ինքն ալ անձամբ կղզիներուն մէջ զիրենք փնտռած էր . բայց յաջող ելք մը չէր ունեցած :

Երեք բարեկամաց՝ նաւապետէն ու նաւաստիներէն բաժնուիլը՝ խիստ սրտաշարժ եղաւ : Մասնաւորապէս նաւապետին կրկին կրկին շնորհակալ ըլլալով, խոստացան որ զինքն երբեք չմոռնան : Ռուսի նաւ մտածնուն պէս՝ Ալեքսի ու Իվան սկսան իրենց հօրը վրայ նաւապետին բիւր հարցումներ ընել . նաւուղիդն ալ իր ամուսնոյն ու որդւոց վրայ տեղեկութիւն կը խնդրէր : Նաւապետն իմացուց թէ Անդղիայէն Հէրայի նաւապետին՝ Օզարովին ու նաւուղիին կնոջը գրած գրերը իրենց մեծ տրամուծիւն պատճառած էին . բոլոր Արխանկելի մէջ հռչակուեցաւ որ Շքիցպերկի վրայ հայրենակիցներ կան, եւ շատ նաւավարներ խոստացան որ կ'երթան զիրենք կը գտնեն ու հայրենիքնին կը բերեն :

Քանի որ իրենց հայրենեաց կը մօտենային, այնչափ ալ իւրաքանչիւրին սրտին մէջ իրենները տեսնելու բաղձանքն աւելի կը սաստկանար : Բայց ճամբորդութիւնն իրենց բաղձացածին պէս շուտով չեղաւ : Նաւը շատ անգամ հակառակ հովերու հանդիպելով՝ ստիպուեցաւ Իսլանտիայի մէկ նաւահանգիստը մտնել, որպէս զի յաջող հովի սպասէ եւ միանգամայն նաւին կրած քանի մը փասաները նորոգէ : Մեր ճամբորդները նոյն միջոցին ատեն ունեցան ան տեղերը պտրտելու եւ թէ երկրին թէ բնակչաց վրայ տեղեկութիւններ ստանալու :

Աս կղզին պէտք է՝ իբրեւ խորոջներով

լեցուն ընդարձակ լեռ մը մտածել, որն որ ծոցը խիստ շատ հանքեր, ու ապակի դարձած եւ նաւթային նիւթեր կը պահէ: Իր մակերեւոյթը՝ մշտնջենաւոր ձիւնով ու սառուցով լեցուն ճերմակ լեռանց դադաթներ կը ներկայացընէ. աւելի վար՝ խառնակութեան ու աւերակներու տեսիլ մը կ'ընծայէ աչքին: Ամէն կողմ՝ ահագին քարերու կտարտած ու սրածայր կտորներ կը տեսնուին, որոնք երբեմն ծակոտ ու կէս մը կրացած են, երբեմն ալ վրանին սեւ ու այրածի նշան ունին: Ժայռերուն ճեղքերը՝ կարմիր, սեւ ու ճերմակ աւազով լեցուն են: Բայց լեռներուն ձեւացուցած ձորերուն մէջ ընդարձակ ու զուարճալի դաշտեր ալ կը գտնուին. ուր բնութիւնը՝ որն որ իր պատճառած աղէտքները միշտ քաղցրութեամբ մը կը բարեխառնէ, հոն գտնուող մարդկան բնակելու ապաստանարան մը տուած է եւ իրենց հօտերուն համար առատ ու շատ փափուկ ճարակ կը մատակարարէ:

Աս կղզւոյն օդաբաժինը՝ գրեթէ Սուետիայի ու Գանիայի օդաբաժինն է: Ռէզիավիզ մայրաքաղաքը՝ որն որ եօթը հարիւր բնակիչ ունի, ամառը դանիացի վաճառականներ շատ կու գան: Անկէ զատ կղզւոյն մէջ ասդին անդին քիչ մը մշակութեան ընդունակ տեղերը՝ տներ, կամ՝ աւելի աղէկ ըսելու համար՝ իրարմէ հեռու գետնի տակ ամայացած խիւղեր կը գտնուին:

Աս վայրենի ու ժայռերով պատած

տեղը՝ մարդը զարմացմամբ լեցրնողն է գրլ-
խաւորաբար եղեամբն ու կրակին հակառա-
կութիւնն ու միաբանութիւնը, ամէն կողմ՝
երկիրը ծածկող սառոյցներն ու անկից մի-
օրինակ դուրս բխող բորբոքեալ նիւթերը :
Երկրագնդոյս ուրիշ ամենեւին մէկ կողմը
չխտեանաւիր մի եւնոյն երկրին մէջ՝ այնչափ
բոցարձակ խառնարաններ, այնչափ եռա-
ցեալ ջրոյ աղբիւրներ, այնչափ լաւայի հո-
տում : Հեքլայէն, Աէսդերէն, Եդքելէն,
Տրանկայէն եւ ուրիշ ձիւնով ծածկուած
լեռներէն զատ՝ Իսլանտիայի մէջ ուրիշ սա-
ռուցի պզտիկ բլրակներ ալ կը գտնուին,
որոնք միշտ իրենց ձեւն ու բարձրութիւնը
կը փոխեն : Հեքլա լեռը՝ որն որ աշխարհքիս
երեւելի հրաբուխներուն մէկը կը համարուի,
հիմակուան ատենս Իսլանտիայի նուազ
փաստակար հրաբուխներէն մէկն է Ասիկա
ԺԴ. դարուն մէջ զարհուրելի փնասներ
հասցուց. բայց անկէ ետքը հրաշնչութիւնն
երթալով քիչցաւ : Նոյն լեռան այցելու-
թիւն ընող ամէն ճամբորդները կը յիշա-
տակեն որ հրաբուխն իր բոլորախորը լաւայէ
40 — 70 ոտնաչափ բլրէ պատուար մը շինած է .
մէյ մը աս պատուարին դժուարութեան յաղ-
թելէն ետքը՝ մնացած ճամբան գիւրին է : Իր
բոլորախորը երկու մղոն հեռաւորութեամբ ոչ
խոտ կը գտնուի եւ ոչ տունկ, գետինը
հալած քարերու գետերով լեցուն է, ամէն
կողմ չեչաքար ու մոխիր կը տեսնուի : Հե-
քլայի գագաթը երեք ճիւղ բաժնուած է .

որոնց միջինն՝ ամենէն բարձրն է. ծովու երեսէն բարձրութիւնը 4—5 հազար սանաչափ է: Իր դադարժէն երբեմն երբեմն ծխոյ մրրիկ մը կ'ելլէ. երբեմն ան կողմերը եռացեալ ջրով լեցուն փոսեր կը տեսնուին:

Իսլանտիայի մէջ տաք ջրոյ շատ աղբիւրներ կը գտնուին, որոնք երեք կարգ կրնան բաժնուիլ: Ոմանք միջին բարեխառնութիւն մ'ունին, որն որ իրենց տաք տեղերէն անցնելէն կը պատճառի. ոմանք քիչ կամ շատ մեծ աւազանով աղբիւր ունին, որուն մէջ ջուրն այնպէս կ'եռայ՝ իրր թէ մեծ կրակի մը վրայ ըլլար: Աւերջապէս ոմանք ալ սառտիկ եռալով՝ ջրերնին վեր կը ցայտեցընեն, ոմանք շարունակ եւ առանց կարգի, ոմանք ալ ժամանակ ժամանակ եւ հաստատուն կարգով մը: Հիւսիսային կողմերը աս վերջին տեսակէն՝ երեք հաստաք ջրոյ աղբիւրներ կան: Ասոնք իրարմէ երեսնական կանգուն հեռու են. ամենուն ջուրն ալ կ'եռայ եւ փոփոխակի վեր կը ցայտէ: Աս երեք աղբիւրներուն միայն շարժման մշտնջենաւորութիւնն ու կանոնաւորութիւնը չէ որ զմարդը կը զարմացընէ, այլ իրենց յառաջ բերած արդիւնքը: Թէ որ մարդ մեծ աղբիւրէն՝ շիշի մը մէջ ջուր լեցընէ, նոյն ջուրը մէկ երկու անգամ շիշէն դուրս կ'ելլէ, ըստ ամենայնի նոյն ատեն՝ որ ատեն որ աղբիւրն ալ ջուր կը ցայտեցընէ, եւ աս երեւոյթը կը պատահի՝ մինչեւ որ շիշին ջրոյն եռալը դադրի: Երկու երեք

անդամ եռալէն ետքը՝ կը հանգարտի ու կը պաղի։ Շիշը լեցուելէն ետքը խցուելու որ ըլլայ, առաջին անգամ ջրին ցայտելուն ատենը՝ շառաջմամբ շիշը կտոր կտոր կ'ընէ։ Արբ որ մէկը մեծ աղբեր մէջը որպիսի ծանրութեամբ եւ իցէ բան մը նետէ, նետուածն անմիջապէս տակը կ'երթայ. բայց ջուր ցայտեցուցած ատեն՝ նետուածն ալ քանի մը քայլ հեռու կ'արձակուի։

Այս ամենայն տեսնելէն ու զարմանալէն եւ երկայն ճամբորդութիւն մ'ընելէն ետեւ վերջապէս մեր բարեկամներն իրենց ծնրնդեան քաղքին աշտարակները տեսան։ Մէջ, սրտերնին ինչպէս ուրախութենէն կը զարնէր։ Նաւին՝ Արխանկելի նաւահանգիստը մտած ատեն՝ ծնկան վրայ եկան եւ եռանդեամբ Աստուծոյ շնորհակալ եղան։

Օզարովին ու նաւուղիին կնոջը մասնաւոր մարդիկներ խաւրուեցան, որպէս զի անոնց իմացընեն թէ երկայն ատենէ վեր կորսուած ու մեռած կարծածնին՝ դեռ կենդանի են եւ քիչ մը վերջը իրենց տունը կը հասնին։ Ա՛ռւղէին զիրենք աս եղանակաւ կամաց կամաց պատրաստել, որպէս զի յանկարծ ուրախութենէն դժբախտ դէպք մը չպատահի։ Քիչ մը վերջը նորէն լուր առին թէ երեք բարեկամները բերող նաւն արդէն նաւահանգիստը հասած է։ Օզարով կ'ուղէր իր որդւոյն ու եղբորորդւոյն դիմացը վաղել, նոյնպէս նաւուղիին կինն ալ՝ իր ամուսնոյն. բայց երթալու

ատեննին՝ Ալեքսի ու Իվան արդէն Օդարովին բազկաց մէջն էին, իսկ նաւուղիդն իր ամուսինն ու որդիքը կը գրկէր: Իրենց բերնէն խօսք չէին կրնար հանել, եւ զգացածնին՝ միայն արցունքով կը յայտնէին:

Գլուխնին եկած ամէն դէպքերը պատմած ատեննին՝ մեր ճամբորդները միշտ Աստուծոյ իրենց ցուցուցած զարմանալի բարութիւնն ալ ունկնդրաց առջեւը կը դնէին, միշտ կրկնելով թէ Աստուած՝ իրեն վտահ էզողները երբեք չիթողուր: Իվան ու Ալեքսի ամէն առթի մէջ տղոց կը յանձնէին որ իրենց ծնողաց հնազանդ ըլլան եւ ամենեւին անոնց կամայք դէմբան մը չընեն: Ար ցուցընէին անոնց թէ իրենց գլուխն եկած բոլոր դժբախտութիւններն իրենց հօրն անհնազանդ դանուելուն հետեւութիւններն են, եւ թէ նոյն հօր թափած արտասուաց ամէն մէկ կաթիլը՝ ծանրութեամբ իրենց վրայ ինկան:

Ամէն մարդ անոնց պատմութենէն շինութիւն կ'առնէր: Ար յուսանք որ մեր ընթերցողք ալ նոյնպէս բարի օրինակ կ'առնեն. եւ աս երկու դժբախտ յանդուգներուն պատմութիւնն իրենց զօրաւոր ու օգտակար առաջադրութիւններ ընել կուտայ, եւ իրենց սրտին մէջ կը տնկէ Աստուծոյ սէրը մեր բարւոյն համար մեզի տրած սուրբ պատուիրանաց յարգութիւնը:

Օգարով ո՛չ իր որդւոյն եւ ո՛չ ալ եղբօրորդւոյն յանդիմանութիւն տուաւ: Իրեն

պատճառած տրամութեան համար իրենց
 վշտերովը բաւական պատժուած էին : Ա-
 լեքօի հօրը կամացը համաձայնելով՝ անմիջա-
 պէս ինք ղինքը վաճառականութեան տուա-
 ու սկսաւ հօրը օգնել . եւ այսպէս անոր ու-
 բախութիւն ու միսթարութիւն կը պատ-
 ճառէր : Նաւական կենաց դժբախտ մասին
 փորձն առած ըլլալով , իր ծննդեան քաղ-
 քին մէջ հանդիստ ու հանդարտ բնակե-
 լը՝ նոյնէն աւելի ընտրեց : Իսկ Իվան
 զլուխն եկած վտանգներով աւելի եւս ինք
 ղինքն որոշեց եւ աւելի սիրտ առնելով՝ հօր-
 եղբօրը հաւանութեամբը պատերազմական
 նաւու մը մէջ ծառայութեան մտաւ ու
 քաջ նաւապետ եղաւ :

Իսկ նաւուղիդն իր երկայն ընթացից
 այնչափ աշխատութիւններէն ու վտանգ-
 ներէն այնպէս հիւժած էր՝ որ այլ ծովու
 վրայ չէր կրնար ծառայել : Շատ տարի ալ
 ապրեցաւ , եւ թէ՛ ինք ու թէ՛ իր ընտա-
 նիքը միշտ Օդարովին առատաձեռնութիւնը
 կը վայելէին :

ԳԼ. ԺԹ. Նոր գիրք, գրքերն էլ արժեքն հետ ինչ	146
ԳԼ. Ի. Սեթ Գրեկի էլ իրարստեանն	156
ԳԼ. ԻԱ. Արարարն էլ արարին զարարակալ	177
ԳԼ. ԻԲ. Նոր հոգիքն արարարստեանն	182
ԳԼ. ԻԳ. Նա արարելու զարարին արար- անին	189
ԳԼ. ԻԴ. Նա հալ	197
ԳԼ. ԻԵ. Հերոսն արարին զարարին ինչն	202
ԳԼ. ԻԶ. Երեք Բարեկամս ինչն ինչն	211
ԳԼ. ԻԷ. Կրինարարստեքն արարին	214
ԳԼ. ԻԸ. Գործքն Ինչն	239

59651007N

2013

2001

